DAVID WARNES

CRONICA ȚARILOR RUȘI

PREZENTAREA CONDUCĂTORILOR RUSIEI IMPERIALE
DOMNIE DUPĂ DOMNIE

David Warnes

Cronica Țarilor Ruși

Prezentarea Conducătorilor Rusiei Imperiale Domnie după Domnie

cu 229 ilustrații
100 în culori

M.A.S.T.

CUPRINS

Ivan IV

ZENITUL ȚARISMULUI

1725–1825

„Împărătesele Gărzii"; încercările de modernizare ale Ecaterinei cea Mare; Rolul Rusiei lui Alexandru I în căderea lui Napoleon

Trăsături speciale

Mihail

PROVOCĂRILE MODERNIZĂRII

1825–1917

Confruntarea țarismului cu modernizarea. Unul câte unul împărații s-au confruntat cu problema posibilității modernizării Rusiei menținând intactă autocrația; crizele dezvoltării au slăbit și în final distrus dinastia Romanov

Trăsături speciale

Petru I

EPILOG

1917–1988

Trăsături speciale

Nicolae II

PREFAȚĂ: VIEȚILE ȚARILOR

Care țar a cerut azil politic în Anglia? Care țar s-a căsătorit cu o fată din popor pe care a făcut-o împărăteasă? Care împărăteasă l-a obligat pe un nobil să-și petreacă noaptea nunții într-un palat de gheață? Faptele eroice și slăbiciunile Rurikizilor și Romanovilor încă mai au darul să ne uimească. Conducătorii Rusiei imperiale au căutat să exercite o autoritate absolută asupra supușilor lor. "Ce-i al meu îi aparține țarului" spune un proverb rus. "Dacă stai lângă țar stai în preajma morții", afirmă un altul. Cruzimea lui Ivan cel Groaznic și planul de modernizare a Rusiei urmărit nemilos de Petru cel Mare au fost folosite ca simboluri ale pericolelor și avantajelor autocrației.

Țarii ruși au transformat un cnezat vulnerabil într-un vast imperiu, dar puterea lor a fost limitată. Întinderea ținuturilor pe care le stăpâneau și lipsa unui număr adecvat de persoane oficiale educate și cinstite au făcut fie ca politica lor să se implementeze într-o manieră improvizată, fie să nu se implementeze deloc. Totodată, strategiile de dezvoltare nu le-au aparținut întotdeauna. Conducătorii capabili și energici și-au putut pune în aplicare ideile, dar atunci când în fruntea Rusiei s-a aflat un țar mediocru sau incapabil, inițiativa a trecut în mâinile facțiunilor aristocratice și favoriților. În secolul 19 guvernarea a ajuns să fie o problemă prea complexă pentru a putea fi realizată de un singur individ, chiar dacă acesta era un bun conducător. Ultimii autocrați ai Rusiei, puțini la număr, și-au exercitat puterea prin intermediul miniștrilor și au arbitrat disputele dintre aceștia. Ei nu au mai putut guverna personal, dar încă mai aveau puterea să îi împiedice pe alții să guverneze efectiv. Așa cum a afirmat reformatorul anihilat Mihail Speranski despre Alexandru I: "Este prea slab ca să conducă și prea puternic ca să fie condus."

Alexandru I. Acest portret este opera pictorului francez François-Pascal-Simon Gérard (1770-1837).

Scrisorile și scrierile rămase ne permit să descifrăm câte ceva din stilul și caracterul multor conducători ruși: sever și sarcastic în cazul lui Ivan cel Groaznic, cordial, spiritual și civilizat în cazul Ecaterinei cea Mare. Ecaterina este cea mai cunoscută împărăteasă a Rusiei, deși a fost nemțoaică și și-a datorat venirea la tron unei lovituri de stat. Cu optzeci de ani înainte, regenta Sofia fusese prima femeie Romanov care a jucat un rol activ în guvernare. Miturile care s-au format pe seama ambelor femei - urâțenia respingătoare în cazul Sofiei și aviditatea sexuală în cazul Ecaterinei – spun multe despre reacțiile bărbaților contemporani lor față de femeile aflate în poziții înalte.

Catedralele și palatele de la Moscova au fost menite să întruchipeze autoritatea și valorile în care credeau conducătorii care le-au construit. Intolerant față de aceste valori și dornic de un alt tip de autoritate, Petru cel Mare a inițiat lucrările pentru construirea unei noi capitale, St. Petersburg, la începutul secolului 18. Orașul însuși, palatele și clădirile publice pe care le conținea sunt expresii nu numai ale gustului personal și aspirațiilor lui Petru și ale succesorilor lui, ci și ale concepției lui despre monarhie. Obligând nobilimea rusă să adopte cultura europeană occidentală, ei au declanșat o adevărată avalanșă de creativitate literară și muzicală. Încercările lor de a controla și înfrâna această creativitate prin patronaj și cenzură s-au soldat cu un succes parțial.

"Dumnezeu creează numai viitorul, în timp ce țarul re-creează

trecutul!" spunea o cugetare a prințului Kozlovski, prin care ne amintește că toți conducătorii ruși, atât cei țariști cât și cei comuniști, au făcut apel la trecut pentru a-și justifica politica și a manipula adevărul în scopul întăririi dominației. Istoricii, artiștii și regizorii de film re-creează și ei trecutul. *Cronica țarilor ruși* explorează modul în care aceștia ne-au format și influențat concepția despre epoca imperială rusă. Noua Rusie este o țară care a pierdut un imperiu, dar care încă își mai caută drumul spre starea de stat independent. Înțelegerea prezentului ei turbulent sau a viitorului ei nesigur nu este posibilă fără cunoașterea vechii Rusii. Așa cum a afirmat Pavel Alexandrovici Florenski – om de știință, preot și martir – *"proșloe ne proșlo"*, trecutul nu s-a stins pe vecie.

Ecaterina II. Gravură color

Sofia Alexeevna, regentă din 1682 până în 1689. Această pictură realizată de Ilia Efimovici Repin (1844-1930), încheiată în 1879, zugrăvește consecința revoltei streliților din 1698 (pag.96). Petru I a crezut că Sofia instigase la revoltă și a ordonat spânzurarea câtorva rebeli în fața ferestrelor ei de la mănăstirea Novodevici. Repin a introdus în lucrarea lui acest detaliu sinistru.

INTRODUCERE: CONDIȚIILE INSTAURĂRII ȚARISMULUI

Drapel pictat înfățișându-i pe Vladimir I, mare cneaz de Kiev și adepții lui din Novgorod. Vladimir, care a murit în 1015, a fost primul mare cneaz care a adoptat credința ortodoxă, fiind mai târziu canonizat.

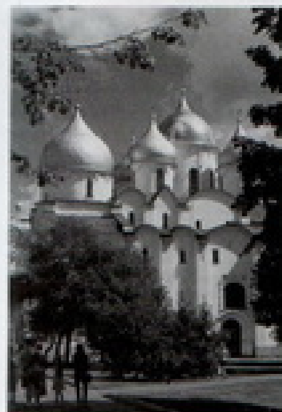
Primul stat rus, o federație slavă cu centrul la Kiev, a apărut la sfârșitul secolului 9 d.Hr. Kievul era situat pe ruta comercială vikingă, sau varengiană, de la Marea Baltică la Marea Neagră și majoritatea istoricilor occidentali au căzut de acord asupra originii scandinave a conducătorilor acestui stat. Rurik, legendarul strămoș viking al marilor prinți ai Kievului, Vladimir Suzdal-ului, și Moscovei, rămâne o figură misterioasă.

În 988, în timpul domniei Marelui Cneaz Vladimir I, Rusia kieveană a devenit creștină, adoptând credința ortodoxă răsăriteană. Până în prima jumătate a secolului XI, Kievul ajunsese o federație importantă, deși slab organizată, cu legături internaționale semnificative, dar în deceniile care au urmat ea a fost minată de conflicte interne încurajate de practica împărțirii pământului între fiii conducătorului. În anul 1223, când a început invazia tătară (mongolă), puterea se transferase în zona Vladimir Suzdal, până atunci populată de triburi finlandeze răzlețe. Aici, o linie viguroasă de cneji rurikizi au încurajat colonizarea cu imigranți slavi din sud. Convingerea lor că cnezatul era proprietatea privată sau patrimoniul conducătorului, avea să fie un element important în dezvoltarea conceptului de țarism.

În 1237 forțele tătare conduse de Batu, nepotul lui Genghis Han, au invadat Rusia și au prădat Vladimirul în 1238 și Kievul în 1240. Tătarii s-au stabilit în zona cursului inferior al fluviului Volga, înființând hanatul Hoardei de Aur, care și-a exercitat suzeranitatea asupra teritoriilor ruse. Alexandr Nevski, cneaz al Novgorodului începând din anul 1236 și-a dat seama că orice rezistență era inutilă și, în schimbul supunerii față de han, a fost răsplătit cu titlul de "mare cneaz" în 1252.

Unii istorici au susținut că instituțiile și aspirațiile autocratice ale conducătorilor medievali ai Rusiei au fost moștenite de la hanii tătari, care au rechiziționat trupe și au încasat taxe de la cnejii ruși, luând măsuri represive draconice împotriva oricărui cneaz care se sustrăgea acestor obligații.

Alți istorici arată că hanatul era slab organizat și susțin că tradiția

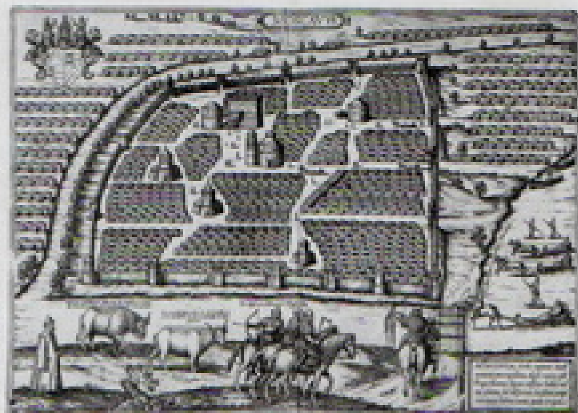
Catedrala Sf.Sofia din cetatea (kremlinul) Novgorodului a fost construită la jumătatea secolului XI și a fost prima clădire de piatră din oraș. Cupolele specifice în formă de ceapă datează dintr-o perioadă mai târzie. Istoricii au atribuit la un moment dat cupola rusă în formă de ceapă unei influențe tătare, dar există exemple dinaintea invaziei tătare. Este posibil să se fi inventat această formă pentru a se împiedica acumularea unei mari cantități de zăpadă pe cupolă în timpul iernii.

kieveană și exemplul Bizanțului au stat la baza concepției despre monarhie a cnejilor ruși, care a evoluat, la sfârșitul secolului 15 și în secolul 16, în autocrația moscovită.

Secolele 13 și 14 au reprezentat o perioadă de diferențiere culturală și lingvistică, în care bielorușii și ucrainienii s-au desprins ca populații distincte din Marea Rusie. În nord-vest, Novgorodul s-a transformat într-un oraș-stat prosper care controla o vastă regiune din nordul Rusiei și care și-a luat denumirea de "Marele Novgorod". Părțile vestice ale Rusiei kievene au ajuns sub dominația marilor cneji ai Lituaniei. Această perioadă din istoria Rusiei este cunoscută și sub denumirea de "epoca apanajului", după procedeul conform căruia cnejii își împărțeau domeniile între fiii lor. Unul din apanajele mai mici avea centrul la Moscova, unde Alexandr Nevski l-a instalat pe fiul lui mai mic, Daniel. Fiul lui Daniel, Iuri, a întărit marele cnezat căsătorindu-se cu sora hanului Hoardei de Aur.

Apanajul moscovit s-a extins și mai mult în secolul 14, iar strănepotul lui Daniel, Dmitri Donskoi (1359-1389) i-a învins pe tătari în bătălia din câmpia Kulikovo în 1380. Această victorie a marcat începutul sfârșitului dominației tătare asupra Rusiei. Hoarda de Aur nu și-a mai recăpătat puterea după atacul lui Tamerlan asupra hanatului din anii 1390, și în secolul 15 statul tătar s-a dezmembrat. Hanatele care au urmat, cel al lui Kazan, Marea Hoardă și cel din Crimea au rămas o amenințare pentru teritoriile ruse. Hanatul crimeean a intrat sub suzeranitate otomană în 1475, oferindu-le turcilor baze strategice pe coasta de nord a Mării Negre.

Prin așezarea sa geografică, Moscova era mai puțin vulnerabilă atacurilor străine decât alte cnezate. Totodată, poziția sa geografică îi aducea numeroase avantaje comerciale. Ea este situată în apropierea izvoarelor Donului și Niprului și pe un afluent al râului Oka ce se varsă în Volga. Conducătorii moscoviți au consolidat cnezatul lăsând prin testament titlul de mare cneaz și cea mai mare parte a teritoriilor fiilor lor mai mari.

Reprezentare a Moscovei datând de la sfârșitul secolului 16, preluată din *Civitates Orbis Terrarum* de Braun și Hogenberg (1570). Această veche imagine a Kremlinului nu este exactă din punct de vedere topografic.

Un mare cneaz de Moscova primind petiții în Kremlin. Dintr-un manuscris de la Muzeul Național de Istorie din Moscova.

Dezvoltarea Moscovei ca important centru religios și reședință a mitropolitului, capul bisericii ortodoxe din Rusia, a sporit și mai mult autoritatea marilor cneji. Tipul de autoritate la care aspirau marii cnejii rezultă clar din adoptarea de către aceștia a titlului de "gosudar". Acest cuvânt era folosit pentru a desemna puterea absolută a stăpânului asupra sclavilor de pe moșia lui. Al doilea sfert al secolului XV a fost o perioadă de conflicte civile în cnezatul Moscovei. Vasili II, Mare Cneaz de Moscova (1425-1462), orbit în timpul acestor lupte, a reușit să-și afirme autoritatea în ultimii ani de domnie confiscând pământurile oponenților lui și privându-i în 1456 pe novgorodeni de dreptul de a duce o politică externă proprie. În timpul domniei lui Vasili, biserica ortodoxă din Rusia a devenit autocefală, respectiv independentă de autoritatea împăratului și patriarhului de la Constantinopole. Când Constantinopole a căzut în mâinile turcilor în 1453, Moscova a rămas cel mai mare stat ortodox existent. Crearea, în 1458, a unei mitropolii separate în Lituania cu centrul la Kiev a dus la dezvoltarea unor biserici separate naționale în Moscova și Lituania. Aceasta a facilitat adoptarea unei tot mai mari identități de interese între biserică și stat în cnezatul Moscovei, unde clerul a căutat să sporească autoritatea marelui cneaz.

Surse primare

Sursele narative referitoare la istoria veche a Rusiei sunt mai ales ecleziastice dacă ne referim la autorii lor, și reflectă valorile și strategiile bisericii precum și perspectivele politice ale cnezatului în care au fost scrise. Ele se concentrează mai mult asupra ritualurilor și faptelor conducătorilor și mai puțin asupra caracterului și aspectului exterior ale acestora. Mărturiile vizitatorilor străini ai Moscovei sunt pline de culoare, dar nu pot fi acceptate ca valori în speță. Mulți dintre cei care și-au publicat impresiile au avut motive să surprindă în relatările lor senzaționalul, iar alții au fost influențați de considerente diplomatice și comerciale. Cele mai obiective relatări ruse despre personalități și evenimente dinainte de 1905 aparțin dezertorilor și exilaților, deoarece guvernul țarist exercita un sistem de cenzură în cadrul căruia informațiile importante erau trecute sub tăcere.

Istoricii ruși

Cronica țarilor ruși conține un extras din scrierile unui istoric specialist din perioada sovietică, alte citate din lucrări ale unui distins istoric rus contemporan și o serie de fragmente din opera a doi mari istorici ruși, Karamzin și Kliucevski. Marele Cneaz Dmitri Donskoi (1359–89), care i-a învins pe tătari în Câmpia Kulikovo în 1380, a extins considerabil statul moscovit, ca de altfel și fiul lui, Vasili I (1389–1425). La sfârșitul domniei

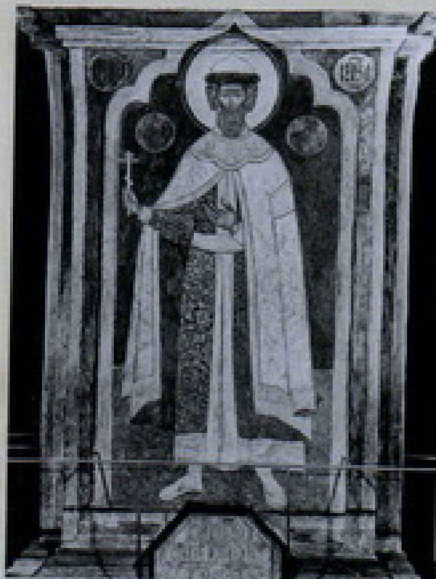
Marele Cneaz Dmitri Donskoi (1359-89), care i-a învins pe tătari în Câmpia Kulikovo în 1380, a extins considerabil statul moscovit, ca de altfel și fiul lui, Vasili I (1389-1425). La sfârșitul domniei lui Vasili, cnezatele Iaroslav, Rostov și Tver ajunseseră să fie aproape complet înconjurate de teritoriu moscovit. Domnia lui Vasili II (1425-62) a fost marcată de conflicte civile și invazii tătare. Cu toate acestea, Vasili a adăugat noi teritorii marelui cnezat și în 1456 a semnat un tratat cu Novgorodul. În 1462 Moscova încă mai era vulnerabilă în fața atacurilor lituaniene și tătare, dar scăderea puterii tătarilor avea să facă posibilă o mai mare expansiune teritorială în timpul lui Ivan III (1462-1505) și Vasili III (1505-1533).

lui Vasili, cnezatele Iaroslav, Rostov și Tver ajunseseră să fie aproape complet înconjurate de teritoriu moscovit. Domnia lui Vasili II (1425–62) a fost marcată de conflicte civile și invazii tătare. Cu toate acestea, Vasili a adăugat noi teritorii marelui cnezat și, în 1456, a semnat un tratat cu Novgorodul. În 1462 Moscova încă mai era vulnerabilă în fața atacurilor lituaniene și tătare, dar scăderea puterii tătarilor avea să facă posibilă o mai mare expansiune teritorială în timpul lui Ivan III (1462–1505) și Vasili III (1505–1533). Nikolai Mihailovici Karamazin (1766–1826) a scris o masivă, dar neterminată *Istorie a statului rus*, proiect sprijinit de Alexandru I, care i-a dat o pensie pe viață. Citatele reproduse în *Cronica țarilor ruși* sunt dintr-o lucrare mult mai restrânsă, *Studiu despre Rusia veche și cea modernă*, pe care Karamazin a scris-o în anii 1810–11, aproape sigur la sugestia Marii Ducese Ecaterina, sora lui Alexandru I. Scopul însuflețitului eseu polemic al lui Karamzin a fost de a-l convinge pe

Alexandr Nevski

Alexandr Nevski s-a născut în 1219, fiind al doilea fiu al Marelui Cneaz Iaroslav de Vladimir. A devenit cneaz al Novgorodului în 1236. Titlul Nevski, pe care nu l-a purtat în timpul vieții, i s-a acordat ca urmare a victoriei obținute de el împotriva armatei suedeze în urma unei bătălii purtate pe malurile râului Neva în 1240. După mai puțin de doi ani, la data de 5 aprilie 1242, și a ținut piept armatei invadatoare a cavalerilor teutoni printr-o bătălie care s-a desfășurat pe suprafața înghețată a lacului Chud (sau Peipus).

Când se studiază cariera lui Alexandr Nevski, este important să se disocieze legenda de realitate. Pelicula plină de forță evocatoare a lui Eisenstein, al cărei punct culminant îl constituie spargerea gheții de pe lacul Chud sub greutatea cavalerilor germani împovărați de armuri, și fondul muzical de Prokofiev sporesc dramatismul imaginilor eroice. Problema este, însă, că sursele pe care se bazează evenimentele evocate sunt îndoielnice. Astfel, numărul de soldați din armata germană care au participat la bătălia de pe lacul Chud oscilează între 400, o cifră puțin probabilă, și un neînsemnat 20. În ultimii ani, unii istorici, mai cu seamă profesorul John Fennel, au pus sub semnul întrebării faptul că amenințarea din vest ar fi fost atât de mare pe cât se credea și au susținut că bătălia menționată nu a reprezentat un eveniment istoric de referință. Decizia lui Alexandr de a coopera cu tătarii a avut drept rezultat conferirea titlului de Mare Cneaz de Vladimir, deținut până atunci de fratele lui mai mic, Andrei, care se răzvrătise împotriva dominației tătare. A fost oare politica lui Alexandr de un pragmatism împăciuitor și lăudabil? Răspunsul la această întrebare încă mai face subiectul unor controverse.

Înfrângerea cavalerilor teutoni a ajuns în scurt timp să fie considerată un triumf al bisericii ortodoxe asupra agresiunii catolice de inspirație papală și Alexandr Nevski a fost canonizat la începutul domniei lui Ivan cel Groaznic. Petru cel Mare a adus un omagiu sfântului războinic ordonând construirea monumentului Alexandr Nevski în locul în care se presupunea că cneazul obținuse victoria împotriva suedezilor în 1240. Împărăteasa Elisabeta a încurajat cultul comandând un altar din argint masiv pentru relicvele sfântului, care a fost realizat la Monetăria St. Petersburg între 1750 și 1753. Locul lui Alexandr Nevski în panteonul eroilor ruși era atât de consacrat încât Stalin, care a ținut piept unei invazii germane de mult mai mare amploare, a inaugurat o decorație militară care îi poartă numele.

(Sus) Pictură murală din Catedrala Arhanghelul Mihail din cetatea Moscovei înfățișându-l pe Alexandr Nevski. Pictura datează de la jumătatea secolului 17, deși este posibil să fie copiată după modelul original din secolul 16.

(Sus dreapta) Medalia Alexandr Nevski, o decorație militară inaugurată de Stalin în iulie 1942.

(Dreapta) Bătălia purtată pe gheață între ruși și cavalerii teutoni în filmul lui Serghei Eisenstein "Alexandr Nevski". Pelicula a fost realizată în 1938, când sentimentul anti-german era puternic în Rusia, dar a fost interzis în august 1939, când s-a semnat un pact de neagresiune între guvernele nazist și sovietic.

împărat că autocrația era singura formă de guvernare viabilă pentru Rusia. Ecaterina i-a dat Studiul fratelui său, dar nu se știe dacă Alexandru l-a citit.

Vasili Osipovici Kliucevski (1841-1911) a fost fiul unui preot de țară din provincia Penza. Și-a efectuat studiile la Universitatea de la Moscova și a predat aici și în alte instituții, devenind unul dintre cei mai influenți oameni din epoca în care a trăit.

Kliucevski a manifestat reticență față de abordările teoretice ale istoriei, preferând o examinare critică a surselor originale pe baza unei game largi de discipline. Excepțional stilist, în scrierile lui precizia științifică se combină cu eleganța poetică și economia expresiei. El a considerat că forțele economice și sociale sunt mai importante decât ideologiile sau faptele indivizilor.

Sisteme de datare

În 1582 biserica romano-catolică a implementat o reformă în cadrul căreia calendarul iulian a fost înlocuit cu cel gregorian, denumit astfel după Papa Grigore al 13-lea. Discrepanța între cele două calendare era de 10 zile. Modificări ulterioare au intervenit în 1700, 1800 și 1900, astfel că diferența a devenit de 11 zile în secolul 18, 12 zile în secolul 19 și 13 zile în secolul 20. În Rusia, reforma calendarului a fost implementată abia la 1 februarie 1918.

O altă complicație este și faptul că până în 1700 rușii numărau anii începând de la presupusa dată a creării lumii (1 septembrie 5509 î.Hr., după teologii ortodocși), anul începând la 1 septembrie. Petru I a decretat adoptarea sistemului occidental de numerotare a anilor și de începere a acestora la 1 ianuarie. Datele exacte menționate în această carte sunt în Stil Vechi (iulian), folosindu-se sistemul occidental de numerotare a anilor cu începutul anului la 1 ianuarie. Excepțiile de la această regulă sunt datele bătăliilor și tratatelor sau ale altor evenimente internaționale, în cazul cărora se dau ambele date, și datele de după reforma calendaristică din februarie 1918, care sunt exprimate numai în stil nou (SN). În puținele cazuri în care datele domniei unui conducător sunt afectate de discrepanța calendaristică, acest fapt este semnalat clar, dar este folosit anul în Stil Vechi.

Transcrierea numelor proprii

S-a considerat că principalele scopuri ale unei transcrieri corecte a numelor proprii sunt să facă textul accesibil cititorului și să ofere indicii despre cum trebuie pronunțate cuvintele. Aceste scopuri nu sunt întotdeauna compatibile. Dacă alegem calea accesibilității ajungem adesea la inconsecvențe, așa că s-a ales transcrierea fonetică a denumirilor, respectiv acestea au fost scrise așa cum se pronunță în românește, cu caracterele limbii române.

Față de originalul în limba engleză, versiunea în limba română folosește numele și denumirile cu care ne-au familiarizat atât textele istorice care ne stau la îndemână cât și forma în care ele au intrat în memoria cititorilor. Astfel numele Mikhail folosit în ediția originală a fost transcris Mihail – mult mai familiar cititorului în limba română. De asemenea, pe tot cuprinsul lucrării originale este întâlnit numele Peter care la noi devine Petru deși în limba rusă el este, de fapt, Piotră.

RURIKIZII

Ivan III
(cel Mare)
1462–1505

Vasili III
1505–1533

Ivan IV
("cel Groaznic")
1533–1584

Feodor I
1584–1598

PERIOADA TULBURĂRILOR

Boris Godunov
1598–1605

Feodor II
1605

Falsul Dmitri I
1605–1606

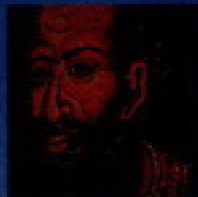
Vasili Șuiski
1606–1610

Interregnum - mai mulți pretendenți
1610–1613

Ivan III

Ivan IV

Feodor I

Boris Godunov

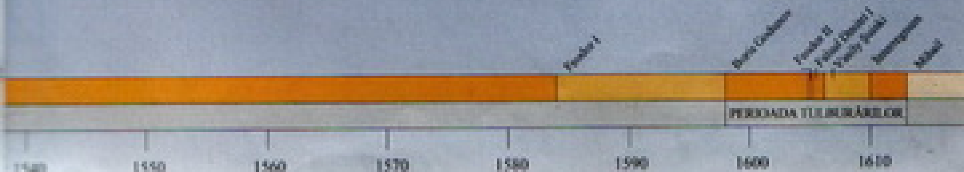
Instaurarea Și Punerea La Încercare a Țarismului

Rurikizii 1462–1598

Perioada Tulburărilor 1598–1613

Ivan cel Groaznic și Boris Godunov sunt cei mai cunoscuți dintre primii țari, primul pentru cruzimea lui legendară și al doilea ca erou tragic în opera lui Mussorgski. Ivan a fost primul conducător al Moscovei care a fost încoronat ca țar (cuvânt derivat din latinescul "caesar"), titlu folosit ocazional de tatăl și bunicul lui. Deși primii țari au folosit și titlul de "autocrat", cuvântul nu avea semnificație constituțională precisă. Ei nu puteau domni decât în cooperare cu boierii, o elită aristocratică, iar atunci când țarul era minor sau incapabil să conducă, facțiunile boierești se luptau pentru putere.

În perioada tinereții, Ivan cel Groaznic a pus bazele imperiului rus. Încercările lui de a înfrâna influența boierilor și de a centraliza și întări guvernul au fost subminate de războaiele îndelungate și costisitoare și de o criză de succesiune declanșată de el însuși. La moartea ultimului conducător rurikid, ineficientul Feodor I, a început așa numita Perioadă a Tulburărilor. Mulți boieri s-au încăpățânat să nu accepte autoritatea lui Boris Godunov, care a fost ales țar în 1598. Instituția țarismului a supraviețuit războaielor civile și invaziilor străine care au urmat după moartea lui Boris, și în 1613 moscoviții s-au unit în jurul lui Mihail Romanov, fondatorul dinastiei care avea să domnească până în 1917.

Иван III Великий Ivan III
('Cel Mare')
1462–1505

Василий III Vasili III
1505–1533

Portretul lui Ivan III. Această imagine stilizată datând din secolul 16, nu oferă nici o mărturie sigură despre aspectul fizic al marelui cneaz.

IVAN III

Nume complet
Ivan Vasilievici cunoscut şi ca Ivan cel Mare
Tatăl
Vasili II ("Cel Întunecat" sau "Cel Orb")
Mama
Maria Iaroslavna
Data şi locul naşterii:
Moscova, 22 ianuarie 1440
Încoronare
27 martie 1462
Decedat
Moscova
27 octombrie 1505
Cauze naturale
Soţii
(1) 1452 Maria fiica prinţului Boris de Tver
Decedată 1467
(2) Sofia (Zoe) Paleolog nepoata lui Constantin XI, ultimul împărat bizantin
Decedată 1503
Fiu de la (1)
Ivan (1458)
Copii de la (2)
Elena (1474)
Elena (1476)
Vasili (1479)
Iuri (1480)
Dmitri (1481)
Feodosia (1485)
Simeon (1487)
Andrei (1490)
Evdokia (1492)

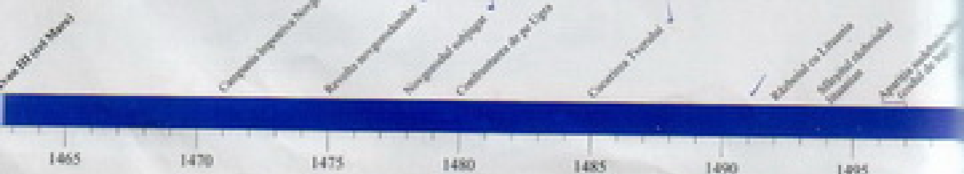
Ivan III

Ducele are în jur de treizeci şi cinci de ani, este înalt şi slab şi chipeş... Când mi-a vorbit, m-am retras din faţa lui, dar el s-a apropiat de mine cu mare blândeţe. I-am răspuns la toate întrebările şi i-am mulţumit cum se cuvine, apoi am discutat mai mult de o oră. Mi-a arătat binevoitor câteva dintre veşmintele sale ţesute cu aur şi căptuşite cu hermină, care erau nespus de frumoase.

Ambrogio Contarini
călător italian care a vizitat Moscova în timpul domniei lui Ivan III

Totodată era atât de duşmănos cu femeile încât dacă o femeie îi ieşea în cale din întâmplare, aproape că leşina de groază la vederea lui. Săracii nu aveau nici o trecere în faţa lui, fiind asupriţi de cei mai puternici sau trataţi cu nedreptate; în general bea atât de mult la masă încât adormea, şi în timp ce oaspeţii lui erau încremeniţi de groază şi rămâneau aşezaţi fără să scoată o vorbă, el se trezea, se freca la ochi şi începea să glumească şi să se veselească împreună cu ei.

Sigismund von Herberstein,
trimis al Sfântului Împărat Roman la Moscova

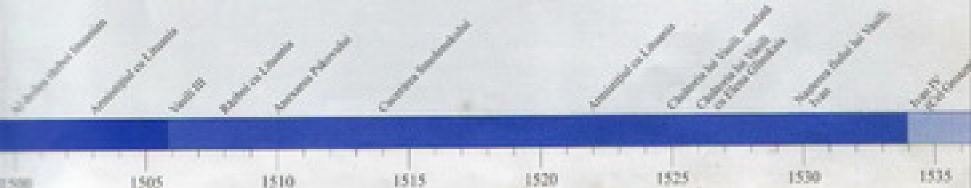
Vasili II, mare cneaz de Moscova, a murit în martie 1462. Suferise de o boală incurabilă și recomandarea de a i se aplica pe piele cărbuni aprinși dusese nu la vindecare, așa cum sperase, ci la arsuri multiple care s-au gangrenat. Ivan III, în vârstă de 22 de ani, care i-a succedat la tron, era lipsit de experiență. Fusese prizonier politic la vârsta de șase ani și a domnit împreună cu tatăl său începând de la vârsta de opt ani. Acțiunile lui dovedesc că era un om prudent, decis să extindă statul moscovit și să-i mărească puterea prin diplomație și insistență, dar și prin război dacă era nevoie. Rămâne o chestiune discutabilă dacă a urmat un plan prestabilit sau a profitat de ocaziile care i s-au ivit. Cerințele războiului, căile de comunicație insuficient dezvoltate și caracterul primitiv al administrației regale au dus la dependența lui Ivan de ajutorul boierilor. El a dovedit o iscusință remarcabilă în a profita de cooperarea acestora.

Adunarea pământurilor

Vasili II a stabilit apanaje pentru cei patru fii ai lui mai mici care supraviețuiseră. Ivan III a reușit să câștige controlul asupra tuturor acestor teritorii. Când doi dintre frații lui au murit fără să lase în urmă moștenitori, Ivan și-a însușit pământurile lor, deși conform tradiției, acestea trebuiau împărțite între membrii familiei. Aceste acaparări, precum și alte afirmări ale puterii personale, i-au determinat pe doi dintre frații lui, Boris și Andrei cel Bătrân să se revolte în 1480. Confruntat cu un atac tătar, Ivan a fost obligat să ajungă la un compromis cu frații lui, dar până la moartea lui, a ajuns să stăpânească toate teritoriile lui Andrei și jumătate din apanajul lui Boris prin confiscare sau moștenire. Prin agresiune, căsătorie dinastică și moștenire, Ivan a reușit să-și însușească cnezatele Vereia, Boluzero, Iaroslavl, Rostov, Tver și orașul-stat Viatka, precum și o parte din Riazan.

Incontestabil cea mai întinsă dintre achizițiile lui Ivan a fost vastul teritoriu aflat în proprietatea orașului-stat Novgorod. Când novgorodienii au încălcat tratatul din 1456 încheind o alianță cu Cazimir IV al Lituaniei, Ivan le-a declarat război acestora. El a învins armata novgorodiană în 1471 și a încheiat un tratat generos prin care instituțiile orașului au rămas intacte. Această încercare indirectă de a stăpâni Novgorodul a eșuat. În 1478 Ivan și-a impus dominația directă, confiscând domeniile facțiunii anti-moscovite precum și suprafețe considerabile de teren ecleziastic și districtul Torzhoc. Ulterior, Ivan a trebuit să țină piept mai multor revolte incipiente, urmate de numeroase confiscări. Aceste acte de deposedare l-au făcut stăpânul a trei milioane de acri de pământ novgorodian.

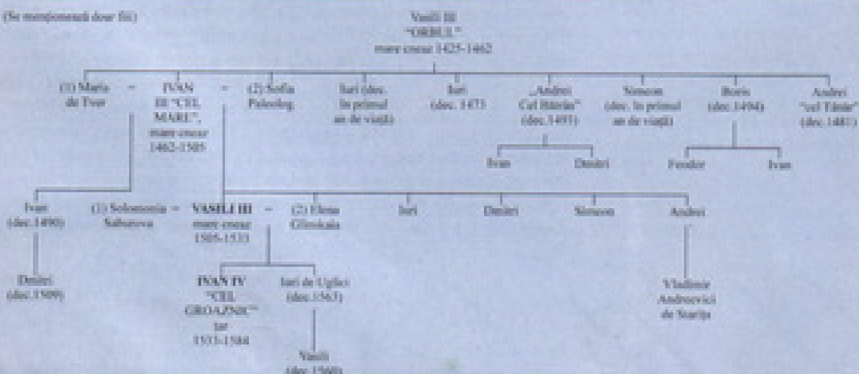
O mare parte din acesta a fost oferit moscoviților în scopul întăririi dominației lui Ivan în regiune. Aceste donații erau condiționate de

În timpul domniilor lui Ivan III (1462-1505) și a fiului lui, Vasili III (1505-33), marele cnezat al Moscovei s-a extins vertiginos și jugul tătar a fost zdrobit oficial. Declinul dominației tătare a creat condițiile expansiunii spre est, condiții pe care fiul lui Vasili III, Ivan IV (1533-1584) le-a exploatat cu succes.

serviciul militar. Sistemul așa-numitelor titluri de proprietate *"pomestie"* nu era nou, dar până atunci nu fusese folosit într-o asemenea măsură. El i-a permis marelui cneaz să sporească numărul proprietarilor de pământuri care îi datorau averea și statutul social, și care știau că vor pierde aceste avantaje dacă se sustrăgeau serviciului militar. Acești mici nobili de țară

Novgorod. O gravură pe lemn din secolul 17. În prim plan se află districtul comercial de pe malul estic al râului Volkhov. Podul duce direct la poarta de est a Detineț-ului (fortăreței). Râul făcea parte dintr-o importantă rută comercială medievală care lega Marea Baltică de Marea Neagră. În secolele 14 și 15, Novgorodul a fost un puternic oraș-stat care domina o regiune întinsă din nordul și vestul Rusiei și care era guvernat de un consiliu orășenesc ales, vece. În 1478 Ivan III a mutat la Moscova clopotul care îi convoca pe membrii vecei la adunare, act care a simbolizat sfârșitul independenței orașului-stat.

activi în armată aveau să formeze coloana vertebrală a forțelor cavaleriei moscovite.

În 1497 Ivan a emis un nou cod de legi pentru domeniul lui, așa-numitul Sudebnic, prin care rebeliunea armată și conspirația împotriva suveranului erau declarate delicte capitale. Sudebnik-ul era o replică la extinderea Moscovei și o încercare de asigurare a unui anumit grad de uniformitate în administrația justiției.

Relațiile cu tătarii

La venirea pe tron a lui Ivan, puterea tătarilor era în plin declin. De mai mulți ani nu li se mai plătise tributul. Cu toate acestea, hanatele reprezentau o amenințare la adresa marelui cnezat și era în interesul lui Ivan să alimenteze rivalitățile dintre ele. În 1472 trupele lui Ahmed, han al Marii Hoarde, l-au atacat pe Alexin pe râul Oka, după care s-au retras în fața forțelor moscovite superioare. Ivan a căutat să neutralizeze amenințarea reprezentată de Ahmed, care se aliase cu Lituania favorizându-l pe dușmanul lui Ahmed, Mengli-Girei, hanul Crimeei. În 1480, ei au încheiat un pact defensiv împotriva lui Ahmed și un pact ofensiv împotriva Lituaniei. Tratatul a fost încheiat la momentul oportun. Ivan se confrunta cu o revoltă a fraților lui și cu atacuri în nord-vest din partea armatelor Ordinului Livonian, cavaleri germani care formaseră clasa conducătoare în Livonia încă din secolul 12, și în sud din partea forțelor lui Ahmed. Așteptându-se ca și Cazimir IV al Lituaniei să atace Moscova, Ahmed și-a justificat invazia prin faptul că Ivan încetase să-i mai plătească tribut. Nu este clar dacă acesta era un act deliberat de înfruntare din partea lui Ivan, deoarece plata tributului încetase în timpul unei domnii anterioare.

Soldat tătar. Gravură în lemn din *Trachtenbuch* de Hans Wiegel (1566).

Armatele moscovite şi tătare s-au confruntat pe râul Ugra. Luptele au fost neînsemnate. Ajutorul promis de Cazimir IV nu s-a materializat în nici un fel şi când a venit vestea unei înaintări moscovite spre teritoriul central tătărăsc din regiunea Volgăi inferioare, forţele lui Ahmed s-au retras. Contemporanii l-au criticat pe Ivan III că nu a fost suficient de agresiv în timpul campaniei din 1480, dar "rezistenţa de pe Ugra" a dat rezultatul scontat. Eşecul ultimului mare atac tătar a ajuns să simbolizeze câştigarea independenţei de către Moscova şi după puţin timp Marea Hoardă a încetat să mai reprezinte o ameninţare serioasă.

Ivan a menţinut relaţii bune cu hanatul crimeean şi a căutat să asigure guvernarea hanatului Kazan de către oameni supuşi Moscovei. El încercase fără succes de două ori, în 1468 şi în 1469, să instaleze în fruntea Kazanului un han-marionetă. În 1480 Ivan l-a obligat pe hanul Ibrahim să-i jure credinţă. Moartea lui Ibrahim în 1482 a avut drept urmare o dispută pentru succesiune între doi dintre fiii lui, Ali-han şi Mohamed-Emin. În 1487 Ivan a intervenit decisiv de partea lui Mohamed-Emin, care a fost instalat ca han de către forţele moscovite şi care s-a dovedit un aliat de nădejde în tot restul domniei lui Ivan.

Lituania, Livonia şi Suedia

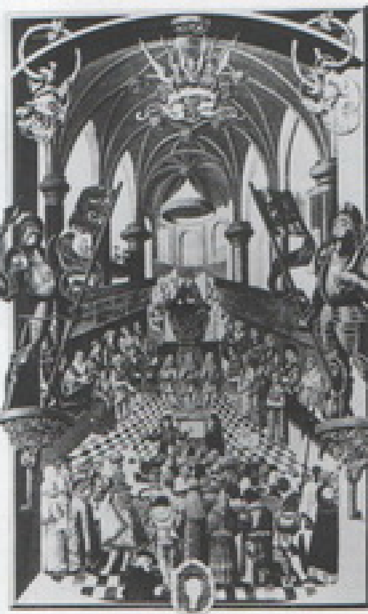
Pentru Ivan III, Lituania constituia atât o ameninţare cât şi o oportunitate. Ameninţarea era reprezentată de o eventuală invadare a cnezatului lui de către forţele reunite ale lituanienilor şi tătarilor. Oportunitatea decurgea din posibilitatea ca proprietarii de pământuri din estul Lituaniei, ruşi ca origine şi ortodocşi ca religie, puteau fi convinşi să treacă de partea Moscovei. Pentru a încuraja aceasta Ivan a permis efectuarea unor incursiuni la graniţa lituaniană. În anii 1480, constatând că sub Cazimir IV al Lituaniei frontiera de est nu era suficient apărată, o serie de proprietari de pământuri au acceptat să se supună Moscovei şi, drept urmare, au intrat în joc, atacându-i pe vecinii lor din vest. În timp ce Ivan îi încuraja pe ne-moscoviţi să-i ofere credinţa, el a încălcat tradiţia considerând că este trădător orice moscovit care încearcă să jure credinţă altui conducător.

Ivan III primind vestea victoriei asupra Lituaniei în bătălia de pe râul Vedroşa, 1500. Litografie din secolul 19 de P. Ivanov. În plan îndepărtat un boier îşi ridică cuşma înaltă şi îi mulţumeşte lui Dumnezeu.

Moartea lui Cazimir în 1492 i-a permis lui Ivan să profite de lipsa de experienţă a succesorului acestuia, Alexandr, invadând Viazma, o zonă care se afla sub control lituanian de la sfârşitul secolului 14. Lituanienii încercau deja să încheie un tratat cu Moscova, inclusiv o alianţă prin căsătoria lui Alexandr cu fiica lui Ivan, Elena. Ivan a preferat să negocieze de pe o poziţie de forţă după încheierea cuceririi Viazmei. În ianuarie 1494 au început discuţii serioase în acest sens. Prin tratatul încheiat se afirma dreptul lui Ivan la teritoriile deja cucerite, inclusiv Viazma şi se statornicea noul lui titlu, cel de Suveran al Întregii Rusii, care anunţa pretenţiile lui asupra tuturor teritoriilor ruseşti aflate sub conducere lituaniană. Elena şi Alexandr s-au căsătorit în 1495.

Ivan nu avea intenţia să permanentizeze pacea, dar un nou război împotriva Lituaniei nu putea fi pornit decât după ce îşi consolida puterea. Acapararea teritoriilor novgorodiene a făcut ca Moscova să aibă graniţă comună cu Livonia şi Suedia şi ieşire la Golful Finlandei.

Încoronarea lui Alexandru Iagelonianul, regele Lituaniei și ginerele lui Ivan III, ca rege al Poloniei în 1501. Miniatură din *Imagini pontife* de Erazm Ciolek, Episcop de Plock, datând din 1515. Originalul se află în colecția Czartoryski de la Muzeul Național din Cracovia. Alexandr a fost fiul mai mic al lui Cazimir IV, care domnise atât peste Polonia cât și peste Lituania. La moartea lui Cazimir în 1492 Polonia i-a revenit fiului mai mare, Ian Olbracht, iar Lituania lui Alexandr. Regatele s-au reunit sub conducerea lui Alexandr după moartea lui Jan Olbracht în 1501.

Ivan a construit o fortăreață, Ivangorod, în scopul apărării frontierei nord-vestice. El spera să câștige controlul asupra țărmului suedez de nord al Golfului Finlandei. În 1493 s-a negociat o alianță cu Danemarca și cele două state au intrat în război cu Suedia în 1495. Danezii au fost primii care au câștigat de pe urma acestui conflict, regele Johannes obținând controlul asupra Suediei în 1497. În urma războiului, Ivan nu s-a ales cu nici un nou teritoriu.

În 1500 o serie de cneji care erau supuși ai marelui duce de Lituania au jurat credință Moscovei pretinzând că au fost victime ale persecuțiilor din cauza credinței lor ortodoxe.

Așa-zisele persecuții i-au oferit lui Ivan un pretext să atace Lituania, justificându-și agresiunea ca pe o cruciadă. Forțele moscovite au cucerit rapid Briansk, Dorogobuzh și Toropeț, și i-au învins pe lituanieni pe râul Vedroșka în iulie 1500. După aceste eșecuri inițiale, lituanienii și-au regrupat trupele. În 1501, la moartea regelui polonez Jan Olbracht, Alexandr a ajuns să domnească atât peste Polonia cât și peste Lituania, încheind o alianță cu Ordinul Livonian. În consecință, Ivan s-a văzut nevoit să mobilizeze efective substanțiale pentru a face față amenințării livoniene și a fost incapabil să organizeze atacul hotărâtor asupra Smolensk-ului pe care îl planificase. Până la sfârșitul anului 1502 el nu a mai câștigat nici un teritoriu. Dar Alexandr era pregătit să discute pacea. În 1503 s-a negociat un armistițiu de șase ani. Armistițiul prevedea deținerea de către Ivan a controlului asupra unei suprafețe destul de mari din Lituania. La moartea lui, în 1505, se purtau lupte zonale de-a lungul graniței stabilite prin armistițiu și un nou război părea inevitabil.

O căsătorie dinastică

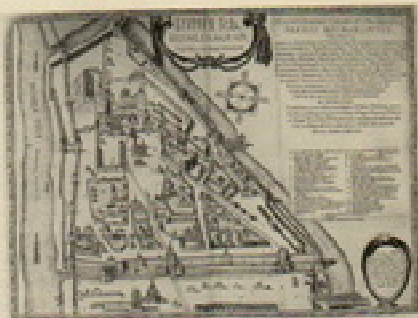
Prima soție a lui Ivan III, Maria de Tver, a murit în 1467, după ce în 1458 a dat naștere unui moștenitor, Ivan cel Tânăr. Marele cneaz pare să fi fost sincer îndrăgostit de soția lui, căci nu s-a recăsătorit timp de cinci ani. El și-a ales o a doua soție în persoana Sofiei (Zoe) Paleolog, nepoata ultimului împărat bizantin, Constantin XI. O sursă o descrie pe Sofia ca fiind urâtă, inteligentă, intrigantă și obeză. Se spunea că marele pat princiar s-a rupt sub greutatea ei încă din prima noapte petrecută la Moscova. Prestigiul câștigat în urma acestei căsătorii a prevalat în fața repulsiei pe care o simțea Ivan și perechea s-a căsătorit în 1472. El s-a opus recomandării Vaticanului, care încurajase căsătoria, ca Moscova să coopereze în cadrul unei alianțe occidentale împotriva turcilor. Ivan a adăugat însemnelor regale vulturul bicefal bizantin și a încurajat folosirea titlurilor de"țar" și "autocrat" cu privire la persoana lui. Cronicarii au început să răspândească legende menite să glorifice dinastia, inclusiv o genealogie imaginară ce urmărea descendența lui Ivan din Prus, o presupusă rudă a împăratului roman Augustus. Programul extensiv de construire a cetății Moscovei a avut de asemenea scopul de a-i spori prestigiul.

CETATEA (KREMLINUL) MOSCOVEI

Kreml este cuvântul rusesc care se traduce prin "cetate" sau "fortăreață" și multe din orașele istorice din Rusia își au propriile kremlinuri. Kremlinul ocupă o suprafață relativ triunghiulară situată pe un deal de mică înălțime care se află chiar deasupra râului Moscova. Prima atestare istorică a Moscovei datează din 1147, deși există dovezi arheologice referitoare la o așezare mult mai veche pe locul kremlinului. Primele fortificații, construite de Iuri Dolgoruki la jumătatea secolului 12, au fost cucerite și distruse de armata tătară a lui Batu Han cu 90 de ani mai târziu și reconstruite la o scară mai mare în secolul 13 și apoi din nou în secolul 14.

Primul mare proiect din cetatea Moscovei realizat de Ivan III a fost construirea Catedralei Adormirii Maicii Domnului, ale cărei fundații fuseseră puse în 1471. Structura incompletă a fost avariată în urma cutremurului din 1474, astfel că Ivan a hotărât efectuarea unei expertize străine. El l-a angajat pe arhitectul și inginerul italian Aristotele Fioravanti (aprox. 1415-1485/86) care îndeplinise funcția de inginer oficial al orașului Bologna. Concluzia acestuia a fost că noua biserică trebuia construită după modelul Catedralei Adormirii Maicii Domnului din Vladimir construită în secolul 12, pe care însă avea să o depășească ca splendoare. Noua construcție a fost încheiată în 1479. Fioravanti a folosit tiranți de fier pentru armarea bolților și pereților, tehnică nouă pentru zidarii ruși care lucrau sub conducerea lui. Rezultatul a fost o construcție semeață și spațioasă care, deși folosea trăsături tradiționale rusești, avea un interior luminos și vaporos deloc tipic arhitecturii bisericilor medievale ruse.

A doua lucrare de reconstrucție majoră realizată de Ivan în kremlinul Moscovei a fost Catedrala Bunavestire (1484-89) construită de meșteri din Pskov și destinată exclusiv

rugăciunilor țarilor. Avariată în urma marelui incendiu din 1547, catedrala a fost restaurată de Ivan IV în 1564.

Cu puțin timp înainte de a muri, Ivan a angajat un alt arhitect italian, Alevisio Novi, pentru reconstruirea Catedralei Arhanghelului Mihail. Proiectul a fost încheiat în 1509. Exteriorul catedralei este elaborat decorat în stilul Renașterii. Catedrala a fost locul de înmormântare a țarilor până în vremea lui Petru cel Mare.

Ivan III a comandat construirea a încă 2 km de zid de cărămidă cu 20 de turnuri în jurul amplasamentului de 60 de acri al kremlinului. Lucrările au început în 1485 sub conducerea arhitectului italian Pietro Antonio Solari și s-au încheiat în timpul domniei lui Vasili III. Aspectul original al acestor fortificații poate fi doar presupus, deoarece partea superioară a zidurilor și a turnurilor a suferit serioase

(stânga) Kremlinul Moscovei. Miniatură din "Cartea urcării țarului Mihail pe tron", 1672-73. Pictura din stânga arată Catedrala Arhanghelului Mihail cu pilaștrii și în stil italian și nișele sculptate în formă de cochilie de sub fiecare fronton. Procesiunea trece pe sub fațada rustică a Palatului cu Fațete, iar în dreapta se vede Catedrala Adormirii Maicii Domnului.

(dreapta sus) Turnul Spaskaia (al Mântuitorului) din Kremlin văzut din Piața Roșie într-o acuarelă din 1912.

(jos) Turnul cu Clopot al lui Ivan cel Mare. Adăugirile realizate la ordinul țarului Boris Godunov au dus înălțimea construcției la 81 m. În 1812 turnul a rezistat încercării armatelor franceze în retragere de a-l arunca în aer.

stricăciuni în secolul 17. Cea mai importantă dintre construcțiile lui Solari a fost Turnul Spaskaia (Turnul Mântuitorului), construit în 1491. Turnul a primit acest nume în secolul 17, când țarul Alexei Mihailovici a instalat pe el o icoană a Mântuitorului și a emis un edict conform căruia orice persoană, inclusiv el însuși, care trecea pe sub arc trebuia să coboare de pe cal și să-și scoată pălăria. Turla octogonală a fost adăugată în timpul domniei țarului Mihail, la ordinul căruia meșterul englez Christopher Galloway a instalat un ceas, care a trebuit înlocuit după incendiul din 1654.

Principala construcție laică din Kremlin datând din timpul domniei lui Ivan III este Palatul cu Fațete construit de Solari și Marco Ruffo. Palatul, care a fost terminat în timpul domniei lui Vasili III, și-a primit numele datorită fațadei din zidărie rustică. Etajul superior constă dintr-o sală a cărei boltă era susținută de un singur stâlp central cu secțiune pătrată. Aici, mai mulți țari au primit ambasadori străini. Pereții sălii au fost pentru prima dată decorați în timpul domniei țarului Feodor I. Decorațiunile actuale datează de la sfârșitul secolului 19, dar artiștii au luat drept model iconografia de la sfârșitul secolului 16. Palatul cu Fațete a suferit deteriorări în urma incendiilor din secolul 16 și a fost grav avariat de forțele poloneze cotropitoare în Perioada Tulburărilor și substanțial restaurat în secolul 19.

Construcția din Kremlin care este cel mai adesea asociată cu numele lui Ivan III, "Turnul cu Clopot al lui Ivan cel Mare", a fost începută în perioada 1505-08 de un meșter italian, Marco Bono. În 1532-43 a fost adăugată o campanilă suplimentară, proiectată de Petrok Maly. Treimile superioare ale turnului principal au fost terminate în timpul domniei lui Boris Godunov

(pagina anterioară, sus) Planul Kremlinului în perioada lui Alexei Mihailovici, din Cosmographia Blaviana de Jan Blaeu (1663)

(pagina anterioară, jos) Catedrala Adormirii Maicii Domnului, sfințită în 1479 în prezența Marelui Cneaz Ivan III. După toate probabilitățile, arhitectul ei, Fioravanti, un celebru inginer militar, l-a însoțit pe Ivan III în campania lui împotriva Novgorodului. Aspectul final al catedralei a fost probabil influențat de stilul arhitecturii bisericești pe care a văzut-o acolo. Palatul cu Fațete poate fi văzut în stânga.

Un argument și o logodnă

Căsătoria lui Ivan III cu Sofia (Zoe) Paleolog la Moscova în 1472. Ilustrație din Cronica Litsevoi de la sfârșitul secolului 16.

Această relatare a sosirii prințesei Sofia Paleolog la Moscova provine din *Cronica Niconiană* și a fost scrisă la câteva decenii după ce au avut loc evenimentele descrise. *Cronica Niconiană* a fost compilată de oameni ai Bisericii Ortodoxe și din această relatare rezultă clar convingerea lor că marele cneaz are datoria de a da ascultare autorităților bisericești. Această sursă oferă în același timp unele mărturii referitoare la felul în care se luau deciziile în timpul domniei lui Ivan III și indică faptul că mama marelui cneaz, Marea Prințesă Maria, era o figură influentă.

Când au ajuns în apropierea Moscovei și Marelui Cneaz i s-a spus că trimisul Papei, legatul Antonio, care o însoțise pe Prințesă, avea un (crucifix) latin purtat în fața lui... Auzind aceasta, Marele Cneaz s-a consultat cu mama sa, cu frații lui și cu boierii și cineva a spus: "Să nu-i interzicem asta". Alții s-au opus: "Așa ceva nu s-a întâmplat niciodată în ținuturile noastre, să se onoreze credința latină (romano-catolică)..." Dar Marele Cneaz a dat de veste tatălui său (respectiv tatălui său spiritual, Mitropolitul Filip) despre aceasta. Mitropolitul-a răspuns: "Nu se poate ca așa ceva să intre în acest oraș și nici măcar să se apropie de el. Dacă îi vei da voie și va intra pe porțile orașului, eu, tatăl tău, voi ieși pe cealaltă poartă. Nu trebuie nici să auzim, nici să vedem asta, pentru că dacă cineva iubește și laudă o credință străină și-o insultă pe a lui." Auzind acestea de la Preasfinția Sa, Marele Cneaz a trimis vorbă legatului că nu trebuie să poarte crucea la vedere în fața lui și că trebuie să poruncească să fie ascunsă. Acesta s-a împotrivit la început dar în cele din urmă a făcut așa cum îi cerea Marele Cneaz... Apoi, în a douăsprezecea zi a lui noiembrie, au intrat în oraș. Mitropolitul însuși a intrat în biserică, a pus odăjdiile, a binecuvântat-o pe Prințesă cu semnul crucii, ca și pe ceilalți creștini care o însoțeau și a lăsat-o să iasă din biserică.. Și odată cu ea toți s-au dus la Marea Prințesă Maria. La scurt timp după aceasta, Marele Cneaz Ivan a venit și el la mama lui și s-a logodit după datină, așa cum se cuvine spre onoarea Majestăților Lor; și au plecat împreună la liturghie

Criza de succesiune

În 1490 Ivan cel Tânăr, fiul lui Ivan III cu prima lui soție, a murit lăsând în urmă un fiu pe nume Dmitri. Moartea lui a pus problema care dintre cei doi, Dmitri sau Vasili, fiul mai mare al lui Ivan III din căsătoria cu Sofia, avea dreptul să moștenească tronul. Ambii candidați erau sprijiniți de mame ambițioase. Rivalitatea dintre Sofia Paleolog și Elena Stepanovna, mama lui Dmitri, era probabil justificată de generozitatea darurilor cu care o copleșise Ivan III pe Elena când îi dăruise primul lui nepot. Se pare că Ivan nu a fost la fel de mărinimos cu Sofia când a dat naștere fiilor lor. Se zvonea că Sofia îl otrăvise pe Ivan cel Tânăr pentru a-i mări fiului ei șansele de a moșteni tronul. Criza avea și o dimensiune religioasă. Elena făcea parte dintr-o sectă eretică, Iudaiștii. Ivan III tolerase această erezie ani la rând pentru că adepții ei condamnau îmbogățirea mânăstirilor și el dorea să confiște moșiile mânăstirești. Dar din cauza convingerilor eretice ale Elenei, era natural ca clerul ortodox să se opună pretențiilor fiului ei.

În 1497, criza a atins apogeul. Vasili și mama sa credeau că Ivan avea de gând să-l numească pe Dmitri moștenitorul lui și au urzit un plan să-l otrăvească pe Dmitri.

Conspiratorii erau curteni nemulţumiţi de puterea principalelor familii boiereşti, mai ales prinţul Patrikeiev, guvernatorul Moscovei şi preşedintele Dumei Boiereşti. Ivan III a descoperit complotul şi i-a executat pe conspiratori, care au devenit primele victime ale noului cod juridic. Vasili şi mama lui au fost puşi sub supraveghere strictă şi în 1498 Dmitri a fost încoronat în calitate de co-regent. Dar dizgraţia lui Vasili nu a durat mult. Sofia a pus la cale un plan de subminare a încrederii soţului ei în Patrikeiev. Planul a reuşit şi în ianuarie 1499 Ivan III l-a arestat pe Patrikeiev împreună cu familia lui. Vasili a fost reabilitat şi i s-a acordat titlul de Cneaz de Novgorod şi Pskov. Un an mai târziu a fost desemnat co-regent şi moştenitor. În 1502 Dmitri şi mama sa au fost arestaţi. Ambii au murit în captivitate, aproape sigur de moarte violentă; Elena în 1504 şi Dmitri în 1509.

Ivan a renunţat la ideea de expropriere a averilor mânăstireşti şi a acceptat dorinţele partidei ortodoxe. Consiliul bisericesc din 1504 i-a condamnat la spânzurătoare pe conducătorii sectei "Iudaiştii". În acelaşi timp s-a rezolvat o dispută din sânul bisericii ortodoxe, respectiv lupta dintre "Proprietari" şi "Neproprietari". Facţiunea "Proprietarilor", condusă de abatele Iosif de Volokolamsk, susţinea că biserica trebuie să-şi păstreze moşiile şi privilegiile şi că, în schimbul garantării acestor privilegii, marele cneaz are dreptul să se bucure de autoritate asupra bisericii. "Neproprietarii", al căror principal purtător de cuvânt era Nil Sorski, susţineau separarea bisericii de stat şi criticau ritualismul şi bogăţia bisericii. Este foarte probabil ca Ivan III să fi simpatizat cu entuziasmul "Neproprietarilor" faţă de sărăcia ecleziastică, deoarece el dorea să confişte averile mânăstireşti, dar în 1503 un consiliu bisericesc s-a manifestat în favoarea Proprietarilor, decizie care a cimentat relaţia dintre biserica ortodoxă şi statul moscovit.

Ivan III a murit în primele ore ale zilei de 27 octombrie 1505 la vârsta de 65 de ani. Deşi ultimii ani ai domniei lui au fost umbriţi de eşecuri, el şi succesorul lui, Vasili III au triplat marele cnezat în perioada 1462-1533. Contribuţia lui la această mare realizare i-a adus titlul de "Ivan cel Mare".

VASILI III

Îi întrece pe toţi ceilalţi regi şi prinţi în puterea pe care o are şi pe care şi-o foloseşte ca să-şi conducă poporul: el duce la bun sfârşit ceea ce a început tatăl său. Adică i-a scos din toate fortăreţele pe prinţi şi pe ceilalţi, nelăsând şi neîncredinţând nici o fortăreaţă fraţilor lui. Lui îi sunt supuşi toţi în aceeaşi măsură.

Sigismund von Herberstein, trimis al Sfântului Împărat Roman la Moscova

VASILI III	
Nume complet Vasili Ivanovici *Tatăl* Ivan III *Mama* Sofia (Zoe) Paleolog *Locul şi data naşterii* Moscova 25 martie 1479 *Încoronarea* 27 octombrie 1505 *Decedat* Moscova 3 decembrie 1533 septicemie	*Soţii* (1) 1505 Solomonia Saburova Căsătoria anulată 1525 (2) 1526 Elena Glinskaia Decedată 1538 *Fii de la (2)* **Ivan** (1530) Iuri (1532)

Vasili III (1505-1533) a fost un om activ şi energic căruia îi plăceau vânătoarea şi pelerinajele religioase. În timpul domniei lui a continuat adunarea pământurilor. Ivan lăsase apanaje celor patru fii ai lui, dar Vasili

(dreapta) *Bătălia de la Orșa*, 1514, de un pictor polonez contemporan.

Boierii

Termenul de "boier" își are originea la sfârșitul secolului 10, când era utilizat cu referire la principalii sfătuitori ai cnejilor , o elită de curte formată din consilieri și războinici. Boierii cei mai importanți aveau origini vechi, provenind din descendenții princiari ai lui Rurik, dar marii cneji și țarii au conferit statutul de boieri și unor oameni de origini mai modeste. În secolul 17, Duma (Consiliul) Boierilor cuprindea slujitori fără titluri nobile, membrii ai micii nobilimi de țară proprietari de pământuri care asigurau efectivele de cavalerie ale armatei țarului și vechi funcționari de stat. În sistemul de priorități (mestnicestvo), cele mai importante și mai lucrative poziții, precum și funcțiile de conducere din armată le reveneau boierilor. Termenul de "boier" este folosit de istorici atât cu referire la membrii ai familiilor nobile cât și la cei ai Dumei Boierilor.

Grigori Kotoșkin, un tânăr funcționar din Departamentul Afacerilor Externe în timpul domniei țarului Alexei (1645-76), comenta: "... țarul îi ridică pe mulți la rang de boier nu după inteligența lor ci după originea lor străveche și mulți dintre ei sunt analfabeți și nu au primit nici o educație."

Costum tradițional de *boier*. Ilustrație din "Vermehrte Neue Beschreibung der Moskowitischen und Persianischen Reise" de Adam Olearius (1656).

le-a interzis fraților lui să se căsătorească înainte ca el să aibă un moștenitor, iar când doi dintre ei au murit fără să se fi căsătorit, le-a luat în stăpânire pământurile. El a pus stăpânire pe Pskov în 1510 și pe ce mai rămăsese din Riazan la începutul anilor 1520. Vasili s-a străduit să mențină influența Moscovei asupra hanatului Kazan și până în 1532 a reușit din nou să instaleze un han care îi recunoștea suveranitatea. În 1512 hanul Mengli-Girey din Crimea a încălcat alianța încheiată cu Moscova și a trecut de partea Lituaniei. Luptele dintre Moscova și Lituania reîncepuseră încă din 1508, cu șase ani înainte de sfârșitul armistițiului. În 1514 forțele moscovite au cucerit Smolensk și, deși lituanienii au obținut o mare victorie la Orșa în același an ei au fost incapabili să recucerească orașul. Au urmat mulți ani de lupte de hărțuială și negocieri până în 1522 când s-a încheiat un armistițiu de cinci ani conform căruia lituanienii recunoșteau câștigurile teritoriale ale Moscovei. Vasili a lărgit orizonturile diplomatice ale marelui cnezat cultivând relații cu Sfântul Imperiu Roman, papalitatea, sultanatul turc și Imperiul Mughal. El și-a extins autoritatea asupra boierilor și, la fel ca tatăl său, a declarat drept act de trădare orice încercare a unui nobil moscovit de a-și transfera serviciile altui conducător.

Resursele puterii

În timpul domniei lui Vasili, administrația a continuat să se dezvolte. Ivan III începuse să numească un nou tip de funcționari superiori, *diaki*, sau

ORTODOXIA

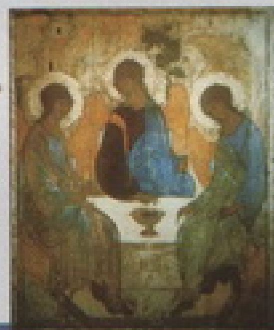
Biserica ortodoxă a jucat un rol important în crearea și susținerea țarismului și a identității naționale ruse. Credințele și ritualurile ei au îmbogățit pe de-o parte Rusia, dar pe de altă parte au izolat-o de Occident.

Schisma din 1054 care a divizat biserica creștină de est de cea de vest a reprezentat punctul culminant al unui îndelungat proces de separare. Căderea Imperiului Roman de Apus și ascensiunea Islamului au distrus ordinea religioasă stabilită de Împăratul Constantin. Limba a devenit o barieră: greaca era din ce în ce mai puțin cunoscută în Europa de Vest, iar latina căzuse în desuetudine în Bizanț, capitala Imperiului Roman de Răsărit. Neconcordanțele teologice au adâncit prăpastia, iar biserica din Răsărit s-a opus pretențiilor de supremație ale papalității. Prădarea Constantinopolului de către cruciați din 1204 a acutizat divergențele dintre cele două diviziuni doctrinale.

Ortodoxia pune un accent deosebit pe tradiție și mare parte din această tradiție este transmisă prin cuvintele și acțiunile liturghiei și prin stilul și conținutul icoanelor, al căror scop este revelarea lumii divine în fața ființelor omenești. Ortodoxia rusă pune mai mult accent pe experiențele mistice și puterea nedefinită a lui Dumnezeu și evidențiază gândirea rațională, abstractă mai puțin decât catolicismul roman. Este discutabil dacă aceste diferențe reprezintă cea mai importantă explicație a dezvoltării culturale, sociale și intelectuale divergente a Rusiei față de Europa Occidentală în perioada acoperită de această carte.

Convertirea Rusiei a început cu activitatea misionarilor de la Constantinopole. Frații Chiril și Metodiu au propovăduit învățătura ortodoxă în Moravia în secolul 9, traducând Biblia și liturghia în slavonă și inventând un alfabet care a ajuns să fie cunoscut drept "alfabet chirilic". Ortodoxia s-a răspândit în Bulgaria, Serbia și Rusia prin strădaniile unor generații ulterioare de misionari. În 945 s-a înființat o biserică la Kiev, principalul oraș al Rusiei și în 988 Marele Cneaz Vladimir al Kievului (980-1015) a fost botezat. *Cronica Dintâi* rusă, principala sursă din această perioadă, conține legenda potrivit căreia Vladimir a studiat o serie de religii și a respins iudaismul și islamismul considerând că circumcizia și interzicerea consumului de alcool erau niște precepte inacceptabile. S-a hotărât să îmbrățișeze creștinismul ortodox fiindcă trimișii lui în Bizanț fuseseră profund impresionați de slujba la care asistaseră. "Nu știm dacă ne-am aflat în ceruri sau jos, pe pământ", i-au spus ei marelui cneaz, "căci pe pământ nu există astfel de locuri și atâta frumusețe.".

Monasticismul a fost de la bun început un element vital în ortodoxia rusă. Călugării erau coloniști și cultivatori ai unor regiuni îndepărtate și neospitaliere. Mânăstirile fortificate au fost avanposturi importante în epoca tătară. Un exemplu este Mânăstirea Sfintei Treimi și a Sfântului Sergiu de lângă Moscova. Aceasta a fost întemeiată de Sergiu din Radoneț, a cărui pietate și modestie au făcut din el sfetnicul spiritual de mare încredere al marilor cneji ai Moscovei. Sub influența Sf. Sergiu, care a murit în 1392, arta eclezia stică rusă a atins apogeul. Marele pictor de icoane Andrei Rubliov (aprox.1370-1430), care avea să fie și el canonizat de biserica ortodoxă, s-a născut în ultimii ani ai vieții lui Sergiu.

(sus) Icoană reprezentând Sfânta Treime din Vechiul Testament de Andrei Rubliov. Rubliov a fost călugăr la Mânăstirea Sfintei Treimi și a Sf. Sergiu și această icoană este considerată o lucrare târzie a pictorului. Cei trei îngeri care au venit la Abraham și Sara la Stejarii din Mamre (Geneza 18) sunt interpretați de biserica ortodoxă ca manifestare a Sfintei Treimi.

(stânga) Mânăstirea Sfintei Treimi și a Sf. Sergiu din Posada Serghiev (cunoscută sub numele de Zagorsk în epoca comunistă). Mânăstirea a fost întemeiată în 1340 de Sf. Sergiu din Radoneț și a devenit un important centru religios și cultural al marelui cnezat al Moscovei și una din cele doar patru mânăstiri din Rusia care au statut de "lavra", sau mânăstire

Vasili III. Gravură în lemn de la mijlocul secolului al 16-lea din *Actiones* de von Herberstein. Acest portret stilizat oferă informații nesigure despre adevărata înfățișare a prințului.

secretari de stat, oameni cu trecut nearistocratic, dar care aveau experiența necesară de administra finanțele și de a se ocupa de afacerile externe.

Vasili a mărit numărul acestora și a trecut la reformarea modului de administrare a provinciilor. A apărut o nouă clasă de funcționari de stat, supraveghetorii orașelor, prin intermediul cărora marele cneaz își putea exercita controlul direct asupra afacerilor interne.

Alianța dintre biserica ortodoxă și statul moscovit s-a cimentat și mai mult. Filoftei, un călugăr din Pskov, a scris o epistolă prin care propunea doctrina conform căreia Moscova era "A Treia Romă", succesoarea Constantinopolelui ca centru al lumii ortodoxe. "Vedeți și luați aminte, o, pios țar, căci creștine nu mai sunt decât ținuturile tale și două Rome au căzut, a treia încă mai trăiește, iar o a patra nu va fi." Filoftei sublinia datoria țarului de a apăra credința creștină. În schimb, clerul va sprijini autoritatea marelui cneaz. Poziția Proprietarilor a fost consolidată în 1522 prin numirea lui Daniel, un discipol al starețului Iosif de Volokolamsk, în funcția de mitropolit al Moscovei, cap al bisericii ortodoxe moscovite. Vasili a trebuit să renunțe la orice speranță de a mai expropria pământurile mănăstirești, dar a profitat de faptul că Daniel era un sprijinitor puternic al autocrației și a întărit alianța cu ierarhia ortodoxă construind biserici și întemeind noi mănăstiri.

O criză dinastică

Prima soție a lui Vasili, Solomonia Saburova, a fost aleasă în 1505 în urma unei selecții la care au participat 1500 nobile virgine. Era o frumoasă descencendentă din familia Rurik, dar din punct de vedere dinastic, alegerea lui Vasili a fost nefericită. Au urmat douăzeci de ani de căsnicie fără urmași. Biserica ortodoxă nu recunoștea sterilitatea ca motiv de divorț, dar mitropolitul Daniel i-a acordat lui Vasili o anulare, contrar sfatului

Călugăriță Împotriva Voinței

Sigismund von Herberstein, trimisul Sfântului Împărat Roman, a vizitat Rusia în 1526-27, la scurt timp după ce Vasili III și-a repudiat prima soție, Solomonia, și a obligat-o să îmbrace haina monahală. Mai târziu, el a scris această versiune a evenimentelor, auzită dintr-o sursă necunoscută.

Când a sosit la mănăstire plângând și suspinând și mitropolitul i-a tăiat părul oferindu-i scufia de călugăriță, ea a fost atât de indignată că i se pune pe cap așa ceva încât a azvârlit-o pe jos și a călcat-o în picioare. Unul din consilieri principali, supărat de acest gest jignitor, nu numai că a admonestat-o cu asprime, dar a și bătut-o cu un bici și a întrebat-o: "Cutezi să te împotrivești voinței stăpânului meu? Și pregeți să duci la îndeplinire poruncile lui?" Când Salomeea (Solomonia) l-a întrebat la rândul ei cu ce drept o lovește, el a replicat că "din porunca stăpânului lui", la care ea, cu inima zdrobită, a mărturisit în fața tuturor că a îmbrăcat haina monahală împotriva voinței ei, fiind obligată la aceasta și a invocat cerul să o răzbune pentru o asemenea ofensă.

DUREREA DE A NU AVEA COPII

Cronica de la Pskov ne oferă o relatare mişcătoare, deşi nu neapărat reală, a felului în care Vasili III a decis să divorţeze de prima lui soţie. Marele cneaz călătorea prin nordul Rusiei. El a observat un cuib de pasăre într-un copac şi a comentat:

Simt o mare tristeţe. Cu cine mă asemăn eu? Nu cu păsările care au pui; nu cu animalele care se înmulţesc; nu cu râurile în ale căror valuri jucăuşe se desfată atâţia peşti. O, Doamne! Nici cu pământul nu mă pot asemăna, căci el rodeşte şi astfel Te slăveşte!"

patriarhilor ortodocşi. În 1525, după ce fusese astfel umilită, Solomonia a fost exilată într-o mănăstire.

În ianuarie următor marele cneaz s-a căsătorit cu Elena Glinskaia, o prinţesă de 23 de ani de origine tătară. Vasili, care avea 46 ani când s-a recăsătorit, era atât de vrăjit de noua lui soţie încât a desconsiderat tradiţia ortodoxă şi şi-a ras barba ca să-i facă pe plac, dar Elena i-a dăruit un moştenitor abia în 1530. Primul lor copil, Ivan, s-a născut în timpul unei furtuni în ziua de 25 august. Al doilea fiu, Iuri, s-a născut în 1532. Cum acesta era surdo-mut, speranţele de viitor ale dinastiei se puneau în primul născut.

Vasili era interesat de ideile şi practicile occidentale şi a angajat un medic din Lubeck pe nume Nicolas, un învăţat care studia şi astrologia şi astronomia. Dar nici Nicolas nu a putut să-l salveze pe marele cneaz când o ulceraţie la pulpa stângă a dus la septicemie. Ştiind că era pe moarte, Vasili a adunat în jurul lui pe Mitropolitul Daniel şi mai mulţi boieri de frunte şi le-a cerut să-l recunoască pe fiul lui de trei ani, Ivan, drept moştenitorul lui. I s-a acceptat cererea de a fi făcut călugăr şi pe 3 decembrie 1533 a murit.

Biserica Înălţării de la Kolomenskoe, la marginea Moscovei. Biserica a fost construită în anii 1530-32 şi se crede că a fost inaugurată de Vasili III drept mulţumire pentru naşterea fiului şi moştenitorului lui, viitorul Ivan IV. Biserica este construită în "stil cort" şi poate fi o replică din cărămidă şi piatră a bisericilor tradiţionale ruseşti din lemn. Berlioz, care a vizitat Rusia în anii 1840, a fost foarte impresionat de ea. "Nimic nu m-a impresionat mai mult decât monumentul de arhitectură rusă veche care se înalţă în satul Kolomenskoe... Aici am simţit că mi se dezvăluie unitatea. Întreaga mea fiinţă s-a cutremurat. Era o nemişcare misterioasă în armonia formelor ei desăvârşite."

Иван IV Грозный

Ivan IV

("Cel Groaznic")

1533–1584

Portretul lui Ivan IV pictat pe lemn la sfârşitul secolului 16 de un artist rus necunoscut, aflat în prezent la Muzeul Naţional de la Copenhaga.

IVAN IV	
Nume complet Ivan Vasilievici cunoscut şi ca "Ivan cel Groaznic" *Tatăl* Vasili III *Mama* Elena Glinskaia *Locul şi data naşterii* Kolomenskoe 25 august 1530 *Încoronarea* 3 decembrie 1533 *Decedat* Moscova 18 martie 1584 atac cerebral *Soţii* (1) 1547 Anastasia Romanova Zaharina Decedată 1560 (2) 1561 Kucenei (aka Maria Temriukovna sau Kerkasskaia) Decedată 1569 (3) 1571 Marfa Sobakina Decedată 1571	(4) 1572 Anna Koltovskaia Exilată la mănăstire 1575 (5) 1575 Anna Vasilcikova Decedată 1577 (6) 1576 Vassilissa Melentievna Exilată la mănăstire 1577 (7) 1580 Maria Nagaia Decedată 1608 *Copiii de la (1)* Anna (1548) Maria (1551) Dmitri (1552) Ivan (1554) Evdokia (1556) **Feodor** (1557) *Fiu de la (2)* Vasili (1563; decedat în primul an de viaţă *Fiu de la (7)* Dmitri (1582)

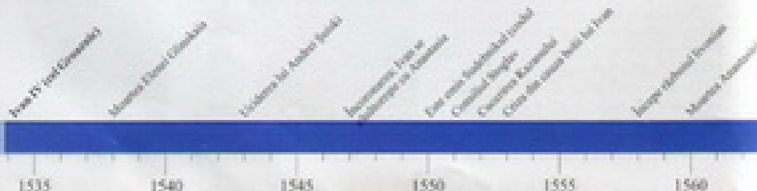
IVAN IV

...şi de acolo fiind conduşi în camera de primire, oamenii noştri au început a se mira de măreţia împăratului. Stătea trufaş pe tronul lui împărătesc, având pe cap o diademă, sau coroană de aur şi înveşmântat cu o robă lucrată de un aurar, iar în mână ţinea un sceptru împodobit şi bătut cu nestemate şi în afară de celelalte aspecte şi semne ale onoarei, se vedea o maiestuozitate în înfăţişarea lui potrivită măreţiei rangului lui.

Richard Chancellor, călător englez în Rusia în 1533

Când Vasili III s-a despărţit de prima lui soţie ca să se căsătorească cu Elena Glinskaia, se spune că patriarhul Ierusalimului a aruncat un blestem asupra marelui cneaz. "Dacă înfăptuieşti acest lucru rău, vei avea un fiu rău. Poporul tău va cădea pradă teroarei şi lacrimilor." Primul vlăstar din această căsătorie a fost omul cunoscut în istorie sub numele de Ivan cel Groaznic. Termenul rusesc *groznâi* se traduce prin "cumplit" sau "temut", iar apelativul era utilizat în timpul vieţii lui Ivan.

✓ Ivan IV (1533-1584) a succedat la tron la vârsta de trei ani. Din 1533 până în 1538 figurile dominante ale guvernului erau mama lui, Elena şi

Sosirea lui Ivan IV la Mănăstirea Sfintei Treimi şi a Sf. Sergiu, unde acesta a întreprins o serie de pelerinaje. Gravură din secolul 16.

iubitul ei, prinţul Ivan Obolenski. Elena şi consilierii ei au guvernat efectiv. Fraţii rămaşi în viaţă ai lui Vasili III au fost aruncaţi în închisoare când au încercat să pună mâna pe tron şi apanajele lor au fost confiscate. S-a stabilit o singură monedă pentru toată Moscova, apărarea graniţelor a fost întărită şi un război de frontieră cu Lituania s-a terminat cu o victorie. Guvernarea Elenei a stârnit dezaprobare în rândurile boierilor. Ea a murit în 1538, probabil otrăvită. Obolenski a fost încarcerat de către rivalii lui şi mai târziu a murit prin înfometare. În următorii nouă ani guvernul a fost dominat pe rând de familiile Şuiski, Belski, Voronţsov şi Glinski. Este semnificativ faptul că, deşi boierii se luptau între ei pentru putere, nici unul nu a încercat să ia tronul pentru sine. Se pare că exista o înţelegere tacită a faptului că funcţia de mare cneaz era un mijloc de a împiedica alunecarea Moscovei în haos. La început Ivan a fost o victimă a acestui joc de acaparare a puterii. Una din surse, a cărei soliditate este contestată, consemnează că încă de la vârsta adolescenţei, Ivan avea o fire violentă care îl făcea să se desfete cu omorârea câinilor prin aruncarea lor de pe turnurile Kremlinului. Personalitatea lui era un amestec de brutalitate grosolană şi pioşenie erudită. Îşi petrecea serile hoinărind pe străzile Moscovei cu o bandă de prieteni şi bătând oamenii; zilele şi le dedica citirii scrierilor religioase, şi vieţile sfinţilor, încurajat de mitropolitul Macarie. Tânărul prinţ avea un fizic impresionant, fiind înalt de aproape 1,80 m, bine clădit, cu ochi cenuşii, păr castaniu şi un nas acvilin. Prima iniţiativă politică a lui Ivan s-a manifestat în decembrie 1543 când a poruncit arestarea şi omorârea prinţului Andrei Şuiski. Au fost spânzuraţi treizeci de boieri care aveau legături cu facţiunea Şuiski. Ar fi o greşeală să se considere că această acţiune i-a adus tânărului mare prinţ independenţa totală. Din 1546 figurile dominante ale guvernului erau unchii materni ai lui Ivan, Iuri şi Mihail Glinski.

Şapka Monomakh (căciula lui Monomakh) a fost executată de un meşter necunoscut la sfârşitul secolului 13 sau începutul secolului 14 şi era folosită în ritualurile de încoronare ale marilor cneji şi ţari ai Moscovei până la sfârşitul secolului 17.

Încoronarea şi căsătoria

În ianuarie 1547 Ivan IV a fost uns ţar şi încoronat în Catedrala Adormirii Maicii Domnului din kremlinul Moscovei de către Mitropolitul Macarie, care l-a proclamat "Ţar al întregii Rusii". Acest titlu mai fusese folosit ocazional în documente în timpul guvernării lui Ivan III, dar Ivan IV a fost primul mare cneaz care a fost desemnat ca atare în cadrul ceremoniei de încoronare. În secolele anterioare ruşii utilizaseră acest titlu cu referire la hanii tătari şi împăraţii Bizanţului. Ritualurile de încoronare erau menite să demonstreze continuitatea imperială între Constantinopole şi Moscova. Însemnele regale includeau şi "Şapka Monomak", legendara căciulă despre

1565 1570 1575 1580 1585 1590 1595 1600

Ivan IV scăldat în monede de aur în timpul ritualului de încoronare. Miniatură din *Cartea Țarilor* din secolul 16. Revărsarea monedelor peste capul țarului, o parte obligatorie a ritualului de încoronare a țarilor, simboliza faptul că toată averea Rusiei era pusă la picioarele acestuia.

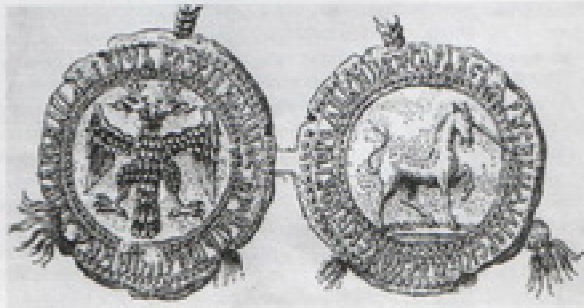
care se credea că îi fusese dăruită lui Vladimir Monomak, mare cneaz al Kievului (1113–1125), de către împăratul bizantin Constantin Monomachus, dar care data de fapt de mai târziu. În discursul adresat țarului în timpul ceremoniei, Macarie a subliniat nu numai originea divină a puterii imperiale ci și datoria țarului de a apăra cu credință biserica ortodoxă. La câteva săptămâni după încoronare, Ivan s-a căsătorit cu Anastasia, fiica boierului Roman Iurievici Zaharin, membru influent al Dumei, sau Consiliului Boierilor. Familia, care a ajuns să fie cunoscută drept Romanov, descindea dintr-un nobil pe nume Andrei Ivanovici Kobila, care se mutase la Moscova la începutul secolului 14. Căsătoria pare să fi fost fericită, Anastasia având o influență moderatoare asupra soțului ei.

În iunie 1547 Moscova a fost distrusă de un mare incendiu. Sărăcimea s-a răsculat, revoltată de corupția și cruzimea regimului Glinski și convinsă că Anna Glinskaia, bunica țarului, provocase incendiul prin vrăji. Iuri Glinski a fost târât afară din Catedrala Adormirii Maicii Domnului din Kremlin și strangulat. Mulți susținători ai lui Glinski au fost uciși și gloata a luat-o spre Vorobevo, reședința de vară a țarului de pe Dealurile Vrăbiilor din apropierea orașului, ca să ceară ca și ceilalți membri ai familiei Glinski să le fie predați. Trupele lui Ivan au împrăștiat mulțimea, dar puterea lui Glinski era anihilată.

> **ISTORICUL KLIUCEVSKI DESPRE IVAN CEL GROAZNIC**
>
> *Ori de câte ori nu înțelegea o chestiune sau un subiect, el începea să-și îndemne mintea și să și-o trudească îmboldind-o cu pintenii emoției până ce, cu ajutorul acestei însuflețiri pe care el însuși și-o poruncea, nu de puține ori gândirea lui se aprindea de cutezătoare și semețe urzeli și vorbirea i se avânta până ce atingea culmile unei arzătoare elocințe. În astfel de momente, cele mai ingenioase vorbe de duh, cele mai usturătoare critici, cele mai corecte comparații, cele mai neașteptate răsturnări de idei îi zburau de pe buze sau se așterneau pe hârtie precum scânteile din ciocanul fierarului. Simplul fapt că avea firea cea mai nestăpânită din toată Moscova îl făcea să fie unul din cei mai buni scriitori și oratori ai vremii.*

Reformele

Izbucnirea violențelor a dat naștere celei mai constructive etape a domniei lui Ivan IV. În momentul încoronării, un curtean pe nume Ivan Peresvetov i-a prezentat lui Ivan o petiție în care îi recomanda ca, în calitate de țar, să numească demnitarii în funcție de merit, indiferent de clasa socială din care făceau parte și să se asigure că legea se aplică consecvent în toate teritoriile care îi erau supuse. Aceste idei par să fi influențat grupul de consilieri care se adunase în jurul lui Ivan, din care făceau parte și Alexei Adașev, prieten din copilărie cu Ivan și fiu al unui oficial guvernamental, Ivan Viskovaty, un funcționar de stat și Silvestru, arhiereul Catedralei Buneivestiri. Unii preoți se referă la acest cerc de consilieri numindu-l Consiliul Aleșilor. Nu se știe foarte clar în ce măsură Ivan era cel care lua deciziile . Una din surse susține că programul de reforme a fost lansat în colaborare cu boierii și clericii cu vechime în februarie 1549. Ivan i-a pedepsit pe boieri pentru lăcomia și corupția lor și a anunțat crearea unui Tribunal al Petițiilor condus de Adașev, care să se ocupe de reclamațiile și plângerile claselor de jos. În același timp se limita autoritatea juridică pe care o exercitaseră guvernatorii provinciali (*namestniki*) asupra micii nobilimi și aristocrației de provincie. Adunarea din 1549 a fost prima dintr-o serie de reuniuni de acest tip și practica de consultare a micii nobilimi precum și a boierilor și a ierarhiei ecleziastice a dus la apariția unei Adunări a Pământului (*zemski sobor*). Adunarea a îndeplinit un rol binevenit de contrabalansare a puterii boierilor, dar ea nu a fost un organism decizional și se întrunea doar ocazional. Funcția ei era să sprijine și să-și dea girul pentru politica țarului și a consilierilor lui. Au urmat noi reforme. S-au stabilit tribunale care să se ocupe de problemele de brigandaj, sistemul poștal și probleme militare, iar departamentele care începuseră să se dezvolte în timpul domniilor precedente, cum ar fi cel al Afacerilor Externe și cel al Finanțelor, au căpătat o existență independentă și distinctă. S-a creat un nou departament care se ocupa de urmărirea acelor nobili care își țineau pământurile în sistemul titlurilor de proprietate *pomestie* (p.18). În 1550 s-a publicat un nou cod juridic, sau Sudebnik. Sudebnik-ul condamna corupția la judecători și colectorii de taxe și limita puterea guvernatorilor locali.

Micul Sigiliu de Stat al lui Ivan IV, 1569. Pe o parte este vulturul bicefal și inscripția "Prin mila Domnului Țarul și Marele Cneaz Ivan Vasilievici", iar pe cealaltă parte un inorog, simbol al autorității și puterii regale (Psalmul 92:10) și o versiune prescurtată a titlurilor țarului scoțând în evidență suveranitatea lui asupra întregii Rusii, Vladimirului, Moscovei și Novgorodului.

Guvernul lui Ivan a reformat şi armata. Sistemul complex de ierarhii (*mestnicestvo*) între comandanţii activi, care dusese la dispute costisitoare pe câmpul de luptă legate de cine trebuia să asculte de cine, a fost modificat, deşi schimbările nu au soluţionat problema în întregime. Au fost înfiinţate şase companii de muşchetari plătiţi, angajaţi permanent, sau *streltsi* – 3000 de oameni în total -, care au format prima armată permanentă a Moscovei. S-a întocmit Registrul Celor 1000, în care figurau 1000 de oameni care urmau să primească terenuri lângă Moscova. Se intenţiona ca prin aceştia să se asigure serviciile pentru armată şi administraţie, dar lipsa de terenuri disponibile pare să fi fost cauza neducerii la bun sfârşit a proiectului.

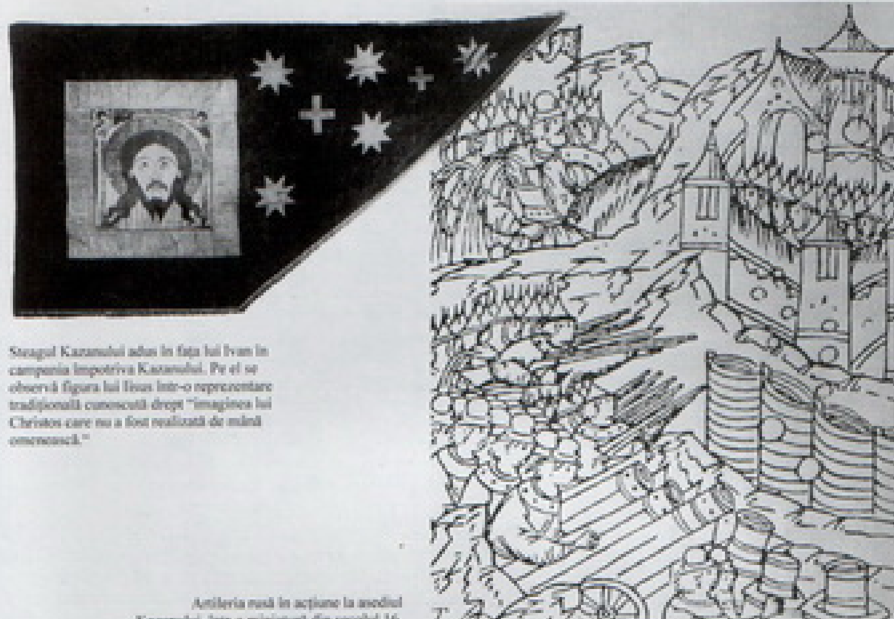
Ca şi bunicul lui, Ivan III, Ivan IV a dat semne că doreşte să limiteze proprietăţile deţinute de biserică şi să anuleze scutirea de taxe a clerului. Mitropolitul Macarie s-a opus acestei intenţii. După cum a specificat în discursul lui de la ceremonia de încoronare, el aştepta de la ţar să apere privilegiile bisericii. În schimb, biserica avea să sprijine coroana. În 1551 ţarul a convocat reunirea consiliului bisericii, care a devenit cunoscut sub numele de Consiliul Stoglav (Capitolul o sută). Este discutabil dacă Ivan a ţinut discursurile care i se atribuie în consemnările lucrărilor consiliului. Dacă a făcut-o, remarcile lui au fost un amestec meşteşugit de ameninţări şi linguşeli. Pe de o parte el le-a amintit clericilor de soarta Sodomei şi Gomorei, oraşe care au eşuat în tentativa de a se reforma. Pe de altă parte el s-a autoproclamat păcătos pocăit. Hotărârile Consiliului au fost în acelaşi timp conservatoare şi reformiste. S-au aprobat stilurile tradiţionale de pictare a icoanelor şi de muzică bisericească şi au fost condamnate muzica laică şi teatrul. Un capitol a reafirmat datoria oamenilor bisericii ortodoxe de a purta barbă la fel ca Mântuitorul şi un altul interzicea consumul de sângerete. Erau condamnate corupţia şi imoralitatea clerului. Pământurile aflate în proprietatea bisericilor şi scutirea de taxe a bisericii au fost declarate inviolabile, dar s-a convenit ca următoarele achiziţii de terenuri să se facă doar cu permisiunea ţarului. Consiliul Stoglav a aprobat de asemenea noul cod juridic.

Întemeierea imperiului rus

Problema în privinţa căreia biserica şi statul erau în complet acord era cucerirea Kazanului, pe care Mitropolitul Macarie a declarat-o drept o cruciadă împotriva musulmanilor. Moartea hanului Safa-Girey în 1551 i-a oferit lui Ivan ocazia de a instala un han-marionetă, pe Şah-Ali, dar acest experiment de conducere indirectă a dat greş şi în 1552 Ivan a decis să cucerească hanatul. Era un efort care merita depus. Oraşul Kazan era situat la confluenţa unor importante rute comerciale şi hanatul avea terenuri fertile cu care ţarul putea răsplăti serviciile micii nobilimi.

Ivan însuşi a condus campania şi a asediat Kazanul. Dar la început succesul l-a ocolit. Apărătorii oraşului şi-au manifestat dispreţul faţă de ruşi dezgolindu-şi partea posterioară şi dând vânturi în direcţia lor. Soldaţii ruşi au crezut că era vorba despre vrăji care stăteau la baza furtunilor care împiedicau asediul.

Au fost aduse de la Moscova relicvele Adevăratei Cruci, care făceau

Steagul Kazanului adus în fața lui Ivan în campania împotriva Kazanului. Pe el se observă figura lui Iisus într-o reprezentare tradițională cunoscută drept "imaginea lui Christos care nu a fost realizată de mână omenească."

Artileria rusă în acțiune la asediul Kazanului, într-o miniatură din secolul 16.

parte din însemnele regale de încoronare și vremea s-a îmbunătățit. În dimineața asaltului final, se spune că Ivan a zăbovit mai mult decât de obicei la rugăciune și a părut reticent în a participa la luptă. Cu toate acestea rușii au cucerit orașul pe 2 octombrie 1552 și țarul și-a făcut intrarea triumfală în Kazan cu două zile mai târziu.

Deși subjugarea hanatului a mai durat cinci ani, cucerirea Kazanului a transformat Moscova într-o putere imperială și a provocat puternice sentimente patriotice. Victoria a fost comemorată printr-o icoană neobișnuit de mare în care Arhanghelul Mihail și țarul erau înfățișați în fruntea armatelor moscovite. Celălalt mare monument în cinstea victoriei a fost catedrala din Piața Roșie, cunoscută azi ca Sfântul Vasile. În 1556 forțele armate ale lui Ivan au adăugat imperiului și hanatul Astrahanului

În lipsa unor granițe naturale de apărare și a unei linii de coastă fără gheață, Ivan și succesorii lui, țariști și comuniști, nu au avut altă soluție decât să caute siguranța și ieșirile comerciale prin extinderea în continuare a teritoriilor. Expansiunea spre vest avea să-i pună în fața unor adversari mai dezvoltați din punct de vedere tehnologic. Din confruntarea cu aceștia avea să decurgă o nevoie de modernizare. Pentru satisfacerea acestui imperativ poporul rus va plăti un preț greu atât în materie de taxe cât și ca obligații militare și înregimentare a societății.

(Sus) Icoana Armata Binecuvântată, *în prezent la Galeria Tretiakov de la Moscova.*

(Pagina opusă) Catedrala Intervenţiei de la Moscova, mai bine cunoscută în Occident drept Sfântul Vasile cel Binecuvântat.

(Jos) Şapka Kazanski *(Căciula kazană), un acoperământ ceremonial pentru cap executat în secolul 16 pentru comemorarea cuceririi Kazanului.*

Kazan: Arta Imperiului

Oraşul Kazan a fost cucerit în anul 1552 de sărbătoarea Intervenţiei Fecioarei. Se spune că atunci când Ivan IV a decis să construiască o catedrală chiar lângă Kremlin pentru a-şi omagia victoria, el a decis să o dedice Intervenţiei Fecioarei iar biserica centrală, construită în stil "cort", să fie înconjurată de capele dedicate sfinţilor şi zilelor sfinte în care se repurtaseră alte victorii în cadrul acestui război. Catedrala a fost construită între 1555 şi 1560. Arhitecţii ei au fost Postnik şi Barma, deşi unii învăţaţi ruşi au susţinut că era vorba despre un singur arhitect, pe nume Postnik Barma. Nu există nici o mărturie care să susţină legenda conform căreia Ivan a poruncit ca aceştia să fie orbiţi după încheierea lucrărilor ca să fie împiedicaţi să mai construiască ceva la fel de măreţ pentru un alt conducător. Construcţia îl izbeşte pe privitorul obişnuit prin faptul că este orientală ca structură, bogăţie a culorilor şi ornamentelor, în timp ce motivele şi decoraţiile folosite derivă în întregime din tradiţia rusă.

Catedrala a ajuns în scurt timp să fie cunoscută sub numele de Sf. Vasile cel Binecuvântat. Vasile a fost un vizionar religios de tipul celor cunoscuţi drept "nebuni sfinţi", care erau înzestraţi cu darurile vindecării şi profeţiei. Se spune că el ar fi prezis incendiul de la Moscova din 1547. Întrucât majoritatea clădirilor din oraş erau realizate din lemn şi conflagraţiile erau ceva obişnuit, aceasta nu a fost o faptă prea spectaculoasă. "Nebunii sfinţi" se foloseau de poziţia lor ca să îi critice pe cei aflaţi la putere, de obicei fără să fie pedepsiţi. Vasile a fost venerat de Ivan şi ţarina Anastasia care l-au vizitat pe patul de moarte în 1552. A fost îngropat în cimitirul unei biserici dedicate Sfintei Treimi, care a fost demolată ca să facă loc Catedralei Intervenţiei, şi ulterior reîngropat într-un altar anexat noii catedrale care a devenit punctul central al cultului lui.

Cucerirea Kazanului a fost proslăvită printr-o icoană neobișnuit de mare în care Arhanghelul Mihail și Ivan IV erau reprezentați în fruntea armatei ruse care se retrăgea în marș din orașul Sodoma (Kazan) înfățișat în flăcări, către Otrașul Ceresc (Moscova), unde Fecioara și pruncul Iisus așteaptă să-i întâmpine. Deasupra capului lui Ivan, trei îngeri țin Sapka Monomach, tichia folosită la încoronarea lui. Se crede că tichia i-a fost dăruită lui Vladimir Monomach de către împăratul bizantin Constantin Monomachus (p.31-32). Includerea ei în icoană este o aluzie indirectă a concepției că Moscova era din punct de vedere spiritual statul urmaș al Imperiului Bizantin. Vladimir Monomach însuși apare în cadrul procesiunii de războinici moscoviți, călare pe cal și ținând în mână o cruce. El a fost Mare Cneaz al Kievului din 1113 până în 1125 și strămoș direct al lui Ivan IV. Prezența lui în icoană sugerează o paralelă între victoriile lui asupra polovțienilor și cucerirea hanatului Kazan de către Ivan.

O criză și alte reforme

Ivan IV s-a îmbolnăvit în martie 1553. Temându-se pentru viața lui, el a încercat să asigure succesiunea la tron în persoana fiului său, Dmitri, în vârstă de mai puțin de un an. Propunerea a provocat aprige dispute, o facțiune susținând că coroana trebuie să treacă în mâinile unui adult și sugerând numele vărului lui Ivan, Vladimir Andreevici din Starița. Însănătoșirea lui Ivan a pus capăt disputelor, dar această experiență i-a trezit țarului ostilitatea față de vărul lui și grupul de boieri care îi susținuseră pretențiile.

În anii 1550 s-au realizat noi reforme în administrație. Funcția de guvernator provincial a dispărut în scurt timp din majoritatea regiunilor din gubernia Moscova. A fost abolit sistemul cunoscut drept *kormlenie* (întreținere), prin care oamenii din regiune contribuiau la întreținerea guvernatorilor, care își păstrau o parte din venitul obținut de pe urma terenurilor în loc de salariu. Noul sistem, prin care administrarea justiției și colectarea taxelor erau supravegheate de comitete locale formate din reprezentanți aleși ai micii nobilimi, orășenilor și țăranilor, era teoretic mai puțin deschis corupției. Înalții funcționari răspundeau direct în fața țarului, dar în practică s-a dovedit că este greu să se urmărească îndeaproape comportarea lor. Noul sistem nu s-a aplicat în provinciile de frontieră. În acestea administrația locală era în mâinile unui *voevoda*, un funcționar militar numit de țar.

În 1556 s-a emis Decretul Serviciilor care definea obligațiile militare ale tuturor proprietarilor de pământuri. În afara faptului că ei înșiși erau ofițeri activi, trebuiau să asigure câte un cavalerist echipat complet pentru fiecare acru de pământ pe care îl dețineau. Scopul acestei reforme era să asigure distribuirea mai echitabilă a sarcinii serviciului militar și a sporit obligațiile militare ale multor boieri.

Războiul și comerțul

În a doua jumătate a anilor 1550 consilierii lui Ivan aveau păreri diferite cu privire la utilizarea puterii militare a Moscovei. Adașev era în favoarea încercărilor de înfrângere a hanatului crimeean, dar o serie de incursiuni militare dincolo de frontiera de sud s-au soldat cu eșecuri. Ivan Viskovaty susținea o politică de expansiune spre vest, în care Livonia era primul obiectiv. Cucerirea Livoniei ar fi oferit Moscovei un acces mai bun la Marea Baltică decât mica fâșie de coastă de la gurile râului Neva. Deși guvernul lui Ivan semnase un acord comercial cu englezii în 1555, ruta comercială trecea prin portul Arhanghel și Marea Albă, iar Arhanghelul era sub gheață mai multe luni pe an.

În prima fază a Războiului Livonian, din 1558 până în 1564, moscoviții au avut o serie de câștiguri rapide, iar cucerirea Narvei în 1558 le-a adus un mic port la Marea Baltică. Căderea parțială a Livoniei i-a încurajat pe danezi, polonezi și suedezi să se alăture acestui proces de împărțire.

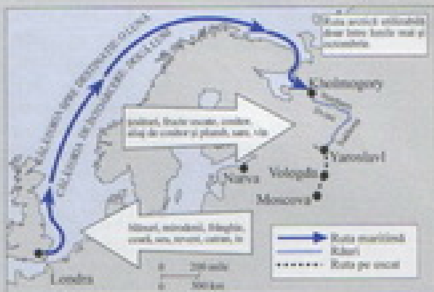
RELAȚIILE CU ANGLIA

Elisabeta I a Angliei. Portretul "Pelican" din 1572-76 executat de Nicholas Hillard.

În 1553 o expediție engleză prin care se încerca să găsească un drum spre Asia a eșuat în apele ruse ale Oceanului Arctic. Vasul supraviețuitor, comandat de Richard Chancellor, a amarat pe coasta Mării Albe. Chancellor a fost întâmpinat cu toate onorurile de Ivan IV și s-a întors acasă cu un act care garanta accesul privilegiat al englezilor în Moscova. În 1555 a fost înființată Compania Moscovei sau a Rusiei printr-un decret regal al reginei Maria. După aceasta țelul diplomației engleze a fost să mențină și să extindă privilegiile comerciale și fiscale de care se bucura compania.

Imaginea lui Ivan despre această relație era mai largă. El vedea în Anglia nu numai un partener comercial valoros, dar și un loc de refugiu pentru el însuși în cazul în care s-ar fi întâmplat să piardă controlul regatului. A încercat de două ori fără succes să o convingă pe Elisabeta I să intre într-o alianță militară ofensivă și defensivă cu Moscova. Spre sfârșitul vieții sale, diplomația rusă s-a îmbogățit cu o nouă idee – speranța țarului într-o căsătorie cu o englezoaică. În 1582 el l-a trimis pe Feodor Andreevici Pisemski să negocieze o alianță prin căsătoria cu Lady Mary Hastings, verișoara reginei Elisabeta și fiica contelui de Huntington. Elisabeta nu avea nici o intenție să accepte alianța ofensivă-defensivă pe care o propusese Pisemski și cu atât mai puțin să-și sacrifice verișoara intereselor comerciale ale statului. Pisemski a primit răspunsul că Lady Mary rămăsese grav desfigurată în urma variolei și că era suferindă. Nu i s-a permis să o vadă până în 1583. El l-a informat mai târziu pe Ivan că Lady Mary era "înaltă și zveltă,

cu fața palidă, ochi cenușii, nas drept și degete lungi și fine." Elisabeta l-a trimis pe Sir Jerome Bowers la Moscova cu o scrisoare în care explica faptul că verișoara ei nu dorea să se mărite cu țarul și că nu putea fi obligată să o facă.

... căci asupra celorlalți supuși ai noștri, mai ales asupra nobilelor case și familii, nu avem nici o autoritate și nu putem decât să încercăm să-i convingem și să-i determinăm să agreeze căsătoriile care li se propun.

Casa Negustorilor Englezi din Moscova după restaurarea din 1962. Această casă din secolul 16 a fost donată de Ivan IV Companiei Moscovei spre a fi folosită drept sediu. Este situată în apropierea Pieței Roșii și a Kremlinului.

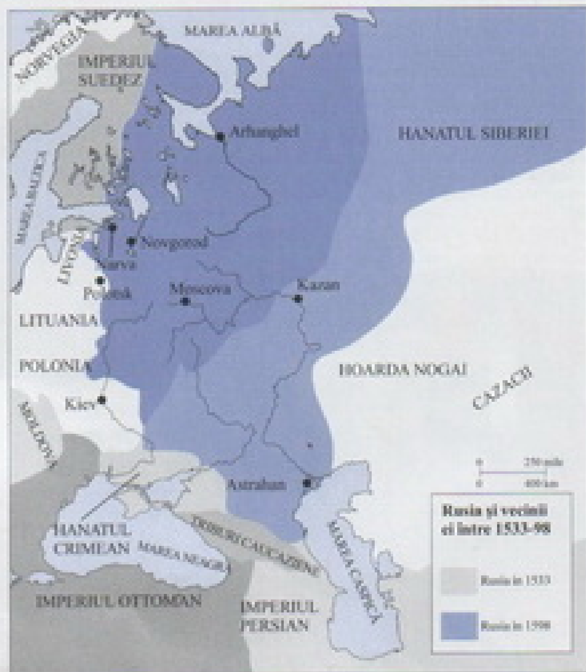

Deși nu dorea să-și implice țara în genul de alianță la care se gândea Ivan, Elisabeta înțelegea importanța menținerii unor bune relații cu țarii. Diplomația a fost "îndulcită" cu daruri. Când Jerome Horsey a efectuat o călătorie la Moscova în 1586, el a dus cu el câini, lei, tauri, pistoale, armuri, vinuri, orgi și alte daruri scumpe pentru țarul Feodor și principalul lui consilier, Boris Godunov. Mai târziu, Elisabeta i-a trimis o trăsură în dar lui Boris Godunov, dar speranțele lui Boris de a le asigura fiului și fiicei lui căsătorii aristocratice cu englezi nu s-au realizat.

O copie a trăsurii trimise de Elisabeta I lui Boris Godunov, care se găsește la Muzeul de Știință de la Londra. Originalul se află la Muzeul Arsenalului de la Kremlin.

În 1561 Ordinul Livonian s-a destrămat. Ultimul lui Maestru s-a declarat vasal al regelui Poloniei și a primit titlul de Duce de Kurlanda. Astfel, guvernul lui Ivan a intrat în război cu Polonia. Cucerirea Poloțkului de către ruși în 1563, care a fost punctul culminant al primei etape a Războiului Livonian, a fost urmat de înfrângerea de pe râul Ulla din 1564. În 1560 soția lui Ivan, Anastasia, a murit. Au existat zvonuri cum că ar fi fost otrăvită și autopsia modernă ale cărei rezultate au fost publicate în 1996 a confirmat aceste zvonuri, deoarece s-a constat că părul țarinei conținea mari cantități de săruri de mercur. Totuși, în secolul 16 se credea că această substanță otrăvitoare era leacul leprei și al sifilisului, deci cazul rămâne neelucidat. Suferința lui Ivan a fost sporită de despărțirea de doi dintre principalii lui consilieri, Adașev și Silvestru. Primul a murit de febră tifoidă într-o celulă de închisoare, iar al doilea a fost exilat într-o mânăstire îndepărtată. Moartea Mitropolitului Macarie din 1563 a mai înlăturat o influență de natură restrictivă. Comportamentul lui Ivan a devenit tot mai violent și irațional. Vechii boieri au fost acuzați de trădare și executați. În aprilie 1564, prințul Andrei Kurbski, unul din generalii lui Ivan, a fugit la polonezi. El pierduse o bătălie importantă și se temea de pedeapsa lui Ivan.

Amplele cuceriri ale lui Ivan din est nu au fost egalate de aceleași reușite în sud sau în vest. În sud, tătarii crimeeni, care ajunseseră sub suveranitatea Imperiului Otoman, au rămas o amenințare serioasă pentru Moscova. În vest, principalii beneficiari ai împărțirii Livoniei au fost Suedia și Lituania-Polonia, statul dualist format prin Uniunea de la Lublin din 1569. În 1598 Rusia deținea o porțiune limitată de coastă în Golful Finlandei, dar a pierdut acest teritoriu în favoarea Suediei în urma Păcii de la Stolbovo din 1617. Abia în timpul domniei lui Petru cel Mare (1682–1725) Rusia și-a asigurat o ieșire permanentă la Marea Baltică.

Corespondența dintre Ivan–Kurbsky

Dacă sunt originale, scrisorile dintre prințul Andrei Mihailovici Kurbski și țarul Ivan IV reprezintă una din cele mai importante surse de studiere a istoriei Rusiei din secolul 16. În 1971, istoricul Edward Keenan a avansat ideea că scrisorile datau din secolul 17 și nu 16, idee care a dat naștere unei dispute științifice complexe și detaliate. Era Ivan conducătorul educat, inițiat în probleme teologice, așa cum sugerau scrisorile, sau un infirm irascibil și probabil analfabet? Este o întrebare care nu a primit și probabil că nu va primi niciodată un răspuns definitiv. Kurbski a fost un boier moscovit de viță veche care a fugit la lituanieni în 1564. Se pare că prima dintre cele cinci scrisori către Ivan a fost scrisă la scurt timp după această fugă.

Kurbski: *De ce, o, țarule, ai distrus ce era mai puternic în Israel și i-ai ucis în felurite chipuri pe voievozii (generalii) pe care ți i-a dat Dumnezeu? Și de ce le-ai zdrobit trupurile sfinte în bisericile Domnului în timpul ceremoniilor sacerdotale și ai pătat pragurile bisericilor cu sângele lor de martiri? Și de ce ai urzit împotriva celor care îți voiau binele și împotriva celor care și-au lăsat de-o parte viețile pentru tine nemaiauzite chinuri și asupriri și moarte, acuzându-i pe nedrept pe ortodocși de trădare și vrăjitorie și alte nelegiuiri și străduindu-te cu multă râvnă să faci din lumină întuneric și din dulce amar?*

Ivan: *Cum se face că nu simți nici o rușine când îi numești pe netrebnici martiri fără să cauți temeiul pentru care aceștia suferă atât de mult. Apostolul a strigat: "Dacă un om se chinuie pentru nelegiuirile lui și nu pentru credința lui, nu este mântuit." Și divinul Chrisostom și Athanasius spun în toate învățăturile lor: " Hoții și tâlharii și nelegiuiții și adulterinii se vor chinui; căci ei nu sunt binecuvântați deoarece se vor chinui pentru păcatele lor și nu din iubire pentru Dumnezeu."*

Ivan prezintă o amplă justificare a politicii lui, inclusiv unele elemente autobiografice prin care explică ura și neîncrederea lui față de boieri.

Ivan: *Când am ajuns în al optulea an de viață și când supușii mei și-au văzut dorința împlinită, și anume să aibă un regat fără conducător, ei nu ne-au văzut pe noi, suveranii lor, demni să avem parte de grija lor iubitoare, ci au alergat după bogăție și glorie cățărându-se unii pe umerii celuilalt. Și ce au făcut ei atunci! Câți boieri și purtători de bine și voievozi ai tatălui meu au nimicit! Și au pus mâna pe curțile, și satele, și avutul unchilor mei și s-au statornicit acolo!*

Ivan își exprimă protestul pentru tratamentul la care au fost supuși el și fratele lui din partea boierilor când erau copii... *au început să ne hrănească de parcă am fi fost străini sau cele mai netrebnice slugi... totul era împotriva voinței mele și nepotrivit cu etatea mea fragedă. Țin minte un lucru: pe când ne jucam jocuri copilărești, prințul Ivan Vasilievici Șuiski stătea pe o bancă, rezemat cu coatele de patul tatălui meu și cu un picior ridicat pe un scaun; nici măcar nu-și înclina capul în fața noastră, fie părintește fie chiar ca un învățător – și în purtarea lui nu era nici o fărâmă de umilință. Cine poate îndura o asemenea obrăznicie?*

Kurbski: *Am primit discursul tău lung și plictisitor, plin de pompă și vorbe mari și am înțeles tot și mi-am dat seama că ți-ai deșertat mânia nepotolită în cuvinte otrăvite, ceea ce este nepotrivit nu numai pentru un țar, care este mărit și slăvit în tot universul, dar chiar și pentru un soldat simplu și neînsemnat...*

Ivan: *Și de ce m-ați despărțit de soția mea? Dacă măcar nu m-ați fi lipsit de tânăra mea soție, atunci n-ar mai fi fost acele "sacrificii pentru Cronus". Vei spune că "nu am fost în stare să îndur asta și că nu mi-am păstrat puritatea" – dar asta e, toți suntem oameni.*

Kurbski: *Amintește-ți de primele zile, când ai fost un domn binecuvântat! Încetează să te mai distrugi pe tine și casa ta! După cum a spus David: "cel ce iubește strâmbătatea, își urăște sufletul" – cu atât mai năprasnic vor pieri odată cu tot ce-i al lor cei care se scaldă în sânge creștin!*

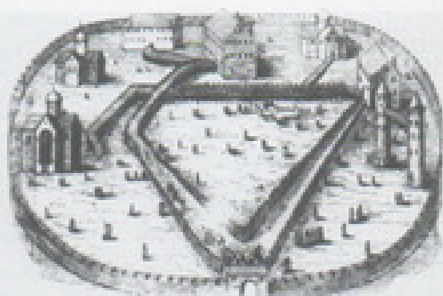
Opricinina

În decembrie 1564 Ivan a părăsit brusc Moscova cu a doua soție a lui, Maria, și cu cei doi fii Ivan și Feodor. Ivan știa că mulți boieri dezaprobau războiul livonian și a considerat că trebuie să se concentreze asupra înfrângerii tătarilor crimeeni. Îl îngrijora totodată fuga lui Kurbski. Ivan și-a găsit refugiul la Alexandrovskaia Sloboda, la 70 mile de oraș și de acolo a anunțat că renunță la rangul de țar. O delegație de clerici și boieri s-a deplasat la Alexandrovskaia Sloboda ca să-l convingă să revină la tron, după cum probabil anticipase Ivan că se va întâmpla. El a acceptat să redevină țar, dar cu condiția să i se dea mână liberă să se ocupe de trădători.

"Scurtul" și "Murdarul" – Doi Importanți Opricinici

Doi dintre cei mai de temut membri ai Opricininei primiseră modestele și înșelătoarele porecle de "Scurtul" și "Murdarul". Grigori Liukanovici Skuratov-Belski, căpitan al gărzii de corp personale a lui Ivan, de fapt șeful poliției acestuia, era cunoscut drept Maliuta ("Scurtul"). Scurtul a fost răspunzător de un mare număr de crime. Victima lui cea mai de vază a fost Mitropolitul Filip, sugrumat în decembrie 1569 în chilia în care fusese încarcerat. În ciudata imitație a vieții monahale care fusese instituită din ordinul lui Ivan la Alexandrovskaia Sloboda, sediul Opricininei aflat la nord de Moscova, Skuratov juca rolul de stareț. Prințul Andrei Kurbski îl descrie ca pe "un feroce și inuman copil al întunericului". Skuratov a murit în luptă în 1573, lovit de o ghiulea de tun în timpul asaltului fortăreței Weissenstein din Estonia suedeză. Răzbunarea lui Ivan pentru pierderea paznicului lui a fost arderea de viu a comandantului fortăreței. Boris Godunov era unul din protejații lui Skuratov și era căsătorit cu fiica acestuia, Maria.

Adjunctul-șef al lui Skuratov era Vasili Griaznoi (a cărui poreclă provine din cuvântul rusesc care se traduce prin "murdar"), care a avut neșansa să fie prins de hanul Crimeei în timpul unei expediții de recunoaștere la granițele sudice ale marelui ducat al Moscovei în 1573. El i-a scris lui Ivan IV implorându-l să accepte eliberarea unui important prizonier tătar în schimbul lui. Dar Ivan nu a manifestat nici o compasiune. "Crimeenii", i-a răspuns el, "nu dorm ca tine și pun mâna ușor pe un papă-lapte cum ești tu." Deși Vasili jucase un rol esențial în prigoana de la Novgorod și în războiul livonian, și fusese un tovarăș de beție preferat al țarului, Ivan a refuzat schimbul care i-ar fi redat libertatea și viața.

După câteva săptămâni, întors la Moscova, el și-a anunțat intenția de a împărți teritoriul statului. El va domni peste o parte din acesta, ajutat de proprietari de pământuri aleși. Acest domeniu regal, o sumă de terenuri împrăștiate, nu o proprietate consolidată, va fi cunoscut drept Opricinina – cuvânt derivat din termenul rusesc care înseamnă "doră". Restul ducatului Moscovei, cunoscut drept Zemscina, va fi condus separat prin instituțiile tradiționale. Până și capitala a fost împărțită în două zone, iar țarul s-a mutat de la Kremlin într-o nouă reședință fortificată.

Opricinicii care conduceau domeniul lui Ivan terorizau restul populației cu nerușinare. Călare pe cai negri și îmbrăcați în uniforme negre cu glugi, ei purtau în șa emblemele îngemănate reprezentând o mătură și un cap de câine, care simbolizau misiunea lor de a curăța țara de trădători. Ei erau puternic motivați în a-i persecuta pe cei bogați, căci primeau un sfert din proprietatea celor arestați. Un alt sfert era primit de cel care denunțase victima, iar restul îi revenea țarului. Unii istorici au văzut în "experimentul Opricinina" un instrument menit să-i distrugă pe boieri și să-i înlocuiască cu oameni care aveau să fie loiali coroanei, întrucât îi datorau lui Ivan averea și poziția, dar alegerea atât a victimelor cât și a opricinici-lor nu ținea seama de clase sociale ci se baza, după cât se pare, pe sentimentele personale ale țarului. Cei în care avea încredere erau invitați să intre în Opricinina, iar cei de care se îndoia erau victime potențiale ale acesteia. Familii întregi au fost măcelărite. Printre victimele proeminente s-a numărat Mitropolitul Filip, închis deoarece a denunțat crimele opricinici-lor și apoi spânzurat la ordinul lui Ivan, și Vladimir Andreevici din Starița, acuzat că ar fi complotat să-l otrăvească pe țar.

În timpul experimentului Opricinina, Ivan a devenit din ce în ce mai temător pentru siguranța sa. Alexandrovskaia Sloboda a fost transformată într-o reședință puternic fortificată în care țarul și cei 300 de opricinici de încredere duceau un stil de viață în care se împleteau cucernicia monastică, bețiile depravate și un ciudat tip de cruzime. Ivan i-a scris chiar și reginei Elisabeta I a Angliei în 1567 cerându-i să-i acorde azil politic în caz de nevoie. Apogeul terorii a survenit în 1570. Convins că novgorodienii conspirau să predea orașul polonezilor, Ivan a organizat o prigoană

(Sus) Uniforma neagră de opricinik

(Pagina opusă) Alexandrovskaia Sloboda. Gravură din secolul 16 înfățișând complexul fortificat al lui Ivan IV de lângă Moscova. În *Viața lui Ivan IV*, scriere atribuită prințului Andrei Kurbski, aceasta este descrisă drept "acea fortăreață sângeroasă... scăldată în sânge de creștini."

sălbatică împotriva cetățenilor de frunte și a familiilor lor. În iulie 116 prizonieri au fost executați în Piața Roșie prin mai multe metode de o mare cruzime. Ivan Viskovaty, odinioară unul din cei mai apropiați sfătuitori ai țarului, a fost sfâșiat în bucăți de către opriciniki, iar Nikita Funikov, trezorierul regal, a fost torturat până la moarte prin scufundare alternativă în apă clocotită și rece. Mai târziu în același an, Opricinina a început să-și devoreze proprii executanți, iar în 1572 Ivan a întrerupt brusc experimentul emițând un decret prin care le interzicea supușilor lui până și să-i pronunțe numele.

Continuarea Războiului Livonian

Victoria din Livonia s-a dovedit înșelătoare. În 1564 guvernul lui Ivan a semnat un armistițiu de șapte ani cu Suedia și a deschis negocierile cu Polonia. Rezultatele nu l-au satisfăcut pe Ivan, care dorea să continue războiul, și în 1566 a convocat reunirea Adunării Pământului ca să discute condițiile oferite de polonezi. Delegații au sprijinit decizia lui de a respinge condițiile păcii și conflictul a fost reluat. În 1569 Polonia și Lituania au devenit un singur regat prin Unirea de la Lublin. Ivan se confrunta acum cu un dușman mai tare. Pactul lui cu Prințul Magnum al Danemarcei, pe care l-a făcut rege-marionetă în Livonia în 1570 în schimbul ajutorului împotriva suedezilor, nu a avut rezultatul scontat deoarece Magnus era ineficient din punct de vedere militar și nepopular pentru populația livoniană.

În 1571 Devlet Girey, hanul Crimeei, a invadat ducatul Moscovei și a ajuns la marginea capitalei. Focul deschis de trupele lui s-a răspândit în tot orașul cu rezultate catastrofale. Ivan i-a învinuit pentru acest dezastru pe opriciniki și sistemul de divizare a conducerii instituit chiar de el. În 1572 o armată formată din membri ai Opricininei, dar și ai Zemșcinei, a respins o a doua invazie tătară.

Stefan Bathory (1533-86), gravură contemporană. Bathory, care a devenit prinț al Transilvaniei în 1571, a fost rege al Poloniei din 1576 până în 1586 și a rămas în istorie pentru reformele lui administrative și priceperea militară.

Moartea lui Sigismund II al Poloniei în 1572 a dat naștere acolo unui vid de putere și unor oportunități diplomatice și militare pentru guvernul lui Ivan. Ivan s-a înscris pe sine și pe fiul lui Feodor drept candidați. Primul ales a fost Henry de Valois, dar în 1574 acesta a părăsit țara pentru a-i succeda la tronul Franței fratelui său decedat. În 1575 o a doua alegere l-a adus la tron pe Stefan Bathory, un nobil de origine maghiară care fusese regele Transilvaniei din 1571. Guvernul lui Ivan a profitat de lipsa de experiență a lui Ștefan și a acaparat o mare parte din Livonia luând teritorii și de la suedezi și de la polonezi și determinând aceste două puteri să se unească într-o alianță anti-rusă. Contraatacurile poloneze și suedeze au început în 1578 și au anulat victoriile moscovite. Narva a căzut în mâinile suedezilor în 1581. Armistițiul pe care l-a semnat guvernul lui Ivan cu Suedia în 1583 a refăcut frontierele de la începutul Războiului Livonian. Lupta pentru ieșire la Marea Baltică a eșuat, deși o mică porțiune din Golful Finlandei, inclusiv gurile râului Neva, au rămas în posesia rușilor. Războiul a lăsat Moscova în stare de ruine. Taxele au sărăcit populația și țăranii au ripostat părăsindu-și pământurile în masă și fugind spre sud. Pământurile au rămas necultivate și în consecință a urmat o mare foamete.

Țarul Simeon

În 1575 a avut loc un nou val de execuții brutale și se părea că Ivan se gândește la o revenire a terorii Opricininei. Dar în toamna aceluiași an Ivan a anunțat că abdică. Din acel moment avea să fie doar prinț cu apanaj având titlul Ivan de Moscova. Simeon Bekbulatovici, urmaș al lui Gingis Han, a fost încoronat țar.. Simeon era unul dintre comandanții de armată ai lui Ivan. Ascensiunea lui la tron i-a uimit pe contemporani și încă îi mai contrariază pe istorici. Superstiția ar putea fi una din cauze. Prezicătorii îl avertizaseră pe Ivan că în anul 7084 (care începea la 1 septembrie 1575) țarul Moscovei va muri. Ivan a revenit la tron după încheierea acestui an și s-a dispensat de Simeon făcându-l mare cneaz de Tver.

Dificultăți dinastice

Ivan a avut în total șapte căsătorii, dar insistența lui conjugală nu a fost răsplătită cu multe vlăstare. Dmitri, primul său fiu, s-a înecat în primul an de viață fiind scăpat de doica lui în râu. Ceilalți doi fii ai lui proveniți din căsătoria cu Anastasia, inteligentul și capabilul Ivan și blândul, dar retardatul Feodor nu au apucat vârsta maturității. Din a doua căsătorie cu prințesa circasiană Kucinej, cunoscută și ca Maria Temriukowna sau Maria Cercaskaia, a rezultat un fiu care a murit în primul an de viață. Maria a murit, la rândul ei, în 1569. A treia soție a lui Ivan, o tânără din Novgorod pe nume Maria Sobakina, a murit în 1571, după numai 16 ani de căsnicie. Biserica ortodoxă nu permitea o a patra căsătorie, dar Ivan a pretins că mariajul cu Maria nu se consumase și a primit aprobarea să se căsătorească cu Anna Koltovskaia, care însă a fost alungată la mănăstire după trei ani din cauză că nu a dat naștere nici unui copil. Ei i-a urmat după puțin timp Anna Vasilcikova, care a murit după numai doi ani, și Vasilisa Melentievna, care, fiind bănuită de adulter, a fost trimisă la mănăstire, iar amantul ei a fost executat. Ivan s-a căsătorit a șaptea și ultima oară cu Maria Nagaya, fiica unui oficial de la curte de origine tătară. Întrucât biserica ortodoxă nu aprobase ultimele trei căsătorii ale țarului, fiul lui Ivan și al Mariei, Dmitri, era nelegitim din punct de vedere canonic. Prin urmare, perspectivele unei succesiuni stabile depindeau de cel mai vârstnic fiu supraviețuitor al lui Ivan, țareviciul Ivan.

Relațiile dintre cei doi bărbați erau încordate. Țarul fusese împotriva primelor două soții ale fiului său pe care le exilase la mănăstiri și nu avea prea multă simpatie nici pentru a treia, Elena Șeremetieva. Este posibil ca între tată și fiu să fi existat și dezacorduri politice, deoarece țareviciul era în favoarea continuării războiului cu Polonia într-un moment în care Ivan IV se hotărâse să negocieze pacea. În 1581 Elena era însărcinată. Într-o zi, țarul a intrat în apartamentele ei și a constatat că nu purta veșmintele indicate de biserică pentru femei aflate în starea ei. Într-un acces de furie, a aruncat-o la pământ cu o lovitură și a început să o izbească cu picioarele. Auzindu-i strigătele, țareviciul a sărit în ajutorul ei, dar tatăl lui l-a lovit cu bâta îmbrăcată în fier pe care o purta întotdeauna asupra sa și i-a fracturat craniul. Țareviciul a murit după câteva zile din cauza comoției. Elena a pierdut sarcina și a murit și ea la scurt timp după aceasta. Aceste evenimente l-au lăsat pe bună dreptate pe Ivan chinuit de remușcări

Figura lui Ivan IV. Distinsul antropolog rus M. Gherasimov a executat această reconstituire sculpturală a trăsăturilor țarului în anii 1960, după studierea atentă a craniului acestuia.

Moartea lui Ivan

În primele luni ale anului 1584, țarul s-a îmbolnăvit grav. El a convocat un grup de 60 de astrologi ca să-i prezică data exactă a morții și i s-a spus că va muri pe 18 martie. În ziua de 17 martie i-a amenințat că, dacă se va dovedi că au greșit, vor fi arși de vii. În dimineața zilei fatale s-a simțit destul de bine pentru a face o baie. Apa fierbinte în care a petrecut mai mult timp i-a alinat durerile cronice de coloană de care suferea. A fost auzit chiar cântând. După baie s-a lungit pe pat și a poruncit să i se pregătească tabla de șah căci dorea să joace o partidă. Dar brusc a scos un țipăt ascuțit și a căzut pe spate. Murise. A fost înmormântat în Catedrala Arhanghelului Mihail din Kremlin lângă fiul căruia îi luase viața.

Domnia lui Ivan a fost o perioadă de tranziție. În Moscova, la fel ca în multe state europene de la sfârșitul secolului 15 și din secolul 16, sistemul medieval al monarhiei se transforma într-o instituție autocratică mai centralizată. Totuși, deși reformele lui Ivan și crearea unei elite de curte formate din mica nobilime și funcționari de stat, au reprezentat o încercare de întărire a monarhiei prin diminuarea influenței boierilor, aceștia au rămas o forță puternică și privilegiată din cauza sistemului de priorități (*mestnicestovo*) pe care reformele lui Ivan l-au modificat fără a-l aboli. Cei 30 de ani de după moartea lui Ivan aveau să demonstreze că boierii încă mai aveau puterea să exploateze slăbiciunile țarului.

Concepția Stalinistă despre Domnia lui Ivan IV

Istoricii sovietici din epoca stalinistă au văzut în Ivan IV un constructor al națiunii plin de dinamism angajat într-o luptă de clasă împotriva boierilor. Andrei Kurbski, comandantul rus care a fugit în Polonia în timpul domniei lui Ivan, a fost înfierat ca trădător care a fugit în străinătate și, aflat la adăpost, s-a lansat într-un război ideologic cu conducătorul. Paralela cu Troțki era evidentă pentru cititorii cunoscători de politică. Studiul despre Ivan IV din care este extras citatul care urmează a fost publicat prima dată în 1922, dar a fost revizuit în a doua și a treia ediție publicate în 1942, respectiv 1947. Autorul studiului, istoricul Wipper, a fost inițial monarhist, dar, după cum o arată clar acest citat, și-a schimbat opiniile după Revoluția Bolșevică. Stalin a citit cartea și a fost fascinat de ea.

De multă vreme istoriografia rusă are obiceiul să zugrăvească Opricinina ca pe un act esențialmente de teroare și disperare, fapt care se potrivea cu caracterul temperamental al lui Ivan IV, în fața căruia se căsca o prăpastie de neloialitate și trădare din partea celor care ar fi trebuit să fie cei mai de încredere slujitori și sfătuitori ai lui. Trebuie să se renunțe pentru totdeauna la această prezentare naivă și romantică a subiectului. Este timpul să se înțeleagă că instituția Opricininei a fost în esență o mare reformă administrativă și militară cerută de dificultățile crescânde ale marelui război de câștigare a accesului la Marea Neagră și de deschidere a relațiilor cu Europa Occidentală... Reforma a fost menită să îi înlăture pe cei care prezentau un pericol pentru țară și să folosească elementele inactive în interesul statului; rezistența cu care a fost întâmpinată au transformat-o într-o armă de exterminare a acestora. În consecință, reforma s-a transformat într-un război civil. Politica lui Ivan cel Groaznic, atât cea internă cât și cea externă, a exprimat în mod clar caracterul de clasă a monarhiei în ascensiune. Totodată trebuie evidențiată schimbarea socială bine definită, care s-a manifestat în mod excepțional prin instituția Opricininei în 1564. Țarul a acționat în primul rând în interesul clasei de mijloc a micii nobilimi deținătoare de pământuri, din reprezentanții căreia el a constituit ceea ce a fost "o birocrație militară aristocratică", după termenul de o precizie clasică utilizat de Stalin.

Федор I	**Feodor I**	1584–1598
Борис Годунов	**Boris Godunov**	1598–1605
Федор II	**Feodor II**	1605
Лжедмитрий I	**Falsul Dmitri I**	1605–1606
Василий Шуйский	**Vasili Șuiski**	1606–1610
Междуцарствие	**Interregnum**	1610–1613 Mai mulți pretendenți

Feodor I. Portret de la sfârșitul secolului al 16-lea.

FEODOR I

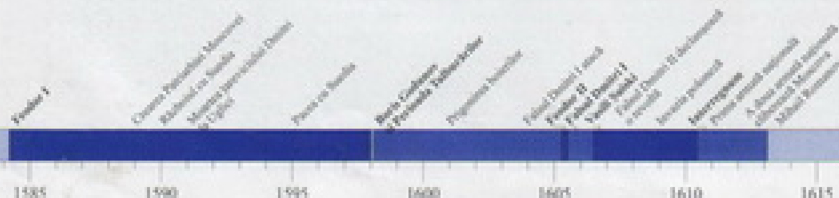
Nume complet Feodor Ivanovici cunoscut și ca Feodor cel Angelic	*Încoronarea* 31 martie 1584
Tatăl Ivan IV	*Decedat* Moscova 7 ianuarie 1598 cauze naturale
Mama Anastasia Romanovna Zaharina	*Soția* 1580 Irina Feodorovna Godunova Decedată 1603
Locul și data nașterii Moscova 31 mai 1557	*Copii* Feodosia (1592)

Feodor I

Împăratul... este un om de statură medie, cam scund și îndesat, cu pielea pământie și tendință la hidropizie, cu nas acvilin și mers nesigur din cauza unei slăbiciuni a membrelor, greoi și inactiv, dar mereu cu un zâmbet pe buze care aproape că se transforma în râs. Altfel un om simplu și încet la minte, dar foarte blând și cu o fire liniștită, tăcut, milos, fără dorințe maritale și nu foarte capabil în chestiuni de politică, foarte superstițios și fără limite în această privință.

Giles Fletcher, trimis al reginei Elisabeta I a Angliei

Deși era cucernic și iubea sunetul clopotelor și pelerinajele religioase, Feodor I era nepregătit să domnească, fiind handicapat fizic și mental. Ivan IV desemnase prin testament un grup de cinci curteni care să îndeplinească funcția de consiliu de regență. Boris Godunov, cumnatul noului țar, s-a

VIAȚA LA CURTEA LUI FEODOR I

Englezul Giles Fletcher a vizitat Rusia în perioada 1588-89 și a scris despre *Federația rusă* (Of the Russe Commonwealth) pe baza experientelor trăite de el. Cartea, care cuprindea o serie de descrieri nemăgulitoare ale obiceiurilor și manierelor rusești, a fost interzisă de regina Elisabeta I la cererea Companiei Moscovei, care se temea că va aduce prejudicii relațiilor comerciale dintre Rusia și Anglia. Fletcher scria despre Feodor I:

După prânz se lungește și are tabietul să se odihnească dormind de obicei trei ore, numai dacă nu folosește una din aceste ore ca să se scalde sau să boxeze. Și acest nărav de a dormi este un lucru obișnuit la el, precum și la toți rușii. După somn se duce la vecernie... și întumându-se de acolo, se desfată mult timp, dimpreună cu împărăteasa până la orele cinei, cu măscărici și pitici, bărbați și femei care fac tumbe în fața lui și cântă multe cântece după obiceiul rus.

dovedit rapid cel mai capabil dintre toți. Până în 1588, el a reușit să-și manipuleze rivalii și a devenit de neînvins în tot restul domniei lui Feodor.

S-a afirmat adesea că Boris era de origine princiară tătară, dar nu există nici o dovadă sigură în acest sens. Strămoșii familiei Godunov proveneau din districtul Kostroma. În 1571 Boris a intrat în Opricinina. Ridicat la rang de boier în 1580, el a devenit un sfătuitor de încredere al lui Ivan IV, relație cimentată prin căsătoria surorii lui, Irina, cu fiul lui Ivan, Feodor. Una din relatările loviturii fatale a lui Ivan IV asupra fiului lui menționează că Boris era de față cu acea ocazie și că a încercat să-i ia apărarea țareviciului.

Politica externă moscovită în timpul domniei lui Feodor a fost în mare măsură încununată de succese. Boris a menținut relații cordiale cu Elisabeta I a Angliei. Moartea lui Ștefan Bathory, regele Poloniei, în 1586, i-a oferit prilejul de a profita de slăbiciunea inamicului. Guvernul lui Feodor a propus ca acesta să fie regele Poloniei și al Moscovei, deși este puțin probabil să se fi sperat în acceptarea acestei candidaturi. Alegerea lui Sigismund Vasa, moștenitor al tronului Suediei, părea să amenințe coaliția polono-suedeză împotriva Moscovei, dar polonezii nu au oferit nici un sprijin activ suedezilor în războiului ruso-suedez din 1590-95, când Moscova a recuperat o mare parte a coastei Golfului Finlandei și părți din Karelia. Boris Godunov a consolidat și dominația Moscovei asupra Siberiei. Prima pătrundere a rușilor în zonă a fost realizată de Stroganovi, o dinastie de negustori care l-a angajat pe hatmanul tătar Yermak ca să-i învingă pe tătarii siberieni. Yermak a fost ucis în luptă, dar trupele moscovite și-au instaurat prezența permanentă în regiune.

În politica externă, cea mai importantă acțiune din timpul domniei lui Feodor a fost înființarea Patriarhiei.

În 1589, Mitropolitul Job, un aliat apropiat al lui Boris Godunov, a fost ridicat la rangul de patriarh cu consimțământul patriarhului de la

Hatmanul cazac zaporozian Petro Konasevici Sahaidacini. Gravură în lemn din secolul 17. Sahaidacini este un erou național ucrainean.

CAZACII

Înțelesul originar al cuvântului "cazac", care este de origine turcă, era de lucrător nomad, om nelegat de pământ. În sudul ducatului Moscovei, mulți dintre aceștia erau vânători și pescari trăind în preajma tătarilor și adesea în conflict cu aceștia. Odată cu prăbușirea hanatului Hoardei de Aur, comunitățile de cazaci au început să se stabilească în regiunile de stepă dominate anterior de tătari, mai ales în văile Donului și Niprului. Unii cultivau pământul, alții erau mercenari și pirați. Cazacii de pe Don au fost primii care au căzut sub influența Moscovei. Cazacii zaporozieni din regiunea Niprului au continuat să-și facă singuri propria lege încă mult timp, uneori luptând alături de polonezi împotriva moscoviților și alteori alături de moscoviți împotriva polonezilor. Fiind o comunitate de războinici condusă de o căpetenie aleasă (hatman), zaporozienii practicau o democrație expeditivă, în care liderii nepopulari erau eliminați prin înecare. Orice individ care părea suficient de prietenos și belicos era binevenit în comunitate, astfel că zaporozienii au devenit un fel de legiune străină, ai cărei membri erau fugari din Moscova, din hanatele tătare sau din Polonia. La începutul secolului 17 singura lor legătură mai puternică cu Rusia era credința lor ortodoxă.

Feodor I. Portret de la sfârșitul secolului al 16-lea.

Constantinopole. Capul bisericii ruse era acum al cincilea ca importanță în lumea ortodoxă, după patriarhii Constantinopolului, Alexandriei, Antiohului și Ierusalimului. Această sporire a importanței bisericii s-a dovedit oportună, deoarece în momentul critic al Perioadei Tulburărilor - perioada de calamități și lupte civile care a început în timpul domniei lui Boris Godunov ca țar - patriarhul Hermogen a fost cel care a unit ducatul dezbinat al Moscovei împotriva polonezilor.

O perioadă de criză

Guvernul lui Feodor a trebuit să înfrunte o criză economică și socială acută. Foametea și taxele îi aduseseră pe unii țărani la starea de sclavie și îi obligaseră pe mulți alții să migreze. Aceasta a dus la o penurie de mână de lucru și un declin al venitului rezultat din taxe. Nobilii nu mai reușeau să-și cultive pământurile și deci nu mai puteau asigura serviciul militar pentru țar. Boris Godunov a încercat să rezolve aceste probleme reducând taxele, limitând libertatea de migrare a țăranilor și dând nobililor dreptul de a-i aduce cu forța pe cei recent migrați înapoi în slujba lor, dar aceste probleme nu au fost pe măsura proporțiilor fenomenului. Deplasarea populației spre regiunile de frontieră din sud și est a reprezentat un alt pericol pentru autoritatea guvernului, căci țăranii fugari și bandele de războinici cazaci nu se supuneau acestei autorități. Crearea unor noi așezări fortificate în aceste zone a oferit Moscovei un control mai susținut asupra cazacilor.

În 1591 Prințul Dmitri, fratele de nouă ani al țarului Feodor, a fost găsit mort, cu o rană la gât, în curtea reședinței sale de la Uglici. Boierul Vasili Șuiski, însărcinat de Boris cu investigarea morții băiatului, a constatat că Dmitri suferise o criză de epilepsie în timp ce se juca cu un cuțit și se rănise mortal. Dar, după ce Boris a devenit țar, a existat zvonul că el fusese cel care ordonase omorârea băiatului ca să-și asigure tronul. Țarul Feodor a murit la data de 7 ianuarie 1598 fără să lase nici un moștenitor masculin și fără să fi desemnat nici un succesor. Astfel dinastia moscovită și-a găsit sfârșitul și Boris a ajuns într-o poziție favorabilă care îi permitea să pretindă tronul.

BORIS GODUNOV	
Nume complet Boris Feodorovici Godunov *Tatăl* Feodor Ivanovich Godunov *Mama* Stepanida Ivanovna *Data nașterii* aprox. 1552 *Încoronarea* 21 februarie 1598	*Decedat* Moscova 13 aprilie 1605 [illegible] *Soție* aprox. 1570 Maria Grigorievna Skuratova Ucisă în 1605 *Copii* **Feodor** (1589) Xenia

Boris Godunov

Este o persoană plăcută, bine făcută, afabilă, ușor de influențat cu sfaturi rele, dar periculos pentru cel care i le-a dat, foarte capabil, în vârstă de aproape patruzeci și cinci de ani, aplecat către necromanție, needucat, dar dornic să învețe și un orator înnăscut care își exprima gândurile cu o voce clară, subtil, foarte repezit, răzbunător, nu foarte dedat luxului, cumpătat la mâncare, cu purtări eroice; știa să-i distreze cum se cuvine pe ambasadorii străini, trimitea daruri bogate prinților străini.

Sir Jerome Horsey, trimis al reginei Elisabeta I a Angliei

Țarul Boris Godunov. Acest portret îl arată pe țar cu toate însemnele regale.

Tronul lui Boris Godunov, în prezent la Moscova, în Muzeul Arsenalului din Kremlin, a fost realizat în Persia și oferit în dar țarului de către Shah Abbas în 1604. Tronul este acoperit de plăcuțe de aur încrustate cu motive florale în relief și bătut cu pietre prețioase.

După moartea lui Feodor I au urmat mai multe luni de manevre și intrigi, la sfârșitul cărora, cu ajutorul Patriarhului Job, Boris Godunov (1598-1605) a fost ales țar de Adunarea Țării și încoronat. Boris a refuzat categoric orice limitare a autorității sale, și mulți boieri care cooperaseră cu el în timpul domniei lui Feodor nu au dorit să accepte această autoritate pe motiv că Boris nu avea nici un drept ereditar la tron. În primii ani de domnie el și-a neutralizat principalii rivali.

Operele caritabile ale lui Boris Godunov

Căpitanul Jacques Margeret a fost un ofițer francez care a servit în Rusia în Perioada Tulburărilor. El a sosit la Moscova în 1600. După moartea lui Feodor II el s-a supus Falsului Dmitri I și a părăsit Rusia la începutul domniei lui Vasili Șuiski. S-a întors în 1609 și a lucrat în serviciul Falsului Dmitri II și mai târziu în al regelui Poloniei.

Cartea lui *Starea Imperiului Rus și a Marelui Ducat al Moscovei*, care reprezintă o importantă sursă pentru această perioadă, a fost publicată în 1607.

Suma pe care Împăratul Boris a cheltuit-o pentru săraci este incredibilă. În afara sumelor donate la Moscova, nu a existat oraș din Rusia în care Boris să nu fi contribuit cu ceva la ajutorarea acestor năpăstuiți. Am cunoștință că a trimis la Smolensk 20.000 de ruble prin intermediul unui om pe care îl cunosc. Avea bunul obicei să facă în mod obișnuit mari donații în bani și proprietăți clerului, care îi era devotat în totalitate.

ESTAT
DE L'EMPIRE
DE RVSSIE,
ET GRANDE DUCHÉ
DE MOSCOVIE

A PARIS
Chez L. Potier, Libraire,
quai Malaquais, n° 9.

Pagina de titlu a unei ediții din secolul 19 a cărții *Starea Imperiului Rus și a Marelui Ducat al Moscovei*, publicată pentru prima dată în 1607.

Boris Godunov și Pastorul de Woolley

Boris Godunov a fost un pro-occidental convins. În primii ani de domnie el a purtat negocieri intense cu Elisabeta I în speranța că își va căsători fiica și fiul cu membri ai aristocrației engleze. El a încurajat străinii să se stabilească în ducatul Moscovei și a angajat medici occidentali. În 1602-03 a trimis patru tineri ruși la studii în Anglia și în următorii 14 ani alți învățați au fost trimiși în Europa Occidentală.
Intenția era ca aceștia să aducă în Rusia învățătura și meșteșugurile occidentale, dar nici unul dintre aceștia nu s-a mai întors. Unul dintre ei, Nikifor Olferiev Grigoriev, absolvent al Universității Cambridge, s-a hirotonisit, s-a căsătorit cu o englezoaică și s-a stabilit în Huntingdonshire ca pastor de Woolley.

Țarul Mihail a încercat să-l convingă pe Mikifor Alphery, cum a ajuns să fie cunoscut în Anglia să se întoarcă în Rusia. În 1621 un trimis rus i-a înmânat lui James I o scrisoare personală din partea țarului Mihail, în care țarul protesta că Alphery "... din cauza vârstei lui fragede s-a lepădat de religia noastră dreaptă și de netăgăduit și a devenit preot, nu știm dacă îndemnat la aceasta împotriva voinței lui sau prin voia lui proprie." Alphery a explicat că nu dorea să se întoarcă în Rusia, iar James I a refuzat cererea ambasadorului de a-l obliga să o facă. Alphery a fost forțat să-și părăsească locuința în timpul Războiului Civil, dar s-a întors odată cu Restaurația, în 1660. La scurt timp după aceasta s-a pensionat și a murit în casa fiului său din Hammersmith în 1668.

Karamzin despre Boris Godunov

Tema principală a cărții lui Karamzin *Studiu despre Rusia veche și modernă*, care a fost scrisă la începutul secolului 19, este ideea că autocrația țaristă a fost singura formă eficientă de guvernare pentru Rusia. Karamzin împărtășește convingerea generală că Boris Godunov a fost răspunzător de uciderea lui Dmitri de Uglici. În citatul care urmează, el justifică faptul că sentimentul de vinovăție al lui Boris l-a făcut pe acesta să slăbească autocrația.

O crimă, urzită în secret, dar nedezvăluită de istorie a făcut să se stingă dinastia lui Ivan. Godunov, tătar la origine, un Cromwell ca temperament, a preluat tronul cu toate prerogativele unui monarh legitim și în același regim de monarhie integrală. Acest om nefericit, bântuit de fantoma țarevicului pe care îl ucisese, și-a găsit sfârșitul după o viață de fapte de o mare înțelepciune și aparentă virtute, victimă a unei nemăsurate și ilicite sete de putere, ca un exemplu pentru multe epoci și popoare. Chinuit de conștiință, Godunov a căutat să înăbușe sacrele ei reproșuri prin fapte bune și în consecință a început să slăbească frâiele puterii autocratice. A încetat să mai curgă sânge în locurile de execuție... Puterea morală a instituției țarate a slăbit în mâinile acestui conducător ales.

Printre aceștia se număra și Feodor Nikitici Romanov, văr primar cu Feodor I, care a fost arestat în 1600 sub acuzația de necromanție și atentat la viața țarului și a fost obligat să intre într-o mânăstire sub numele de Filaret. O serie de alți boieri au fost prigoniți în 1601. Boris și-a format un sistem complicat de informatori prin care a încercat să suprime opoziția.

Domnia lui Boris a fost marcată de o succesiune de dezastre anunțând o perioadă cunoscută sub denumirea de Perioada Tulburărilor. Seceta și foametea din 1601 au fost urmate de pierderea recoltelor din anii 1602 și 1603. Rezultatul a fost înfometarea în masă, epidemii și încălcări ale legii și ordinii, precum și revolte masive ale țăranilor înfometați și ale sclavilor evadați. Programul de relaxare al guvernului, deși extins și inovator, s-a dovedit insuficient pentru rezolvarea acestor probleme.

În vara anului 1604 ducatul Moscovei a fost invadat de o armată de dizidenți polonezi, cazaci și ruși comandată de un tânăr care pretindea că este prințul Dmitri care în realitate murise la Uglici în 1591. Guvernul lui Boris Godunov susținea că Falsul Dmitri, cum a ajuns să fie cunoscut, era un călugăr evadat, Grigori Otrepiev, care petrecuse mai mulți ani în Mânăstirea Ciudov din kremlinul Moscovei și era prin urmare familiarizat cu viața de curte. Se credea că fusese trezorierul Romanovilor, care aveau toate motivele să promoveze un candidat diferit la tron. El își asigurase în acest scop sprijinul polonezilor îmbrățișând în secret romano-catolicismul și se logodise cu Marina Mniszek, fiica unui nobil polonez. Mulți contemporani au acceptat pretențiile lui și elemente neloiale din societatea moscovită s-au raliat cauzei impostorului. Deși trupele lui Boris au înfrânt cu ușurință armata Falsului Dmitri, ele au fost incapabile să-l captureze pe impostor, al cărui sprijin a continuat să crească în primele luni ale anului 1605. Dar în aprilie 1605 Boris Godunov a murit. Sănătatea lui se șubrezise încă din 1602 și probabil că a suferit un atac cerebral în 1604.

FEODOR II

Nume complet	*Încoronarea*
Feodor Borisovici Godunov	13 aprilie 1605
Tatăl	*Decedat*
Boris Godunov	Moscova 19 iunie 1605
Mama	*Soții*
Maria Grigorievna Skuratova	Necăsătorit fără urmași
Data și locul nașterii	
Moscova 1589	

FEODOR II

Succesorul lui Boris Godunov a fost fiul lui de șaisprezece ani Feodor (venit la tron în 1605), dar, deși era un tânăr robust și educat, boierii care acceptaseră autoritatea lui Boris au refuzat să-i jure credință, unii dintre ei preferând să-i acorde sprijin Falsului Dmitri I. În iunie 1605, în timp ce trupele impostorului se apropiau de Moscova, un grup de boieri au pus stăpânire pe oraș și l-au arestat pe țar. Feodor și mama lui, Maria, au fost uciși la scurt timp după aceasta, la ordinele impostorului. Patriarhul Job a fost destituit și porțile orașului s-au deschis pentru primirea Falsului Dmitri.

FALSUL DMITRI I

Nu avea barbă, era de statură medie și avea membre puternice și musculoase. Avea pielea măslinie și o aluniță foarte aproape de nas, sub ochiul drept. Era agil, generos, avea o fire mărinimoasă și iertătoare.

Jacques Margeret, soldat francez din armata rusă

Ultimul suveran era un spirit eroic și bărbătesc și avea multe virtuți excepționale, dar avea și lipsuri, cum ar fi o prea mare încredere în sine și vanitate, din cauza cărora fără îndoială că Dumnezeu și-a abătut cumplitele pedepse asupra lui... Îngâmfarea lui, ca și a țarinei, creștea pe zi ce trecea, și ea se vedea nu numai în faptul că îi întrecea pe toți țarii dinainte în lux și fast, dar și în porunca pe care a dat-o să fie numit "țar al țarilor".

Conrad Bussow, un german din armata rusă

(Jos) Falsul Dmitri I. Acest portret gravat în lemn a fost inclus în cartea nunții lui.

(Dreapta jos) Marina Mniszek (?1588-1614). Ilustrație dintr-o broșură publicată în 1605. Marina era fiica unui nobil polonez scăpătat care spera să-și refacă averile promovând cauza Falsului Dmitri I.

Pretențiile Falsului Dmitri I (1605-1606) au fost imediat aprobate de mama adevăratului Dmitri, Maria, și de familia ei. Vasili Șuiski, care declarase anterior că Dmitri a fost victima unui accident, susținea acum că asasinii trimiși de Boris Godunov l-au ucis de fapt din greșeală pe unul din tovarășii de joacă ai lui Dmitri. Boierii exilați de Boris Godunov au recunoscut legitimitatea impostorului și au fost repuși în drepturi. Feodor Nikitici Romanov, acum călugărul Filaret, a fost promovat la rangul de

Încoronarea Falsului Dmitri I și Marinei Mniszek. Pictură poloneză contemporană.

Căderea Falsului Dmitri I

Relatarea care urmează, în care sunt redate motivele pentru care moscoviții s-au întors împotriva Falsului Dmitri I, este extrasă din *Tulburările din teritoriile ruse* de Conrad Bussow, o descriere contemporană a Perioadei Tulburărilor realizată de un străin care a vizitat Rusia.
Busow a fost un german luteran folosit ca agent secret de către Boris Godunov . El a fost martor ocular la unele din evenimentele importante din Perioada Tulburărilor pe care le-a descris la câțiva ani după ce s-au petrecut.

În a treia zi după căsătorie, țarul a poruncit ca toate bucatele să fie pregătite în chip polonez. Printre alte feluri, el a poruncit să i se gătească vițel copt și fript. Când bucătarii ruși au povestit aceasta tuturor, rușii au devenit foarte neîncrezători în țarul lor și au spus că e polonez cu adevărat și nu moscovit, căci moscoviții socotesc carnea de vițel drept ceva necurat ce nu se poate mânca. Ei au suportat aceasta în tăcere, așteptând momentul prielnic. În aceeași zi, 10 mai, cu voia lui Dmitri, în Kremlinul Moscovei s-a auzit pentru prima oară o slujbă evanghelică luterană ținută de Martin Beer de Neustadt...

În 12 mai s-a întins zvonul în mod fățiș printre oameni că țarul este păgân. El nu se mai ducea la biserică la fel de sârguincios ca înainte. În tot ceea ce făcea ținea seama de sărbători și obiceiuri străine, mânca feluri de mâncare necurate, se ducea la biserică fără să se curețe, nu se închina la icoana Sf. Nicolae și, deși, din prima zi a căsătoriei lui i se pregătea baia în fiecare dimineață, nici el și nici păgâna lui soție nu făcuseră niciodată baie până atunci. Așa fiind, era limpede că nu era moscovit și prin urmare nu putea fi adevăratul Dmitri.

Mitropolit al Rostovului. Deşi acestor nobili le convenea să accepte pretenţiile Falsului Dmitri deoarece le înlesnea recâştigarea influenţei, sentimentele de simpatie s-au întors rapid împotriva impostorului. Suita lui poloneză, care hoinărea prin Moscova plină de îngâmfare a provocat un val de repulsie. Prezenţa iezuiţilor printre însoţitorii lui a dat naştere unei bănuieli justificate că se convertise la catolicism. Căsătoria lui în mai 1606 cu poloneza catolică Marina Mniszek, a înrăutăţit lucrurile şi mai mult. În plus, nu purta barbă, nesocotind prin aceasta preceptele ortodoxe, şi nu consuma alcool.

În scurt timp, Vasili Şuiski s-a întors împotriva impostorului. Spre sfârşitul anului 1606 el a revenit pentru a doua oară asupra evenimentelor din 1591 şi a susţinut că într-adevăr Dmitri a fost ucis în acel an. Falsul Dmitri i-a cruţat viaţa şi i-a permis să revină la Moscova. Această mărinimie s-a dovedit a-i fi fatală, deoarece în mai 1606 Şuiski şi alţi boieri l-au răsturnat pe Falsul Dmitri şi l-au ucis, după care gloata Moscovei a omorât sute de sprijinitori ruşi şi polonezi ai acestuia.

VASILI ŞUISKI

Nume complet	Detronare
Vasili Ivanovici Şuiski	17 iulie 1610
Părinţi	*Decedat*
Istoricii nu au căzut de acord dacă era fiul lui Ivan Petrovici Şuiski sau al lui Ivan Andreievici Şuiski. Cei doi erau veri îndepărtaţi.	Varşovia septembrie 1612 cauze naturale
Data naşterii	*Soţii*
aprox. 1552-53	(1) Maria Repnina (2) Catherine Rostovskaia
Încoronarea	Copii de la (2)
1 iunie 1606	Anna (1609) Anastasia (1610)

Vasili Ivanovici Şuiski

VASILI ŞUISKI

Susnumitul Vasili, fără asentimentul oamenilor din toată ţara, din întâmplare şi în grabă, în măsura în care graba era posibilă într-o astfel de situaţie, a fost mai întâi aclamat în propria lui curte şi apoi a fost instalat ţar al marii Rusii, numai de oamenii care au fost de faţă acolo, în oraşul conducător, şi fără nici o împotrivire din partea lui.

Din *Cronică* de Ivan Timofeev

Nesaţul cu care jinduia să ajungă la putere era dezgustător şi neplăcut pentru mulţi oameni. Când soarta îl înalţă pe un om deasupra celor care l-au văzut pe când le era egal, această ridicare este însoţită întotdeauna de invidie.

Hatmanul Stanislaus Zolkiewski, comandant al armatei poloneze care a invadat Rusia

În aceste condiţii, sprijinitorii lui Vasili Şuiski l-au proclamat pe acesta ţar (1606-1610). Cadavrul Falsului Dmitri a fost expus în Piaţa Roşie ca să se dovedească faptul că era mort. Apoi a fost incinerat şi cenuşa a fost aruncată cu tunul în direcţia Poloniei. Pentru a se confirma faptul că adevăratul Dmitri murise realmente în 1591, noul ţar a poruncit ca trupul acestuia să fie reînhumat la Moscova. S-a constatat că trupul lui Dmitri nu suferise nici o degradare şi, pe baza acestei dovezi, prinţul mort a fost canonizat.

Vasili Şuiski era mic de statură, aproape orb şi avea o fire superstiţioasă şi uneltitoare. Pretenţia lui la tronul de ţar se baza în parte pe un arbore genealogic în care figura fratele mai mare al lui Alexandr Nevski. Vasili fusese în tinereţe membru al gărzii de corp a lui Ivan IV. El avea sprijinitori în comunitatea negustorească a Moscovei, dar era privit cu suspiciune de

Casa Boierului Romanov din Moscova. Această clădire din piatră din secolul 16 a fost construită pentru Nikita Romanov, cumnatul lui Ivan IV şi se crede că a fost locul în care s-a născut primul ţar Romanov, Mihail. Construcţia a fost puternic restaurată în 1858 la ordinul ţarului Alexandru II. Starea ei dinainte de restaurare era atât de deplorabilă încât aspectul ei actual oferă prea puţine indicii despre proiectul originar.

Mihail Skopin-Şuiski (1586-1610). Pictură din şcoala moscovită de la începutul secolului 17. Succesele militare ale lui Skopin-Şuiski i-au adus popularitatea şi moartea lui subită la 23 aprilie 1610 a dat naştere unor zvonuri că ar fi fost otrăvit din cauză că ţarul Vasili Şuiski se temea că ar putea încerca să pună mâna pe tron.

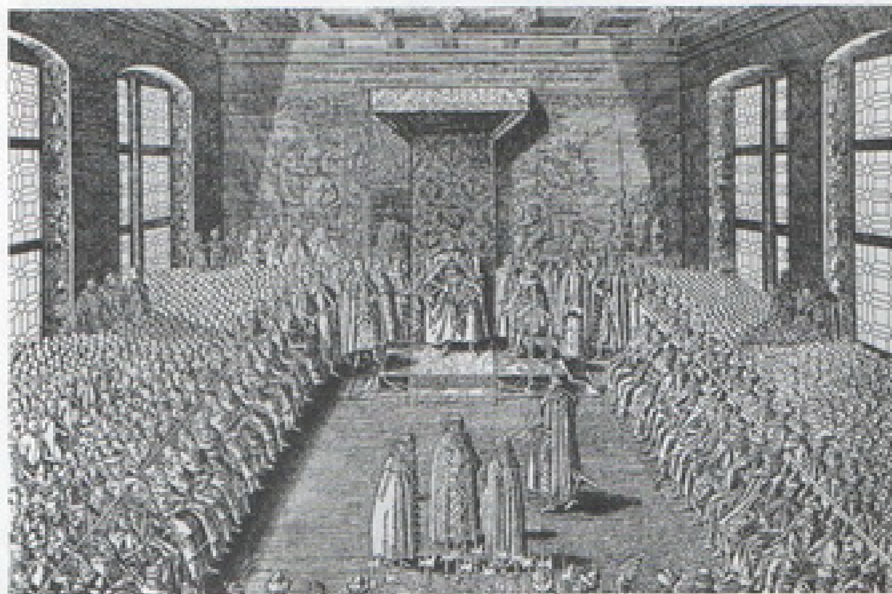
mulţi boieri, fapt care l-a determinat să le facă anumite promisiuni. Pe viitor nici un boier nu avea să mai fie executat fără acordul Dumei Boierilor şi s-a renunţat la practica pedepsirii rudelor inocente ale unui om care se făcea vinovat de ceva. Încercările lui Vasili de a reinstaura ordinea prin împiedicarea ţăranilor de a părăsi moşiile stăpânilor lor şi prin crearea unui registru al sclavilor au eşuat, deoarece autoritatea lui nu se extindea pe tot teritoriul ţării. În scurt timp şi-a îndepărtat familiile boiereşti importante, inclusiv familia Romanov. Au început să circule zvonuri cum că Falsul Dmitri scăpase în mod miraculos. Un Fals Petru s-a ridicat pentru scurt timp ca lider al unei revolte, sprijinitorii lui pretinzând că era un fiu al Ţarului Feodor I. Guvernul lui Vasili Şuiski a supravieţuit unei rebeliuni de mari proporţii care a avut loc în 1606-07 şi a fost condusă de prinţul Şahovskoi şi un hatman cazac şi fost sclav de la galere pe nume Ivan Bolotnikov. Victoria lui Vasili asupra rebelilor s-a datorat în mare parte talentului de general al nepotului lui, prinţul Mihail Skopin-Şuiski. Unitatea rebelilor a fost slăbită de faptul că liderii, un aristocrat dezamăgit şi un revoluţionar social, nu au reuşit să cadă de acord asupra motivelor revoltei. După ce rebeliunea a fost înăbuşită în octombrie 1607 şi Falsul Petru a fost spânzurat, a apărut un nou pretendent la tron. Falsul Dmitri II, ca şi predecesorul lui, a putut cu uşurinţă să adune o armată de polonezi, cazaci şi ruşi infideli. Nici el şi nici sprijinitorii lui nu credeau cu adevărat că este fiul lui Ivan IV. Deşi nu semăna

deloc cu Falsul Dmitri I, atât Maria, mama adevăratului Dmitri, cât şi Marina, soţia Falsului Dmitri I, i-au sprijinit pretenţiile.Marina a trăit cu el şi i-a dăruit un fiu moştenitor. În 1608 Falsul Dmitri II şi-a stabilit reşedinţa la Tuşino, lângă Moscova, de unde şi-a exercitat autoritatea asupra unei mari părţi a ducatului Moscovei câştigându-şi porecla de "Tâlharul din Tuşino". Filaret Romanov şi alţi boieri de frunte i-au sprijinit pretenţiile.

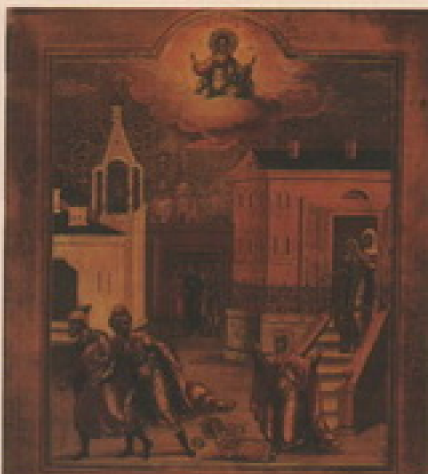
Incapabil să-l răstoarne pe Falsul Dmitri II, Vasili Şuiski i-a chemat în ajutor pe suedezi în 1609. Preţul plătit în schimbul acestui sprijin a fost scump. Vasili a trebuit să renunţe la pretenţiile Rusiei la Livonia, a cedat porţiuni de teritoriu şi a promis să se alieze cu suedezii împotriva polonezilor. Falsul Dmitri II a fost alungat din Tuşino, dar adepţii lui, sub conducerea lui Filaret Romanov, au apelat la polonezi pentru ajutor. Regele Sigismund III le-a acceptat propunerea ca fiul lui Wladyslaw să devină ţar. Moartea priceputului militar Mihail Skopin-Şuiski în aprilie 1610 a slăbit şi mai mult poziţia lui Vasili Şuiski.

Moscova se vedea acum ameninţată nu numai de o armată poloneză invadatoare, decisă să-l urce pe Wladyslaw pe tron, ci şi de un contraatac din partea Falsului Dmitri II. În iulie 1610 Vasili Şuiski a fost răsturnat printr-o lovitură de stat urzită de Romanovi şi aliaţii lor care l-au forţat să devină călugăr. El a fost trimis ca membru al marii delegaţii în faţa regelui Poloniei şi a murit ca prizonier la Varşovia în 1612.

Vasili Şuiski apărând în faţa lui Sigismund III al Poloniei şi a Seim-ului (Dietei) de la Varşovia în 1611. Gravură contemporană. După ce a fost răsturnat de la tron el a fost trimis la Varşovia ca membru al delegaţiei moscovite. A murit acolo în 1612.

Asasinat la Uglici?

Icoană din secolul 17 ilustrând uciderea lui Dmitri la Uglici. Ucigașii pot fi văzuți în partea stângă fugind de la locul faptei. Victima lor este portretizată cu un halou. Mama lui, Maria Nagaya, a șaptea soție a lui Ivan cel Groaznic, iese din palat în dreapta tabloului.

Victima
Dmitri Ivanovici, fiul lui Ivan cel Groaznic din căsătoria cu Maria Nagaya, s-a născut în 1582.

Locul faptei
Uglici se află la 125 mile de Moscova. Era un apanaj care le fusese acordat marilor cneji ai ducatului Moscovei în trecut și în care locuia copilul Dmitri păzit de gărzi numite de Boris Godunov, care era figura dominantă în guvernul țarului Feodor I.

Faptele
Este unanim acceptat că Dmitri a murit în urma unei lovituri de cuțit la gât pe care a primit-o în timp ce se juca în curtea palatului de la Uglici în ziua de 6 mai 1591. Mai târziu, în Perioada Tulburărilor, trei pretendenți la tron au pretins că ei erau Dmitri. Deși pretențiile a doi dintre ei au fost susținute de mama lui Dmitri, este evident că nici unul dintre aceștia nu era prințul, a cărui moarte a fost un fapt constatat public și care a provocat revolte la Uglici.

Principalul suspect și motivele posibile
Cei care au avut convingerea că Dmitri a fost ucis l-au făcut imediat răspunzător pe Boris Godunov, puternicul cumnat al țarului Feodor. Motivul, au susținut ei, era că Boris voia să-i urmeze lui Feodor la tron și că Dmitri, ca frate vitreg al țarului era mai îndreptățit la aceasta.

Investigatorul
Vasili Șuiski, care s-a ocupat de cercetarea morții lui Dmitri, a provocat confuzie schimbându-și opinia pe care o declarase public cu mai multe ocazii. Concluzia lui inițială a fost că Dmitri a suferit o criză de epilepsie în timp ce se juca cu un cuțit și că suferise rana fatală în timpul căderii. În 1605 era favorabil intereselor lui Șuiski să aprobe pretențiile Falsului Dmitri și a revenit asupra concluziei inițiale susținând că asasinii angajați de Boris Godunov au înjunghiat alt băiat. În 1606, când Șuiski însuși a ajuns țar, era mai convenabil pentru el să afirme că Falsul Dmitri I, pe care îl răsturnase, era un impostor. El a cerut exhumarea cadavrului lui Dmitri și reînhumarea lui în Kremlin, iar băiatul a fost canonizat ca martir.

Legenda
Timp de aproape 300 de ani, s-a crezut unanim că Boris Godunov a fost răspunzător de moartea lui Dmitri și subiectul operei lui Mussorgski se bazează pe ipoteza acestei vinovății.

Adevărul?
Majoritatea istoricilor cred în prezent că Boris Godunov a fost nevinovat. Motivele lui Boris să ceară omorârea lui Dmitri nu erau puternice. Ca fiu provenit din a șaptea căsătorie neacceptată canonic, pretențiile lui Dmitri la tron erau discutabile. În 1591 existau încă toate șansele ca țarul Feodor, un bărbat puțin trecut peste treizeci de ani, să aibă un moștenitor masculin. Dacă Boris ar fi dorit să scape de Dmitri, oare n-ar fi făcut-o într-un mod mai subtil astfel încât să nu cadă nici o bănuială asupra lui?

Icoană pe pânză înfățișându-l pe Dmitri cu anumiți sfinți. Țarevicìul este zugrăvit ținând crucea de martir în mâna dreaptă.

Falsul Dmitri II (?-1610), cunoscut drept Tâlharul din Tușino. Gravură contemporană.

Interregnum

După răsturnarea lui Vasili Șuiski guvernul a căzut în mâinile a șapte boieri de viță veche. Confruntându-se cu necesitatea de a alege între un prinț polonez și Falsul Dmitri II în fruntea unei gloate dezorganizate, ei s-au hotărât să-i ofere tronul lui Wladislaw, au permis trupelor poloneze să intre în Moscova și au trimis o delegație oficială condusă de Filaret Romanov la cartierul general al lui Sigismund III de lângă Smolensk. Falsul Dmitri II s-a retras și a fost ucis de către unul din oamenii lui ceva mai târziu, în anul 1610.

Soluția poloneză s-a dovedit înșelătoare. Crezând că va cuceri Moscova pentru sine, Sigismund III a arestat delegația când aceasta a refuzat aceste condiții și i-a trimis la temniță în Polonia. În toamna lui 1610 suedezii au invadat sud-vestul Rusiei și au avansat către Novgorod. Cu armata poloneză în Moscova, forțe suedeze și poloneze care ocupau părți întinse din teritoriul lui și tâlhari și sclavi evadați devastând ținuturile de la țară, statul moscovit părea pe punctul de a se dezintegra. În acest moment de criză extremă, Patriarhul Hermogen al Moscovei a fost cel care i-a unit pe ruși împotriva amenințării poloneze și a impunerii romano-catolicismului.

În primele luni ale lui 1611 o armată eterogenă formată din trupe provinciale și cazaci a venit la Moscova la chemarea patriarhului, în scopul alungării polonezilor. În timp ce această armată națională înainta, garnizoana poloneză a incendiat mare parte din oraș și s-a retras în Kremlin. Comandantul garnizoanei a ordonat arestarea patriarhului. În vara lui 1611 armata rusă părea că ezită să cucerească Kremlinul. Ei erau împiedicați să o facă de tensiunile apărute chiar în rândurile lor. Nobilii provinciali ale căror contingente făceau parte din Armata Națională aveau un program social și politic conservator, în timp ce trupele cazace formate

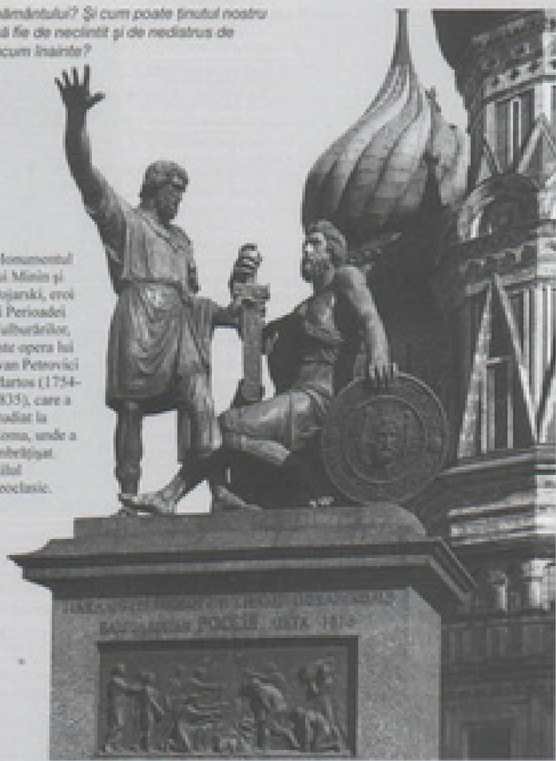
Răscoala moscoviților împotriva invadatorilor, 1611. Acuarelă din secolul 19 de Lissner.

Apelul lui Pojarski Către Popor

Prințul Dmitri Pojarski, unul dintre liderii celei de A Doua Armate Naționale a scris acest apel la sprijin în aprilie 1612. Documentul oferă o perspectivă asupra motivelor celor care l-au invitat pe Mihail Romanov să vină la tron în 1613.

Și acum, domnilor, noi, creștinii ortodocși, după ce am primit mesaje din toată țara, i-am jurat lui Dumnezeu prin voința tuturor punându-ne zălog sufletele că nu-i vom sluji pe ticălosul țar (al Polonezilor)... sau pe Marina și pe fiul ei, ci să-i înfruntăm neclintiți pe dușmanii și prigonitorii credinței creștine, pe poloni și pe lituanieni. Iar Domniile voastre trebuie să vă sfătuiți cu toți oamenii preamărindu-L pe Domnul și credința noastră ca să nu rămânem fără un suveran în aceste vremuri de mare restriște, așa încât prin sfătuirea cu tot statul să putem alege un suveran prin învoiala tuturor, pe oricine ne va trimite Dumnezeu în nesfârșita Lui iubire de oameni, ca statul moscovit să nu fie nimicit de aceste dezastre. Știți și domniile voastre: cum să ne putem apăra acum, când nu avem un suveran, de dușmanii noștri comuni, polonii și lituanienii și germanii (suedezii) și banditii ruși care încep din nou luptele sângeroase din țară? Cum putem noi, fără un suveran, să ajungem la învoială cu suveranii străini cu privire la marile chestiuni ale statului și ale pământului? Și cum poate ținutul nostru să fie de neclintit și de nediatrus de acum înainte?

Monumentul lui Minin și Pojarski, eroi ai Perioadei Tulburărilor, este opera lui Ivan Petrovici Martos (1754-1835), care a studiat la Roma, unde a îmbrățișat stilul neoclasic.

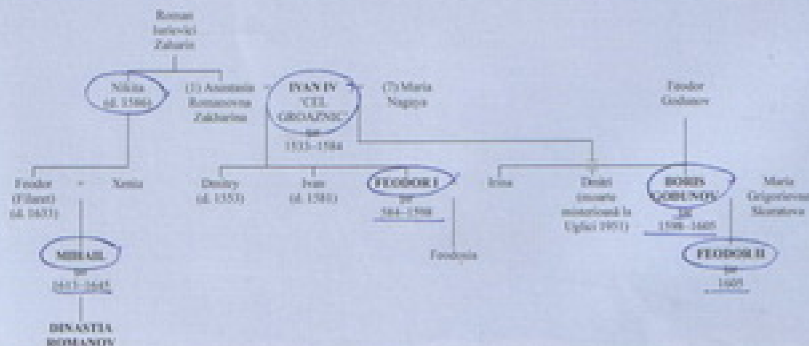
din țărani și sclavi evadați care luptau cot la cot cu nobilii nu aveau nici o dorință să vadă revenind vechea ordine.

✓ În iulie 1611 cazacii l-au ucis pe Procopie Liapunov, liderul facțiunii aristocratice și Armata Națională s-a scindat. La scurt timp după aceasta, trupele poloneze au cucerit Smolenskul și la jumătatea lui iulie Novgorodul a căzut în mâinile suedezilor. Pentru ca starea de confuzie să fie și mai mare, în orașul Pskov a răsărit un al treilea Fals Dmitri, iar cazacii au susținut pretențiile la tron ale fiului sugar al lui Dmitri II și al Marinei Mniszek, cunoscut drept "Copilul Tâlhar".

✓ Drept răspuns la un mesaj trimis clandestin din închisoare de Patriarhul Hermogen, în toamna anului 1611 a început formarea unei a doua armate de uniune națională. Liderii acesteia erau Kuzma Minin, un negustor din

Nijnii-Novgorod şi Prinţul Dmitri Pojarski. Punctele programului lor erau înfrângerea polonezilor şi suedezilor, reinstaurarea ţarismului şi revenirea la ordinea socială. Ei au instalat un guvern provizoriu la Iaroslavl şi în septembrie 1612 au asediat Moscova. Kremlinul a căzut în mâinile lor în octombrie. După eliberarea capitalei, liderii mişcării naţionale au convocat Adunarea Pământului. Reprezentanţii din toate părţile ducatului Moscovei s-au adunat la Moscova în ianuarie 1613 pentru a alege un ţar. În februarie 1613 ei l-au ales pe Mihail Romanov, fiul de 16 ani al lui Filaret, care încă mai era prizonier la polonezi. Mihail fusese alegerea Patriarhului Hermogen, care murise cu puţin timp înainte de eliberarea Moscovei. Este posibil ca boierii să fi avut impresia că vor putea domina cu uşurinţă un adolescent lipsit de experienţă. Pretenţia lui dinastică era justificată, căci sora bunicii lui, Anastasia, fusese căsătorită cu Ivan IV. Mama lui Mihail avea reţineri justificate de a-i permite fiului ei să părăsească relativa siguranţă a mănăstirii Ipatiev din Kostroma, unde acesta îşi găsise refugiul şi să se lanseze în periculoasa aventură a conducerii ţării ca ţar.

Ţarismul a supravieţuit în Perioada Tulburărilor din cauză că nu a fost serios ameninţat ca instituţie. În măsura în care revoltele şi vărsarea de sânge erau motivate de considerente politice, ele aveau drept scop desemnarea unui anumit ţar, nu puneau în discuţie dacă ţarismul este sau nu forma de guvernământ potrivită. Chiar şi rebelul social Ivan Bolotnikov a susţinut că acţionează în numele pretendenţilor la tron. Haosul care a caracterizat perioada numită "interregnum" care a urmat răsturnării lui Vasili Şuiski a întărit convingerea că o autocraţie eficientă era singura garanţie a păcii şi stabilităţii. Evenimentele din anii 1611-12 au fost văzute de unii istorici ruşi ca o perioadă în care s-a născut conştiinţa naţională a ruşilor, având biserica ortodoxă drept factor unificator în lipsa unui ţar.

Mihail
1613–1645

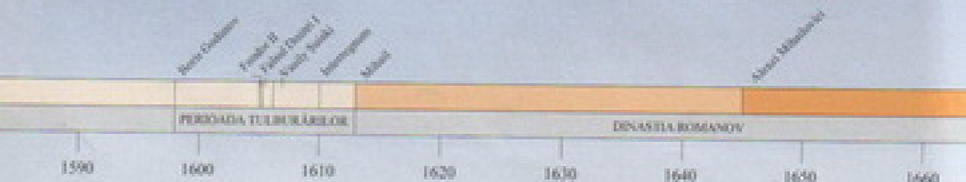
Alexei Mihailovici
1645–1676

Feodor III
1676–1682

Regența Sofiei
1682–1689

Ivan V
1682–1696

Petru I
("Cel Mare")
1682–1725

Mihail

Alexei Mihailovici

Feodor III

Petru I

ASCENSIUNEA ROMANOVILOR

Secolul 17 a cunoscut încheierea procesului prin care masa populației ruse a fost înrobită. Imperiul rus a continuat să se extindă. Biserica ortodoxă, care jucase un rol important în instalarea la tron a dinastiei Romanov, era acum sfâșiată de dispute teologice și liturgice. Marea Schismă ce a rezultat a slăbit-o tot mai mult. Domnia lui Petru cel Mare, un modernizator de un dinamism brutal, a fost considerat cel care a săpat o prăpastie decisivă între vechiul ducat al Moscovei și noua Rusie. În realitate, Petru nu a făcut altceva decât să continue moștenirea lăsată de predecesorii lui Romanovi. Tatăl lui, generosul, dar impulsivul Alexei Mihailovici, a urmărit modernizarea armatei folosindu-se de experiența occidentală și a fost primul țar care s-a implicat direct în dezvoltarea agriculturii și a industriei. Sora vitregă a lui Petru, Sofia, care a fost prima rusoaică ce s-a autodenumit autocrată, a încercat să ducă o politică externă expansionistă.

Petru a fost diferit de predecesorii lui în privința metodelor folosite și a dimensiunilor reușitei. El a înțeles că supraviețuirea imperiului rus depindea de transformarea lui într-o putere europeană atât din punct de vedere teritorial cât și cultural. Obligând nobilimea să adopte manierele europene occidentale, Petru a îndepărtat-o și mai mult de masa populației. Încercarea lui de modernizare a sistemului administrativ al Rusiei a fost împiedicată de lipsa unor demnitari educați și de enorma înapoiere economică a țării. Succesele lui au fost în principal produsul personalității lui puternice și rezultatele obținute au depășit cu mult așteptările.

Михаил — Mihail
1613–1645

Алексей Михайлович — Alexei Mihailovici
1645–1676

Țarul Mihail, primul dintre țarii Romanov. Portret gravat din secolul 17.

MIHAIL	
Nume complet	*Soții*
Mihail Feodorovici Romanov	(1) 1624 Maria Dolgorukaia
Tatăl	Dec. 1625
Feodor Nikitici Romanov (Filaret)	(2) Evdokia Streșneva
Mama	Dec. 1645
Maria Ivanovna Chestova	*Copii de la (2)*
Locul și data nașterii	Irina (1627)
Moscova	Pelagia (1628)
12 iulie 1596	**Alexei** (1629)
Încoronarea	Marfa (1631)
11 februarie 1613	Anna (1632)
Decesul	Ivan (1633)
Moscova	Sofia (1634)
13 iulie 1645	Tatiana (1636)
Cauze naturale	Evdokia (1637)
	Vasili (1639)

Mihail

Pare a fi un soare umbrit de nori de furtună, astfel că pământul Moscovei nu s-a bucurat încă de căldura razelor lui. Prinții de viță nobilă nu au autoritate, iar el nu știe să scrie și nu știu sigur dacă știe să citească.

Isaac, un trimis olandez care a vizitat Moscova în 1614

Maiestatea sa Țarul stătea pe tron înveșmântat cu o robă bătută cu pietre prețioase și brodată cu perle mari. Coroana, pe care o purta peste o pălărie de samur negru, era încrustată cu diamante mari, la fel ca sceptrul, pe care, probabil din cauza greutății, îl trecea din când în când dintr-o mână în alta.

Adam Olearius, trimis al Ducelui de Holstein
la curtea rusă în anii 1630

În momentul urcării lui pe tron, Mihail Feodorovici Romanov era un tânăr palid și pios, care suferea de un tic nervos la ochiul stâng și o slăbiciune a picioarelor care l-a făcut să se prăbușească în public sub greutatea veșmintelor regale în ziua încoronării.

Interregnum · **Mihail** · Pacea de la Stolbovo cu suedezii · Armistițiul de la Deulino cu polonezii · Întoarcerea lui Filaret în Rusia · Războiul cu Polonia · Moartea lui Filaret · Pacea cu Polonia · Alexei Mihailovici

1610 · 1615 · 1620 · 1625 · 1630 · 1635 · 1640 · 1645

Anunțarea numirii lui Mihail Romanov ca țar. Miniatură din *Cartea alegerii țarului Mihail la tron*, 1672-73. Se observă că ceremonia are loc în Piața Roșie. Catedrala Sf.Vasile se vede în stânga, iar Turnul Spasskaia al Kremlinului în fundal.

Tinerețea și lipsa de experiență ale noului țar erau atuuri politice. El nu colaborase cu polonezii în Perioada Tulburărilor. Tatăl lui, Filaret, îi oferise coroana Prințului Wladislaw al Poloniei, dar acest lucru era atenuat în ochii poporului de faptul că Filaret fusese din 1610 prizonier în Polonia. Implicarea lui Filaret în cazul celui de-al doilea Fals Dmitri sporise popularitatea Romanovilor în rândurile cazacilor, care au sprijinit decizia de a i se oferi tronul lui Mihail. Romanovii nu puteau invoca strămoși

Revolta sării
Se publică Ulozhenie (codul juridic)
Nikon este numit Patriarh
Începe Războiul de Treisprezece Ani
Pacea de la Kardis cu Suedia
Revolta cuprului
Destituirea lui Nikon
Tratatul de la Andrusovo încheie Războiul de Treisprezece Ani
Revolta lui Stepan Razin
Execuția lui Stepan Razin
Începe războiul cu Turcia
Feodor III

1650 1655 1660 1665 1670 1675 1680

Țarul Mihail Feodorovici Romanov. Portret din secolul 17.

Rurikizi, dar Filaret era văr primar cu Feodor I, cel din urmă monarh legitim. Mikhail fusese candidatul fostului patriarh Hermogen și se bucurase de binecuvântarea bisericii. În primii șase ani de domnie, el a condus țara consultându-se îndeaproape cu Duma Boierilor și Adunarea Pământului (*zemski sobor*). Unii istorici au susținut că această cooperare a fost rezultatul unui acord constituțional, dar este mai probabil că ea a fost un rezultat al lipsei de experiență a țarului și a dificultăților cu care s-a confruntat.

Printre aceste dificultăți s-a numărat prezența armatelor poloneze și suedeze pe pământul rus și neîncetata revoltă condusă de liderul cazac Zarușki împreună cu Marina Mniszek și "Copilul Tâlhar", fiul ei cu Falsul Dmitri II. Zarușki a fost capturat la Astrakhan în 1614 și tras în țeapă la Moscova mai târziu, în același an. "Copilul Tâlhar" a fost executat și Marina Mniszek a murit în închisoare. Rezolvarea amenințării suedeze a luat ceva mai mult timp. Regele Gustav Adolf - cel mai renumit războinic dintre toți conducătorii suedezi - a asediat Pskovul în 1615, dar nu a reușit să cucerească orașul. Prin medierea lui John Merrick, trimisul regelui James I al Angliei, s-a semnat Tratatul de la Stolbovo în 1617. Suedezii au fost de acord să restituie Rusiei Novgorodul și să-l recunoască pe Mihail ca țar. În schimb, ei au recâștigat controlul asupra orașelor de coastă din Golful Finlandei și din regiunea adiacentă Ingria. Războiul cu Polonia a fost nefavorabil pentru ruși în primii ani de domnie, dar a fost suspendat prin Tratatul de la Deulino din 1618, un armistițiu de 14 ani prin care polonezii au păstrat Smolensk-ul și alte teritorii din vestul Rusiei pe care le cuceriseră, deși Wladislaw a refuzat să renunțe la pretențiile lui la tronul moscovit.

O mănăstire asediată de suedezi în 1613. Una din scenele de pe bordura icoanei Fecioarei de la Tikhvin, pictată în jur de 1680.

Consacrarea lui Filaret Romanov ca patriarh. Miniatură din *Cartea alegerii țarului Mihail la tron*, 1672-73.

Autoritatea lui Filaret

Conform condițiilor acordului de la Deulino, tatăl țarului, în vârstă de 66 de ani, care fusese prizonier în Polonia, s-a întors la Moscova în iunie 1619. El a fost confirmat în funcția de patriarh și a primit titlul de "Mare Suveran", acordându-i-se o egalitate formală cu Mihail. În cadrul ceremoniilor, ei aveau aceleași însemne regale, dar Filaret a fost adevăratul conducător al Rusiei până la moartea lui, în 1633 și a știut să țină frâiele puterii cu fermitate. Adunarea Pământului a fost consultată mai rar după 1622 decât în primii ani de domnie. Duma Boierilor a fost privată de unele atribuții de care se bucurase anterior și un consiliu secret format din patru boieri de frunte îi sfătuia pe Filaret și pe țar în problemele importante ale statului.

Filaret a fost descris de un contemporan, Episcopul Pahomius din Astrahan, ca fiind "mijlociu de statură și construcție , cu ceva cunoștințe teologice, iritabil și neîncrezător, și atât de semeț încât până și țarul se temea de el. El îi ținea în strună pe boieri și alți consilieri ai țarului trimițându-i în exil și pedepsindu-i în diferite alte feluri. Cu clericii era îngăduitor și nelacom." În tinerețe fusese destul de cochet; chiar și în perioada în care a fost patriarh el avea un călugăr care îi tundea părul și barba din două în două luni. Poate din cauza îndelungatei detenții în Polonia, era un naționalist fervent. Era, de asemenea, decis să păstreze tradițiile bisericii ortodoxe.

Țarul Mihail și Supușii lui Sărbătoresc Paștele

Adam Olearius, trimisul Ducelui de Holstein, a scris o relatare a vizitelor lui în Rusia din timpul domniei țarului Mihail.

În ziua de aprilie 17, Sfânta Zi de Paște, a fost mare bucurie printre ruși, în parte datorită Învierii Domnului și în parte pentru că se sfârșea îndelungul lor post. În acea zi și 14 zile după aceea aproape toată lumea - oameni însemnați și oameni de rând, tineri și bătrâni - are ouă vopsite. Pe toate străzile stau negustori ambulanți care vând ouă fierte împodobite cu felurite culori. Când se întâlnesc pe stradă, ei se salută sărutându-se pe gură. Unul spune "Khristos voskrese", adică "Christos a înviat", iar celălalt răspunde "Voistinu voskrese", adică "Adevărat a-nviat". Și nimeni, bărbat sau femeie, bogătaș sau om de rând, nu refuză sărutul sau oul. Însuși Marele Prinț împarte ouă curtenilor și supușilor lui. Avea de asemeni obiceiul ca în noaptea dinaintea Paștelui, înainte să meargă la slujba de dimineață, să se ducă la închisoare, să deschidă carcerele și să-i dea câte un ou și câte o piele de oaie fiecărui pușcăriaș (și de fiecare dată erau mulți) , spunând: "Să fie și ei fericiți. Căci Christos, care a murit pentru păcatele lor, a înviat cu adevărat." Apoi poruncea să se închidă din nou pușcăria și se ducea la biserică.

Țarul conducând ceremonia de Paște în Moscova secolului 17. Gravură dintr-o ediție din 1718 a operei lui Adam Olearius Vermehrte Neue Beschreibung der Moskowitischen und Persianischen Reise. Catedrala Sf. Vasile se poate observa în stânga, iar zidurile Kremlinului și Turnul Spasskaia în fundal.

Speranțele patriarhului de a întemeia o dinastie depindeau de perspectivele fiului lui de a avea un urmaș. În 1624 Mihail s-a căsătorit cu Maria Dolgorukaia, o prințesă ale cărei origini vechi ajungeau până la Rurik.. Dar ea a murit în ianuarie următor și Mihail s-a însurat a doua oară, cu Evdokia Streșnieva, care i-a dăruit trei fii și șapte fiice.

Guvernul și venitul anual al statului

În primii șase ani ai domniei lui Mihail s-au creat unsprezece noi departamente de stat (*prikazi*), care aveau diferite atribuții sau se ocupau de rezolvarea unor probleme specifice, cum ar fi Departamentul Construcțiilor (Zidăriei) care se ocupa de reconstrucția Moscovei și a altor orașe distruse în Perioada Tulburărilor, un Departament de Justiție (al Tâlharilor), care avea rolul de a reinstaura ordinea, și un Departament al Sănătății (Leacurilor), care urmărea starea de sănătate a țarului. Mai târziu, în timpul aceleiași domnii s-a înființat un Departament Siberian. Se intenționa centralizarea guvernului, dar marea întindere a Rusiei a îngreunat îndeplinirea acestui țel. Majoritatea departamentelor aveau mai mult de o atribuție și unele au funcționat numai câțiva ani. Guvernul țarului a ajuns să se bazeze din ce în ce mai mult pe guvernatorii militari ca principale autorități locale și responsabilitățile lor s-au lărgit, cuprinzând multe funcții administrative, juridice și financiare. Nu puțini erau cei care aspirau la aceste posturi, care erau bănoase și influente.

În 1613 vistieria statului era goală. Una dn primele măsuri ale guvernului lui Mihail a fost să scrie bogatei familii Stroganov cerându-i un împrumut din care să plătească și să hrănească armata. În 1619 s-a început efectuarea unui recensământ al terenurilor și populației ca să se vadă ce taxe directe trebuia să plătească populația. Un alt scop al recensământului era întocmirea unei evidențe cu șerbii și moșiile pe care serveau aceștia. Acțiunea înainta lent și a fost suplimentar încetinită de un incendiu care a distrus o parte din registre. Migrarea populației din regiunile centrale către sud a continuat și în 1642 guvernul a prelungit la zece ani termenul în care un țăran fugit de pe o moșie putea fi forțat să se întoarcă. Această măsură de întărire a șerbiei a fost nepopulară în

Istoricul Kliucevski despre Secolul 17

Proza lui Kliucevski este clară și elegantă. Preferința lui pentru metafore și înțelegerea marilor cotituri ale istoriei sunt evidente în fragmentul care urmează.

Iată înnoirile care s-au evidențiat în secolul 17: o nouă dinastie, noi granițe teritoriale, o nouă structură socială cu o nouă clasă conducătoare și însemnate dezvoltări în economia națională. Interdependența dintre acestea pare stupefiantă. La prima vedere se pot detecta două tendințe paralele: (1) În această perioadă expansiunea teritorială a statului a fost invers proporțională cu libertatea oamenilor din interiorul granițelor. (2) Drepturile politice ale claselor muncitoare au fost invers proporționale cu productivitatea economică a muncii lor; respectiv, cu cât munca lor era mai productivă, cu atât devenea mai puțin liberă... Raza de cuprindere a autorității de stat se lărgea tot mai mult și această autoritate devenea tot mai puternică datorită extinderii teritoriului, dar spiritul de inițiativă și acțiune al populației a slăbit. Între succesele sale externe și slăbiciunile interne, noua Rusie părea o pasăre prinsă într-un vârtej și azvârlită în sus cu o forță care nu ținea seama de puterea aripilor ei.

rândurile proprietarilor de pământuri care beneficiau de pe urma fluxului de forţă de muncă. Ţăranii sărăciţi erau foarte dornici să-i servească pe moşierii care le ofereau avansuri în bani gheaţă cu care îşi puteau cumpăra unelte şi hrană, dar constatau că sunt legaţi de acei moşieri datorită incapacităţii lor de a restitui împrumuturile.

Domnia lui Mihail a fost o perioadă de revenire economică. Au renăscut meşteşugurile şi negoţul cu străinii, încurajate de guvern, care acorda scutiri de taxe şi alte privilegii corporaţiilor de negustori şi le permitea să călătorească în străinătate în scopuri comerciale. S-au lansat noi activităţi economice cea mai importantă dezvoltându-se în districtul Tula, unde un olandez, Andrei Vinius, a primit din partea statului monopolul exploatării minereurilor. Întărirea legăturilor cu Vestul nu a dus la adoptarea manierelor şi obiceiurilor occidentale. Filaret a apărat cu extrem de multă vehemenţă credinţa şi obiceiurile ortodoxe şi această atitudine a persistat mult după moartea lui. Vânzarea de tutun ("iarba care urâtă Îi este Domnului") a fost interzisă printr-un decret în 1634.

Wladislaw IV, regele Poloniei (1632-1648), în veşmânt de încoronare. Miniatură anonimă aflată în Palazzo Pitti din Florenţa. Wladislaw s-a născut în 1595 şi a devenit rege în 1632 după moartea tatălui lui, Sigismund Vasa. Sigismund fusese rege al Suediei până în 1599 când a fost răsturnat. Încercările fiului său de a recâştiga tronul suedez au eşuat.

Politica externă

Conştienţi că armistiţiul de la Deulino cu Polonia avea o durată limitată, Filaret şi Mihail au căutat să consolideze armata. Streliţii şi contingentele asigurate de nobilime nu corespundeau nici pe departe nevoilor de apărare a teritoriului. În vederea apropiatului război cu Polonia guvernul a creat noi regimente plătite, antrenate şi conduse de ofiţeri străini ca Alexander Leslie, care a fost trimis în străinătate ca să adune recruţi. Aceste noi unităţi de infanterie, cavalerie uşoară şi cavalerie grea erau foarte greu de întreţinut, deoarece soldaţii trebuiau să primească soldă şi alocaţie pentru hrană. Ele au fost demobilizate în 1634, la sfârşitul Războiului Polonez.

Politica externă a guvernului lui Mihail a fost influenţată de evenimentele care au intrat în istorie sub denumirea de Războjul de Treizeci de Ani (1618-48). Îngrijorarea Habsburgilor din Austria faţă de această serie complexă de conflicte i-a împiedicat să ofere sprijin continuu Poloniei şi a dus Austria la o confruntare cu Suedia. Filaret a văzut în aceste tensiuni o ocazie ca Rusia să recâştige Smolensk-ul de la polonezi. În anii 1620 Rusia a sprijinit Danemarca şi Suedia vânzând cereale la preţuri scăzute în ambele ţări. Filaret l-a încurajat pe Gustav Adolf al Suediei să ia în calcul un atac comun asupra Poloniei, oferindu-i drept recompensă coroana poloneză.

Moartea regelui Sigismund III în 1632 şi disputa pentru succesiune care s-a declanşat în Polonia din această cauză au creat ocazia favorabilă unei ofensive ruse. Campania a început la sfârşitul verii acelui an şi armatele ruse aflate sub comanda boierului general Mihail Borisovici Shein, au repurtat iniţial o serie de succese. Apoi însă Gustav Adolf a fost ucis şi negocierile pentru o alianţă fermă între Suedia şi Rusia au îngheţat. Shein a asediat Smolenskul în iarna 1632-33, dar nu a reuşit să cucerească oraşul. Invadarea Rusiei de către tătarii crimeeni şi un contraatac

viguros condus de noul rege al Poloniei, Wladislaw IV, au subminat eforturile de luptă ruse.

În această etapă a campaniei a murit Filaret Romanov. La începutul lui 1634 Shein a încheiat un armistițiu cu polonezii, compromis pentru care va plăti mai târziu cu viața. Era un sfârșit umilitor al războiului și Pacea de la Polianovka a confirmat intrarea în posesia polonezilor a Smolensk-ului și a celorlalte teritorii ruse pe care le câștigaseră în Perioada Tulburărilor. Moscova a trebuit să plătească o despăgubire de 20.000 de ruble și singurul câștig pe care l-au avut rușii de pe urma tratatului a fost faptul că Wladislaw a renunțat la pretențiile la tronul moscovit și l-au recunoscut pe Mihail ca țar. Războiul pentru Smolensk a reprezentat o mare povară pentru finanțele naționale.

Invazia tătară din 1633 amintise dureros vulnerabilitatea frontierei de sud a Rusiei. În 1635 guvernul lui Mihail a început să construiască lanțul de așezări fortificate cunoscut sub numele de Linia Belgorod. În următorii 15 ani s-au construit douăzeci și nouă de orașe noi și în 1650 linia se întindea de la râul Vorskla până la Tambov și dincolo de el, trecând prin Belgorod și Voronej.

În timp ce guvernul țarului urmărea o politică defensivă de-a lungul graniței sudice, cazacii care trăiau dincolo de această graniță au profitat de războiul dintre Turcia și Persia și au cucerit fortăreața turcă Azov în 1637. Azov-ul, aflat în punctul de vărsare a râului Don în mare, avea o deosebită importanță strategică. În 1641 turcii au încercat fără succes să recucerească fortăreața. Deși cazacii de pe Don au respins asediul timp de patru luni, ei și-au dat seama că nu pot păstra Azov-ul în fața atacurilor repetate ale turcilor, drept care i l-au oferit țarului. Consilierii lui Mihail știau că stabilirea unei garnizoane pentru apărarea fortăreței i-ar costa prea mult. În 1642 s-a convocat Adunarea Pământului spre a se decide ce trebuia făcut. A prevalat prudența financiară și cazacii au urmat instrucțiunile țarului de a ceda Azov-ul turcilor.

Probleme familiale

Anii care au urmat au fost pentru Mihail umbriți de tragedii și depresii. Doi dintre fiii lui, Ivan și Vasili, au murit tineri. În 1642 Mihail a propus o alianță matrimonială între fiica lui mai mare Irina și Prințul Waldemar Christian, fiul lui Christian IV al Danemarcei. Produs al unei căsătorii morganatice, Waldemar era exclus de la succesiunea daneză. Este posibil ca Mihail să-l fi dorit pe Waldemar ca ginere ca să asigure continuitatea dinastiei în cazul în care fiul lui rămas în viață, Alexei, ar fi murit înainte de a da un moștenitor. Prințul danez a fost convins să călătorească la Moscova promițându-i-se că nu va fi nevoit să renunțe la credința luterană dacă se căsătorea cu Irina. La sosirea lui în 1644 a fost supus unei încercări brutale din partea lui Mihail de a fi convertit cu forța la ortodoxie și a sfârșit prin a fi arestat la domiciliu. Încercarea de evadare a eșuat și abia după moartea lui Mihail i s-a permis lui Waldemar să se întoarcă acasă necăsătorit. Când țarul s-a îmbolnăvit în vara anului 1645, el l-a desemnat pe fiul lui de 16 ani, Alexei, drept moștenitor. Mihail a murit în primele ore ale zilei de 13 iulie 1645.

ALEXEI MIHAILOVICI

Nume complet
Alexei Mihailovici Romanov
cunoscut și ca "cel mai liniștit" sau "cel mai blând" dintre țari

Tatăl
Mihail Romanov

Mama
Evdokia Streșneva

Locul și data nașterii
Moscova
9 martie 1629

Încoronare
13 iulie 1645

Decesul
Moscova
29 ianuarie 1676
Cauze naturale

Soții
(1) 1648 Maria Miloslavskaia
Dec. 1669
(2) 1671 Natalia Kirilovna Narîșkina
Dec. 1694

Copii de la (1)
Dmitri (1648
Evdokia (1650)
Marfa (1652)
Alexei (1654)
Anna (1655)
Sofia (1657)
Ecaterina (1658)
Maria (1660)
Feodor (1661)
Feodosia (1662)
Simeon (1665)
Ivan (1666)
Evdokia (1669)

Copii de la (2)
Petru (1672)
Natalia (1673)
Feodora (1674)

ALEXEI MIHAILOVICI

Maiestatea sa imperială este o persoană impozantă... cu tenul rumen, părul castaniu deschis, barba nerasă; este înalt și gras, cu o ținută maiestuoasă, sever la mânie, darnic, milos, purtându-i o iubire neprihănită soției, foarte bun cu surorile și copiii săi, cu o memorie bună, conștiincios în evlavia lui și un iubitor al religiei sale...

Samuel Collins, doctorul țarului Alexei Mihailovici

Alexei Mihailovici (1645-1676) s-a născut în 1629. Educația lui s-a desfășurat sub supravegherea boierului Boris Ivanovici Morozov, un adept entuziast al culturii occidentale, care l-a încurajat pe băiat să poarte haine nemțești și i-a adus jucării nemțești. Alexei era un bun cunoscător al complexei muzici bisericești și al liturghiei și la maturitate obișnuia să ocărască orice preot care făcea o greșeală în biserică. Era un credincios fervent, care era ferm convins de originile divine ale rangului său. Deși iute la mânie și aspru în pedepsirea răufăcătorilor, știa să fie și vesel și curtenitor, ajungând să fie cunoscut drept "cel mai liniștit" dintre țari. Slavofilii din secolul 19 au văzut domnia lui ca pe ultima perioadă de înflorire a tradiției moscovite, în timp ce alți istorici îl zugrăvesc ca pe un conducător fără autoritate, dominat de consilieri puternici. Există motive suficiente pentru ca Alexei să poată fi considerat un conducător capabil cu un program modernizator.

Guvernul și taxele

Noul țar a fost la început dependent de consilieri ca Morozov și prințul Ilia Miloslavski, cu a cărui fiică s-a căsătorit în ianuarie 1648. La începutul domniei, Adunarea Pământului încă mai era o instituție puternică, dar, după ce s-a asigurat de aprobarea ei pentru războiul cu Polonia, Alexei nu a mai convocat-o niciodată. Deși a transformat Duma Boierilor, incluzând în ea un mare număr de oameni aduși din rândurile nobilimii militare în loc de aristocrați, spre sfârșitul domniei aceasta s-a reunit rareori în sesiune

Țarul Alexei Mihailovici în veșminte de încoronare. Portret din *Titulyarnic*-ul din 1672.

SCRISOAREA DE CONDOLEANȚE A LUI ALEXEI CĂTRE ODOEVSKI

Prințul Nikita Odoevski era comandant de armată, diplomat și prieten al țarului. Fiul lui, Mihail a murit în 1652. Iată un extras din scrisoarea de condoleanțe pe care i-a trimis-o Alexei lui Odoevski:

Să nu jelești prea mult. Sigur că trebuie să jelești și să verși lacrimi, dar nu fără măsură, căci Atotputernicul se poate mânia. Trebuie să urmezi exemplul dreptului Iob. El a fost ispitit de dușmanul nostru comun, Satana; a suferit atâtea nenorociri. Dar nu le-a păstrat în suflet și oare nu i-a dăruit Domnul alți fii și alte fiice ? Și de ce? Pentru că nu a păcătuit cu vorba; moartea copiilor lui nu l-a făcut să se revolte... Știi că tot ce face Dumnezeu este spre binele nostru. În afară de asta, fiul tău a fost binecuvântat înainte să se ducă dintre noi... Cum te-ai simți dacă ar fi murit căzând de pe cal fără să aibă prilejul să se căiască de păcate?

Sigiliul țarului Alexei Mihailovici

completă. Alexei a continuat să angajeze aristocrați, printre care s-a numărat și soldatul, diplomatul și demnitarul de stat prințul Nikita Odoevski, dar a promovat și oameni talentați din familii mai puțin nobile, ca de exemplu Afanasie Lavrentievici Ordin-Nașciokin și Artamon Sergheevici Matveev.

Alexei și consilierii lui au fost nevoiți să recurgă la măsuri fiscale nepopulare în primii ani de domnie. Ei au mărit de patru ori taxa pe sare și au permis vânzarea tutunului, pe care însă au pus o taxă usturătoare. Aceste noi taxe, precum și bănuielile de corupție care planau asupra facțiunii Miloslavski au provocat Rebeliunea Sării din 1648. Deși noua taxă pe sare a fost abolită între timp, moscoviții aveau și alte motive de revoltă. Funcționarii de stat fuseseră demiși sau obligați să primească reduceri de salarii, iar streliții nu fuseseră plătiți la timp. În iunie 1648 o mulțime furioasă s-a adunat în fața Kremlinului cerând ca Morozov și alți consilieri nepopulari să-i fie predați. Gloata a dat foc caselor celor pe care ar fi vrut să-i linșeze și focul s-a întins pe cuprinsul Moscovei producând daune grele. Dând pe mâna gloatei înfuriate doi demnitari care au fost executați sumar, împărțind mită și promițând că Morozov va fi exilat, Alexei a liniștit spiritele la Moscova, dar în 1650 au mai avut loc revolte și la Novgorod și Pskov. Impozitul pe tutun a fost abolit și lui Morozov i s-a permis să se întoarcă la Moscova unde mișcările se încheiaseră.

Bogdan Hmelnițki, hatmanul cazacilor zaporojeni. Portret gravat contemporan din 1651 de William Hondius. În octombrie 1943 s-a inaugurat o decorație militară care purta numele lui Hmelnițki. Inscripția de pe medalie era în ucraineană, nu în rusă, în semn de recunoaștere a eroismului soldaților ucraineni din Armata Roșie și al partizanilor ucraineni.

Ulozenie și șerbia

Ca urmare a Rebeliunii Sării, Alexei a convocat Adunarea Pământului. Adunarea a ales o comisie care să întocmească un nou cod juridic, Ulozenie din 1649. Ulozenie prescria pedepse aspre pentru cei care încălcau ordinea politică sau religioasă. Totodată, acest cod de legi a încheiat procesul prin care șerbia s-a instituit legal. Termenul în care țăranii fugari de pe moșii puteau fi predați stăpânilor lor a devenit nedefinit și pe viitor toți țăranii și urmașii lor aveau să fie legați de glie prin lege. În mod similar, noul cod lega negustorii și meșteșugarii de orașele lor. Nici un supus al țarului nu putea călători în afara granițelor țării fără permisiunea suveranului. De asemenea, codul limita dreptul bisericii de a achiziționa terenuri suplimentare. În 1649 Alexei a creat Departamentul Mânăstirilor care ținea sub observație moșiile bisericilor și punea în aplicare această lege.

Războiul de treisprezece ani

În 1654 guvernul lui Alexei s-a lansat într-un război cu Polonia care avea să dureze până în 1667. Războiul, care a adus Moscova în conflict și cu Suedia, a împovărat foarte mult economia țării. Câștigurile teritoriale care au rezultat nu s-au ridicat la înălțimea speranțelor lui Alexei și ale consilierilor lui, dar au pregătit terenul pentru succesele lui Petru cel Mare. Totodată, războiul i-a adus pe moscoviți într-un contact mai strâns cu cultura și ideile occidentale, mai ales prin cucerirea Kievului, un important centru de învățătură.

Momentul oportun pentru o expansiune a fost creat de o revoltă ucraineană împotriva dominației poloneze condusă de Bogdan Khmelnițki, hatmanul cazacilor zaporozieni. Khmelnițki și îndemna pe ruși să intervină încă de la începutul rebeliunii, din 1648, dar abia în 1653 Adunarea Pământului a aprobat decizia de a porni războiul. Khmelnițki avea să plătească scump pentru sprijinirea moscoviților. În Tratatul de la Pereiaslavl (1654) el și alți lideri cazaci i-au jurat credință țarului Alexei și teritoriul lor, aflat în zonele care au devenit mai târziu cunoscute drept Ucraina, au fost incorporate în Rusia. În pofida tratatului, cazacii s-au dovedit de neîncredere ca aliați, deoarece până la urmă au refuzat să renunțe la independența lor.

Campania rusă a început în primăvara lui 1654. Obiectivele erau alungarea polonezilor din Ucraina, cucerirea Bielorusiei și a Smolensk-ului. În primul an de luptă s-au înregistrat progrese considerabile. Alexei însuși a luat parte la asediul Smolensk-ului, care s-a predat în septembrie 1654. În acea vară ciuma a lovit Moscova și alte orașe. S-a estimat că au murit aproape 80 la sută din plătitorii de taxe din Moscova. Patriarhul Nikon, care evacuase prudent familia țarului din oraș, a primit însărcinarea de a conduce în timpul absenței țarului și în toamna lui 1654 Alexei i-a conferit titlul de "Mare Suveran".

Anul 1655 a fost dezastruos pentru polonezi. În timp ce trupele ruse cucereau Minsk-ul, Vilno, Lvov, și Mogilev, o armată suedeză comandată de regele Carol X a invadat Polonia și a cucerit Varșovia. Alexei s-a întors triumfător la Moscova în decembrie. Intervenția suedeză a pus problema pericolului unei prezențe suedeze permanente în Polonia. Consilierii lui Alexei l-au sfătuit să se alieze cu polonezii împotriva suedezilor. Arhitectul acestei noi politici era Ordin-Nașciokin, care a întrevăzut nu numai șansa ca Rusia să câștige accesul la coasta Mării Baltice prin cucerirea portului Riga, dar și posibilitatea ca la moartea regelui Jan Cazimir al Poloniei - care nu avea copii - nobilimea poloneză să aleagă în locul lui un Romanov. În aprilie 1656 s-a convenit cu polonezii o încetare a focului, dar Alexei a

RESPINGEREA UNEI DEMISII

În 1660 fiul lui Afanasie Lavrentievici Ordin-Nașciokin, primul ministru al țarului Alexei, a fugit în Polonia. Ordin-Nașciokin a fost cuprins de rușine, deoarece țarii anteriori priviseră astfel de fugi ca pe niște acte de trădare, și și-a înaintat demisia. Alexei a refuzat să o accepte și a răspuns cu aceste cuvinte:

Îmi ceri să fii demis; dar ce te-a făcut să ceri aceasta? Cred că durerea prea mare. Fiul tău a făcut o nebunie, dar nu-i nimic extraordinar în ceea ce a făcut, decât o mare prostie din partea lui. Este tânăr, a vrut să vadă lumea mare și ce se întâmplă în ea. Așa cum o pasăre zboară încolo și încoace și după ce se satură de atâta zbor se întoarce la cuibul ei, și fiul tău își va aduce aminte de cuibul lui și de atașamentul lui spiritual și va reveni în curând la tine.

Afanasie Lavrentievici Ordin-Nașciokin (?1605-80). Portret anonim din secolul 17, în prezent la Muzeul de Stat pentru Istorie din Moscova. Ordin-Nașciokin a fost membrul unei familii nobile din Pskov. El s-a aflat în serviciul țarului Mihail și al țarului Alexei ca soldat, om de curte și diplomat.

declarat în pripă război Suediei în luna următoare înainte ca negociatorii să încheie un tratat de pace cu Polonia. Alexei a fost incapabil că cucerească Riga de la suedezi, deşi armatele lui au ocupat zone întinse din Letonia, Estonia şi Finlanda. Spre sfârşitul anului negociatorii moscoviţi păreau să fie aproape de încheierea unui tratat cu Polonia prin care Alexei avea să fie numit succesorul lui Jan Cazimir. Cazacii se temeau că o astfel de uniune între Moscova şi Polonia va însemna pentru ei pierderea independenţei. După moartea liderului lor Khmelniţki în iulie 1657, s-au declanşat lupte în Ucraina între cei care aprobau continuarea cooperării cu Moscova şi cei care credeau că interesele lor vor fi servite cel mai bine dacă îi vor ajuta pe polonezi să-şi păstreze independenţa. Aceste evoluţii au sporit vehemenţa partidului din Polonia care se opunea ideii unui rege Romanov şi acordul de încetare a focului dintre Polonia şi Moscova a încetat în noiembrie 1658. Ştiind că nu putea învinge şi Polonia şi Suedia, Alexei a semnat un armistiţiu cu suedezii în decembrie 1658.

Armatele moscovite erau într-o situaţie foarte proastă în 1659 şi polonezii, care au încheiat pacea cu Suedia prin Tratatul de la Oliva în mai 1660, au ajuns într-o poziţie puternică. Consilierii lui Alexei ştiau că trebuie să se încheie o pace durabilă cu Suedia. Însă această pace avea să-i coste scump. Prin Tratatul de la Kardis (iunie 1661) moscoviţii au trebuit să renunţe la toate teritoriile suedeze pe care le cuceriseră. Războiul cu Polonia a continuat până în 1667, timp în care moscoviţii au pierdut teren în Bielorusia şi Lituania, dar şi-au păstrat controlul asupra părţii de est a Ucrainei. Extenuaţi de interminabilele războaie, ameninţaţi de o invazie tătară şi de o revoltă internă, polonezii au acceptat în cele din urmă începerea negocierilor. Prin Tratatul de la Andrusovo, semnat în 1667 şi cu o valabilitate de 13 ani şi 6 luni, Rusia a câştigat Smolensk-ul şi alte teritorii, inclusiv părţi din Ucraina aflate la est

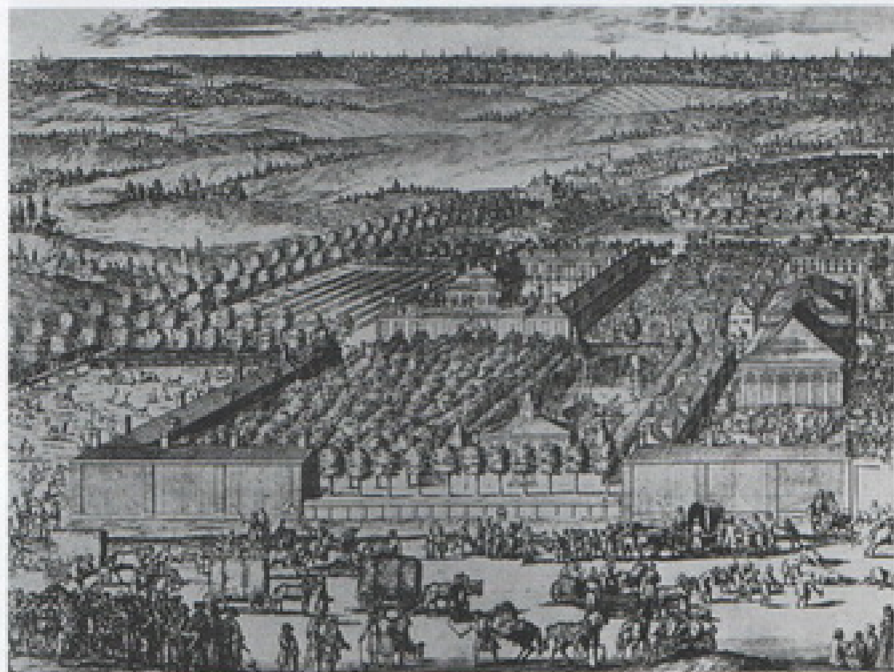

de Nipru, în timp ce polonezii au păstrat restul Ucrainei şi Bielorusia. Kievul avea să rămână în posesia ruşilor până în 1669, dar când s-a împlinit termenul, Alexei a refuzat să-l cedeze. În cele din urmă, polonezii au cedat Kievul Moscovei în 1686 (pag.89).

Schisma

La începutul domniei lui Alexei, în sânul bisericii ortodoxe ruse erau active două mişcări reformiste. Una din ele - cea mai controversată - lupta pentru readucerea ritualurilor şi textelor religioase utilizate în Rusia, care fuseseră distorsionate prin traduceri greşite şi variaţiuni locale, în concordanţă cu practicile ortodoxe greceşti. Celălalt grup, cunoscut sub numele de Fanaticii Cucernici, urmăreau ridicarea nivelului moral şi de educaţie al clerului parohial şi al laicilor. Ţarul era receptiv la ideile ambelor grupuri reformiste. El a emis legi care pedepseau actele de profanare, a interzis distracţiile publice şi a limitat vânzarea de băuturi alcoolice. În 1652, el a decretat că toţi străinii neortodocşi din Moscova trebuie să locuiască dincolo de zidurile oraşului, într-o zonă care a ajuns cunoscută drept Cartierul German. Scopul acestui decret era să limiteze contactele dintre ruşi şi neortodocşi.

Cartierul german (*Nemetskaia Sloboda*) de la periferia Moscovei, în jur de 1700, într-o gravură de Hendrik de Wit (1671-1716). *Nemeţ*, plural *Nemeţi*, înseamnă atât străin cât şi german şi derivă din cuvântul rusesc care înseamnă "mut" în sensul de "incapabil să vorbească". Când a fost realizată această gravură, cartierul se transformase într-un adevărat orăşel european care avea aproximativ o cincime din mărimea Moscovei. În prim-plan se văd reşedinţele membrilor mai bogaţi ai comunităţii străine, inclusiv palatul pe care Petru I l-a construit pentru favoritul lui, Francois Lefort (pag.92). În depărtare, dincolo de râul Yauza, se află cartierul cel mai aglomerat în care trăiau negustorii mai săraci

În 1652 conducerea patriarhiei a rămas vacantă și Alexei a sprijinit numirea Mitropolitului Nikon din Novgorod, un cunoscut adept al reformei. Nikon, un om care uimea prin statura lui extrem de înaltă, care avea origini țărănești, era decis să împiedice statul să uzurpe libertățile bisericii. El a dezaprobat felul în care Ulozhenie din 1649 stabilise supravegherea de către stat a proprietăților funciare ale bisericilor și, ca patriarh, a reușit să limiteze considerabil funcționarea Departamentului Mănăstirilor.

Dar Nikon insista în același timp ca biserica rusă să se conformeze ritualurilor și practicilor ortodoxe grecești. Aceasta, în combinație cu aroganța care îl caracteriza, avea să înstrăineze alți reformiști cum ar fi Arhimandritul Avvakum. Avvakum și adepții lui considerau că biserica ortodoxă greacă era compromisă deoarece conducătorii ei plănuiau în secolul 15 unirea cu Roma. Problemele care făceau obiectul controverselor cu Nikon, inclusiv scrierea corectă a numelui lui Iisus și cu câte degete se face semnul crucii, cu două sau cu trei, pot părea minore pentru o minte laică, dar liturghia și ritualul au fost și sunt

Patriarhul Nikon însoțit de clerici și călugărițe. Pictură contemporană datând din jurul anului 1600. Pictura redă statura impresionantă a lui Nikon, care a dat naștere zvonului grosolan și improbabil că ar fi fost tatăl lui Petru I, care era și el foarte înalt.

Palatul Patriarhului și biserica Celor Doisprezece Apostoli din Kremlin-ul Moscovei.
Palatul și biserica au fost construite de patriarhul Nikon în anii 1650. Camerele din reședința patriarhului le depășeau ca mărime pe cele din Palatul Terem din apropiere. Biserica, terminată în 1656, reprezintă o întoarcere la stilul tradițional rus și o reacție împotriva detaliilor elaborate la modă în prima jumătate a secolului 17.

elemente esențiale în religia ortodoxă. Disputa a dus la o schismă: cei care pledau pentru practicile tradiționale ruse (Vechii Credincioși sau Schismaticii) au format o biserică separată care nu ținea seama de patriarh și țar. Alexei a continuat să sprijine reformele lui Nikon și s-a folosit de autoritatea statului împotriva Schismaticilor.

În 1657 relațiile dintre Alexei și Nikon începuseră să se deterioreze. Probabil că pe Alexei îl neliniștea modul în care Nikon încerca să impună autoritatea bisericii asupra statului. Când Alexei a numit un nou mitropolit în fruntea mitropoliei din Kiev în 1657, Nikon a refuzat să-l confirme, sub cuvânt că Kievul se găsea sub jurisdicția patriarhului Constantinopolelui. În 1658 Alexei i-a interzis lui Nikon să se mai folosească de titlul de "Mare Suveran" pe care el însuși i-l conferise în 1654. Nikon l-a denunțat pe țar din strană și s-a retras într-o mănăstire.

Nikon nu demisionase din funcția de patriarh și lui Alexei i-a fost imposibil să-l demită. Adunarea episcopilor ruși pe care a convocat-o la Moscova în 1660 în acest scop l-a anunțat pe țar că nu era autorizată să îl demită pe patriarh. În 1664 Nikon a încercat să-și înceneze o revenire dramatică. El a sosit pe neașteptate la Catedrala Adormirii Maicii Domnului din Kremlin, a pus mâna pe sceptrul patriarhului și a preluat conducerea slujbei care se desfășura în catedrală. Dar când Alexei i-a ordonat să părăsească Moscova, s-a supus.

Alexei a dispus reunirea consiliului bisericii la Moscova în 1666 și i-a

Kliucevsky despre Reforma Liturgică și Marea Schismă

Ca fiu al unui preot de țară, Kliucevski avea cunoștințe teologice și liturgice temeinice. În cartea sa în mai multe volume *Curs de istorie rusă*, publicată între 1904 și 1922, el a dovedit o cunoaștere profundă a motivelor care i-au împins pe schismatici să protesteze împotriva reformei propuse de Patriarhul Nikon.

Dogmele și sfintele porunci sunt exprimate prin texte sacre și cuprinse în ritualul bisericesc. Acestea sunt doar un înveliș exterior al doctrinei și nu esența ei. Dar înțelegerea religioasă precum și estetică diferă de logică și matematică prin aceea că ideea, sau fraza muzicală, nu se pot separa de forma în care sunt exprimate. Putem înțelege o concepție dedusă pe cale logică sau o teoremă demonstrată matematic în orice stil, cu orice simboluri sau în orice limbă cunoscută nouă și în care se pot formula. Situația este diferită în cazul percepției religioase și estetice. Aici, prin legea asociației psihologice, ideea și motivul sunt într-o strânsă interdependență cu textul, ritul, imaginea, ritmul, sunetul. Dacă uiți imaginea sau combinația muzicală de sunete care a produs în tine o anumită stare, nu vei mai reuși să reproduci acea stare.

Cel mai încântător poem își va pierde tot farmecul dacă este rescris în proză. Textele sacre și ritualurile liturgice au fost create în decursul istoriei și nu sunt de neschimbat sau inviolabile. Se pot inventa texte și imagini desăvârșite, mai bune decât cele care au determinat sentimentul nostru religios, dar ele nu le vor înlocui în sufletul nostru pe cele vechi, inferioare. Când un preot ortodox rus intonează din altar "Înălțați-vă sufletele", credincioșii ortodocși împărtășesc un sentiment familiar de exaltare care îi ajută să "lase de-o parte orice grijă pământească". Dacă însă același preot ar spune în latină "Sursum corda", care stilistic este mult mai impresionant, credincioșii vor înțelege, desigur, cuvintele, dar nu vor avea același sentiment de înălțare, pur și simplu pentru că nu sunt obișnuiți cu ele. Credințele și sentimentele religioase din orice comunitate se împletesc strâns cu ritualurile și formulele care au ajutat la formarea lor.

Arhiepiscop ortodox rus dând binecuvântarea. Gravură de J.B. Le Prince datând din 1769. Sfeșnicul cu două brațe simbolizează cele două naturi ale lui Christos, iar cel cu trei brațe Sfânta Treime.

convins să ia parte la el pe patriarhii de Antiohia și Alexandria. Consiliul l-a demis pe Nikon, care a fost exilat la o mănăstire îndepărtată din nord. După aceasta, Alexei l-a tratat cu bunăvoință, trimițându-i bani și daruri. Demiterea lui Nikon nu a pus capăt disputei cu privire la relația dintre biserică și stat. Consiliul bisericii din 1666-67 a decretat că autoritatea țarului este supremă doar în chestiunile laice. Influența Departamentului Mănăstirilor a cunoscut un declin și în 1675 Patriarhul Ioachim l-a convins pe Alexei să îl dizolve. Succesorii lui Nikon au continuat reformele liturgice inițiate de el. Vechii Credincioși au fost acerb persecutați de stat. Mulți au fost victime ale exilului și închisorii sau au fost executați. Unii s-au jertfit arzându-se pe rug, în timp ce alții s-au angajat în revolte armate.

LISTA DE CUMPĂRĂTURI A ȚARULUI ALEXEI

În 1659 țarul Alexei a întocmit o listă cu articolele pe care agentul lui englez de cumpărături urma să i le procure.

- Cel mai bun doctor care poate găsi leacuri din ierburi existente în regiunea Moscovei.
- Un alchimist dintre cei mai buni și un om binevoitor care să cunoască aceste ierburi și să știe să le prepare
- O carte de încredere despre ierburile care se pot găsi în Rusia și în Polonia, precum și în alte țări
- Un mineralog expert în toate tipurile de minereuri de argint, cupru, plumb și fier
- Un aurar care să se pricepă la aurire
- O carte ilustrată în patru volume despre traiectoriile stelelor și o persoană care să știe să lucreze cu ele
- O broșură despre campaniile țarului
- Foi lunare cu știri din toate statele
- Păsări bune - papagali vorbitori, cinteze și canari
- Un meșter sticlar care să știe să facă sticlă transparentă și toate tipurile de vase cu decorațiuni de sticlă în relief sau din sticlă tăiată și care să știe din ce fel de pământ se face această sticlă
- 2 1/2 chintale de camfor

Influențe occidentale

Alexei a dovedit un profund interes față de învățătura și cultura occidentală. Printre principalii săi consilieri se număra și Feodor Mihailovici Rtișcev (1625-73), un boier cucernic și învățat care a înfăptuit opere caritabile însemnate, ca de exemplu construirea de aziluri pentru săraci și un plan de recuperare a bețivilor Moscovei din canale, o acțiune de loc neglijabilă. Rtișcev a înființat o mănăstire cu o școală gratuită, la care a invitat călugări din Kiev, oraș în care învățătura occidentală a cunoscut o mare înflorire, să predea latina, greaca, retorica și filosofia. Alexei însuși a angajat un distins latinist, Simeon Poloțki, ca poet al curții și profesor pentru copiii lui și a devenit patron al teatrului, deși biserica ortodoxă condamna arta dramatică numind-o "o iluzie periculoasă". Nașterea fiului lui Alexei, Petru, în 1672, a fost sărbătorită prin reprezentarea piesei *Estera*, o piesă religioasă scrisă și pusă în scenă de Johann Gregorius, pastorul bisericii luterane din Cartierul German din Moscova. Țarul era fascinat de astronomie și frescele care înfățișau stelele și planetele au împodobit tavanele atât de la Kremlin cât și de la Kolomenskoe. Alexei a angajat medici străini, printre care și englezul Samuel Collins.

Rebeliunea cuprului

În 1656 Alexei a început să devalorizeze moneda pentru a face față costurilor războiului. S-au bătut monede de cupru cu aceeași valoare nominală ca cele de argint. Demnitarii, inclusiv socrul țarului, Ilia Miloslavski, s-au îmbogățit bătând monede din propriul lor stoc de cupru. Când frauda a fost descoperită, Miloslavski și ceilalți vinovați au scăpat cu pedepse ușoare. Inflația provocată de această abundență monetară a dus în iulie 1662 la o revoltă la Moscova. Cinci mii de cetățeni mânioși au venit în marș până în fața reședinței de vară a țarului de la Kolomenskoe și au cerut ca Alexei să-i pedepsească pe cei răspunzători de escaladarea inflației. Alexei, care la sosirea mulțimii se afla la biserică, le-a ordonat lui Ilia Miloslavski și partenerilor lui să se ascundă, a trimis mesageri la

Moscova să aducă trupe şi apoi s-a adresat mulţimii reproşându-i întreruperea liturghiei şi promiţând să se ocupe de nemulţumirile ei. Satisfăcuţi, oamenii au pornit înapoi spre Moscova. Pe drum s-au întâlnit cu o altă mulţime mai vehementă care i-a convins să se întoarcă la Kolomenskoe, unde au cerut ca "trădătorii" să le fie predaţi şi l-au îmbrâncit pe ţar. Din fericire pentru Alexei, întăririle pe care le ceruse de la Moscova sosiseră şi el le-a dat ordin de atac. Unii demonstranţi au fost răpuşi chiar în locurile în care se aflau. Alţii, care au coborât dealul în goană încercând să fugă spre Moscova au căzut în capcană şi s-au înecat pe când încercau să treacă râul înot. În săptămânile care au urmat sute de oameni au fost executaţi, mutilaţi sau exilaţi drept pedeapsă pentru participarea la revoltă. Un decret emis în 1663 a dispus reintroducerea monedei de argint şi topirea monedelor de cupru.

Reformele şi economia

Alexei a creat noi regimente de soldaţi ruşi comandaţi şi pregătiţi de experţi străini. S-au recrutat ingineri şi fabricanţi de arme de foc din străinătate şi guvernul a comandat publicarea în 1649 a unei traduceri a *Meşteşugului războiului de infanterie* de olandezul van Wallhausen. Nu au existat schimbări esenţiale în domeniul administraţiei centrale pe durata domniei lui Alexei, deşi ţarul a creat o serie de noi departamente guvernamentale cu funcţii specifice. Cel mai important dintre acestea a fost Departamentul Secret, înfiinţat în 1664, ale cărui atribuţii erau legate de domeniul vânătoarei cu şoimi atât de drag ţarului - sarcină deloc neînsemnată dat fiind că ţarul avea 3000 de şoimi îngrijiţi de nu mai puţin de 200 de şoimari. Acest departament s-a transformat într-un serviciu privat care administra finanţele personale şi corespondenţa ţarului şi asigura terenuri de pregătire pentru demnitarii cu talent în domeniu.

Departamentul Secret a primit însărcinarea de a se ocupa de domeniile coroanei, care s-au transformat în cele mai mari întreprinderi agricole şi

Ţarul Alexei despre vânătoarea cu şoimi

Istoricii încă nu au căzut de acord dacă ţarul Alexei însuşi a scris Statutul şi Regulamentul vânătoarei cu şoimi, deşi este evident că lucrarea reflectă concepţia şi valorile lui. Pasajul subliniat de la sfârşitul citatului de mai jos, care este extras din introducerea lucrării, a fost în mod cert scris chiar de ţar, deoarece i s-a recunoscut scrisul. Deşi Statutul se ocupă de vânătoarea cu şoimi, el oferă indicii cu privire la felul în care privea ţarul guvernarea.

... să nu se facă nimic fără vrednicie, sau fără rânduială bine întocmită şi demnă de toată cinstea; şi toate lucrurile să aibă preţul lor şi locul lor, iar soiul lor să fie statornicit prin pravilă, fiindcă un lucru poate fi mic, dar dacă este cinstit cum se cuvine, bine făurit, armonios, semeţ, nimeni nu se va ruşina de el şi nu-l va huli; toţi îl vor lăuda, toţi îl vor cinsti şi îl vor admira, căci chiar şi o treabă de mică însemnătate poate fi onorată şi legiuită şi întocmită după buna rânduială... De ce au toate cele trebuinţă? De măsură, cumpănă, statornicie, putere; în ele şi în jurul lor, de măreţie, armonie, bună rânduială. Nimic care nu este armonios şi nu are însuşirile descrise mai înainte nu poate căpăta tărie şi substanţă... Fiţi sportivi, desfătaţi-vă cu acest sport bun şi jucaţi-l cu bucurie, din toată inima şi cu veselie, căci el ajută la alungarea necazurilor şi tristeţei. Alegeţi-vă zilele, plecaţi adesea din oraş, lăsaţi păsările să zboare spre capcane fără nepăsare sau plictis, căci pasărea rareori îşi uită iscusinţa plină de frumuseţe şi şiretenie. O, mari mei sfetnici, adevăraţi şi vrednicii mei sportivi, fiţi voioşi şi plini de însufleţire, lăsaţi-vă inimile să se desfete şi să laude acest joc plăcut şi voios în toţi anii care vor veni. **Aceste sfaturi sunt pentru sufletul şi trupul vostru; dar să nu uitaţi niciodată de adevăr şi dreptate, iubire de aproape şi instrucţie militară; este un timp pentru trudă şi un altul pentru desfătare.**

industriale din ducatul Moscovei. La Ismailovo s-au creat o cabană de vânătoare regală, livezi, grădini pentru producția de piață și ferme experimentale, precum și fabrici în care meșteri străini îi învățau pe lucrătorii ruși meșteșugurile suflării sticlei și confecționării cărămizilor. Parcul domeniului a fost proiectat în stil francez. Alexei a înființat prima grădină zoologică din Rusia, cele mai exotice exemplare fiind câțiva elani importați din America de Nord. Alte domenii regale au devenit centre în care se produceau frânghii, iar în altele potasă. Țarul i-a încurajat pe întreprinzătorii olandezi să se stabilească în Rusia și să înființeze ateliere de fierărie. Alexei însuși deținea trei astfel de întreprinderi, deși producția acestora nu era prea mare.

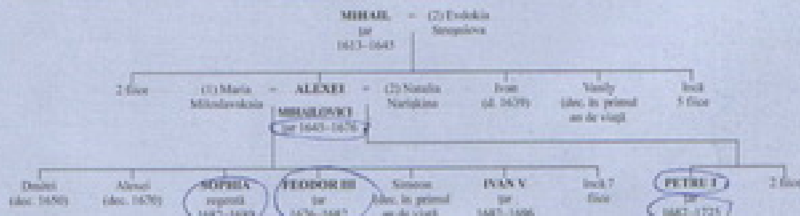
Negustorii ruși i-au cerut țarului printr-o petiție să aboleească privilegiile de care se bucurau comercianții străini. După executarea lui Carol I în 1649, Alexei a anulat privilegiile speciale ale negustorilor englezi și în anii 1650 a trimis solii și bani prin care l-a încurajat pe Carol II trimis în exil. Carta Comercială din 1654 a ridicat taxele pe bunuri aduse și vândute în Rusia de negustorii străini. Noul Cod Comercial, întocmit în 1667 de Ordin-Nașciokin, stabilea condiții egale de comerț pentru toți străinii și acorda o oarecare protecție negustorilor autohtoni. Codul reducea de asemenea taxele pe toate articolele cu excepția produselor de lux. Reforma fiscală a mai cuprins renunțarea la taxa pe terenurile arabile, la care s-a renunțat ușor în favoarea unei taxe pe gospodării.

Medalie bătută în 1672 pentru comemorarea nașterii lui Petru Alexeevici, mai târziu Petru I. Pe medalie figurează părinții nou-născutului, țarul Alexei și cea de-a doua soție a lui, Natalia Narîșkina.

Viața de familie

În 1669 soția lui Alexei, Maria, a murit la scurt timp după ce a dat naștere celui de-al treisprezecelea copil și în 1670 moștenitorul lui Alexei, țareviciul Alexei a murit înainte să împlinească 16 ani. Nici unul dintre fiii supraviețuitori ai lui Alexei, Feodor și Ivan, nu era robust din punct de vedere fizic, ceea ce i-a oferit lui Alexei justificări dinastice de a se recăsători. Țarul a ales-o pe Natalia Narîșkina, pupila prietenului și consilierului său apropiat Matveiev. Samuel Collins o descrie cu malițiozitate pe Natalia ca pe o "frumusețe tolerabilă", dar alte surse sunt mai măgulitoare. Căsătoria, care a avut loc în ianuarie 1671, a fost privită cu reproș de familia Miloslavski, din care făcuse parte fosta țarină Maria.

În ziua de 30 mai 1672, Natalia a dat naştere unui fiu, Petru, care a devenit un copil robust şi sănătos, spre deosebire de fraţii lui vitregi, Feodor şi Ivan, a căror sănătate era precară. Aceasta a intensificat rivalităţile dintre familiile Miloslavski şi Narişkin. Facţiunea Narişkin spera că într-o zi Petru va succeda la tron.

Stepan (Stenka) Razin. Gravură germană înfăţişându-l pe liderul cazac rebel, executată în 1671.

Rebeliunea lui Stepan Razin

Cea mai serioasă rebeliune din timpul domniei lui Alexei a fost cea condusă de Stepan Timofeievici (Stenka) Razin. Se pare că la început Razin a fost motivat de dorinţa de jaf, deşi banda de cazaci de pe Don pe care a condus-o începând din 1667 a ucis şi demnitari guvernamentali. După o perioadă de piraterie pe Marea caspică în 1668, forţele conduse de Razin s-au întors în partea centrală a ducatului Moscovei. Razin şi-a atras un sprijin ţărănesc considerabil prin promisiunea că va elibera oamenii de poverile impuse de guvern. Cazacii zaporojeni s-au ridicat şi ei. Până la sfârşitul anului 1670, guvernul ajunsese să piardă controlul asupra unei mari părţi din estul Rusiei, iar Razin a racolat 20.000 de oameni sub comanda lui. El pretindea că acţionează în numele ţareviciului Alexei, fiul cel mare al ţarului, deşi Alexei murise în 1670. Din anturajul lui Razin făcea parte nu numai un Fals Alexei, ci şi un personaj care pretindea a fi demisul patriarh Nikon.

Eșecul lui Razin de cucerire a Simbirsk-ului a fost primul eșec major al rebeliunii. O armată de eliberare formată din trupe guvernamentale a învins și a împrăștiat forțele lui Razin. În aprilie 1671 el a fost arestat de cazacii loiali guvernului și predat autorităților. Razin a fost interogat de însuși țarul Alexei, care a ordonat să fie torturat și executat. Forțele guvernamentale au ucis zeci de mii de rebeli în regiunea Donului și cazacii de pe Don au fost puși sub o mai directă jurisdicție moscovită.

Războiul cu Turcia

Cucerirea de către Alexei a teritoriului Ucrainei l-a adus pe acesta în conflict cu turcii. Forțele sultanului au invadat Ucraina poloneză în 1672, iar Alexei, care era din nou interesat de tronul vacant al Poloniei, a atacat forțele turcești și pe aliații lor cazaci dovedindu-și astfel angajarea în apărarea Poloniei. Polonezii l-au ales rege pe Jan Sobieski și turcii i-au alungat pe ruși din Ucraina poloneză. Războiul era încă în plină desfășurare când la data de 29 ianuarie a murit Alexei la vârsta de 46 de ani. Programul de modernizare și cuceriri pe care îl inițiase a fost preluat de energicul lui fiu mai mic, Petru cel Mare.

(Pagina opusă) Stepan Razin ducând cu barca o prințesă rusă pe cursul inferior al Volgăi. Gravură din *Reysen* de Jan Struys, publicat la Amsterdam în 1676.

(Dreapta) Jan Sobieski, regele Poloniei. Portret anonim datat 1674 aflat la Palazzo Pitti, Florența. Jan Sobieski (1624-96) a fost numit comandant-șef al armatei poloneze în 1668. Victoria lui din 1673 împotriva turcilor la Hotin a fost un factor hotărâtor în alegerea lui ca rege al Poloniei în anul următor. În 1683 el a ridicat asediul Vienei de către turci.

Palate și Comori

Palatul Terem

Construcția Palatului Terem din Kremlin-ul moscovit a început în perioada 1635-36. Etajul cel mai de sus al palatului cuprindea camerele private în care, în secolul 17, reprezentantele feminine din familia Romanov trăiau în izolare, conform unui protocol complicat. Chiar și medicilor li se permitea accesul numai în cazuri excepționale și ei erau obligați să-și examineze pacientele în semi-obscuritate și să le ia pulsul printr-un văl. Când nobilele doamne se încumetau să iasă din Terem, ele trebuiau să-și acopere fețele și să călătorească în trăsuri închise. Întrucât rangul le împiedica să se căsătorească în afara familiei regale și religia le interzicea să-și aleagă soți străini, Terem-ul era pentru majoritatea femeilor Romanov, o colivie aurită. Regenta Sofia a fost prima care a înfruntat multe din aceste convenții, iar Petru cel Mare le-a abolit în totalitate.

(Sus) Cupolele aurite ale bisericilor de pe lângă Terem. Unsprezece mici biserici au fost construite lângă Palatul Terem între secolele 14 și 17, dar modificările ulterioare au redus numărul lor la șase.

(Pagina opusă, sus) Camera consiliului din Palatul Terem a fost decorată cu picturi murale la jumătatea secolului 19, deși culorile vii și motivele florale reflectă tiparul decorativ original. Țarul Alexei Mihailovici a importat tapiserii flamande și persane și covoare orientale ca să confere un plus de măreție încăperilor, iar tavanul sufrageriei a fost decorat cu o pictură murală astronomică care înfățișează planete și stele.

(Stânga) Una din ferestrele Palatului Terem este decorată cu o ramă sofisticată din piatră. Aceasta era Fereastra Petițiilor din biroul țarului, de unde se cobora o cutie în care oamenii puteau să-și introducă petițiile. Cutia a ajuns să fie cunoscută drept "Cutia Lungă", pentru că răspunsurile la petiții erau mult întârziate. "Să-ți lași petițiile în Cutia Lungă" a devenit o expresie proverbială care desemnează o întârziere pe termen nelimitat.

Atelierele Kremlinului

Conducătorii Rusiei din secolul 17 au fost importanți patroni ai artelor argintăriei și aurăriei, iar atelierele din Kremlin au produs numeroase articole de valoare.

Copertă pentru o Evanghelie realizată în atelierele Kremlinului în 1678 și decorată cu emailuri și pietre prețioase. Medalionul central îl zugrăvește pe Iisus Christos încadrat de Fecioara Maria și St. Ioan Botezătorul. Cei patru evangheliști sunt zugrăviți în cele patru colțuri: St. Ioan și St. Matei în partea de sus și St. Marcu și St. Luca în partea de jos.

Cupă executată pentru țarul Mihail în atelierele Kremlinului în 1628 de către meșterul străin Jakob Frick.

Palatul Kolomenskoe. Gravură din secolul 18.

Kolomenskoe

Kolomenskoe, aflată la numai șase mile depărtare de Kremlin,era demult una din reședințele de vară a marilor prinți. Ea a fost reconstruită din lemn în perioada 1667-81 de Țarul Alexei și fiul lui, Feodor Alexeievici. Creatorii principali au fost moscoviții Ivan Mihailov și Simon Petrov, iar lanțul de clădiri pe care l-au realizat a respectat stilurile tradiționale ruse și influențele europene occidentale contemporane. Văzut din depărtare, palatul, care avea peste 200 de camere, trebuie să fi avut aspectul unui sat de poveste mai degrabă decât al unei singure structuri. Exteriorul a fost elaborat sculptat și aurit, precum și decorat cu motive executate din cupru și cositor. Interiorul a fost decorat cu picturi murale, inclusiv portrete ale lui Julius Caesar și Alexandru cel Mare, iar una dintre camere avea un tavan astronomic..

Kolomenskoe a fost demolat în secolul 18 la ordinul Ecaterinei II. Ea era împotriva caselor de lemn, în parte pentru că în primăvara lui 1748 a fost cât pe-aci să fie omorâtă de o clădire de lemn în care dormea și care s-a desprins de fundație și a alunecat pe panta unui deal provocând 19 victime. S-a realizat o machetă a palatului care s-a păstrat până în zilele noastre și care oferă o imagine clară a clădirii originare.

Федор III Feodor III

1676–1682

Софья Regența Sofiei

1682–1689

Иван V
Петр I Великий Ivan V și Petru I (domnie comună)

1682–1696

Feodor III. Detaliu dintr-un portret al tânărului țar aflat în prezent la Muzeul de Stat pentru Istorie, Moscova.

FEODOR III

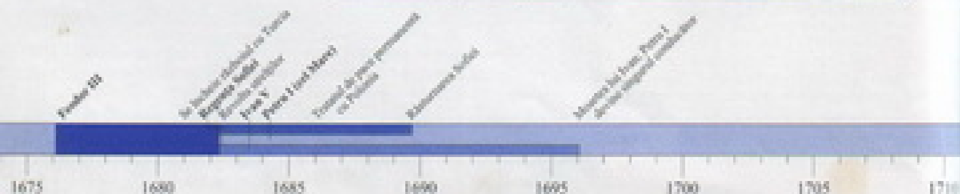
Nume complet
Feodor Alexeevici Romanov
Tatăl
Alexei Mihailovici
Mama
Maria Miloslavskaia
Locul și data nașterii
Moscova
30 mai 1661
Urcarea la tron
29 ianuarie 1676
Decedat
Moscova
27 aprilie 1682
Cauze naturale
Soții
(1) 1680 Agafia Grușețkaia
Dec. 1681
(2) Marfa Apraxina
Dec. 1716
Copii de la (1)
Ilia (1681; dec. 1681)

Feodor III

Țarul a fost încoronat duminica trecută potrivit tradiției și obiceiurilor acestei țări. Poporul și curtenii arătau cu toții excepțional, înveșmântați în haine aurite și argintate; unii aveau hainele și pălăriile înalte foarte bogat brodate, împodobite cu multe perle. Prințul Mihail Dolgoruki a aruncat oamenilor prisos de monede de aur și argint. De față se afla o mulțime de oameni de tot felul, care strigau din toți rărunchii urări de belșug. Dar unii dintre ei, prea lacomi să adune banii, au fost călcați în picioare.

Van Zeller, om de stat olandez prezent la încoronarea lui Feodor III

Feodor avea 14 ani când a fost încoronat. Majoritatea relatărilor din timpul domniei lui vorbesc despre sănătatea lui șubredă, deși participarea lui la pelerinaje religioase și ritualuri de lungă durată indică faptul că nu era un invalid permanent. Era bine educat și credincios, avea aspirații literare și a contribuit la traducerea a doi psalmi dintr-o psaltire publicată în 1679. La început a fost dominat de facțiunea condusă de familia Miloslavski din partea mamei lui. Ei l-au convins să-l exileze pe Matveev, cel mai activ membru al facțiunii Narișkin, în nordul arctic al Rusiei. Mai târziu, boierul

FEODOR III ABOLEȘTE SISTEMUL PRIORITĂȚII

Motivele lui Feodor de a acționa asupra problemei priorității (*mestnicestvo*) au fost de natură practică și progresistă.

Marele suveran a băgat de seamă că în recentele ostilități dușmanul a dovedit noi priceperi militare în înfruntările cu trupele maiestății sale, nădăjduind ca prin aceasta să dobândească victorii asupra oamenilor suveranului. Noua știință a inamicului ne obligă să ne revedem și să ne reorganizăm forțele ca să le înarmăm cu mijloace mai sigure de apărare și protecție împotriva inamicului pe timp de război.

Totuși, problema abolirii sistemului priorității, pe care a pus-o în timpul unei reuniuni a boierilor și clericilor cu funcții înalte în ianuarie 1682 a fost mai mult teologică decât pragmatică. Modul de abordare reflecta caracterul lui Feodor, dar avea și o semnificație politică, deoarece avea scopul obținerii sprijinului clerului pentru propunerile avansate.

Vicleanul propovăduitor al răului și vrăjmașul nostru dintotdeauna, Diavolul, văzând cum creștinii se bucură de pace și liniște ca urmare a glorioaselor victorii în bătălie, și cum dușmanii creștinătății au fost răpuși și înlăturați, au sădit în sufletele blânde ale războinicilor biruitori ideea priorității. În vremurile trecute, acest sistem a adus mari neajunsuri în război, diplomație și alte chestiuni de stat și a dus la defăimarea trupelor noastre de către dușmani... De aceea, noi, suveranul, dorim, și bunul Dumnezeu, autorul păcii și bunăstării pământești prin voința Sa atotputernică, dispune ca acest Cod al Priorității, distrugătorul iubirii, să fie abolit și ca inimile sfâșiate de această perfidie să se unească într-o iubire pașnică și binecuvântată.

Vasili Golițin a devenit una din figurile dominante ale guvernului.

Nu au existat modificări radicale față de domnia precedentă. În 1680 Feodor a aprobat întoarcerea lui Nikon la Moscova, dar acesta a murit în drum spre casă în 1681. Patriarhului i s-a restituit postum rangul. Persecutarea Vechilor Credincioși a continuat. Un consiliu al bisericii din 1681 l-a condamnat pe Avvakum la moarte și în aprilie 1682 acesta a fost ars de viu într-o cușcă de lemn.

Tratatul de la Bakhcisarai, încheiat în 1681 și confirmat de sultan în 1682, a pus capăt războiului cu turcii. Turcii s-au retras în Podolia în schimbul recunoașterii dreptului Moscovei asupra Kievului. Feodor l-a numit pe Vasili Golițin în fruntea unei comisii de reformare a armatei. Comisia a recomandat nu numai schimbări structurale ci și abolirea sistemului priorității (*mestnicestvo*) conform căruia ierarhia comenzii era determinată de originea socială și nu de talentele militare. Recomandarea a fost acceptată și registrele cu priorități au fost arse.

Guvernul lui Feodor a abolit practica pedepsirii hoților prin tăierea mâinilor și picioarelor, înlocuind-o cu deportarea în Siberia. Cea mai ambițioasă inițiativă cu caracter politic din timpul domniei a fost recensământul pământurilor, început în 1680. Lucrările recensământului au continuat și după moartea lui Feodor prelungindu-se până în 1686. Până atunci se înregistrase cea mai mare parte a pământurilor din centrul Rusiei, dar în multe regiuni recenzorii au negociat pur și simplu o declarație convenită cu proprietarul. Un recensământ corect al pământurilor și proprietarilor depășea capacitatea guvernului.

În 1680 Feodor s-a căsătorit cu Agafia Grușevskaia, fiica unui nobil polonez ortodox. Manierele și îmbrăcămintea poloneză au ajuns să predomine la curte. Agafia a dat naștere unui fiu, Ilia, în iulie 1681, dar atât ea cât și copilul au murit după câteva zile.

Țarul îndurerat a fost îndemnat de consilierii lui să se recăsătorească cât mai repede cu putință din motive dinastice. El s-a căsătorit în februarie

1682 cu Marfa Apraxina. Dar înainte de Paștele din 1682 Feodor s-a îmbolnăvit grav și în ziua de 27 aprilie a murit fără să desemneze nici un moștenitor.

IVAN V

Nume complet Ivan Alexeevici Romanov	*Decedat* 29 ianuarie 1696 Cauze naturale
Tatăl Alexei Mihailovici	*Soție* 1684 Praskovia Feodorovna Saltîkova Dec. 1723
Mama Maria Miloslavskaia	*Copii* Maria (1689) Feodosia (1690) Ecaterina (1692) **Anna** (1693) Praskovia (1694)
Locul și data nașterii Moscova 27 august 1666	
Urcarea la tron mai 1682 (ca urmare a revoltei streliților) Încoronarea (împreună cu Petru I) 6 iulie 1682	

Domnia comună a lui Ivan IV și Petru I și Regența Sofiei

Țarul Ivan este foarte bolnăvicios și orb din naștere, având o pieliță care îi acoperă ochii. Prin urmare nimeni nu se așteaptă ca această monarhie dualistă să dureze prea mult. Este adevărat că Petru se bucură de mai mult sprijin din partea boierilor și bogătașilor, dar sora lui Sofia, care are în jur de 26 de ani și se spune că este dăruită cu o mare înțelepciune și judecată, l-a susținut pe fratele mai mare. Însă ar trebui să fie clar pentru toată lumea că un om atât de bolnăvicios și cu mintea atât de slabă este prin natura lucrurilor nepotrivit să conducă.

Johann Eberhardt Hovel, trimis austriac la curtea rusă

Cred că Sofiei nu i s-a făcut dreptatea pe care o merită. Ea a condus afacerile Imperiului mulți ani cu mai multă înțelepciune decât i s-ar fi putut cere.

Memoriile Ecaterinei celei Mari

Moartea lui Feodor a lăsat sub semnul incertitudinii numirea următorului țar. În consecință, lupta pentru putere dintre facțiunile Miloslavski și Narîșkin a reizbucnit. Patriarhul Joachim a convocat în grabă o adunare

(*Jos*) Petru Alexeevici (mai târziu Petru I) copil. Pictură contemporană aparținând unui artist anonim.

(*Dreapta jos*) Portret din secolul 18 al Sofiei Alexeevna ca regentă. Sceptrul, bula și coroana simbolizează autoritatea Sofiei.

Natalia Kirillovna Narîșkina (1651-94), mama lui Petru cel Mare. Portret anonim din secolul 17.

care a decis trecerea coroanei în mâinile lui Petru, care pe atunci avea puțin peste zece ani, mama lui, Natalia Narîșkina având rolul de regentă. Deși era mai mare decât Petru, Ivan a fost ignorat din cauză că suferea de o serie de handicapuri, cum ar fi vederea slabă și un defect de vorbire. Noua structură de conducere a fost pusă la încercare de revolta strelților, regimentele de infanterie înființate în timpul domniei lui Ivan IV (pag.34).

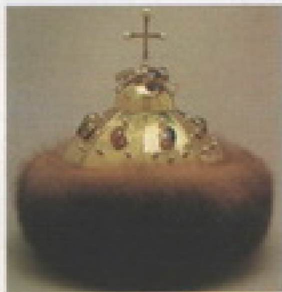
Revolta strelților

Majoritatea relatărilor despre criza din aprilie-mai 1682 susține că revolta strelților a fost încurajată de fiica țarului Alexei, Sofia și facțiunea Miloslavski în speranța de a-l aduce la tron pe Ivan și de a-și exercita puterea în numele lui. Dovezile în acest sens sunt departe de a fi concludente, iar strelții, cărora li se datorau sume imense de bani și care erau indignați de felul în care comandanții lor îi exploatau ca forță de muncă necalificată, nu aveau nevoie de prea multă încurajare ca să pornească revolta. Facțiunea Narîșkin și Artamon Matveev, pe care îl chemaseră din exil, nu au luat nici o măsură ca să-i anihileze pe strelți.

Când, la data de 15 mai, s-a răspândit zvonul că Ivan a fost asasinat, o gloată de soldați furioși a pătruns în Kremlin cerând să li se spună adevărul. Natalia i-a adus pe Petru și Ivan pe Scara Roșie în fața mulțimii ca să arate faptul că Ivan era viu și nevătămat. Această strategie ar fi reușit dacă Prințul Mihail Dolgoruki, șeful Departamentului Strelților, nu ar fi intervenit și nu i-ar fi condamnat fără înconjur pe rebeli. El a fost târât de pe scară, aruncat în sulițele strelților și sfâșiat în bucăți sub privirile Nataliei, ale lui Petru și Ivan. Apoi, strelți au năvălit furioși în palat, i-au ucis pe Matveev și mai mulți membri ai familiei și facțiunii Narîșkin. Ei au revenit în ziua următoare cerând ca Ivan Narîșkin, care se ascunsese într-un dulap în Palatul Terem, să le fie predat. Pentru a evita un masacru general, Ivan s-a predat. A fost torturat și ucis. Au urmat noi violențe și la data de 23 mai Prințul Ivan Khovanski, liderul autointitulat al strelților, a cerut ca Ivan să fie desemnat conducător împreună cu Petru. S-a căzut de acord asupra acestei scheme. Ivan putea îndeplini funcțiile ceremoniale și dinastice, deși pentru acestea din urmă avea adesea nevoie de sprijin fizic din partea curtenilor. Nu se știe exact dacă Sofia a fost numită regentă în

Revolta strelților și uciderea lui Artamon Matveev. Miniatură din *Istoria lui Petru cel Mare* de Piotr Krekșin (1684-1763). Artistul îi zugrăvește și pe strelți căutând prin Kremlin membri ai familiei Narîșkin. Saltimbancii de la curte au fost obligați, sub amenințarea cuțitului, să asiste la căutare și unul din ei poate fi văzut în imagine.

Șapka *Monomakh* de Ordinul al Doilea, în prezent în Muzeul Arsenalului din Kremlin, a fost realizată pentru încoronarea lui Petru I în vârstă de zece ani în 1682. A fost nevoie de însemne regale suplimentare, fiindcă Petru a fost încoronat împreună cu fratele lui vitreg mai mare Ivan V

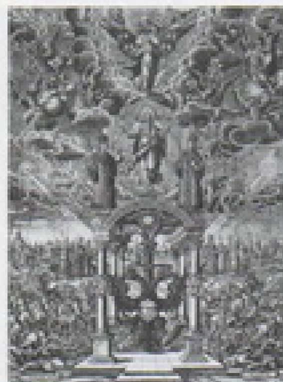
SCRISORI DE LA REGENTA SOFIA CĂTRE VASILI GOLIȚIN

Scrisorile din care au fost extrase fragmentele care urmează au fost scrise în 1689. Aluziile biblice se referă alegoric la a doua campanie a lui Vasili Golițin în Crimeea.

Prin mila lui Dumnezeu și a Maicii Domnului și prin iscusința și norocul tău i-ai învins pe hagareni; să-ți dea Domnul și alte victorii împotriva dușmanilor tăi. Eu, iubirea mea, nu voi crede că ai revenit printre noi decât când te voi avea în brațele mele cu adevărat. Îmi scrii să mă rog, căci sunt o păcătoasă în ochii lui Dumnezeu. Dar eu am încredere în bunătatea lui, chiar dacă sunt o păcătoasă. Să fii sănătos și să-ți meargă bine în numele Domnului, iubirea mea, în veci. Amin.

Stăpânul meu, lumina și nădejdea mea, fie să ai o viață lungă și înfloritoare. Fericită este pentru mine această zi în care Domnul Dumnezeu și-a pogorât mila Lui și a Maicii Lui, Sfânta Maică a Domnului, asupra ta, iubirea mea, căci de veacuri nimeni nu a mai văzut și nu a mai auzit, și nici strămoșii noștri nu au povestit de o asemenea mărinimie de când Dumnezeu l-a trimis pe profetul Moise ca să-i scoată pe israeliți din Țara Egiptului. Iar acum lăudat fie Domnul că ne-a arătat îndurarea lui prin tine, dragul meu. Iubite stăpân al meu, care cum poți fi răsplătit pentru nenumăratele tale strădanii? Bucuria mea, lumina mea, îmi vine greu să cred că ne vom mai vedea vreodată. Într-adevăr, mare va fi ziua în care te voi avea din nou lângă mine, dragul meu. Dacă s-ar putea, te-aș chema și ai fi lângă mine într-o zi.

Limbajul folosit în scrisori ar putea da cititorului modern impresia că Sofia și Golițin erau amanți, așa cum susțineau bârfele vremii. Problema cu care se confruntă istoricii dacă folosesc aceste scrisori drept dovezi ale naturii relației dintre cei doi este că nu există alte scrisori de la sfârșitul secolului 17 scrise de rusoaice din segmentul puterii către colaboratorii lor politici. Prin urmare este imposibil să se știe cu siguranță dacă tonul afectuos al acestei scrisori trebuie înțeles ca atare. Este foarte posibil ca ambele scrisori să fi fost scrise codificat.

Gravură contemporană alegorică de I. Scirsky în care Iisus Christos este arătat binecuvântându-i pe Ivan V și Petru I. Ea conține aluzii măgulitoare la adresa regentei Sofia. Figura feminină înaripată de deasupra lui Iisus reprezintă Sfânta Înțelepciune (în limba greacă "sophia" înseamnă "înțelepciune"), iar vulturul bicefal din partea de jos a gravurii este adăpostit într-un templu cu șapte stâlpi pe al cărui arc este inscripționat textul biblic care se referă la cei șapte stâlpi ai înțelepciunii (Proverbe 9:1).

această etapă, dar este neîndoielnic că în urma crizei ea a rămas figura dominantă din guvern. Reputația ei de femeie urâtă, obeză, machiavellică și imorală nu se bazează pe dovezi sigure. Ea era o femeie educată, capabilă și hotărâtă, iar ieșirea ei din izolarea Terem-ului și rolul conducător pe care și l-a asumat au fost fără precedent în istoria Rusiei de până atunci.

Sofia și consilierii ei au luat măsuri rapide de liniștire a streliților plătindu-le 240.000 de ruble din suma datorată. În câteva luni l-a demis pe turbulentul Prinț Kovanski și a transferat 12 regimente de streliți în serviciul de frontieră. Guvernul ei era constructiv, deși nu foarte inovator. Negustorii olandezi și germani au primit permisiunea să înființeze o fabrică de textile în Rusia. A continuat tratamentul aspru aplicat Vechilor Credincioși și Sofia a manifestat multă scrupulozitate față de îndatoririle ei religioase. Această conduită poate să fi fost atât produsul unor considerente politice cât și al unei cucernicii nedisimulate. Vasili Golițin, principalul ei consilier și, după cum se zvonea, amantul ei, a încercat să rezolve problema insalubrității din Moscova organizând construirea unui mare număr de clădiri din piatră și a unui pod de piatră peste râul Moscova. Printr-un decret din 1686 s-a hotărât adunarea gunoaielor de pe străzi. De asemenea, a fost abolită pedeapsa îngropării de viu, aplicată de obicei femeilor care își omorau soții.

Politica externă

În 1686 Rusia a devenit primul stat european care a semnat un tratat comercial de egalitate cu China, Tratatul de la Nercinsk. Prețul păcii și accesului comercial a fost retragerea rușilor din teritoriile din Valea Amurului, o zonă îndepărtată pe care rușii erau incapabili să o apere. Când Sofia a venit la putere, Rusia era în stare de pace cu dușmanii ei

Vasili Vasilievici Golițin (1643-1714), principalul consilier al Regentei Sofia, ținând în mână Tratatul de Pace Permanentă cu Polonia din 1686.

tradiționali, Polonia, Turcia și Suedia, deși nici unul din tratatele de pace pe care le semnaseră predecesorii ei cu aceste state nu înlăturase cauzele conflictelor. Problema turcă era strâns legată de cea poloneză, deoarece polonezii sperau să convingă Moscova să intre în Liga Sfântă împotriva turcilor pe care o formaseră împreună cu austriecii și venețienii în 1684. Guvernul Sofiei nu era împotriva acestei idei, cu condiția ca polonezii să fie dispuși să facă unele concesii teritoriale. În aprilie 1686 s-a semnat Tratatul de Pace Permanentă cu Polonia. Prețul sprijinului rus în războiul împotriva Turciei a fost mare. Polonezii au trebuit să recunoască pentru totdeauna apartenența de Rusia a Kievului și a altor teritorii pe care aceasta le cucerise în deceniile recente. În schimb, Rusia urma să plătească Poloniei o despăgubire de 146.000 de ruble și să caute alți aliați în Europa Occidentală. Ofensiva diplomatică ce a urmat nu a dus la rezultate tangibile, dar vizitele misiunilor ruse în 11 capitale au fost un pas semnificativ către acceptarea Rusiei ca putere europeană.

Contribuția Rusiei la cruciada anti-turcă a fost invazia Crimeei pe care Golițin a început-o în primăvara lui 1687. Marșul prin stepă s-a transformat într-un dezastru, căci incendierea pajiștilor i-a lipsit pe cai de hrană iar armata a rămas fără apă. În iunie Golițin a dat ordin de retragere. Serbările care au avut loc la Moscova în cinstea întoarcerii lui nu au reușit să mascheze eșecul.

Ambițiile Sofiei

Când Petru a ajuns la maturitate, poziția Sofiei a devenit tot mai precară. Ea spera probabil să-și exercite autoritatea permanent. Începând din 1684 s-au emis monede și medalii cu figura ei, iar în 1686 și-a asumat titlul de Autocrat. Perspectiva cea mai favorabilă pentru ea era ca Ivan să capete un moștenitor masculin, oferindu-i astfel o scuză pentru prelungirea regenței. Ivan s-a căsătorit în 1684 cu Praskovia Saltikova, dar primul lor născut în 1689 a fost o fată. La începutul anului 1689, Petru, în vârstă de șaisprezece ani, s-a căsătorit cu Evdokia Lopukhina. Acesta a fost contextul istoric în care Golițin a inițiat o a doua campanie crimeeană în 1689. Armata lui a ajuns la Perekop, dar din nou lipsa de apă și nutreț pentru cai a creat probleme și Golițin a ales calea negocierilor în locul luptei. Armata rusă în retragere a fost prădată de grupuri răzlețe de tătari și turci. Din nou Sofia a încercat să mascheze eșecul printr-o sărbătorire a "victoriei", dar Petru a refuzat categoric să participe la Te Deum-ul solemn care marca întoarcerea lui Golițin.

Medalie bătută cu ocazia încheierii Tratatului de Pace Permanentă dintre Rusia și Polonia din 1686. Pe medalie sunt zugrăvite personificările celor două țări mână în mână. Relațiile ruso-poloneze din următorii o sută de ani aveau să se dovedească mai puțin amicale decât o arăta această imagine.

În vara lui 1689 atât Sofia cât și Petru credeau că celălalt avea de gând să folosească violența ca să rezolve conflictul dintre ei. Nu există dovezi certe că Sofia plănuia o lovitură de stat împotriva lui Petru, deși Petru credea că viața îi este în pericol. În august el a intrat în panică și a fugit la mănăstirea-fortăreață Troițki-Sergius de lângă Moscova. În următoarele săptămâni un număr tot mai mare de demnitari și ofițeri i s-au alăturat. La începutul lui septembrie Sofia deja nu mai avea suficient sprijin ca să-și permită să refuze cererea lui Petru de a-i preda consilierii în custodie și să se retragă la mănăstirea Novodevici. Vasili Golițin a fost exilat.

Петр I Великий Petru I ("Cel Mare") 1682-1725

Portret-miniatură al lui Petru I, pictat în jur de 1720, în prezent la Hermitage, St. Petersburg.

PETRU I

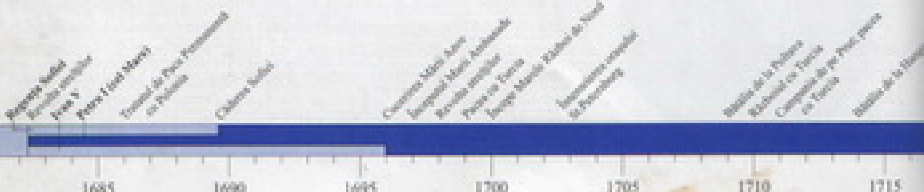
Nume complet
Petru Alexeevici Romanov cunoscut și ca Petru cel Mare
Tatăl
Alexei Mihailovici
Mama
Natalia Kirilovna Narîșkina
Locul și data nașterii
Moscova
30 mai 1672
Urcarea la tron
27 aprilie 1682
Unic conducător din 29 ianuarie 1696
Decesul
St. Petersburg
28 ianuarie 1725
Complicații cangrenoase în urma unei infecții a căilor urinare
Soții
(1) 1689 Evdokia Feodorovna Lopuhkina
Repudiată de Petru în 1698
Dec. 1731
(2) 1712* Marfa Skavronskaia (**Ecaterina I**)
Dec. 1727
* s-au căsătorit în secret în 1707
Copii de la (1)
Alexei (1690)
Alexandru (1691)
Paul (1693)
Copii de la (2)
Paul (1704)
Petru (1705)
Ecaterina (1707)
Anna (1708)
Elisabeta (1709)
Natalia (1713)
Margarita (1714)
Petru (1715)
Paul (1717)
Natalia (1718)
Petru (1723)
Paul (1724)

Petru I

Țarul era un om foarte înalt, excepțional de bine clădit; destul de slab, cu fața cam rotundă, frunte înaltă, sprâncene frumoase, nas destul de scurt, dar nu prea scurt, și lat la vârf, buze destul de groase, piele măsliniu-roșiatică, ochi negri frumoși, mari, strălucitori, pătrunzători și larg deschiși; privirea îi era mândră și binevoitoare când îi plăcea ceva, dar când nu, era gravă și aspră, iar fața i se schimonosea, nu adesea, dar atunci când se întâmpla, ochii și toată fizionomia i se strângeau, făcându-l înfricoșător la vedere; această crispare nu ținea decât o clipă, îi dădea un aer furios și înspăimântător, apoi dispărea complet.

Ducele de Saint-Simon *Memorii*

Petru cel Mare (1682-1725) era în toate privințele neobișnuit de mare. Avea 2 m înălțime și pasiuni excesive. Energic și curios, adora să învețe noi meșteșuguri, printre care și dentistica, pe care o practica pe orice curtean care era destul de nesăbuit ca să recunoască deschis că are o durere de dinți. Era fascinat de pitici și handicapați fizic și era capabil atât de o mare generozitate cât și de o mare cruzime. Realizările lui l-au plasat pe primul loc în dezbaterile pe marginea istoriei Rusiei. În secolul 19 a fost

Instrumentele stomatologice ale lui Petru sunt păstrate la Hermitage (St.Petersburg), împreună cu săculețul cu dinții extrași de la curteni și oameni de rând în lunga lui carieră de dentist amator. El a devenit interesat de extracțiile dentare în timpul călătoriei lui în Olanda și a primit unele noțiuni de bază de la un dentist ambulant pe care l-a cunoscut în piața din Amsterdam. Înălțimea și forța fizică cu care era dotat Petru erau de o importanță capitală atunci când își consulta pacienții, căci nu toți erau victime de bună voie. Entuziasmul lui era atât de mare încât se spune că uneori, pe lângă dintele bolnav, mai tăia și o parte din gingie.

eroul progresiștilor și adepților occidentalizării și un ticălos în concepția slavofililor care considerau că reformele lui au dăunat societății ruse despărțind-o de tradiție. Istoricii sovietici au considerat admirabile eforturile nemiloase ale lui Petru de modernizare a Rusiei. Stalin a descris domnia lui Petru drept "o încercare singulară de a depăși înapoierea în care era cufundată țara noastră." Alexandr Soljenițîn l-a caracterizat pe Petru ca pe "un om cu o minte mediocră, dacă nu chiar rudimentară" și a subliniat prețul spiritual, cultural și uman al politicii lui.

Primii ani de domnie

După încoronarea lui în 1682, Petru și mama sa, Natalia Narîșkina, au locuit la Preobrazenskoe, lângă Moscova. Nu există mărturii clare că Sofia i-ar fi exilat acolo, iar Petru își făcea apariția cu regularitate la ceremoniile de la curte împreună cu fratele lui vitreg și co-țarul Ivan. Institutorul lui Petru, Nikita Zotov, l-a alimentat cu istorisiri despre faptele militare ale foștilor

Desen înfățișând regimentele formate în joacă de către micul Petru I în vederea "atacului" asupra unor fortificații. Deși tunul era dotat cu ghiulele de piele care nu explodau, aceste bătălii simulate aveau nu de puține ori drept rezultat răniri grave și chiar victime umane.

Ecaterina I
Petru II
1720
1725

(*Dreapta*) Francois (Franz Jakob) Lefort (1656-99). Gravură de P.Schenk executată în 1698. Lefort s-a născut la Geneva şi a vizitat Rusia în 1675. El a intrat în armata rusă trei ani mai târziu, servind sub comanda lui Vasili Vasilievici Goliţin. A devenit ofiţer într-unul din regimentele comandate în joacă de Petru şi a fost rapid promovat atunci când Petru a preluat puterea. Petru l-a copleşit cu bani şi daruri, dar Lefort era foarte risipitor cu ospeţii şi a murit aproape în sărăcie.

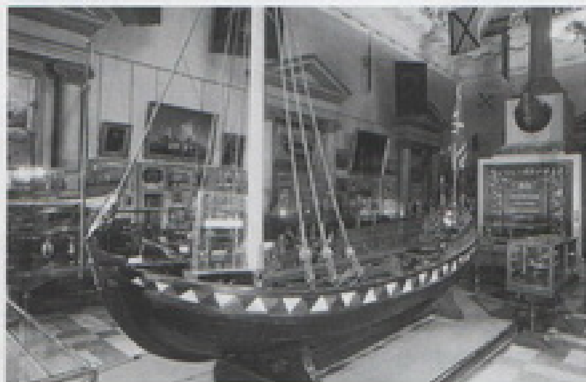

(*Pagina opusă*) Acest portret al Prinţului Alexandr Danilovici Menşikov (1673-1729), cu armură şi decoraţii şi ţinând în mână bastonul de mareşal, a fost pictat de Gottfried Danhauser în 1727 cu doar câteva luni înainte ca Menşikov să fie înlăturat de la putere şi exilat în Siberia. Până atunci, fostul băiat de la grajduri avea la palmares următoarele titluri, adunate datorită protecţiei lui Petru şi a propriului său talent: Preafericit Prinţ, Prinţ al Sfântului Imperiu Roman, Duce de Izhora, Conte de Dubrovna, Gorki şi Potcep, suveran ereditar al Oranienbaum-ului şi Baturin-ului şi Guvernator General al St. Petersburg-ului. Menşikov a fost de asemenea locotenent-colonel al nu mai puţin de trei regimente, senator şi cavaler al diferitelor ordine de cavalerie.

ţări. Olandezul Karsten Brand a reparat pentru el o corabie veche, determinând o pasiune pentru tot ce ţinea de navigaţie care avea să dăinuie toată viaţa. Petru a format detaşamente alcătuite din servitori şi tineri nobili şi, cu ajutorul experţilor străini, recrutaţi din Cartierul German al Moscovei, aceste trei regimente de joacă s-au transformat în Gărzile Preobrazenski şi Semeonovski, elita armatei moderne pe care avea să o creeze Petru.

După căderea Sofiei, Petru a lăsat guvernul în mâinile mamei lui şi ale boierilor consilieri ai acesteia, cărora nu le era greu să-l ţină sub control pe co-ţarul Ivan V. În acest fel, Petru a putut să-şi desfăşoare cu entuziasm activităţile preferate: construcţia de corăbii şi petrecerile în Cartierul

Prima corabie a lui Petru cel Mare a fost un important simbol istoric în Rusia încă din timpul vieţii lui, şi este cunoscută drept "bunica Marinei Ruse". În 1722, după încheierea Marelui Război de Nord, Petru a dispus aşezarea corabiei în mănăstirea Alexandr Nevski din St.Petersburg. În anii 1760 ea a fost mutată într-un pavilion special construit din Fortăreaţa Sf. Petru şi Pavel. Stalin i-a oferit locul de onoare în sala principală a Muzeului Naval din St. Petersburg în 1939, unde se află şi în zilele noastre.

German. El a pus mare preț pe prietenia cu străini ca Patrick Gordon și Francois Lefort, care i se alăturaseră în timpul crizei din 1689. Gordon și Lefort încurajau preferința lui Petru pentru băutură și jocuri de artificii, divertismente care au dus de multe ori la morți accidentale în rândul prietenilor lui, întocmai ca antrenarea regimentelor lui cu muniție de război. De la Lefort a moștenit o amantă, pe Anna Moss, fiica unui hangiu neamț. Petru a vizitat Arhanghelul în 1693 și, încântat de prima lui călătorie pe mare, a comandat în Olanda construirea unei fregate cu 44 tunuri.

Din cercul lui Petru făceau parte și oameni cu origini umile, ca Piotr Șafirov, un negustor evreu polonez și Alexandr Danilovici Menșikov, despre care se spunea că este vânzător de plăcinte la Moscova, dar care era în realitate grăjdar la Preobrazenskoe. Boierii erau nemulțumiți de puterea de care se bucurau astfel de oameni. Petru și-a organizat prietenii în "Cel mai bețiv sinod al nebunilor și măscăricilor", ale cărui conclavuri luau forma unor reprize de beție și parodiere a ritualului ortodox, scandalizându-i pe cei credincioși printre care se număra și soția lui, Evdokia. Petru se căsătorise cu ea în 1689 și nașterea fiului lor, Alexei, în 1690 a întărit poziția dinastică a lui Petru, căci Ivan nu avea decât fete. Evdokia a mai născut încă doi fii, care însă au murit în primul an de viață.

Obiectivele lui Petru

După moartea mamei lui în 1694, Petru a început să-și asume un rol mai activ în guvernare. Principalele lui țeluri erau îmbunătățirea poziției Rusiei pe plan internațional, statornicirea unei prezențe a Rusiei în Marea Neagră și câștigarea accesului la Marea Baltică în defavoarea Suediei. Acțiunile lui nu indică o strategie prestabilită. El a profitat de ocaziile care s-au ivit și a avut de suferit consecințe grave. Reformele lui interne au fost dictate în mare măsură de cerințele războiului. Majoritatea obiectivelor lui au fost moștenite de la predecesori. Doar prin crearea unei forțe navale, subordonarea bisericii către stat și instituirea obiceiurilor occidentale a încercat să realizeze o rupere completă cu trecutul. În alte domenii, elementul care a diferențiat domnia lui Petru de cele ale predecesorilor lui a fost ritmul extrem de alert al schimbărilor.

În 1695 Petru a pornit războiul împotriva Turciei cu intenția de a cuceri Marea Azov. După un asediu nereușit, rușii s-au retras. Petru și-a dat seama că Marea Azov nu putea fi cucerită decât dacă Rusia își forma o flotă cu care să ducă la bun sfârșit o blocadă. S-au creat șantiere navale la Voronej și Petru însuși a muncit cot la cot cu experții străini și muncitorii recrutați. La terminarea flotei, Petru era deja conducătorul unic al Rusiei, întrucât Ivan murise la 29 ianuarie 1696. Trei din cele cinci fiice ale lui Ivan trecuseră de primul an de viață. Una dintre ele, Anna, avea să devină împărăteasa Rusiei și strănepotul lui Ivan, care i-a purtat numele avea să-i succeadă la tron pentru scurt timp. Combinarea blocadei navale cu un asalt terestru a avut drept rezultat cucerirea Mării Azov în iulie 1696.

Medalie bătută cu prilejul cuceririi Mării Azov de către ruși în 1696.

Marea Ambasadă, revoltă și reacțiune

După obținerea acestui mare succes militar, Petru s-a simțit în stare să strângă relațiile cu Europa Occidentală. Deși a rămas în istorie în primul

Marea Ambasadă

Petru I a fost primul suveran rus de după secolul 11 care a călătorit în străinătate în timpul domniei altfel decât în fruntea unei armate. El a călătorit incognito sub numele de Piotr Mihailov. Deși prietenul lui, Francois Lefort era conducătorul oficial al Ambasadei, țarul cel înalt era cel care atrăgea atenția oriunde mergeau, bucurându-se de ospitalitatea conducătorilor din teritoriile prin care treceau sau pe care le vizitau. Dobândirea unor cunoștințe avansate de tehnică și tehnologie era unul din scopurile principale ale Marii Ambasade. În Olanda, Petru s-a îndreptat spre Zaandam, un centru de construcții navale al cărui renume îl cunoștea. În drum spre oraș s-a întâlnit din întâmplare cu Gerrit Kist, un fierar olandez care lucrase pentru el la Voronej. Kist a aranjat ca Petru să stea în casa unui vecin și să lucreze timp de o săptămână pe șantierul naval. La Amsterdam a căpătat și mai multe cunoștințe în domeniul construcțiilor navale pe șantierele Companiei Indiilor de Est Olandeze, și a vizitat numeroase alte ateliere și fabrici, câștigând experiență în fabricarea ceasurilor, gravura în cupru și dentistică și participând la disecții anatomice.

Petru a călătorit în străinătate și în căutare de idei. La Londra a avut discuții cu clerici cu experiență și a participat la o slujbă religioasă la Palatul Lambeth. Gilbert Burnet, episcop de Salisbury îl descrie pe țar ca fiind "... un om pătimaș, care se înfurie ușor și este foarte brutal în patima lui; se aprinde și mai mult atunci când bea mult brandy." Burnet a observat de asemenea că Petru "a citit scripturile cu mare atenție. La nimic nu a fost mai atent decât atunci când l-am lămurit asupra autorității pe care și-au asumat-o împărații creștini în chestiuni de religie și asupra supremației regilor noștri." Măsura de a subordona biserica ortodoxă de stat, luată mai târziu de Petru

în Rusia, poate să-și fi avut rădăcinile în aceste conversații. Țarul a mai vizitat și Arsenalul Woolwich și Observatorul Regal de la Greenwich.

Petru și-a dedicat o parte din timpul petrecut în Anglia studierii construcțiilor navale la Deptford locuind la Sayes Court, o casă aflată în proprietatea lui John Evelyn, care ținea un jurnal regulat. Majordomul lui Evelyn, îngrozit de vandalismele la care s-au dedat țarul și prietenii lui, i-a scris stăpânului său: "Casa este plină de oameni care sunt chiar obraznici." După plecarea acestora, arhitectul Christopher Wren a calculat că pagubele provocate de țar și prietenii lui depășeau 350 lire sterline și printre ele s-au numărat: spargerea a 300 de ferestre, distrugerea a 21 picturi, provocarea unui incendiu la bucătărie și distrugerea unui gard

(Pagina opusă sus) Petru cel Mare la Șantierul Naval de la Deptford. Pictură aparținând pictorului irlandez Daniel Maclise (1806-70), ale cărui lucrări anecdotice și "de subiect" au fost admirate pe scară largă. Tabloul a fost terminat în 1857 și se află în proprietatea Colegiului Regal Holloway de la Londra.

(Pagina opusă jos) Acest portret al lui Petru I a fost pictat de Sir Godfrey Kneller (?1649-1723), artistul de origine germană care a fost Pictor Principal la curtea regelui William III în perioada călătoriei lui Petru I în Anglia. Kneller era vestit pentru rapiditatea cu care lucra folosind schițe. Se știe că a folosit 14 modele într-o singură zi.

Exteriorul casei de la Zaandam din Olanda în care a stat Petru I când a lucrat la șantierul naval din localitate.

de lică și a unei roabe în urma distracțiilor zgomotoase din grădină. Petru a avut de asemenea o relație amoroasă cu o actriță, Laetitia Cross. Regele William III a aranjat ca țarul să asiste la sesiunile Camerei Lorzilor, i-a comandat lui Sir Godfrey Kneller un portret al oaspetelui și i-a dăruit acestuia un yaht, *The Royal Transport*. Se spune că Petru i-a înmânat în schimb regelui un obiect înfășurat într-o hârtie murdară care, când a fost despachetat s-a dovedit a fi un imens diamant brut.

Din punct de vedere diplomatic, Marea Ambasadă nu a reprezentat un succes. Petru nu a reușit să îl convingă pe Sfântul Împărat Roman Leopold I să reia lupta împotriva Turciei. Dimpotrivă, el a constatat că Leopold era mai degrabă tentat să accepte oferta de pace a turcilor. Întâlnirea cu noul rege al Poloniei, Augustus II, a fost mai fructuoasă. Cei 354 copii nelegitimi pe care se spune că i-a avut Augustus indică faptul că acesta era, la fel ca Petru, un om cu pasiuni puternice. Cei doi suverani s-au înțeles de minune, au participat împreună la chefuri cu multă băutură, parade militare și un concurs de tras cu tunul și au pus bazele unei alianțe anti-suedeze.

Petru s-a întors din Marea Ambasadă cu 260 de cufere pline cu arme, instrumente științifice și matematice, unelte și un crocodil împăiat. Totodată a recrutat un mare număr de experți tehnici și militari, care aveau să le împărtășească rușilor cunoștințele lor. Viguroasul program de occidentalizare pe care l-a inițiat la scurt timp după întoarcerea sa s-a datorat în mare măsură experienței câștigate în timpul călătoriei de 18 luni pe care a întreprins-o.

rând pentru eforturile lui Petru de a aduce în Rusia experiența tehnică a unor state avansate, Marea Ambasadă a urmărit scopuri diplomatice serioase. Petru a sperat să consolideze tratatul cu Austria și Republica Venețiană care angaja aceste state într-o alianță ofensivă împotriva Turciei.Jan Sobieski, regele Poloniei, a murit în iunie 1696. Petru l-a susținut pe candidatul la tronul Poloniei care avea să iasă câștigător, Augustus, Elector de Saxonia, în speranța că Augustus va menține Polonia în alianța anti-turcă. Marea Ambasadă nu a fost un succes diplomatic. Tratatul de prietenie cu Prusia semnat de Petru în iulie 1697 nu îi angaja pe prusaci să ofere sprijin militar Rusiei, iar austriecii, preocupați de succesiunea la coroana spaniolă, nu mai doreau să continue războiul împotriva Turciei. Petru a decis să încheie pacea cu Turcia în 1699 - păstrând Marea Azov, dar fiind de acord să distrugă fortăreața deținută de ruși în regiunea Nistrului inferior.

O revoltă a streltilor l-a obligat pe Petru să se întoarcă la Moscova. Revolta a fost provocată în parte de teama că Petru, care plănuia continuarea occidentalizării forțelor armate, va renunța la detașamentele autohtone. Când Petru a ajuns la Cracovia, revolta fusese deja înăbușită. Astfel, Petru a putut să-și întrerupă călătoria și să se întâlnească cu Augustus II, noul rege al Poloniei, cu care a încheiat un acord care avea să dea roade în 1699 sub forma unei alianțe între Saxonia-Polonia, Danemarca și Rusia îndreptate împotriva Suediei.

Petru a ajuns la Moscova în august 1698 și a înființat o comisie care să investigheze revolta streltilor. S-a folosit în mare măsură tortura. Mai mult de 1000 de strelți au fost executați, unii dintre ei fiind spânzurați în fața ferestrelor mânăstirii Novodevici în care trăia fosta regentă Sofia. Petru era

Executarea streltilor în 1698-99. Gravură din *Diarium Itineris in Moscoviam* de Johann Georg Korb. Petru a ordonat distrugerea oricărui exemplar al acestei cărți care era găsit în Rusia.

convins că ea încurajase rebeliunea sperând să revină la putere. Regimentele de strelţi din Moscova au fost dizolvate şi membrii lor exilaţi în provincie. Severitatea reacţiei lui Petru se poate datora în parte amintirilor înspăimântătoare pe care le avea despre revolta din 1682, dar strelţii erau în acelaşi timp un simbol al forţelor înapoiate din societatea rusă, pe care Petru era decis să le distrugă. Deşi nu a existat nici o dovadă a implicării ei în revoltă, Sofia a fost obligată să se călugărească. Ea a murit în 1704. Petru a trimis-o şi pe soţia lui la o mănăstire. Nu este exclus să se fi gândit să se căsătorească cu amanta lui, Anna Mons, dar în 1703 a descoperit că aceasta îl înşelase şi a părăsit-o.

Celebra tăiere a bărbilor boierilor în august 1698 a fost mai mult decât o farsă crudă din partea lui Petru. El era ferm hotărât să introducă obiceiurile occidentale în Rusia. A instituit o taxă pe bărbi şi a decretat că demnitarii şi curtenii trebuie să poarte haine occidentale. În decembrie 1699 el a ordonat adoptarea Anului Nou occidental şi a calendarului iulian. Calendarul gregorian era considerat în Rusia un calendar catolic, deci eretic. Practica

Biserica Schimbării la Faţă din cadrul Mânăstirii Novodevici, terminată în 1689, a fost una din construcţiile inaugurate de Regenta Sofia, o generoasă patroană a comunităţii. După răsturnarea ei, Sofia a fost trimisă să trăiască la mănăstire şi mai târziu obligată să se călugărească.

(*Dreapta*) Un Schismatic, sau Vechi Credincios căruia i se taie barba ca urmare a edictului lui Petru I. Gravură în lemn de un autor anonim din secolul 18.

(*Jos*) Medalioane de bronz ca cel din această imagine le-au servit drept chitanţe celor care au plătit taxa pe barbă impusă de Petru I. Nobilii şi demnitarii importanţi trebuiau să plătească 100 de ruble pe an ca să nu li se taie barba, iar ţăranii o jumătate de copeică ori de câte ori intrau sau ieşeau dintr-un oraş. Cuvintele scrise în limba rusă pe medalie înseamnă "Taxa a fost achitată".

Anisimov despre Petru cel Mare

Un istoric rus modern pe nume Evgheni Anisimov, apreciază impactul reformelor lui Petru.

Epoca lui Petru a adus nu numai impresionante realizări şi strălucitoare victorii militare care au permis consolidarea conştiinţei naţionale, victoria laicului asupra principiilor confesionale în cultură şi includerea Rusiei în familia naţiunilor europene... Epoca lui Petru a fost perioada în care s-au pus bazele statului totalitar, a propovăduirii şi imprimării în conştiinţa colectivă a cultului personalităţii puternice - conducătorul, "părintele naţiunii", "învăţătorul poporului"... Epoca lui Petru a cunoscut totodată formarea viciilor tipice societăţii din Rusia sovietică: apatia, dependenţa socială, lipsa libertăţii interne şi externe a individului. În final, triumful de pe câmpul de luptă a coexistat cu un adevărat cult al forţei militare, al militarismului şi al militarizării vieţii şi conştiinţei civile, cu impunerea voinţei conducătorului asupra oamenilor prin folosirea forţei...

Această gravură, publicată în 1742, ilustrează înlocuirea forţată a îmbrăcăminţii tradiţionale ruse cu haina ungurească mai scurtă şi tricornul care îi plăceau atât de mult lui Petru I.

izolării femeilor de viţă regală în Palatul Terem a fost abolită în 1702 şi doamnele de la curte au fost obligate să participe la evenimente sociale.

Prima etapă a Marelui Război de Nord

Petru a considerat că Suedia era o ţintă mai uşoară decât Turcia. Conducătorul ei, tânărul Carol XII în vârstă de 18 ani, era lipsit de experienţă şi economia ţării nu era destul de puternică pentru a întreţine

Carol XII al Suediei. Acest portret ecvestru de J.H. Wedekind, în prezent la Muzeul Armatei Regale din Stockholm, a fost executat în 1701 şi îl zugrăveşte pe rege trecând râul Dvina. Tabloul a fost realizat pentru omagierea victoriei suedezilor asupra ruşilor. Născut în 1682, Carol a urcat pe tronul Suediei în 1697. Înalt, suplu şi cu o privire pătrunzătoare, el obişnuia să-şi atace miniştrii şi să distrugă mobila. În timpul liber bea vârtos, decapita animale de curte cu sabia şi făcea curte femeilor. Soldat dur şi hotărât, el suporta privaţiunile la care erau supuse trupele lui. A fost ucis în 1718 în timpul unei campanii în Norvegia.

imperiul baltic al Suediei. Cu toate acestea, războiul împotriva Suediei, care a început în 1700, nu a avut rezultatele scontate. Abil războinic, Carol XII a reușit să-și anihileze inamicii unul câte unul, forțându-i pe danezi să capituleze în aceeași zi în care Rusia intra în război. Asedierea Narvei de către ruși s-a încheiat în noiembrie 1700 cu o înfrângere zdrobitoare în fața unei armate suedeze mult mai puțin numeroase.

Lecția pe care a învățat-o Petru din înfrângerea de la Narva a fost că victoria va mai întârzia și nu va putea fi obținută decât prin modernizarea armatei. Invazia suedeză de care se temea nu s-a materializat. Carol XII a preferat să atace Polonia, unde, într-o situație complexă, a fost victima unei ambuscade într-o regiune mlăștinoasă. Aceasta i-a oferit un binevenit respiro lui Petru.

Experiența de la Narva a scos la iveală faptul că trupele ruse erau slab echipate și pregătite. În 1701 s-a înființat o școală de artilerie. S-au

Stampă populară de la Lubock datând din anii 1760 care ilustrează stilul occidental al uniformei introduse de Petru atât în rândurile cavaleriei cât și ale infanteriei.

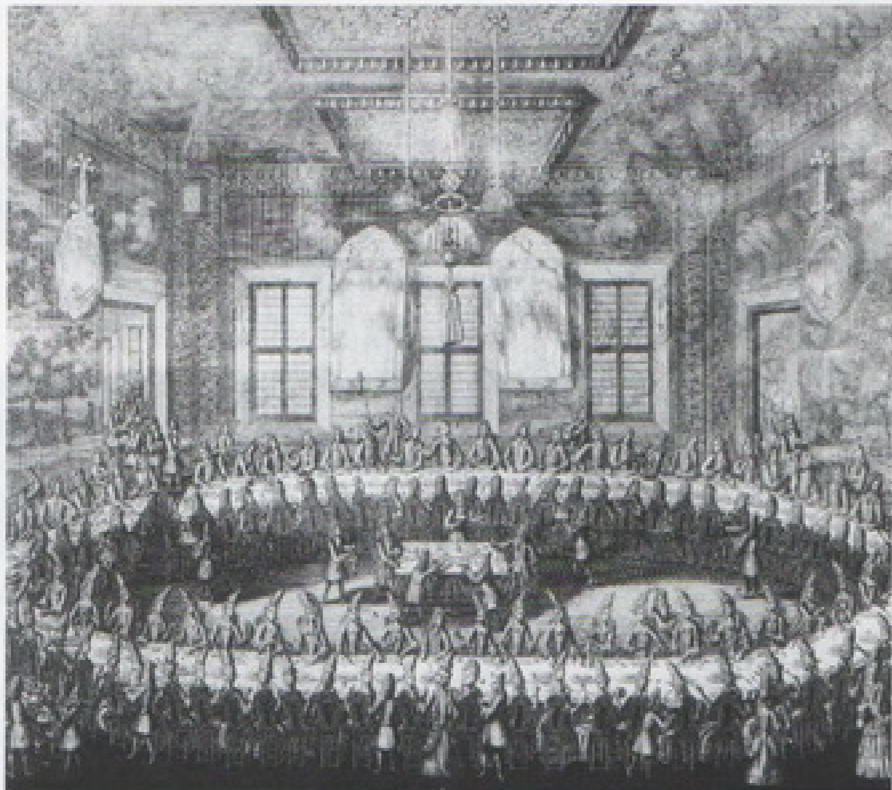

Ecaterina, a doua soție a lui Petru I. Portret-miniatură de G.S. Musikiyski datând din 1717.

introdus noi uniforme și a fost copiată muscheta englezească. La un an după înfrângerea de la Narva, Rusia producea mai multe tunuri decât Suedia. Recrutarea a început să se facă mai organizat după anul 1705, cu o rată a înrolării de un recrut la 20 de gospodării, ceea ce însemna aproape 45.000 de oameni care erau integrați în noi regimente, instruiți și organizați după principiile europene occidentale. Serviciul militar era pe viață și deci recruții erau pierduți pentru familiile lor. Departamentul Amiralității, a cărui atribuție era construirea și echiparea vaselor de război, a fost înființat în 1701. Șantierele Amiralității s-au transformat într-o imensă întreprindere economică ce utiliza o forță de muncă de 10.000 de oameni. Până la sfârșitul domniei lui Petru, Rusia își formase o flotă de 800 galere și 48 vase de linie.

În 1702 forțele ruse au început să obțină victorii împotriva suedezilor, iar în mai 1703 au cucerit delta Nevei, câștigând accesul la Golful Finlandei. Campania a fost continuată în anii 1704-06 în Estonia, Livonia și Kurlanda. După o serie de victorii în războiul contra polonezilor, în 1706 Carol XII l-a obligat pe Augustus să renunțe la tronul polonez și să încheie pacea. Petru se confrunta din nou cu pericolul unei invazii suedeze, dar poziția Rusiei era mai puternică decât fusese după Narva, în timp ce Suedia era epuizată de război și slăbită economic.

În 1703 Petru a cunoscut-o pe femeia care avea să-i devină a doua soție și prima împărăteasă a Rusiei. Marfa Skavronskaia, o fată de origine țărănească lituaniană, căzuse în mâinile rușilor când aceștia cuceriseră Marienburg-ul. Ea s-a convertit la ortodoxism luându-și numele Ecaterina. Menșikov a inclus-o în cadrul personalului său de serviciu. Așa l-a cunoscut pe țar și a devenit imediat amanta lui. Îndesată și solidă, Ecaterina îi spăla lenjeria lui Petru, îi calma furiile împărțind cu el neplăcerile și pericolele campaniilor și dăruindu-i 12 copii. Petru s-a căsătorit cu ea în

Banchetul nupțial care a marcat căsătoria oficială a lui Petru I cu Ecaterina la 19 februarie 1712. Gravură din secolul 18 de A.F. Zubov. Darul de căsătorie al lui Petru pentru Ecaterina a fost un candelabru cu șase brațe executat chiar de țar din fildeș și abanos.

secret în noiembrie 1707, iar în februarie 1712 a avut loc ceremonia matrimonială publică în urma căreia Ecaterina a fost recunoscută ca țarină.

St. Petersburg

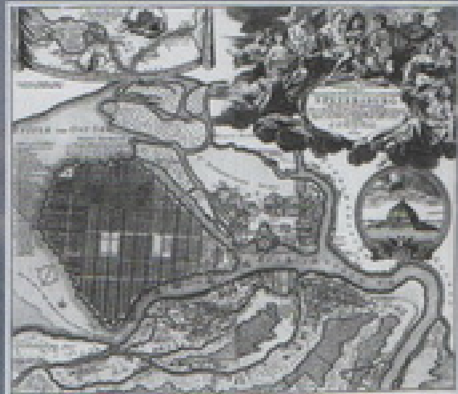
Cucerirea deltei Nevei i-a permis lui Petru să înceapă construirea unui nou oraș-port în mai 1703. Amplasamentul ales pentru St.Petersburg era nepotrivit, fiind mlăștinos și predispus la inundații. Lemnul era disponibil în vecinătate, dar piatra (materialul de construcții preferat de Petru) și forța de muncă se găseau mai greu în regiune. Țăranii, prizonierii de război și deținuții care au fost aduși ca să construiască orașul au murit cu zecile de mii din cauza bolilor și malnutriției. În 1710 Petru și-a mutat familia în noul oraș, din care a făcut capitala Rusiei în 1712. La moartea lui, St. Petersburg avea o populație de 40.000 de locuitori.

St Petersburg

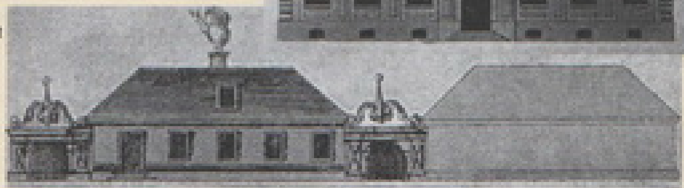

Inițial, Petru plănuise ca noul oraș să se dezvolte pe insulele de la nord de principalul canal de pe Neva, având zona rezidențială pe Insula Mestecenilor, unde se găsea cabana lui de lemn. Arhitectul elvețian-italian Domenico Trezzini (aprox.1670-1734) a proiectat trei tipuri de case de lemn care să se potrivească cu buzunarele și nevoile principalelor clase sociale. Proiectul detaliat al orașului a fost realizat însă abia în 1716, când a sosit arhitectul francez Jean-Baptiste Leblond. Menșikov, care alesese Insula Vasilievici ca loc pentru noul lui palat, s-a opus sugestiei ca insula să devină principala zonă de dezvoltare, dar nu l-a putut împiedica pe Petru să amplaseze aici cele Douăsprezece Colegii, centrul administrativ al noii capitale. Leblond a proiectat un oraș situat pe malul Nevei pe care se afla Amiralitatea. Schema străzilor propusă de el, inclusiv Nevski Prospekt (Bulevardul Nevski) nu figurează pe harta din imagine, care datează din 1720. Petru și-a dat osteneala să obțină piatră de construcție pentru

noul oraș. Începând din 1714 construcțiile din zidărie au fost interzise în toată Rusia. Toți căruțașii care intrau în oraș erau obligați să contribuie cu trei pietre de pavaj, iar căpitanii de corăbii aveau datoria să aducă 30 de pietre de carieră. Oamenii nu erau încântați de perspectiva de a se muta la St. Petersburg, oraș nesănătos și cu tendința de a se inunda. Prețul hranei era de trei ori mai mare decât la Moscova. Petru le-a ordonat tuturor proprietarilor de terenuri care aveau în subordine 30 sau mai multe familii de șerbi să-și construiască o reședință în noul oraș. Constrângerea implicată în construcție și imensul număr de victime din rândurile muncitorilor recrutați și al prizonierilor de război care au participat la lucrările de construcții au făcut din St. Petersburg un puternic simbol al nemiloasei goane după progres care l-a caracterizat pe Petru.

(Pagina opusă, sus) Portret-miniatură al lui Petru I cu St. Petersburg în fundal. Pictată cu email pe aur în anul 1723 de către Grigori Semionovici Musikiski (1670/71-1739). Catedrala Sf. Petru și Pavel poate fi văzută în dreapta imaginii.

(Pagina opusă, fotografia principală) Fortăreața Petru și Pavel de pe Insula Iepurilor. Lucrările de construcție au început la 16 mai 1703, dar fortăreața și Catedrala Sf. Petru și Pavel din interiorul zidurilor nu au fost terminate decât după moartea lui Petru. Catedrala a fost proiectată de Trezzini. Turnul înalt și ascuțit, inspirat din modele germane și scandinave, a reprezentat o despărțire revoluționară de arhitectura rusă tradițională.

(Pagina opusă, inserție stânga) Medalie bătută în cinstea întemeierii St. Petersburg-ului în 1703. Inscripțiile latine și stilul clasic sunt dovezi ale admirației lui Petru față de cultura occidentală.

(Pagina opusă, inserție dreapta) Harta St. Petersburg-ului în perioada lui Petru I de Jean-Baptiste Homann de Nuremberg, aprox. 1720.

(Sus) Casa unui nobil și casa cu un singur etaj al unui artizan. Gravuri înfățișând proiectele de case ale lui Trezzini pentru diferite clase sociale care aveau să populeze noul oraș.

(Jos) Palatul de vară al lui Trezzini (1710-14). Reședințele lui Petru din noul oraș erau modeste. Primul Palat de Iarnă era o clădire mică în stil olandez, iar Palatul de Vară este aproape auster în simplitatea lui. Ca majoritatea primelor clădiri ale orașului, palatul a fost construit din lemn și apoi decorat cu stucatură. Petru locuia în camerele simple mobilate de la parter. Soția lui, Ecaterina, avea apartamente mai somptuoase la primul etaj.

Drapelul Gărzii Preobrazenski, datând din 1700.

Petru cel Mare în timpul Bătăliei de la Poltava, 27 iunie 1709, tablou pictat în 1718 de Louis Caravaque (1684-1754) . Carol XII a condus bătălia de pe o brancardă, pentru că era rănit la picior şi era în convalescenţă după febra de care suferise. Din cei 24 de soldaţi care duceau brancarda nu au rămas decât trei, toţi ceilalţi fiind ucişi sau răniţi în luptă, iar regele a avut marele noroc să scape. După bătălie, Petru I a scris :" Acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a pus ultima piatră la temelia oraşului St. Petersburg."

Economia şi societatea

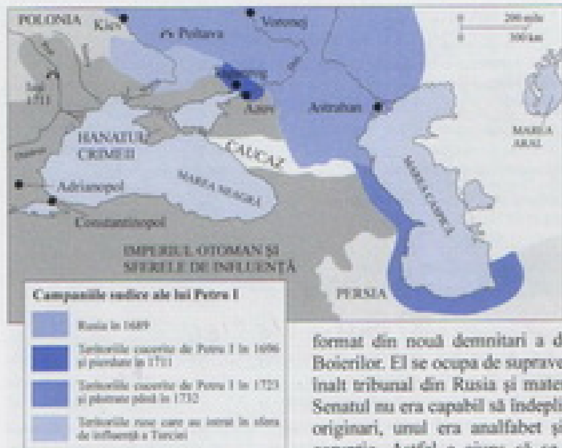
Dorinţa de a restructura armata a determinat politica economică a guvernului. În 1725 Rusia avea 86 fabrici metalurgice şi de fabricare a tunurilor şi 15 fabrici textile. Majoritatea fuseseră înfiinţate prin investiţii de stat. Fabricanţii particulari erau scutiţi de taxe şi Petru a protejat industria rusă ridicând impozitul pe bunurile de import. Forţa de muncă angajată sau forţată au reprezentat mari poveri pe umerii populaţiei. Costurile grele ale războiului au fost acoperite prin devalorizarea monedei, mărirea taxelor existente şi introducerea unor taxe şi monopoluri pe articole diverse ca frâiele cailor, cărţi de joc, oglinzi, sicrie, castraveţi, băi şi căsătorii.

Marea inovaţie fiscală a lui Petru a fost taxa pe cap de locuitor din 1718, un impozit pe care trebuia să-l plătească toată populaţia care a adus de patru ori mai mult venit decât celelalte taxe directe. Pentru a ţine socoteala cheltuielilor, Petru a insistat ca toate departamentele guvernamentale să ţină o evidenţă strictă şi în 1710-11 s-a făcut prima încercare de calculare a bugetului.

Aceste schimbări nu au fost populare. În perioada 1700-10, Petru s-a confruntat cu o serie de revolte provinciale, printre care: o revoltă în Astrakhan în 1705-06, o rebeliune a cazacilor de pe Don în 1707-08 şi violente răscoale ţărăneşti în vestul şi centrul Rusiei în 1708-10. Acestea din urmă au fost reprimate brutal. Petru a fost la fel de intolerant faţă de disensiunile politice. Preobrazenski Prikaz, un departament înfiinţat iniţial pentru a administra problemele regimentului de gărzi cu acelaşi nume, s-a transformat într-o poliţie politică nemiloasă. Un decret emis în 1714 a definit pentru prima dată natura crimelor politice şi guvernul i-a încurajat pe informatori oferindu-le bani.

Campania de la Poltava

În 1708 suedezii au invadat Rusia. Strategia lui Petru a fost să se retragă devastând totul în urma lui şi atrăgându-şi inamicul în inima Rusiei. Carol XII şi-a deviat trupele ocolind Moscova şi luând-o spre Ucraina, unde spera să obţină sprijin din partea lui Mazepa, un hatman cazac. Dar mai puţin de 2000 de cazaci l-au urmat pe Mazepa în tabăra suedezilor şi speranţele lui Carol XII într-un ajutor turcesc au fost zădărnicite. Armata suedeză a suportat o iarnă de o asprime neobişnuită, privaţiunile la care a fost supusă fiind amplificate de victoria repurtată de Petru în octombrie 1708 asupra coloanei suedeze de aprovizionare a armatei. Carol a forţat pătrunderea în Poltava, unde spera să găsească provizii pentru armata lui împuţinată şi extenuată şi a asediat oraşul în aprilie 1709. Petru, care era avantajat de superioritatea trupelor şi artileriei, a lansat un atac direct la 27 iunie 1709. Bătălia de la Poltava a marcat o victorie decisivă a ruşilor. Petru a toastat în cinstea comandanţilor suedezi prizonieri cu cuvintele: "Beau în cinstea celor care m-au învăţat meşteşugul victoriei." Carol XII a fugit în Turcia, unde a rămas până în 1714.

Reforme administrative

Nevoia de forță de muncă sigură și de venituri l-au determinat pe Petru să modernizeze administrația, dar primele reforme au fost improvizate și deficitar planificate. În 1708, el a creat opt enorme diviziuni teritoriale (gubernii), conduse de câte un guvernator care răspundea de siguranța publică, drumuri, administrarea justiției și taxe. Petru și-a dat seama în curând că acest sistem nu era satisfăcător. Necesitatea unui organism care să administreze Rusia în timp ce el se afla în campanie l-a făcut să creeze Senatul în 1711. Acest comitet format din nouă demnitari a devenit un înlocuitor permanent al Dumei Boierilor. El se ocupa de supravegherea guvernatorilor, acționând ca cel mai înalt tribunal din Rusia și materializând ideile țarului în decrete detaliate. Senatul nu era capabil să îndeplinească astfel de sarcini. Dintre membrii lui originari, unul era analfabet și doi au fost mai târziu pedepsiți pentru corupție. Astfel a ajuns să se acumuleze o imensă cantitate de sarcini neîndeplinite. Petru a înțeles nevoia de a eradica corupția și evaziunea fiscală și în 1711 a creat un corp de inspectori, cunoscuți drept inspectori fiscali, conduși de un Oberfiscal, Alexei Nesterov, care a fost el însuși executat mai târziu pentru corupție.

Întâlnirea dintre Petru I și micul Ludovic XV la Hotel des Lesdiguieres din Paris care a avut loc luni 10 mai 1717. Detaliu dintr-o gravură de D-na L.M.J. Hersent (1784-1862). Deși curtenii au fost șocați când Petru l-a luat în brațe pe micul rege, Ludovic, în vârstă de șapte ani, a primit gestul cu destulă bunăvoință.

Al doilea război ruso-turc

După victoria de la Poltava, Petru l-a ajutat pe Augustus II să recâștige tronul Poloniei, sub suzeranitate rusă și a finalizat cucerirea Kareliei și a Livoniei. Armata lui a cucerit Riga, Vyborg și Reval în 1710. Carol XII l-a convins pe sultanul turc Ahmed III să declare război Rusiei în luna noiembrie a aceluiași an. La 7 iulie 1711 o armată rusă comandată de țar a ajuns pe malurile Prutului, înconjurată de o forță turcească mult mai numeroasă. După două zile de luptă, rușii erau în pragul dezastrului și Petru a decis să înceapă negocierile. Condițiile turcilor, deși aspre, erau mai blânde decât se așteptase. El a trebuit să renunțe la Marea Azov, Taganrog și la forturile de pe Nipru, să se abțină de la intervenții în Polonia și să-i permită lui Carol XII să plece nevătămat înapoi, în Suedia.

Continuarea Marelui Război de Nord

Următoarea campanie a lui Petru, cea din Finlanda din anii 1713-14, a fost mai oportună pentru Rusia. La 27 iulie 1714, flota rusă a repurtat o victorie navală importantă asupra suedezilor lângă Capul Hango. Aceste reușite militare le-au provocat altor conducători teama că Rusia ar putea deveni, în locul Suediei, puterea dominantă în Marea Baltică. Presiunile din partea altor puteri l-au forțat pe Petru să-și retragă trupele din Polonia și, în 1717, să renunțe la planul de folosire a Mecklenburg-ului drept bază militară din care să-i atace pe suedezi.

A doua călătorie europeană a lui Petru

În 1717, Petru a întreprins a doua călătorie în Europa, când a vizitat Copenhaga, Amsterdam, Paris și Berlin. Curtea franceză a fost uimită de

Petru cel Mare la masă

Ducele de Saint-Simon a avut ocazia să-l observe pe Petru I în timpul vizitei acestuia din 1717 în Franța.

Ceea ce mânca și bea la cele două mese zilnice este de neconceput, fără a pune la socoteală berea, limonada și alte băuturi pe care le înghițea între aceste mese principale, împreună cu suita sa, care îi urma exemplul: o sticlă sau două de bere, tot atâtea de vin și uneori lichioruri după masă, la sfârșitul mesei, băuturi tari, cum ar fi brandy, din care câteodată bea până la un sfert de litru. Cam aceasta era cantitatea obișnuită la fiecare masă.

Următoarea relatare a fost scrisă de preotul Canon de la Naye, care a luat masa cu țarul în timpul vizitei acestuia la Spa în 1717.

Țarul prezida masa cu scufie de noapte pe cap și fără cravată... Al doilea fel consta din doi mușchi de vițel și patru pui. Observând că unul din pui era mai mare decât celălalt, Majestatea sa l-a apucat cu mâna, și l-a trecut pe sub nas și, după ce a adeverit faptul că era bun, mi-a făcut onoarea să mi-l arunce în farfurie."

Petru I la curtea germană. Gravură de D. Chodowiecki, în care reiese impresia pe care au făcut-o manierele neconvenționale ale lui Petru în timpul vizitelor sale în Occident

nonconformismul țarului. Când l-a întâlnit pe regele Ludovic XV, care avea opt ani, el l-a luat în brațe pe băiat și l-a sărutat. Singurul rezultat diplomatic al acestei călătorii a fost Tratatul de la Amsterdam - un acord tripartit de prietenie între Petru, Ludovic XV și Friedrich Wilhelm I al Prusiei, care nu cuprindea nici o obligație militară. Speranța lui Petru de a îndepărta Franța de Suedia nu s-a împlinit. El s-a întors la St. Petersburg în octombrie 1717.

Petru și Alexei

Fiul lui Petru, Alexei, nu dovedea nici o aplecare către viața militară. Ajuns guvernator al Moscovei în 1708, Alexei a constatat că administrația este plictisitoare și a preferat să se dedice lecturilor religioase. Petru a fost indignat și dezamăgit de fiul lui, un bețiv posac și pios care nu-i împărtășea entuziasmul pentru ideile occidentale. Alexei s-a căsătorit cu Charlotte Christina de Brunswick-Wolfenbutel în 1711. Charlotte era nefericită și privea alarmată cum "partida prințului" formată din boieri și clerici care dezaprobau reformele lui Petru se adunau în jurul soțului ei. Ea i-a născut lui Alexei o fiică, Natalia, în 1714, și a murit în octombrie 1715 la puțin timp după ce a dat naștere unui fiu, Piotr Alexeevici.

După ce soția lui Petru, Ecaterina, a născut un fiu, pe Piotr Petrovici, în 1715, succesiunea nu a mai depins numai de Alexei și relațiile dintre cei doi bărbați au cunoscut o continuă deteriorare până când țarul a amenințat că îl va dezmoșteni pe Alexei și îl va trimite la mănăstire. Temându-se de această ultimă amenințare, Alexei a fugit din Rusia în toamna lui 1716 împreună cu amanta lui, Afronisia, mai întâi la Viena, apoi la Napoli. În octombrie 1717, trimișii lui Petru i-au dat de urmă lui Alexei și, folosind teroarea, l-au obligat să se întoarcă acasă, unde a fost forțat să renunțe public la coroană. Crezând că fuga lui Alexei făcea parte dintr-un complot, Petru a înființat un nou departament guvernamental, Cancelaria Secretă, în scopul investigării cazului și anihilării opoziției. Hărțuit psihologic, Alexei a numit 50 de oameni ca fiind "complicii" lui, printre care se număra și mama lui, Evdokia. Deși mulți dintre cei numiți au fost torturați, nu a ieșit la iveală nici o dovadă de complot. Alexei a fost obligat să asiste la executarea câtorva dintre cei mai apropiați prieteni ai lui. Evdokiei i-a fost cruțată viața, însă a fost trimisă la o mănăstire.

Portret-miniatură reprezentându-l pe Petru I și familia lui, de G.S. Musikiski, pictat între anii 1716-1717. În prezent la Hermitage, St. Petersburg. De la stânga la dreapta: Petru, a doua soție a lui, Ecaterina, țarevicìul Alexei Petrovici, țarevna Anna Petrovna, țarevicìul Petru Petrovici și țarevna Elisabeta Petrovna.

Afronisia, care a fost închisă la întoarcerea în Rusia, a pretins că Alexei îi spusese că atunci când va ajunge țar, va duce o politică total contrară celei promovate de Petru. Confruntat cu trădarea amantei, Alexei a recunoscut că dacă ar fi avut loc o rebeliune împotriva lui Petru, ar fi fost de partea rebelilor.

După două reprize de tortură, a făcut o mărturisire mai completă și a fost condamnat la moarte. Apoi s-a anunțat că țareviciul a murit în urma unui atac cerebral la 15 iunie 1718. Nu există nici o dovadă în sprijinul zvonului că Alexei ar fi murit de mâna tatălui lui.

Un Tată Exasperat Îi Scrie Fiului Său

Țareviciul Alexei Petrovici. Portret de Gottfried Danhauer (1680-1737)

Petru I i-a scris această scrisoare fiului său, țareviciul Alexei, în octombrie 1717. Țareviciul fugise în Italia cu amanta lui, dar trimișii lui Petru i-au forțat să se întoarcă la St. Petersburg, unde a fost supus interogatoriilor, torturilor și în final a murit într-o celulă de închisoare.

Îmi amintesc de apucăturile tale proaste și de încăpățânarea ta. De câte ori nu te-am certat, ba mai mult, te-am și bătut?... Nu s-a lipit nimic de tine; nici o schimbare; totul a fost inutil, fără sens. Nu vrei să faci altceva decât să te distrezi acasă, unde totul a mers pe dos... Ce se va alege din toate acestea, nu numai pentru tine, dar și pentru Imperiu? Gândindu-mă la acestea cu inima până de tristețe și dorind cu disperare să pot face ceva ca să te schimb, consider că este de datoria mea să îți scriu acest ultim testament și să mai aștept un timp să te schimbi cu toată sinceritatea. Dacă nu vei face nimic, te previn că te voi șterge din testament; te voi trata ca pe un membru gangrenat, voi uita că ești singurul meu fiu. Nu este o amenințare fără temei. Să fii sigur - și Dumnezeu îmi este martor - că voi face ce spun. Pentru țara mea și pentru poporul meu nu m-am cruțat. Încă mai sunt gata să mă sacrific. De ce aș cruța un neisprăvit? Mai degrabă m-aș încrede într-un străin decât într-un neisprăvit din sângele meu.

Alte reforme administrative

În a doua perioadă de reforme administrative, Petru a adoptat o strategie mai sistematică. În 1719, marile gubernii (diviziuni teritoriale) au fost împărțite în 45 (mai târziu 50) de provincii, fiecare dintre acestea fiind conduse de un guvernator militar. Provinciile au fost subîmpărțite în districte conduse de câte un comisar districtual. În 1721 s-a creat un sistem de guvernare urbană locală pentru a li se da cetățenilor mai înstăriți controlul asupra ordinii publice și securității interne. Această organizare realizată după modelul suedez nu s-a dovedit eficientă.Nu existau destui oameni educați și de încredere care să pună măsurile în aplicare și Petru s-a văzut nevoit să apeleze din ce în ce mai mult la soldați ca să rezolve problemele. În 1722 era deja evident că proprietarii de pământuri nu erau dispuși și nici capabili să colecteze eficient taxa pe cap de locuitor, așa că sarcina a fost dată în seama armatei.

În 1718 Petru a transformat guvernul central înlocuind sistemul ierarhizării departamentelor (*prikazy*) prin comitete de miniștri și demnitari cu experiență, numite Colegii. Fiecare dintre cele nouă Colegii avea o arie specifică de responsabilități și o echipă de funcționari de stat. Această nouă organizare, care imita sistemul suedez, a permis dezvoltarea experienței departamentale. Preobrazenski Prikaz, departamentul de poliție politică al lui Petru, a supraviețuit acestei reorganizări. Ca și în cazul administrației provinciale, reformele lui Petru s-au lovit de lipsa unor administratori capabili și educați. În 1721, el a creat o nouă funcție, cea de Procuror General al Senatului, care a preluat sarcinile Oberfiscal-ului, răspunzând de supravegherea Colegiilor.

Serviciul militar, educația și biserica

Petru a considerat că era de datoria membrilor nobilimii să servească statul. În 1714 el i-a obligat să-și lase moșiile unui singur moștenitor, astfel încât ceilalți fii să trebuiască să servească statul în cadrul forțelor armate sau în administrație. S-a renunțat la titlurile tradiționale cum era cel de "boier", adoptându-se cele de "conte" și "baron". În 1722 Petru a emis o Listă a Rangurilor, pe baza modelelor suedez, danez și prusac, care recunoștea trei categorii de servicii: forțele armate, curtea și administrația. Fiecare categorie avea 14 ranguri. Cine ajungea la al optulea rang primea un statut echivalent vechii nobilimi. Statutul social depindea acum de servicii și o persoană nu putea urca în ierarhia rangurilor dacă nu avea un anumit nivel de educație. Petru a încurajat traducerea în rusă a unor manuale cu subiecte practice, ca aritmetica sau astronomia și a înființat școli de matematică și navigație, construcții civile, chirurgie și minerit. La sfârșitul domniei, el

(Sus) O pagină din *Abecedarul* lui Istomin, publicat pentru prima dată la Moscova în 1694. Charion, sau Karion Istomin (sfârşitul anilor 1640-1717) a fost poet, educator, enciclopedist şi călugăr. El a lucrat la Tipografia din Moscova începând din 1672. *Abecedarul* lui inovator i-a fost prezentat ţarinei Natalia Kirillovna, mama lui Petru I. Fiecare pagină prezintă o altă literă din alfabet. Istomin a introdus şi litere greceşti pe lângă cele ruseşti, cum se vede pe pagina din imagine, dedicată literei *psi*.

avea în plan înfiinţarea Academiei de Ştiinţă. S-a introdus obligativitatea educaţiei pentru membrii nobilimii, care începând din 1714 nu mai aveau voie să se căsătorească decât dacă deţineau certificatul de absolvire a unei şcoli elementare. În câteva decenii cultura occidentală ajunsese atât de răspândită încât franceza a devenit limba în care vorbea şi scria elita rusă. Petru considera că biserica trebuie să fie sub controlul statului şi să servească nevoile acestuia. După moartea Patriarhului Adrian în 1700, Petru nu a numit nici un înlocuitor. Moşiile patriarhului au trecut sub controlul Departamentului Mănăstirilor şi veniturile acestora au trecut în proprietatea statului. În următorii 20 de ani, biserica, ale cărei privilegii fiscale fuseseră abolite în 1699-1700, a fost supusă unui control statal din ce în ce mai riguros. În 1716 episcopii au fost obligaţi să depună un jurământ de credinţă faţă de ţar. Petru a promovat preoţi ca Feofan Prokopovici, arhiepiscopul Novgorodului, care propovăduia autoritatea absolută a ţarului. În 1721 Petru a abolit patriarhatul şi a plasat biserica sub controlul Sfântului Sinod, un organism supus dreptului de veto al Procuratorului Şef, un demnitar mirean propus de ţar. Atitudinea lui Petru faţă de Vechii Credincioşi era relativ tolerantă. Ei au fost obligaţi să plătească taxe duble, dar nu au fost persecutaţi. Cu toate acestea, Petru nu a reuşit prin acest tratament să îi câştige de partea lui. La fel ca mulţi credincioşi ortodocşi, Vechii Credincioşi erau convinşi că Petru este Anticristul, în parte şi din cauză că acesta tolera credinţa luterană şi catolică.

Reformele lui Petru au introdus contradicţii periculoase în situaţia politică şi societatea rusă. Ca partener al monarhiei, biserica răspândise cu entuziasm credinţa că ţarul este alesul lui Dumnezeu şi supunerea faţă de el este o îndatorire religioasă. Petru a transformat biserica într-un departament al statului pe care succesorii lui l-au exploatat, nu l-au susţinut financiar îndeajuns şi l-au neglijat, subminând astfel puterea bisericii de a le legitima poziţia. Elita instruită care a apărut în Rusia ca urmare a reformelor lui Petru a ajuns să privească biserica controlată de stat şi învăţăturile ei cu scepticism sau dispreţ. Scepticismul faţă de religie a atras după sine scepticismul faţă de justificarea teologică a autorităţii ţarului.

Încheierea Marelui Război de Nord

Negocierile de pace dintre Rusia şi Suedia au început în 1718, dar au fost întrerupte când Carol XII a fost ucis în luptă în Norvegia mai târziu, în acelaşi an. Noua conducătoare a Suediei, Ulrika Eleonora, a decis să continue războiul, sperând că din rândurile puterilor europene se va ridica o coaliţie anti-rusă. Dar acest lucru nu s-a întâmplat şi englezii, a căror marină a fost incapabilă să împiedice incursiunile galerelor ruse pe coasta suedeză, i-au convins pe suedezi să reia negocierile cu ruşii. Acordul de pace s-a semnat la Nystad la 30 august (10 septembrie, stil nou) 1721. Tratatul îi permitea Rusiei să păstreze majoritatea teritoriilor cucerite, deşi Petru a fost de acord să restituie Insulele Aaland şi cea mai mare parte a Finlandei. Rusia avea acum acces la Marea Baltică de la Riga la Vyborg. Petru a sărbătorit triumful luându-şi titlurile de "Petru cel Mare, părintele ţării, Împărat al întregii Rusii" în octombrie 1721. Prezenţa în 1725 a peste 20 misiuni diplomatice permanente în capitale europene a demonstrat hotărârea lui Petru de a face din Rusia un membru respectat al comunităţii europene.

TITLURI IMPERIALE

În octombrie 1721 Senatul i-a conferit lui Petru titlul de "Împărat şi Autocrat al întregii Rusii". Ultima parte a titlului era uşor diferită de formula folosită de predecesorii lui Petru, şi anume "al tuturor Ruşilor", descriere care reflecta pretenţiile ţarilor de a domni peste toate teritoriile fostei Rusii Kievene. Vechea expresie a continuat să fie folosită după epoca lui Petru, mai ales de către scriitori străini.
Titlul complet al lui Petru a fost începând din 1721: "Petru I, cu ajutorul lui Dumnezeu Împărat şi Autocrat al Întregii Rusii, Moscovei, Kievului, Vladimirului şi Novgorodului; Ţarul Kazanului, Ţarul Astrakhanului, Ţarul Siberiei, Suveranul Pskovului şi Mare Prinţ de Smolensk; Prinţ al Estoniei, Livoniei, Kareliei, Tverului, Ugrei, Permului, Viatkăi, Bulgariei şi al altor principate; Suveran şi Mare Duce de Nijny Novgorod, Cernigov, Riazan, Rostov, Yaroslavl, Beluzero, Udoria, Obdoria, Kondia şi Stăpân al Ţinuturilor de Nord; Suveran al Iveriei şi al Ţarilor kartalinian şi georgian; şi Suveran ereditar şi Suzeran al Kabardiniei şi al Prinţilor circassieni şi ai munţilor."
Succesorii lui Petru au modificat titlurile incluzându-l şi pe cel de Mare Duce al Finlandei (1809) şi Ţar al Poloniei (1815).

Politica asiatică a lui Petru

Petru a anexat Kamceatka şi Insulele Kurile şi la sfârşitul domniei l-a angajat pe exploratorul danez Vitus Bering să descopere dacă există o punte de uscat între Siberia şi America de Nord. Speranţele lui de a intensifica comerţul Rusiei cu China au fost zădărnicite. Delegaţiile pe care le-a trimis la Pekin în 1692 şi 1719 nu au obţinut nici o concesie din partea Chinei. A eşuat şi încercarea lui de a stabili un protectorat asupra hanatelor Khiva şi Bokhara. Campaniile lui din Persia din 1722 şi 1723 i-au adus Rusiei o poziţie precară pe ţărmurile vestice ale Mării Caspice.

Relaţii personale

Moartea în 1719 a lui Piotr Petrovici, singurul fiu legitim supravieţuitor al ţarului, a dat naştere unei probleme dinastice. Petru nu era dispus să-i lase tronul lui Piotr Alexeevici, fiul lui Alexei. Este posibil să fi luat în calcul şi o repudiere a Ecaterinei, care arăta din ce în ce mai rău din cauza băuturii excesive şi o căsătorie cu fosta lui amantă, Maria Cantemir, pentru a obţine un moştenitor masculin. Totuşi i-a rămas credincios Ecaterinei şi în mai 1724 a încoronat-o împărăteasă.

În anii 1720, Petru a început să se ocupe de asociaţii lui cei mai apropiaţi. Menşikov,a cărui corupţie fusese de mai multe ori trecută cu vederea, a fost pus sub acuzaţie de către o comisie de investigaţii în 1723 şi încă mai era în cercetări în momentul morţii lui Petru. Vice-cancelarul Şafirov a fost găsit vinovat de delapidare în acelaşi an şi exilat. Chiar şi Ecaterina, care avusese o relaţie extraconjugală cu William Mons, fratele fostei amante a lui Petru, era în pericol să fie acuzată. În noiembrie 1724 Mons a fost executat şi se pare că moartea lui Petru a împiedicat şi pedepsirea Ecaterinei.

Moartea lui Petru

Petru suferea de dureri de coloană, abcese şi o infecţie a căilor urinare, probleme care nu l-au împiedicat însă să înfrunte valurile furioase ale mării ca să-i salveze pe nişte pescari a căror barcă era în pericol să se răstoarne. Febra pe care a contractat-o ulterior l-a slăbit şi mai mult şi în ianuarie 1725 a suferit o operaţie de extragere a pietrelor urinare. În urma operaţiei s-a instalat gangrena şi Petru a murit în dimineaţa zilei de 28 ianuarie 1725. Deşi decretase că începând cu el, împăraţii Rusiei erau obligaţi să-şi desemneze succesorii, a murit fără să fi numit un moştenitor.

Incapabil să învingă atât Turcia cât şi Suedia, Petru alesese soluţia mai înţeleaptă de a se concentra asupra adversarului mai slab şi pătrunderea în spaţiul Mării Baltice a transformat Rusia într-o putere europeană. Câştigurile teritoriale şi reformele lui au pus bazele unor viitoare expansiuni imperiale. Multe din reformele lui administrative s-au dovedit durabile, deşi unele instituţii create de el au fost modificate sau abolite de către succesorii lui. Importanţa capitală pe care a acordat-o armatei ca organ de guvernare nu a caracterizat şi domnia Ecaterinei II. În esenţă statul a rămas un mecanism de formare, finanţare şi control al forţelor armate. Petru făcuse din acest mecanism un organ mai elaborat, mai specializat şi mai eficient.

Petru I pe patul de moarte. Unii specialişti i-au atribuit acest desen, aflat în prezent la Hermitage (St. Petersburg) lui Gottfried Danhauer, deşi părerea generală este că el îi aparţine lui Ivan Nikitin (aprox. 1690-1740).

Ecaterina I
1725-1727

Petru II
1727-1730

Anna
1730-1740

Ivan VI
1740-1741

Elisabeta
1741-1761
(dec. 25 dec.1761 Stil Vechi
5 ian.1762 Stil Nou)

Petru III
1761-1762

Ecaterina II
("cea Mare")
1762-1796

Paul
1796-1801

Alexandru I
1801-1825

Elisabeta

Ecaterina II

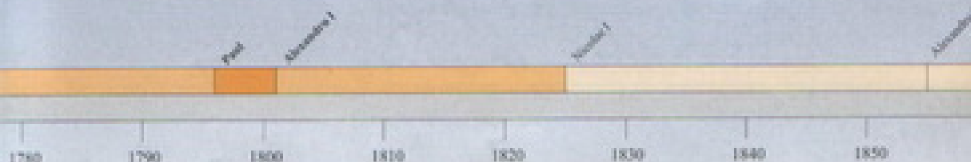

Paul

Alexandru I

ZENITUL ȚARISMULUI

În perioada din 1725 până în 1762 succesiunea la tronul Rusiei a fost stabilită de Gărzi și puterea a rămas în mâinile facțiunilor aristocratice și ale favoriților curții. Totuși, domniile Ecaterinei I, Annei și Elisabetei nu au reprezentat doar o epocă de frivolitate și stagnare. Dezvoltarea culturii de curte a consolidat prestigiul monarhiei și Rusia a cunoscut un progres economic și o sporire a influenței sale în Europa. Ecaterina cea Mare, care își datora și ea venirea la putere Gărzilor și care a rămas celebră pentru favoriții ei, a fost prima conducătoare de după Petru I care a întărit instituțiile guvernamentale. Această reușită, precum și extinderea imperiului, au făcut ca Rusia să fie în stare să reziste invaziei franceze din timpul domniei nepotului ei, Alexandru I.

Rolul de frunte pe care l-a jucat Rusia în înfrângerea lui Napoleon a demonstrat superioritatea ei ca putere europeană. Alexandru nu a vrut și nu a putut să excludă ideile europene occidentale care au încurajat elita Rusiei să pună la îndoială situația socială existentă. Atât Ecaterina cea Mare cât și Alexandru au recunoscut că șerbia împiedica dezvoltarea economică, dar nici unul dintre ei nu a riscat abolirea ei. Ei nu au îndrăznit să-și îndepărteze nobilimea deținătoare de șerbi, ale căror privilegii au fost consolidate de Ecaterina și au fost lipsiți de structurile administrative de care ar fi fost nevoie ca să țină sub control o populație țărănească emancipată.

Екатерина I — Ecaterina I
1725–1727

Петр II — Petru II
1727–1730

Анна — Anna
1730–1740

Ecaterina I de Jean-Marc Nattier (1685-1766), un important portretist francez. Tabloul, care prezintă o imagine măgulitoare a țarinei, a fost pictat în 1717. Băutura și viața privată zbuciumată își puseseră amprenta asupra aspectului exterior al Ecaterinei în momentul urcării ei pe tron în 1725.

ECATERINA I

Nume complet
Marfa Skavronskaia
Tatăl
Samuel Skavronski
Mama
Dorothea Hahn
Locul și data nașterii
Ringen, lângă Dorpat
5 aprilie 1684
Urcarea la tron
28 ianuarie 1725
Decedată
St. Petersburg
6 mai 1727
Febră

Soțul
1712* **Petru I**
Dec. 1725
* S-au căsătorit în secret în 1707
Copii
Paul (1704)
Petru (1705)
Ecaterina (1707)
Anna (1708)
Elisabeta (1709)
Natalia (1713)
Margarita (1714)
Petru (1715)
Paul (1717)
Natalia (1718)
Petru (1723)
Paul (1724)

Ecaterina I

Țarina era o femeie scundă și îndesată cu o piele foarte oacheșă, care nu avea nici distincție nici grație. Doar uitându-te la ea îți dădeai seama că era de origine inferioară... Avea o mulțime de decorații și podoabe vechi cusute pe rochie, astfel că atunci când mergea părea că se aud zornăind clopoțeii unui măgar.

Marchiza de Bayreuth, *Memorii*

În perioada bolii finale a lui Petru, curtea s-a divizat în funcție de succesiune. Unii, mai ales membrii ai familiilor boierești de frunte, îl sprijineau pe Piotr Alexeevici, nepotul împăratului. Alții, care fuseseră avansați în rang de Petru, vedeau în venirea la tron a împărătesei Ecaterina un mijloc de a-și păstra propria poziție. Sprijinul lui Menșikov, colonel al Gărzilor Preobrazenski, și al altor ofițeri cu ranguri înalte a reprezentat un avantaj pentru cauza Ecaterinei. În noaptea de 27-28 ianuarie, membri ai facțiunii loiale împărătesei au făcut o incursiune prin cazarmă ca să se asigure de credința ofițerilor. Imediat după moartea lui Petru, Ecaterina a încredințat Senatului problema succesiunii. Oponenții ei, inclusiv

Ecaterina I Crearea Consiliului Suprem Secret
Petru II Exilarea lui Menșikov
Anna

1715 1720 1725 1730 1735 1740 1745 17[50]

SUCCESORII LUI PETRU CEL MARE

(1) Maria Miloslavskaya = ALEXEI MIHAILOVICI țar 1645–1676 = (2) Natalya Narîșkina

SOFIA regentă 1682–1689
FEODOR III țar 1676–1682
Praskovia Saltykova = IVAN V țar 1682–1696
(1) Evdokia Lopuhina = PETRU I „cel Mare” țar 1682–1725 = (2) ECATERINA I împărăteasa 1725–1727

Alexei (d. 1718) = Charlotte de Brunswick-Wolfenbüttel
2 fii (decedați în copilărie)

Natalia (d. 1728, fără urmași)
PETRU II 1727–1730 (fără urmași)

Anna (d. 1728) = Karl-Friedrich Duce de Holstein-Gottorp
ELISABETA împărăteasă 1741–1761 (fără urmași)
Petru (d. 1719)
alți urmași decedați în copilărie

2 fiice (decedate în copilărie)
Catherine (d. 1733) = Karl Leopold Duce de Mecklenburg
ANNA împărăteasă 1730–1740 = Friedrich-Wilhelm Duce de Courlandia (fără urmași)
Praskovia (d. 1731, fără urmași)

PETRU III (Karl Peter Ulrich) țar 1761–1762 = ECATERINA II cea Mare împărăteasă 1762–1796

Anna Leopoldovna = Anton Ulrich Duce de Brunswick-Wolfenbüttel

PAUL țar 1796–1801

IVAN VI țar 1740–1741 (dec. 1764)
alți doi fii și două fiice

Elisabeta și Anna, fiicele lui Petru I într-un portret de Louis Carvaque (1684-1754)

Dolgoruky, au fost reduși la tăcere când clădirea a fost invadată de ofițerii Gărzii.

✓ Ecaterina se dedica mai ales plăcerilor mesei și patului și satisfacerii dorinței de răzbunare. Evdokia, prima soție a lui Petru, a fost mutată din mănăstire într-o celulă sordidă din fortăreața Schlusselburg. Deși Senatul sprijinise urcarea Ecaterinei pe tron, adevărata putere a trecut în scurt timp în mâinile Consiliului Suprem Regal, creat în februarie 1726 și condus de Menșikov. Funcția de Procurator General a fost desființată, ca și o serie de departamente înființate de Petru. În principal, Consiliul Suprem Regal a continuat politica lui Petru, deși taxa pe cap de locuitor a fost redusă ca urmare a exodului continuu de țărani din centrul Rusiei. Anna, fiica lui Petru cel Mare, s-a căsătorit cu Karl-Friedrich, duce de Holstein-Gottorp în 1725 și rușii au semnat o alianță cu Austria în 1726.

✓ Împărăteasa voia să o desemneze moștenitoare pe fiica ei Elisabeta, deși opinia publică îl prefera pe Piotr Alexeevici. S-a discutat posibilitatea ca Petru să se căsătorească cu Elisabeta, dar Menșikov a convins-o pe Ecaterina, care era deja suferindă, să accepte căsătoria fiicei ei Maria cu Petru. Ecaterina a murit la data de 6 mai 1727 de febră.

PETRU II	
Nume complet Piotr Alexeevici Romanov *Tatăl* Alexei Petrovici Romanov *Mama* Charlotte de Brunswick-Wolfenbuttel *Locul și data nașterii* St. Petersburg 12 octombrie 1715	*Urcarea la tron* 6 mai 1727 *Decedat* Moscova 18 ianuarie 1730 Variolă Necăsătorit Logodit cu Ecaterina Alexeevna Dolgorukaia Nici un urmaș

PETRU II

Împăratul este rareori văzut, nu are salon și nu pare să-i placă nimic în afara vânătorii. Marele lui favorit, prințul Dolgoruky, îl încurajează în această preocupare de teamă să nu fie înlocuit... Este foarte înalt și masiv pentru vârsta lui, căci tocmai a împlinit cincisprezece ani; este bălai, dar are pielea foarte bronzată din cauză că își petrece mult timp vânând, are trăsături frumoase, dar un aspect general lipsit de demnitate și, deși este tânăr și chipeș, nu are nimic atrăgător sau agreabil.

D-na Vigor, o englezoaică ce locuia la St. Petersburg

Petru II (1727-1739) a urcat pe tron la vârsta de 11 ani. Una din primele măsuri luate de el a fost să o elibereze din închisoare pe bunica lui, Evdokia. Anunțul lui Menșikov referitor la logodna fiicei lui, Maria, cu împăratul i-a înrăncenat și mai mult pe oponenții lui. O facțiune aristocratică în frunte cu Dolgoruky l-a convins pe Petru, care nu era nici el prea încântat de perspectiva căsătoriei cu Maria, să-l exileze pe Menșikov și familia lui în Siberia în 1727. Acesta a murit acolo în 1729.

Căderea lui Menșikov a fost descrisă de unii istorici ca triumful facțiunii conservatoare, anti-petrine. Deși curtea s-a mutat la loc la Moscova, care a redevenit capitală, și s-au redus cheltuielile destinate marinei, Consiliul Suprem Regal încă mai conținea membri din administrația petrină ca de exemplu prințul Dmitri Golițin și Andrei Osterman. Facțiunea Dolgoruky l-a convins pe Petru II să se logodească cu Ecaterina, fiica lui Alexei Dolgoruky, dar în ianuarie 1730 Petru a murit de varicelă chiar în ziua în care urma să se căsătorească.

(Sus) Petru II. Gravură de Wortmann. Petru s-a născut în 1715 ca fiu al nenorocosului țarevici Alexei Petrovici și al Charlottei de Brunswick-Wolfenbuttel. Mama lui a murit la scurt timp după naștere, iar tatăl lui în 1718. Educația băiatului a fost supravegheată de Menșikov, pe care îl antipatiza. Petru a căpătat pasiunea vânătoarei, biliardului și dansului.

(Jos) Berezovo în vestul Siberiei, locul în care a fost exilat prințul Menșikov, care a murit acolo în octombrie 1729. Gravură din secolul 18.

ANNA	
Nume complet	*Decedată*
Anna Ivanovna Romanova	St.Petersburg
Tatăl	17 octombrie 1740
Ivan V	Insuficiență renală
Mama	*Soțul*
Praskovia Saltîkova	1710 Friedrich-Wilhelm, Duce de Kurlanda
Locul și data nașterii	Decedat 1711
Moscova	*Copii*
28 ianuarie 1693	Nici unul
Urcarea la tron	
25 februarie 1730	

ANNA

... o femeie de construcție masivă, foarte bine proporționată pentru talia ei, cu o alură ușoară și grațioasă. Are pielea negricioasă, părul negru, ochii de un albastru întunecat; chipul ei are ceva respingător la prima vedere, dar când vorbește are pe buze un zâmbet nespus de dulce.

D-na Vigor, o englezoaică ce locuia la St. Petersburg

Petru a murit fără să desemneze nici un moștenitor. Consiliul Suprem Regal, dominat de facțiunile Golițin și Dolgoruky, i-au eliminat de la succesiune pe Elisabeta, fiica supraviețuitoare a lui Petru I, și pe nepotul acestuia, Karl Peter Ulrich, pe motiv că atât Elisabeta cât și Anna, mama lui Peter Ulrich, se născuseră în afara căsătoriei. Consiliul i-a examinat apoi pe descendenții lui Ivan V. Ecaterina, fiica supraviețuitoare mai mare, nu a fost acceptată din cauza soțului ei, ducele de Mecklenburg, care nu prezenta încredere. Sora ei, Anna, văduva lui Friedrich-Wilhelm Duce de Kurlanda, a fost considerată ușor de manevrat politic. După o căsnicie dintre cele mai scurte (ducele decedase în urma unui atac cerebral chiar în timpul călătoriei de nuntă) ea s-a mutat în Kurlanda, consolându-se mai întâi cu contele Bestuzev, Marele Șambelan de la curtea ei și mai târziu cu Ernst Johann Biron sau Buhren, un membru al unei vechi familii aristocratice din Kurlanda a cărui soție, Benigna, era una din doamnele ei de onoare.

Consiliul Suprem Regal i-a oferit Annei tronul cu anumite condiții. Ea nu avea voie nici să se recăsătorească, nici să numească un succesor, iar Consiliul va continua să conducă afacerile guvernului. Alți nobili nu au văzut motivul pentru care clica ce dominase în domnia precedentă ar rămâne la putere și au înaintat propuneri alternative. După sosirea ei la Moscova, Anna a fost informată asupra acestor tensiuni de către Andrei Osterman, care lucrase în serviciul lui Petru I ca Vicepreședinte al Colegiului Afacerilor Externe, și care era decis să dejoace planurile facțiunilor Golițin și Dolgoruky. La 25 februarie 1730 ea a semnat condițiile și apoi, răspunzând unei petiții din partea a 150 de nobili, a rupt în bucăți documentul și și-a anunțat intenția de a domni autocratic. Mai mulți adepți ai lui Dolgoruky au fost exilați sau executați. Dmitri Golițin a fost în cele din urmă condamnat la închisoare pe viață.

Mulți istorici au caracterizat domnia Annei (1730-1740) drept Bironovscina (era Biron), o perioadă de guvernare represivă și rapace, dominată de germani. Istoricul Kliucevski din secolul 19 a scris că "... Rusia a fost năpădită de nemți la fel cum se împrăștie gunoiul dintr-un sac cu găuri, au infestat curtea, s-au îngrămădit în jurul tronului și au înșfăcat posturile cele mai bine plătite din administrație." Din cercetările recente ruse aflăm însă că de fapt procentul de generali străini din armata rusă a scăzut în timpul domniei Annei. Nu mai exista un "Partid German"; într-adevăr, existau rivalități acerbe între germanii cu poziții importante la curte. Deși Biron era iubitul Annei și Mare Șambelan, el nu a depus nici un

Împărăteasa Anna. Gravură de Wagner din portretul lui G. Amiconi. D-na Vigor, care și-a petrecut mult timp în compania împărătesei, a scris: "Dacă aș vorbi despre o persoană oarecare, aș spune că are mai mult bun-simț decât inteligență, deși are uneori un fel de a face câte o scurtă remarcă satirică ce este cu adevărat inteligentă, dar întotdeauna îndulcită de o atât de mare bunăvoință încât nu șochează niciodată. Are o voce plăcută și vorbește foarte clar."

Istoricul Karamzin despre Anna

Rusia reformată era în acea perioadă ca o mare clădire neterminată care dă deja semne de prăbușire iminentă. Departamentele justiției și armatei, precum și politica noastră externă, erau în stare de decădere. Dar Osterman și Munnich, mânați de ambiția de a fi considerați în țara lor natală niște "mari oameni", au muncit fără odihnă și cu rezultate strălucite. Primul i-a readus Rusiei locul de frunte în sistemul statelor europene, către care își concentrase toate eforturile Petru I; al doilea a îmbunătățit și a revitalizat armata și ne-a adus victorii. Dar pentru ca gloria să fie absolută, domnia Annei avea nevoie de un al treilea om de stat înțelept, capabil să facă legi pentru ruși și să-i învețe drepturile cetățenești. Dar nefericitul atașament al Annei față de un favorit lipsit de suflet și meschin a aruncat o umbră asupra vieții și locului ei în istorie. A fost reactivat Tribunalul Secret de la Preobrazenskoe și torturile; în celulele lui și în piețele orașului au curs șuvoaie de sânge.

efort să învețe limba rusă sau să se informeze despre afacerile guvernului. Politica represivă a regimului a fost condusă de ruși, iar obiectivele politicii externe au fost în mare parte aceleași ca în vremea domniei lui Petru I. Noțiunea Bironovscina a apărut în primii ani de domnie a Elisabetei (1741-1761), care a căutat să-și justifice lovitura de stat denigrându-și predecesorii.

Nici Anna nu a dovedit un interes prea mare pentru problemele statului. Deși Consiliul Suprem Regal a fost abolit, guvernul a rămas oligarhic. Cabinetul, înființat neoficial la începutul domniei, a fost recunoscut oficial ca principala instituție din stat în 1735. În 1732 St. Petersburg a devenit din nou capitală.

Teroare și reforme

Teroarea care a adus faima acestei domnii a avut mai multe cauze. Anna, care nu avea urmași, a ajuns să se teamă că va fi înlăturată de Elisabeta, singurul vlăstar supraviețuitor al lui Petru I. Speranța lui Petru ca Elisabeta să realizeze o căsătorie dinastică fuseseră zădărnicite de faptul că aceasta era născută în afara căsătoriei, în 1709. Elisabeta a rămas necăsătorită, deși în 1732 era îndrăgostită nebunește de Alexei Razumovski, un corist chipeș din Capela Imperială. Ea și-a format un cerc de prieteni din care făceau parte membri ai familiilor Șuvalov și Voronțov, și i-a strâns în jurul ei pe toți cei care erau nemulțumiți de regimul Annei. Ea a sprijinit de asemenea o serie de ofițeri de armată influenți și și-a câștigat renumele de "nașă a Gărzilor".

Conspiratorii, reali sau presupuși, erau tratați cu asprime de Anna și consilierii ei. Primii ani de domnie au fost marcați de pierderi de recolte și epidemii, care au dus la un declin al veniturilor din taxe. Autoritățile locale, amenințate de confiscarea proprietăților dacă nu reușeau să colecteze taxele restante, au adoptat metode brutale de strângere a plăților. Conform estimărilor, în jur de 20-30.000 de oameni au fost deportați în Siberia în perioada 1730-40.

Domnia nu a fost lipsită de reforme constructive. Marina, neglijată de la moartea lui Petru, a fost reabilitată. S-au înființat brigăzi de pompieri la Moscova și St. Petersburg în 1736, iar în 1740 s-a creat un serviciu de poștă. Începând din 1731, nobilii au avut din nou voie să-și divide moșiile între moștenitori, iar în 1736 s-a decretat că un fiu din fiecare familie nobilă va fi scutit de serviciul față de stat ca să poată administra moșia. Nobilii care serveau corespunzător aveau permisiunea să se pensioneze după 25 de ani. Corpul Imperial de Cadeți, fondat în 1732, asigura tinerilor nobili o educație completă. Regimul a luat măsuri de încurajare a creșterii economice. Unii țărani aflați în slujba statului au fost transferați la munca în fabrici și în 1734 a fost semnat un tratat comercial cu Marea Britanie.

Politica externă

Politica externă era dominată de Osterman, care a menținut relații bune cu Austria. În Războiul pentru Succesiune din Polonia (1733-36), care a început odată cu moartea lui Augustus II al Poloniei, rușii l-au alungat pe

Trăsura de grădină a Annei. Pe lambriul ei este pictat un portret al Annei.

Stanislaus Lescinski, alesul majorității electorilor și l-au înscăunat rege pe Augustus II de Saxonia. Franța a fost atrasă în acest război, deoarece Stanislaus Lescinski era socrul lui Ludovic XV și forțele ruse împreună cu cele austriece au întreprins o campanie împotriva francezilor în regiunea Rinului. În costisitorul război cu Turcia început în 1736 rușii au repurtat o serie de victorii, inclusiv recucerirea Mării Azov, dar Pacea de la Belgrad (1739) le-a adus prea puține câștiguri teritoriale. Pentru a-și asigura sprijinul persanilor în acest război, Rusia a acceptat să se retragă din teritoriile de la Marea Caspică ce fuseseră cucerite de Petru I. Până în 1740 rușii și-au stabilit suzeranitatea oficială asupra triburilor de cazaci din Asia Centrală.

Patronajul cultural

Anna a patronat artele într-o manieră oarecum selectivă. Ea a recrutat prima trupă de teatru imperială permanentă, un grup de actori italieni de elită din care făcea parte și mama lui Casanova și i-a dat permisiunea lui Jean-Baptiste Lande să întemeieze prima școală de balet din Rusia. Splendoarea arhitectonică a domniei s-a dovedit efemeră. Palatul Annenhof din lemn, opera lui Rastrelli, a fost demolat de Ecaterina II și Palatul de Gheață al lui Ieropkin s-a topit. Gusturile personale ale Annei erau un amestec de simplu și extravagant. Disprețuia băutura excesivă și bucătăria sofisticată, dar a încurajat jocurile de noroc de la curte. Îi plăcea vânătoarea și complicatele pârtii de gheață construite special pentru distracția ei. Ca și Petru I a strâns în jurul ei pitici, pe care îi trata când cu brutalitate, când cu bunăvoință. Talentatul violonist napolitan Pietro Mira, cunoscut drept Pedrillo, a devenit bufonul favorit al împărătesei. Odată, când Anna a tras în el cu gloanțe pentru păsări, a căzut pe spate într-o fântână, dar a fost ulterior consolat cu o recompensă de 500 de ruble.

PALATUL DE GHEAȚĂ

Principala țintă a umorului crud al Împărătesei Anna, Prințul Mihail Alexeevici Golițin, a fost obligat să imite în public o găină care clocește ouă drept pedeapsă pentru că se căsătorise cu o italiancă și se convertise la catolicism. După moartea soției, Anna l-a forțat pe Golițin să se căsătorească cu una din doamnele ei de onoare, pe nume Kalmyk. Mirilor li s-a ordonat să-și petreacă noaptea nunții într-un sofisticat palat de gheață construit pe râul Neva acoperit de sloiuri în iarna aspră din 1739-40. Anna a aranjat transportul acestora într-o cușcă așezată pe spatele unui elefant. Palatul, construit în stil paladin, a costat 30.000 ruble. Avea fațada decorată cu statui de gheață, o grădină cu copaci și arbuști sculptați în gheață și o cameră de baie de gheață. În interior, mobila și accesoriile erau toate din gheață. Arhitectul Petru Ieropkin, a fost șeful Comisiei de Dezvoltare Sistematică a St. Petersburg-ului înființate de Anna după distrugerea orașului în incendiul din 1737. Ieropkin a fost decapitat în 1740 pentru presupusa lui implicare într-o conspirație împotriva Împărătesei.

Succesiunea

Biron, care a devenit Duce de Kurlanda în 1737, spera să-și consolideze poziția căsătorindu-și fiul cu nepoata Annei, Anna Leopoldovna. În 1731 împărăteasa a decretat că tronul va fi moștenit de copilul Annei Leopoldovna, indiferent de sexul acestuia. Ea l-a ales pe Anton Ulrich, Duce de Brunswick-Wolfenbuttel, drept consort al nepoatei ei și cei doi s-au căsătorit în 1739. Împărăteasa, a cărei stare de sănătate se înrăutățea, spera să poată transmite coroana unui descendent al lui Ivan V și a fost încântată când Anna Leopoldovna a dat naștere unui fiu, Ivan, în august 1740. Ea l-a desemnat imediat pe nou-născut drept moștenitorul ei și pe Biron drept regent. Elisabeta a fost obligată să îi jure credință lui Ivan. Anna Leopoldovna, care nutrise speranța să îi urmeze la tron mătușii ei, a suferit o amarnică dezamăgire. Împărăteasa, care fusese diagnosticată ca având un ulcer al rinichilor, a murit la 17 octombrie 1740 la vârsta de 47 de ani.

Иван VI Ivan VI

1740–1741

Елизавета Elisabeta

1741–1761*

Împărăteasa Elisabeta. Gravură engleză din 1761 din portretul pictat de Contele Pietro Rotari (1707-62)

*Elisabeta a murit la 25 decembrie 1761 (Stil Vechi), 5 ianuarie 1762 (Stil Nou)

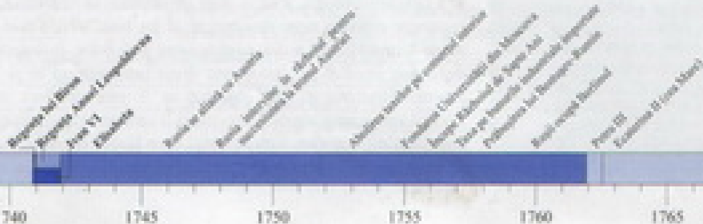
IVAN VI	
Nume complet Ivan Antonovici de Brunswick-Wolfenbuttel *Tatăl* Anton Ulrich, Duce de Brunswick-Wolfenbuttel *Mama* Anna Leopoldovna de Mecklenburg-Schwerin *Locul și data nașterii* St. Petersburg 12 august 1740	*Urcarea la tron* 17 octombrie 1740 *Detronare* 25 noiembrie 1741 *Decedat* Fortăreața Schlusselburg 5 iulie 1764 Înjunghiat mortal de gardienii lui *Succesori* Fără urmași

Ivan VI

Ivan VI a moștenit tronul în octombrie 1740, când avea mai puțin de două luni. Biron, care fusese desemnat regent de către împărăteasa Anna, a fost răsturnat în noiembrie 1740 printr-o lovitură de stat condusă de rivalul lui, Munnich, și exilat în Siberia. Mama lui Ivan, Anna Leopoldovna, a devenit regentă. Ea a dovedit un interes mediocru pentru problemele de stat, iar atașamentul puternic față de domnișoara ei de onoare Julia Mengden a fost un motiv de scandal.

La început guvernul a fost dominat de Munnich, care însă a demisionat în martie 1741 simțind că prin împărțirea responsabilităților în cadrul Cabinetului, puterea lui se diminuase. Cabinetul încerca să accelereze procesul de manevrare a petițiilor și să construiască un buget global. Reclamațiile legate de slaba calitate a uniformelor militare au dus la impunerea unui control mai strict în industria textilă și introducerea zilei de lucru de 15 ore și un salariu minim de 15 ruble pe an.

Osterman a avertizat-o în repetate rânduri pe Anna Leopoldovna că ambasadorii francezi și suedezi o încurajau pe Elisabeta să comploteze împotriva ei. În noiembrie 1741, când Anna i-a adus la cunoștință acest

Ivan VI bebeluș. Soarta nou-născutului s-a dovedit foarte diferită de cea prefigurată în această gravură alegorică realizată de I. Leopold și publicată în Germania în 1741. Împăratul detronat și-a petrecut mare parte din scurta lui viață închis și izolat. Se crede că Ecaterina II l-a vizitat pe "Deținutul fără nume numărul 1", cum era cunoscut oficial Ivan, la scurt timp după ce a obținut puterea în 1762. La începutul zilei de 5 iulie 1764 un ofițer ucrainean neloial, pe nume Mirovici a încercat să-l elibereze pe Ivan, care a fost imediat înjunghiat mortal în celula din fortăreața Schlusselburg în care se afla, de către gardienii Vlasov și Chekin care îl păzeau. Atât Elisabeta cât și Ecaterina dăduseră ordin ca, în cazul în care se va încerca eliberarea lui, Ivan să fie ucis.

fapt, ea a susținut că este nevinovată. Deși cele două femei se împăcaseră, Elisabeta știa că unitățile Gărzii, în care se aflau și principalii ei sprijinitori, primiseră ordin să părăsească capitala. De teamă să nu fie forțată să se călugărească, un mod de viață care nu se potrivea deloc cu felul ei de a fi, a trecut la acțiune. În primele ore ale zilei de 25 noiembrie 1741, ea a condus unitățile Gărzii Preobrazenski care au arestat-o pe regentă.

Elisabeta a promis că le va permite Annei Leopoldovna, soțului ei Anton Ulrich și copiilor lor să plece în Germania, dar i-a ținut în custodie până în 1744, când a ordonat trimiterea lor în nordul îndepărtat al Rusiei. Anna Leopoldovna a murit la naștere în 1746, la Kholmogori. Fostul Ivan VI a fost despărțit de familie și crescut în arest. Elisabeta a dat ordin să fie ucis dacă se va încerca salvarea lui și în 1756 a cerut transferarea lui în fortăreața Schlusselburg. Ulterior, Ecaterina II a confirmat aceste ordine și Ivan a fost ucis prin înjunghiere de gardienii lui în 1764, când un ofițer nemulțumit a încercat să îl elibereze. Familia lui a rămas în arest la domiciliu la Kholmogori. Anton Ulrich a murit acolo în 1774. În 1780 Ecaterina II le-a permis copiilor rămași în viață să plece în Danemarca, unde au trăit pe cheltuiala ei.

ELISABETA

Prințesa Elisabeta este foarte frumoasă. Are părul blond deschis, ochii albaștri, mari și șăgalnici, dantură frumoasă și o gură grațioasă. Este cam durdulie, dar foarte elegantă și neîntrecută la dans... Când se află în lume este de o veselie neafectată și un oarecare aer de frivolitate care pare să-i cuprindă întregul fel de a fi, dar în particular am auzit-o vorbind pe un ton atât de rezonabil și de cumpănit încât sunt încredințată că cealaltă purtare este prefăcută.

D-na Vigor, o englezoaică ce locuia la St. Petersburg

Împărăteasa Elisabeta avea o ascuțită inteligență nativă, era mereu binedispusă și se desfăta cu plăceri din belșug. Cred că avea o inimă bună; avea o mare distincție și multă vanitate; voia să strălucească și îi plăcea să fie admirată. Cred că frumusețea trupului și lenea naturală au dăunat mult caracterului ei.

Ecaterina cea Mare *Memorii*

ELISABETA

Nume complet
Elisabeta Petrovna Romanova
Tatăl
Petru I
Mama
Ecaterina I
Locul și data nașterii
Kolomenskoe
18 decembrie 1709
Urcarea la tron
25 noiembrie 1741
Decedat
St. Petersburg
25 decembrie 1761
(5 ianuarie 1762 SN)
Atac cerebral
Stare civilă
Se crede că a fost căsătorită cu Alexei Razumovski în 1742. Nu există nici o dovadă sigură în acest sens sau despre existența vreunui urmaș.

Pentru mulți istorici domnia Elisabetei a întruchipat corupția unei curți imperiale al cărei lux depindea de exploatarea a milioane de șerbi. A fost totodată o perioadă de creștere economică și progres cultural. Împărăteasa a înțeles în ce măsură interesele ei coincideau cu cele ale nobilimii, ale cărei privilegii au fost consolidate, deși nu în defavoarea autocrației. Distracțiile ei preferate erau dansul, muzica, artele frumoase și ospețele. Suferind de insomnie cronică, ea avea obiceiul să roage câte o doamnă din suită să-i gâdile picioarele în timp ce își aștepta în pat amantul. Acest hedonism frivol se combina cu obișnuința de a participa regulat la slujbele religioase și cu frevente pelerinaje. Kliucevski a caracterizat-o drept "o doamnă deșteaptă și bună, dar dezordonată și încăpățânată".

ISTORICUL KARAMZIN DESPRE ELISABETA

... ea a restabilit autoritatea Senatului, a abolit pedeapsa cu moartea, a avut amanți binevoitori și o pasiune pentru petreceri și poezii de dragoste. Deși avea o fire blajină, Elisabeta a intervenit într-un război pe cât de sângeros pe atâta de inutil pentru Rusia. Cel mai important om de stat din vremea ei a fost Cancelarul Bestuzev, un om dotat cu înțelepciune și energie, dar avar și părtinitor. Pasivă din cauza indolenței, Regina i-a dat libertate de mișcare în politică și în afacerile imperiului. În cel din urmă-a debarasat de el și apoi a comis o nouă gafă anunțând solemn în fața poporului că ministrul, persoana care reprezentase spiritul întregii ei domnii, era cel mai ticălos dintre muritori!

Noul regim

Opinia că lovitura de stat din 25 noiembrie 1741 care a adus-o pe Elisabeta la tron a fost totalmente acțiunea unei facțiuni aristocratice a fost recent contrazisă. Majoritatea membrilor Gărzilor implicați nu au fost nobili. Ei erau nemulțumiți de influența excesivă a străinilor de la curte și venerau memoria lui Petru I. Elisabeta a căutat să-și legitimeze domnia scoțând în evidență faptul că era fiica lui Petru și a încercat să guverneze conform propriilor ei principii. Cu ajutorul propagandei memoria lui Petru a fost glorificată și domnia Annei și regența acesteia au fost denigrate. S-a dizolvat cabinetul de miniștri și s-a restaurat autoritatea Senatului.

Deși Osterman și Munnich au fost exilați, nu s-a făcut o epurare generală a străinilor. Împărăteasa a avut grijă să rămână în relații bune cu biserica ortodoxă, care îi sprijinise lovitura de stat, și a urmat o politică punitivă împotriva Schismaticilor. Totuși, la încoronarea ei la Moscova în 1742, ea a luat coroana din mâinile arhiepiscopului de Novgorod și și-a pus-o pe cap, gest prin care se afirma subordonarea bisericii față de autocrație. Administrarea terenurilor bisericilor a revenit în mâinile Sfântului Sinod, dar Elisabeta avea să regrete această decizie și în 1756 pământurile au trecut din nou sub control laic.

Portretul lui Ivan Ivanovici Șuvalov (1792-97) pictat în perioada anilor 1760 de de Veilly. Șuvalov nu a avut funcții oficiale în stat, dar a exercitat o mare influență asupra Elisabetei, făcându-l pe Voltaire să îl descrie drept "Pompadour-ul Rusiei".

Succesiunea și guvernul

Elisabeta a trecut rapid la rezolvarea problemei succesiunii. Ivan VI și familia lui au fost ținuți în custodie și ulterior trimiși în exil în nordul arctic al Rusiei. Dovada existenței lor, inclusiv monedele , portretele și documentele legale, au fost distruse. Un alt potențial rival, nepotul ei Karl Peter Ulrich de Holstein-Gottorp, a fost neutralizat prin chemarea lui în Rusia și desemnarea lui drept moștenitor în 1742. În 1745 Elisabeta a aranjat o căsătorie între Peter și Sophia Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst, care a fost primită în rândurile creștinilor ortodocși sub numele de Ecaterina. Incapacitatea cuplului de a da moștenitori i-a provocat Elisabetei o mare îngrijorare. Abia în 1754 Ecaterina a dat naștere unui fiu, Paul.

Deși împărăteasa a dovedit un oarecare interes față de guvernare, luarea deciziilor obișnuite a rămas în mâinile demnitarilor cu vechime. Ea și-a menținut autoritatea neangajându-se niciodată în întregime în favoarea nici unei facțiuni. Razumovski, cu care se pare că s-a căsătorit în secret în 1742, nu avea ambiții politice. În anii 1740, Alexei Petrovici Bestușev-Riumin, pe care îl antipatiza, deși îi prețuia calitățile de politician, era cel mai important dintre înalții ei funcționari de stat. Figurile dominante din a doua jumătate a domniei erau membri ai familiilor Vorontov și Șuvalov. Ivan Ivanovici Șuvalov a fost după 1749 principalul favorit al Elisabetei și deci un om cu o influență considerabilă, dar autoritatea verilor lui, Alexandru și Petru, era mult mai mare. Nu există mărturii care să ateste zvonurile conform cărora Elisabeta ar fi avut copii de la vreunul din amanții ei.

Războiul pentru succesiune din Austria

Frederick cel Mare al Prusiei. Portret-camee de Wedgwood datând de la sfârșitul secolului 18.

Împărăteasa a dovedit un interes activ față de politica externă. Bestuzev-Riumin se opunea facțiunii francofile conduse de medicul Elisabetei, Armand-Lestocq, care o înconjura pe împărăteasă. El susținea menținerea unor bune relații cu Marea Britanie și avea încredere într-o alianță cu Austria, căci ambele puteri aveau motive să se teamă de turci. O Saxonie puternică era importantă pentru Rusia, deoarece Electorul Saxoniei era în același timp și regele Poloniei.

Elisabeta a încheiat favorabil pentru ruși războiul împotriva Suediei, care izbucnise în vara lui 1741, obținând o parte din sud-estul Finlandei, conform condițiilor Tratatului de la Abo din 1743. Războiul pentru succesiune din Austria începuse în 1740 când Frederick II de Prusia a invadat Silezia. Ambițiile lui expansioniste au pus problema unei noi amenințări a intereselor Rusiei din centrul Europei. Franța, Spania și Bavaria au urmărit să profite de situație atacând Imperiul Habsburgic în 1741, iar Marea Britanie a trecut de partea Austriei. Principalele părți implicate în conflict au urmărit, prin mită și intrigă, să obțină sprijin rusesc. Bestuzev-Riumin a convins-o pe Elisabeta să reînnoiască Tratatul Rus de Prietenie cu Marea Britanie în decembrie 1742. Apoi el a obținut un avantaj în fața facțiunii franceze și a fost numit Cancelar al Afacerilor Externe în 1744. Elisabeta, pe care nu o încânta ideea de implicare a Rusiei în război din cauza costurilor umane și financiare, a păstrat echilibrul conferind titlul de vice-cancelar francofilului Mihail Voronțov.

Portret ecvestru al Elisabetei de Georg Christoph Grooth (1716-49). Această pictură din 1743 o arată pe Elisabeta ca pe o tânără în formă care călărește bărbătește.

În 1746 Rusia a negociat o alianță cu Austria, care angaja în secret ambele țări într-o acțiune comună împotriva Turciei și Prusiei. Triumful lui Bestuzev-Riumin părea complet când, în 1747, el a obținut prăbușirea lui Lestocq, care conspirase cu prusacii ca să o aducă pe Ecaterina la tron. Nu s-a descoperit nici o dovadă care să o implice pe Ecaterina în complot. Rusia a intrat în sfârșit în război când Marea Britanie a promis să-i plătească o subvenție. În 1748 o armată rusă a pornit spre vest către Rin, o proiectare fără precedent a puterii Rusiei, care i-a făcut pe francezi să încheie pacea în luna octombrie a aceluiași an. Rusia a fost exclusă de la negocierile de pace pentru că trupele ei nu au jucat nici un rol în lupte și britanicii au refuzat să-i plătească subvenția. Acest deznodământ a slăbit poziția lui Bestuzev-Riumin.

Viața la curte și cultura

Elisabeta avea ambiția să facă curtea ei să rivalizeze cu Versailles-ul ca centru de cultură și modă.

Mihail Vasilievici Lomonosov (1711-65). Portret gravat. Lomonosov a fost chimist și astronom și a avut o contribuție semnificativă în literatura rusă.

Ea însăși decidea ce este la modă, pedepsind orice femeie care o eclipsa ca aspect exterior sau vestimentație. După moartea ei, Petru III a descoperit un dulap în Palatul de Vară în care se aflau 15.000 de rochii. "Metamorfozele", sau balurile mascate organizate de ea erau detestate de curteni și diplomați, care erau nevoiți să apară în veșminte de bal și să prezinte omagiile unei împărătese costumate în marinar olandez. Elisabeta a fost o influentă patroană a artelor care și-a sprijinit miniștrii în încercările lor de a îmbunătăți educația rușilor. În timpul domniei ei talentatul om de știință și matematician Mihail Vasilievici Lomonosov (1711-65) a reorganizat Academia de Științe și a înființat Universitatea de la Moscova în 1755. El a fost sprijinit în acest proiect de Ivan Șuvalov, care a jucat un rol important și în fondarea Academiei de Arte Frumoase în 1757. Opera, baletul și teatrul au cunoscut o mare înflorire. Împărăteasa, o importantă patroană a bijutierilor, pictorilor și artizanilor, avea dorința sinceră să îi încurajeze pe artiștii ruși. În arhitectură, stilul baroc preferat de împărăteasă a ajuns unul din mijloacele prin care s-a demonstrat puterea autocrației.

(Dreapta) Mănăstirea Smolnîi, St. Petersburg, fondată de împărăteasa Elisabeta în 1748. Numele Smolnîi, derivat din cuvântul rus care se traduce prin "smoală", reflectă faptul că locul pe care a fost amplasată mănăstirea fusese utilizat la prelucrarea păcurii în timpul domniei lui Petru I. Catedrala din centrul mănăstirii a fost proiectată de Bartolommeo Francesco Rastrelli (1700-71), dar planurile au fost modificate de arhitecții de mai târziu.

(Jos) Casa Bărcii din Fortăreața Petru și Pavel din St. Petersburg, construită în 1761 ca să adăpostească barca de lemn cu care a învățat să navigheze Petru I (pag.92).

Politica internă

Finanțele statului erau secătuite în 1741, cu taxe restante în valoare de 5 milioane de ruble. Ca măsură economică, salariile funcționarilor de stat și ale ofițerilor au fost reduse și recensământul din 1744 a adăugat încă 1,3 milioane de oameni pe lista de plătitori de taxe. În anii 1750 Petru Șuvalov a urmărit să transfere povara impozitelor din zona ineficientei taxe pe cap de locuitor pe cea a taxelor indirecte. Impozitele crescute pe exporturi și importuri și o nouă taxă pe bunurile industriale importate introdusă în 1757 au contribuit la sporirea venitului și la stimularea fabricării bunurilor respective pe plan autohton, iar abolirea impozitelor interne în 1753 a promovat dezvoltarea comerțului. S-au înființat bănci care să le asigure împrumuturi nobililor cu care aceștia să-și poată dezvolta moșiile. Industriile textilă și metalurgică au înflorit spectaculos și până la sfârșitul domniei, producția de fontă a Rusiei o depășea pe cea a Marii Britanii.

Bogăția generată de această dezvoltare economică s-a concentrat în mâinile nobilimii care avea aserviți șerbi și care deținea importante monopoluri industriale și comerciale. Instituția șerbiei s-a întărit în timpul

ȘERBIA ÎN TIMPUL DOMNIEI ELISABETEI

Propunerea de Cod Juridic pregătită în timpul domniei Elisabetei, dar care nu a ajuns niciodată să fie promulgată, cuprindea următoarea definiție a șerbiei:

Nobilimea posedă deplină autoritate fără excepție asupra oamenilor și țăranilor de sex feminin și masculin și asupra proprietăților lor, excepție făcând curmarea vieții, pedepsirea cu cnutul și aplicarea torturii. Astfel, fiecare nobil este liber să-i vândă sau să-i dea ca gaj pe acei oameni și țărani ai lui, să-i dea ca zestre și ca recruți, să-i angajeze prin contract, să-i elibereze sau să-i pună să muncească și să-și câștige existența o perioadă, să dea văduvele și fecioarele în căsătorie unor oameni din afară, să-i transfere dintr-un sat în altul, să-i învețe arte și meșteșuguri, să le permită bărbaților să ceară în căsătorie și femeilor să fie luate în căsătorie după voința lui, să-i folosească în armată, la muncă sau în misiuni și să le aplice toate pedepsele, cu excepția celor descrise mai sus și să-i predea tribunalelor ca să fie pedepsiți de acestea și, cu consimțământul lui, să li se acorde iertarea și să fie scutiți de respectiva pedeapsă.*

Un morar ascute o secure în timp ce țăranii muncesc la construirea unei izba, o casă tradițională din lemn, la periferia orașului St. Petersburg. Gravură de J.B. Le Prince (1734-81), care între anii 1758 și 1762 a călătorit prin Rusia.

* Cnutul era un bici conic de piele de o lungime considerabilă care, folosit de cineva priceput, putea frânge coloana vertebrală dintr-o singură lovitură.

Expresia rusească ce desemnează politica "morcovului și bățului" se traduce ca politica "cnutului și biscuitului".

Palatele Elisabetei

Prima înfăptuire arhitecturală majoră a Elisabetei a fost Palatul de Vară, proiectat de Bartolommeo Francesco Rastrelli (1700-71), fiul unui sculptor florentin angajat de Petru cel Mare. Rastrelli fusese numit Arhitect-Șef la curtea imperială în 1736, în vremea domniei Annei. Palatul de Vară, terminat în 1744, a fost construit, la fel ca multe din clădirile timpurii din St. Petersburg, din lemn cu finisaj de stucatură. Clădirea a fost demolată de Împăratul Paul la sfârșitul anilor 1790.

Reședința regală originară de la Țarskoe Selo a fost construită de Petru I prin soția lui Ecaterina și a fost lăsată moștenire Elisabetei prin testamentul Ecaterinei. Elisabeta i-a cerut lui Rastrelli să reconstruiască și să extindă palatul. Lucrările la Palatul Ecaterina au fost încheiate în 1752. Elisabeta a dorit ceva monumental și Rastrelli a realizat o construcție cu un front foarte lung decorat cu cariatide masculine masive executate de sculptorul Dunker.

În interior se află celebra Cameră de Chihlimbar, ale cărei lambriuri de chihlimbar au dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial, când Wehrmacht-ul a ocupat palatul producând distrugeri substanțiale. Tavanul camerei era pictat cu imagini ale căror temă, *Triumful înțelepciunii asupra*

(Dreapta sus) Un colț din Camera de Chihlimbar din Palatul Ecaterina de la Țarskoe Selo, în care se văd rezultatele lucrărilor de restaurare.

(Dreapta) Marea Sală din Palatul Ecaterina.

(Jos) O parte din fațada Palatului Ecaterina, cu cupolele aurite ale capelei în fundal.

voluptăţii, nu se potrivea nici cu arhitectura lui Rastrelli, nici cu viaţa privată a patroanei lui. Marea Sală din palat este puternic iluminată de 13 perechi de ferestre şi oglinzi.

În 1754 Elisabeta i-a comandat lui Rastrelli reconstruirea Palatului de Iarnă la o scară mult mai extinsă. Construcţia realizată de Rastrelli (amplu restaurată după incendiul din 1837) încă mai există. Are o lungime de 296 m şi o faţadă cu multe ornamentaţii din a căror schemă originară de culori făcea parte turcoazul pentru pereţi şi detaliile argintii. Minunata Scară a Iordanului din Palatul de Iarnă a fost restaurată după incendiul din 1837 astfel încât să păstreze exuberanța originalului lui Rastrelli.

Palatele Elisabetei au fost menite să demonstreze faptul că monarhia rusă era egală cu contemporanele ei din Apusul Europei ca bogăţie, forţă şi stil. Marea Sală a Palatului Ecaterina a fost inspirată de Sala Oglinzilor de la Versailles, iar grădinile şi parcurile de la Ţarskoe Selo au fost şi ele remodelate de Rastrelli în manieră franceză. Monumentalitatea şi ornamentaţiile palatelor Elisabetei au fost menite să impresioneze. Dramaturgul rus Denis Fonvizin (1745-92) a descris astfel o vizită la Palatul Ecaterinei:

Mărturisesc sincer că am fost uimit de splendoarea curţii împărătesei noastre. Pretutindeni strălucea aurul, grupurile de oameni înveşmântaţi în albastru deschis cu panglici roşii, mulţimea de doamne frumoase şi, în sfârşit, muzica - toate acestea mi-au încântat vederea şi auzul, şi palatul mi s-a părut a fi locuinţa unei fiinţe mai presus de muritori de pe pământ.

(Dreapta sus) Exteriorul Palatului de Iarnă

(Dreapta) Scara Iordanului din Palatul de Iarnă.

INTRIGA LA CURTE DIN TIMPUL DOMNIEI ELISABETEI

Contesa Natalia Lopuhina era o frumusețe de la curte pe care împărăteasa Elisabeta era invidioasă. Când iubitul Nataliei, contele Lowenwolde, a fost exilat în Siberia, criticile Lopuhinei la adresa Elisabetei au devenit indiscrete. Auzind că un tânăr ofițer pe nume Berger a fost trimis în Siberia cu misiunea de a-l păzi pe Lowenwolde, Lopuhina i-a dat o scrisoare pentru iubitul ei. Berger a deschis-o și a citit-o și a dat peste fraza: "S-ar putea ca încercările prin care treci să se apropie de sfârșit". Aceste cuvinte puteau să însemne că Lopuhina știa de o conspirație împotriva Elisabetei. Văzând în aceasta o cale de a câștiga favorurile împărătesei, Berger s-a consultat cu Lestocq, medicul francez al Elisabetei, care l-a sfătuit să obțină dovezi mai concludente. Berger a început să-l cultive pe fiul Lopuhinei, Ivan, care era cunoscut ca făcând remarci critice la adresa împărătesei după ce bea un pahar în plus. Berger l-a invitat la masă. Ivan a toastat în cinstea țarului Ivan, lăsând să se înțeleagă că Frederick II al Prusiei intenționa să-l readucă pe fostul Ivan VI pe tron și menționând totodată numele marchizului de Botta d'Adorno, până nu demult ambasadorul Austriei la St. Petersburg. Berger i-a povestit toate acestea lui Lestocq, care a văzut în asta un mijloc de a-l discredita pe pro-austriacul Bestuzev-Riumin și de a promova facțiunea pro-franceză. Silit să facă și alte mărturisiri, Ivan Lopuhin a susținut că Botta vorbise pe față în casa lui Lopuhin despre dorința guvernului austriac ca Anna Leopoldovna și fiul acesteia să fie eliberați și readuși pe tron. Elisabeta a cerut imperios ca Maria-Theresa, împărăteasa Austriei, să cerceteze purtarea lui Botta. Investigațiile nu au scos la iveală nimic semnificativ, dar pentru a liniști temerile Elisabetei, Maria-Theresa l-a trimis pe Botta într-un exil confortabil și temporar. Și în Rusia a avut loc o investigație minuțioasă, în cadrul căreia contesa Lopuhina a recunoscut că Botta făcuse în casa ei remarci critice la adresa Elisabetei. Nu s-a descoperit nici o dovadă scrisă a unui complot, dar răzbunarea Elisabetei a fost deosebit de aspră. Prizonierii au fost condamnați la moarte, însă sentința a fost comutată la biciuire cu cnutul, tăierea limbilor și exilul în Siberia. Soția lui Mihail Bestuzev l-a mituit pe călău să nu-i mutileze limba prea tare. Lopuhina a trebuit să fie târâtă la locul de executare a pedepsei. Ulterior, ea a primit permisiunea să se întoarcă la St. Petersburg din partea lui Petru III.

Contele Alexei Petrovici Bestuzev-Riumin (1692-1766). Gravură de N. Maslov

domniei Elisabetei. Decretul dat de Petru I prin care țăranii care se înscriau voluntar pentru serviciul militar primeau statutul de oameni liberi căzuse în desuetudine în timpul succesorilor lui, iar acum a fost oficial abrogat. A crescut autoritatea legală și judiciară a proprietarilor de pământuri asupra șerbilor aserviți lor. Printr-un decret emis în 1760 li se permitea moșierilor să-i pedepsească pe șerbii sub vârsta de 40 de ani trimițându-i în Siberia.

Elisabeta a vrut să abolească pedeapsa cu moartea și a insistat asupra cruțării vieții deținuților politici. Pedeapsa cu tortura aplicată deținuților sub vârsta de 17 ani a fost abolită în 1742, iar mutilarea facială a fost abolită ca pedeapsă aplicată femeilor în 1757. În 1754 împărăteasa a creat o comisie însărcinată cu elaborarea unui nou cod juridic. Codul, care nu a fost niciodată promulgat, ar fi întărit și mai mult privilegiile nobilimii și ar fi abolit obligația lor de a servi statul. Ivan Șuvalov a propus emiterea unor legi fundamentale care să definească autoritatea coroanei și drepturile nobilimii, dar nu s-a ales nimic din acest proiect, care ar fi limitat prerogativele autocratice.

UN ISTORIC RUS MODERN DESCRIE DOMNIA ELISABETEI

Lucrarea *Împărăteasa Elisabeta, domnia ei și Rusia din timpul ei*, a fost publicată în URSS pentru prima dată în 1986, la începutul erei glasnostului și perestroikăi. Istoricii sovietici au ignorat complet bărbații și femeile care au condus Rusia în perioada dintre moartea lui Petru cel Mare și urcarea pe tron a Ecaterinei cea Mare. De aceea, studiul lui Anisimov despre Elisabeta, deși critic la adresa acesteia, a provocat un mare interes datorită accentului pus pe personalitățile și politica curții.

Perioada elisabetană a fost, fără îndoială, propice progresului datorită drumului deschis de Petru. Această epocă a marcat progrese în multe sfere ale vieții țării. Politica externă din perioada elisabetană, în contrast cu cea din a doua jumătate a anilor 1720 până la începutul anilor 1740, a fost mai consecventă în urmărirea idealurilor naționale pe care Petru le-a considerat cruciale pentru țară... Evidente au fost și succesele din dezvoltarea economică a țării. Datele statistice nu lasă nici o umbră de îndoială asupra uriașului potențial al industriei și comerțului Rusiei sau asupra creșterii economice intensive. În anii 1740 și 1750 organizarea feudală a producției a rămas în vigoare și impulsul pe care i l-a imprimat Petru nu a scăzut. Acum, grație politicii protecționiste a fiicei lui, acesta a câștigat mai multă forță. Aceste decenii au influențat favorabil și dezvoltarea culturii ruse... Stimulate de valorile reformelor culturale petrine, literatura rusă, pictura, teatrul, arhitectura și muzica au dat în acești ani numeroase capodopere pe măsura comorilor culturale din alte perioade.

Războiul de Șapte Ani și succesiunea

În 1756 englezii au negociat o alianță cu Prusia, evoluție care a transformat situația diplomatică din Europa. Reacția Franței a fost alierea ei cu Austria. Bestuzev-Riumin și-a văzut politica compromisă, facțiunea lui fiind depășită ca număr de francofili la Conferința Curții Imperiale, cabinetul de consilieri care s-a întrunit pentru prima dată în 1756.

În iunie 1756 Elisabeta a suferit un atac cerebral și succesiunea a devenit subiectul principal al intrigilor de curte. Nepotul ei Petru, în care împărăteasa nu mai avea încredere, căzuse în dizgrație și se zvonea că aceasta intenționa să-l desemneze drept moștenitor pe strănepotul ei, Paul. Mama lui Paul, Ecaterina, a început să discute în secret cu Bestuzev-Riumin și ambasadorul britanic despre cum ar putea obține puterea pentru fiul ei și pentru ea după moartea Elisabetei.

Conflictul cunoscut sub numele de Războiul de șapte Ani a început cu invazia Saxoniei de către prusaci în august 1756. Elisabeta a declarat război Prusiei și a intrat într-o alianță cu Franța și Austria. Feldmareșalul Apraxin, comandantul suprem al forțelor armate ruse care au invadat Prusia în vara lui 1757, dorea să evite o ciocnire majoră cu prusacii. Trupele lui erau slab pregătite pentru război. În plus, el știa că Elisabeta era grav bolnavă și moștenitorul ei, Petru, care putea urma la tron în orice moment, era pro-prusac convins. Cu toate că rușii i-au învins pe prusaci la Gross-Jagendorf în august 1757, Apraxin a fost ulterior demis din cauză că nu a fost capabil să fructifice acest avantaj.

Un nou atac cerebral survenit în 1757 a lăsat-o pe împărăteasă impulsivă și suspicioasă. Ea a căpătat convingerea că Bestuzev-Riumin era plătit de britanici și prusaci, fiind răspunzător de incapacitatea lui Apraxin de a continua energic războiul împotriva Prusiei. Din fericire pentru Ecaterina, Bestuzev-Riumin a reușit să distrugă documentele înainte de a fi arestat în februarie 1758. El a fost condamnat la exil și Mihail Voronțov a devenit cancelar în locul lui. Susținerea propriei nevinovății de către Ecaterina a calmat bănuielile împărătesei, dar poziția ei a rămas precară și ea a continuat să cultive Gărzile ca să-și asigure ajutorul acestora. Teama ei de căpetenie era că soțul ei ar putea să o denunțe împărătesei ca să fie liber să-și ia în căsătorie amanta, pe Elisabeta Vorontova.

Succesorii lui Apraxin, generalii Fermor și Saltikov, nu au reușit să obțină o victorie decisivă, deși Saltikov a izbutit să obțină, cu ajutor austriac, o victorie masivă asupra prusacilor la Kunersdorf în august 1759. Saltikov a fost înlocuit de fostul iubit al Elisabetei, Alexandr Buturlin. În septembrie 1760 forțele armate ruse și austriece au ocupat pentru scurt timp Berlinul și până în decembrie 1761 Prusia era pe punctul de a fi învinsă.

Împărăteasa era acum foarte corpolentă, frumusețea ei pălise și umbla cu multă greutate. Sănătatea ei a continuat să fie un serios motiv de îngrijorare până în iarna lui 1761, când părea că începe să-și revină. Pe 20 decembrie a asistat la o reprezentație a teatrului ei privat și și-a afișat în public afecțiunea față de strănepotul ei, Paul. Dar după trei zile a suferit un nou atac și a murit în după-amiaza Crăciunului anului 1761.

Петр III — Petru III

1761–1762

Екатерина II Великая — Ecaterina II ("cea Mare")

1762–1796

Ecaterina II. Portret de Feodor Stepanovici Rokotov (aprox.1735-1808).

PETRU III	
Nume complet Karl Peter Ulrich de Holstein-Gottorp *Tatăl* Karl-Friederick, duce de Holstein-Gottorp *Mama* Anna Petrovna Romanova *Locul și data nașterii* Kiel 21 februarie 1728 *Urcarea la tron* 25 decembrie 1761 (5 ianuarie 1762 SN) *Detronat* 28 iunie 1762	*Decedat* Ropșa 6 iulie 1762 Ucis *Soția* 1745 Sofia Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst **(Ecaterina II)** Decedată 1796 *Copii* **Paul** (1754); oficial fiul lui Petru III, dar posibil fiul lui Serghei Saltîkov

Petru III

Dacă ar fi să exprim o judecată despre firea Împăratului, nu este bine să te pui de-a curmezișul voinței lui sau să încerci să-i dejoci planurile... ci mai degrabă să pară că îi faci pe voie. Maiestatea Sa Imperială este cu adevărat deschis în fața Rațiunii, în special dacă ea vine din partea prietenilor lui.

Robert Keith, trimis englez în Rusia

Greșeala lui Petru III constă în faptul că i-a lăsat soției lui prea multă independență și că a fost insuficient de atent la grupul de oameni ambițioși din jurul lui.

Ludovic XV al Franței

Verdictul posterității asupra scurtei domnii a lui Petru III (1761-1762) ilustrează adevărul maximei care spune că istoria este propaganda învingătorilor. Ecaterina II și sprijinitorii ei au justificat detronarea și uciderea lui Petru prin grosolănia, imaturitatea, lipsa lui de devotament față de credința ortodoxă și părtinirea față de străini. Recent a apărut o opinie mai favorabilă, bazată pe relatările diplomaților străini și pe examinarea mai atentă a politicii lui Petru.

Nașterea lui Paul

Petru III

Ecaterina II (cea Mare)

Uciderea lui Ivan VI

1745 1750 1755 1760 1765 1770 1775

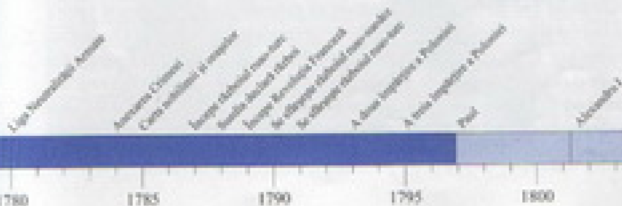
Portret de familie cu Petru I, Ecaterina II și Țarevicius Paul, de R.M. Lisievska, în prezent la Muzeul Național de la Stockholm. Portretul sugerează imaginea unui cămin fericit. În realitate, Ecaterina petrecea puțin timp și cu soțul și cu fiul ei. Mai târziu, ea avea să arunce o umbră de îndoială asupra paternității băiatului susținând neconsumarea propriei căsătorii. Petru a preferat compania amantei sale, Elisabeta Voronțova.

Karl Peter Ulrich de Holstein-Gottorp, fiul ducelui Karl Friederick și al soției lui, Anna, fiica lui Petru I, s-a născut la Kiel în 1728. Mătușa lui, Elisabeta, împărăteasa Rusiei, l-a proclamat moștenitor în 1742. Ca mireasă pentru nepotul ei, Elisabeta a ales-o pe Sofia Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst, fiica unui prinț german minor. Sofia, care s-a născut în 1729, a sosit în Rusia în 1744 și a fost primită în familia credincioșilor ortodocși sub numele de Ecaterina. La momentul căsătoriei, tânăra mireasă simțea o adevărată repulsie față de Petru, care rămăsese desfigurat în urma unei erupții de varicelă. Inteligentă și cu gusturi intelectuale precoce, tânăra Ecaterina nu împărtășea entuziasmul militar al acestuia. În anii 1750 ea își luase deja un amant, un curtean pe nume Serghei Saltikov. Ea a pierdut primele două sarcini, dar în 1754 a dat naștere unui fiu, Paul. În memoriile ei, Ecaterina lăsa să se înțeleagă că nu se consumase niciodată căsătoria ei cu Paul, motiv pentru care paternitatea lui Paul rămâne subiectul speculațiilor. Nou-născutul a fost imediat luat din grija mamei sale de către împărăteasa Elisabeta și pus sub supravegherea acesteia. Ecaterina a avut o fiică de la al doilea amant al ei, diplomatul Stanislaus Poniatowski, dar copilul a murit în 1759. Pe atunci, ambițioasa Ecaterina, care era hotărâtă să-și păstreze tronul, era adânc implicată în intrigi de curte. Idila ei cu Grigori Orlov, de la care a avut un fiu în 1762, i-a asigurat sprijinul corpului de ofițeri în care Orlov era un membru influent.

Petru împărat

Petru i-a urmat la tron Elisabetei după moartea acesteia în decembrie 1761. Manifestul lui din 18 februarie 1762, prin care nobilimea era eliberată de obligativitatea serviciului către stat, a fost bine primit, la fel ca și desființarea Cancelariei Secrete. El a abolit totodată Conferința Curții Imperiale, cabinetul ei de consilieri, din dorința de a simplifica structura guvernului. Propunerea lui de secularizare a pământurilor bisericii a reprezentat reînvierea unui proiect care mai fusese discutat în timpul domniei Elisabetei și care avea să fie încheiat în timpul domniei Ecaterinei.

Petru era un pro-prusac convins. Venirea lui pe tron l-a salvat pe Frederick cel Mare, care avu[illegible] intenția să se sinucidă, de înfrângere. Tratatul de pace pe care l-[illegible]nat cu Prusia în aprilie 1762 prevedea abandonarea tuturor teritoriilor pe care le ocupaseră armatele ruse. El a negociat apoi o alianță cu Prusia, ratificată de Frederick II în iunie 1762.

Uciderea lui Petru III la Ropșa, redată într-o gravură franceză contemporană. Explicația oficială conform căreia moartea lui Petru a fost provocată de o criză fatală de hemoroizi, a fost privită cu justificat cinism în Franța. Când matematicianul și filozoful francez Jean le Rond d'Alembert (1717-83) a fost rugat să devină perceptorul fiului Ecaterinei, Marele Duce Paul, el a refuzat politicos comentând față de Voltaire: "Sunt prea predispus la hemoroizi, care în acea țară sunt o problemă serioasă."
Faptul că Ecaterina i-a permis soțului ei să-și ia cu el la Ropșa vioara, servitorul negru Narcis și câinele preferat Mopsy poate fi un semn că ea nu se hotărâse să-i curme viața.

Nici pacea și nici alianța cu Prusia nu au fost pe placul elitei ruse; într-adevăr, Ecaterina II avea să confirme alianța în primii ei ani de domnie. Aspectul politicii lui Petru care se va dovedi fatal pentru acesta a fost insistența utilizării de bani și trupe ruse în scopul urmăririi intereselor ducatului de Holstein-Gottorp. Planul lui de recucerire a Schleswig-ului printr-un război împotriva Danemarcei a îndepărtat Gărzile. Ecaterina și sprijinitorii ei au profitat de ocazie ca să se revolte.

Lovitura prin care a fost răsturnat Petru la 28 iunie 1762 a fost organizată de frații Orlov și alți ofițeri din Gărzi, cu știința și aprobarea Ecaterinei. Petru a fost reținut în arest la domiciliu pe moșia lui de la țară de la Ropșa, unde a fost ucis la 6 iulie de Alexei Orlov și alți conspiratori. Dovezile indică faptul că Ecaterina nu era la curent cu intenția complotiștilor de a scăpa de soțul ei în acest fel. Explicația oficială, căreia nu i s-a dat prea multă crezare, a fost că acesta a sucombat în urma unei crize fatale de colică hemoroidală.

Ecaterina II

Figura ei este nobilă și impresionantă, umbletul maiestuos; persoana și ținuta extrem de grațioase ... Fruntea ei este înaltă și luminoasă; nasul este aproape acvilin; gura are o frăgezime dulce și este împodobită de dinți nespus de regulați și frumoși, bărbia este oarecum dolofană și are pornirea să se dubleze, dar fără nici cea mai mică urmă de grăsime. Părul ei este castaniu și neobișnuit de fin; sprâncenele sunt de un cafeniu întunecat; ochii de culoarea alunei și negrăit de fascinanți.

Claude Carloman de Rulhiere,
funcționar de la ambasada Franței din St. Petersburg

Fiind străină și pe deasupra femeie, Ecaterina avea o poziție precară. Atât pretențiile la tron ale lui Ivan VI, aflat în arest, cât și ale propriului ei fiu Paul erau mai justificate. Uciderea lui Ivan VI de către gardienii lui în 1764 a înlăturat un rival potențial, deși în timpul domniei cel puțin 24 de impostori au emis pretenții la tron. Paul a rămas o amenințare și o speranță, deoarece dacă producea un moștenitor el putea continua dinastia. Mama și fiul s-au văzut rar în primii șase ani de viață ai lui Paul și au avut puține în comun. În afara unei perioade de amiciție din anii 1770, relația lor a fost una de suspiciune reciprocă. Grandoarea de la curtea Ecaterinei, ceremoniile publice sofisticate, proiectarea în străinătate a imaginii Rusiei ca putere luminată și progresistă, toate acestea au fost luciul în spatele căreia se ascundeau circumstanțele venirii ei la tron și șubrezimea legitimității ei ca împărăteasă. Crearea Campaniei Secrete în 1763, un departament a cărui funcție era anihilarea oponenților politici, este o dovadă în plus a nesiguranței ei. Campania Secretă era condusă de Stepan Ivanovici Șeșkovski, masochist și fanatic religios, care supraveghea personal interogarea suspecților într-o încăpere decorată cu icoane.

ECATERINA II

Nume complet
Sofia Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst cunoscută drept Ecaterina cea Mare
Tatăl
Christian Augustus Prinț de Anhalt-Zerbst
Mama
Johanna Elisabeth de Holstein-Gottorp
Locul și data nașterii
Stettin
2 mai 1729
Urcarea la tron
28 iunie 1762
Decedată
St. Petersburg
6 noiembrie 1796
Atac cerebral
Soț
1745 Karl Peter Ulrich de Holstein-Gottorp (**Petru III**) Ucis în 1762
Copii
Paul (1754; oficial fiul lui Petru III, dar posibil fiul lui Serghei Saltikov)
Anna (1757; fiica lui Stanislaus Poniatowski)
Alexei Bobrinskoi (1762; fiul lui Grigori Orlov)

Portret ecvestru al Ecaterinei II. Tabloul, terminat de Vigilius Ericksen în 1765, este o reprezentare a loviturii de stat. După ce și-a asigurat controlul asupra St. Petersburg-ului, Ecaterina a îmbrăcat uniforma verde de colonel în Gărzile Preobrazenski și, călare pe calul ei Briliant, a condus o coloană de armată afară din oraș, către Oranienbaum, cu intenția de a-l aresta pe soțul ei.

KLIUCEVSKI DESPRE ECATERINA II

V. O. Kliucevski, strălucitul istoric din secolul 19, a rămas celebru pentru profunzimea analizelor psihologice ale caracterului personalităților despre care a scris. Iată descrierea făcută Ecaterinei II:

Era capabilă de eforturi și de muncă intensă și chiar excesivă; de aceea, în ochii ei și ai celorlalți, părea mai puternică decât era în realitate. Dar ea se apleca mai mult asupra șlefuirii manierelor și manevrării oamenilor decât asupra caracterului, ideilor și simțirilor sale; în consecință, manierele și felul în care manevra oamenii erau de o calitate mai bună decât sentimentele și ideile. Intelectul ei avea mai multă flexibilitate și impresionabilitate decât profunzime și înțelepciune, era mai mult rodul formării decât al creativității, la fel cum firea ei avea mai multă vitalitate nervoasă decât forță spirituală. Prefera și se pricepea mai bine să conducă oamenii decât să rezolve probleme.

Consolidare și modernizare

Ecaterina II a avut mare grijă să păstreze de partea ei forțele care au ajutat-o să vină la putere. Ea a îngropat nepopularele propuneri ale lui Petru de reformare a armatei și a creat o Comisie Militară care a elaborat o serie de reforme modernizatoare care au fost implementate în anii 1764-65. Nepopularul Colegiu al Economiei, înființat în scopul administrării domeniilor eclesiastice, a fost desființat. Ecaterina a câștigat rapid încredere în sine și în 1764 a anunțat secularizarea definitivă a domeniilor bisericești. Ea a respectat normele ortodoxiei, considerând biserica drept brațul moral al statului.

Înființarea Colegiului Medical în 1763 a reflectat convingerea Ecaterinei că statul trebuie să se ocupe de sănătatea poporului. În 1768 a dat un exemplu convingător în acest sens acceptând, împreună cu fiul ei, să fie vaccinată împotriva variolei de către medicul englez Thomas Dimsdale. Ecaterina era însă preocupată și de sănătatea financiară a imperiului. Ea a moștenit o situație inflaționistă gravă, în mare parte consecința Războiului de Șapte Ani, pe care a încercat să o rezolve interzicând emiterea de monede de cupru și apoi retrăgându-le din circulație definitiv. Războaiele împotriva Turciei, escaladarea costurilor administrației și extravaganța curții Ecaterinei au pus capăt acestei politici contra-inflaționiste și au condus la creșteri considerabile ale taxelor. Liberalizând tarifele ea a promovat dezvoltarea comerțului exterior, a cărui valoare a crescut de peste patru ori în timpul domniei ei. Călătoria ei pe Volga din 1767 a dus-o în părți ale imperiului care nu mai fuseseră vizitate de un suveran regal de mulți ani și i-au reliefat diversitatea socială și economică a marelui teritoriu pe care îl conducea. Ea a încurajat imigranții străini să se stabilească în Rusia oferindu-le pământ gratuit și scutindu-i de taxe, avantaje care au dus la formarea unei comunități întreprinzătoare de germani în regiunea Volgăi.

Ilustrație dintr-o broșură care a circulat în timpul domniei Ecaterinei II, prin care se urmărea convingerea populației asupra pericolelor variolei și necesității vaccinării. Bărbatul din dreapta este o victimă a bolii.

Portret alegoric al Ecaterinei II ca Legislator de D.G. Levițki, aflat în prezent la Galeriile Tretiakov, Moscova. Levițki a folosit cu tact drapajele vaporoase ca să ascundă talia din ce în ce mai îngroșată a împărătesei. Zeița Justiției este înfățișată în colțul din dreapta al picturii ținând în mână o balanță. Dmitri Grigorievici Levițki (1735-1822), fiul unui preot care a lucrat ca gravor la Mănăstirea Peșterilor din Kiev, a devenit cel mai însemnat pictor de portrete de societate în Rusia Ecaterinei II.

Comisia Legislativă și *Nakaz*-ul

Dorința de a-și consolida poziția a fost probabil unul din motivele pentru care Ecaterina a cerut alegerea unei Comisii Legislative, cu reprezentanți din rândurile nobilimii, orașelor, țărănimii, triburilor ne-ruse și departamentelor guvernului. Șerbii, care formau 90 la sută din populație, nu au fost incluși. Scopul declarat al Comisiei era discutarea unui nou cod de legi. Când deputații s-au adunat la Moscova în 1767, li s-a prezentat un document de proporții scris de însăși Ecaterina, *Bolșoi Nakaz* sau *Marea Instrucțiune*. *Nakaz*-ul, care a avut dubla calitate de a fi lăudat de Voltaire și interzis de cenzorii francezi, era puternic inspirat de scrierile unor autori iluminiști ca Montesquieu, Beccaria și Bielfeld, pe care Ecaterina îi studiase. Ideile cameraliste care în ultimele decenii avuseseră o mare influență în statele germane, au influențat-o și pe Ecaterina, care a

BOLȘOI NAKAZ-UL ECATERINEI

Bolșoi Nakaz (Marea Instrucțiune) a fost prezentat membrilor Comisiei Legislative convocate de Ecaterina II în 1767. Documentul oferă unele informații despre ideile și valorile împărătesei, precum și despre cum voia ca ceilalți să perceapă aceste idei și valori.

6 *Rusia este o putere europeană.*

9 *Suveranul este absolut; deoarece nici o altă autoritate cu excepția celei concentrate în persoana lui nu poate acționa corespunzător într-un stat cu o întindere atât de mare.*

10 *Vasta întindere a statului cere ca persoana care îl conduce să fie învestit cu putere absolută ...*

13 *Care este scopul autocrației? Nu să-i lipsească pe oameni de libertatea lor naturală, ci să le îndrume acțiunile astfel încât să obțină rezultatele cele mai bune cu putință...*

123 *Folosirea torturii este detestabilă pentru o minte sănătoasă și naturală. Însuși spiritul uman i se opune categoric și cere să fie abolită cu desăvârșire...*

365 *Puține sunt căile care să conducă mai sigur la obținerea onoarei decât serviciul militar. Apărarea patriei și înfrângerea dușmanilor ei sunt cel dintâi drept și cea mai potrivită îndeletnicire a nobililor...*

367 *De asemenea, împărțirea dreptății nu este mai puțin necesară pe timp de pace decât în vreme de război și statul ar fi distrus fără justiție.*

494 *Într-un stat atât de mare, care conduce atât de multe popoare diferite, greșeala de a interzice sau de a face discriminări între diferite credințe ar pune în mare pericol liniștea și siguranța cetățenilor...*

497 *Ar trebui să se manifeste extrem de multă precauție în examinarea cazurilor de vrăjitorie și erezie. Acuzațiile aduse pentru aceste două delicte pot tulbura foarte mult liniștea, libertatea și bunăstarea cetățenilor și pot fi sursa unor numeroase frământări dacă legea nu stabilește limitele potrivite...*

acceptat opinia că autoritatea statului trebuie folosită pentru reglementarea și îmbunătățirea moralității, sănătății publice și comerțului. *Nakaz*-ul condamna practici arbitrare ca tortura și definea țelul autocrației de îndrumare a acțiunilor poporului astfel încât să atingă cele mai bune scopuri cu putință. Deși Comisia Legislativă a dezbătut multe probleme și a prezentat împărătesei declarații de plângeri, ea nu a reușit să elaboreze un cod de legi. Izbucnirea războiului cu Turcia în 1768 a pus capăt ședințelor acesteia. Comisia își atinsese scopul de a oferi legitimitate domniei Ecaterinei.

Unii istorici au văzut în eșecul ei de a pune în practică doctrinele Iluminismului pe care le propovăduia o dovadă a ipocriziei Ecaterinei. Alții au susținut că împărăteasa a trecut printr-o fază iluministă în primii ani de domnie, după care și-a revizuit opiniile, alarmată de revolta lui Pugaciov (pag.135) și de Revoluția Franceză. Deși a fost o declarare parțială a idealurilor iluministe, *Nakaz*-ul nu a fost un manifest liberal. El a definit Rusia ca pe o monarhie absolută cu legi fundamentale. Codurile, statutele și cartele pe care le-a emis Ecaterina în perioada dintre 1768 și 1786 s-au îndreptat spre definirea acelor legi fundamentale. Ecaterina s-a bucurat de stima unor *philosophes* ca Voltaire și Diderot, cu care corespondа, dar politica ei a fost dictată de o cunoaștere realistă a limitelor puterii ei. Deși a promovat un concurs internațional de eseuri pe tema viitorului țărănimii în 1765, Ecaterina nu a abolit șerbia. Ea nu dispunea de resursele financiare, militare sau birocratice necesare pentru a impune o schimbare atât de radicală unei nobilimi refractare la schimbare, dar pe care se baza pentru menținerea ordinii în Rusia rurală.

Ecaterina şi Voltaire

Portret contemporan al lui Voltaire. François Marie Arouet (1694-1778), care şi-a luat numele de Voltaire, a fost un scriitor şi filosof francez. El a condamnat tirania şi superstiţiile şi a pledat pentru toleranţă şi libertatea gândirii. Corespondenţa lui cu Ecaterina II s-a caracterizat printr-o abundenţă de linguşeli din partea lui.

Voltaire către Ecaterina II
Ferney, 26 februarie 1769

... În timp ce domnia voastră se pregăteşte să-l bată pe Sultan, elaborează şi un cod de legi. Eu citesc Instrucţiunile preliminare pe care Majestatea Voastră Imperială a avut bunăvoinţa să mi le trimită şi nu trebuie decât să le pun de-o parte ca să-mi termin scrisoarea. Doamnă, Numa şi Minos şi-ar fi pus semnătura pe lucrarea domniei voastre, dar poate că nu ar fi fost capabili să o realizeze. Este clară, concisă, corectă, strictă şi umană. Fiţi convinsă că nimeni nu va avea în viitor un renume mai strălucit decât domnia voastră; dar, pentru numele lui Dumnezeu, bateţi-i pe turci...

O, doamnă, ce lecţie ne daţi Majestatea Voastră nouă, neînsemnaţilor francezi, ridicolei noastre Sorbone şi şarlatanilor care vorbesc prea mult din şcolile noastre medicale! V-aţi lăsat injectată cu mai puţine mofturi decât o călugăriţă căreia i se face clismă. Prinţul moştenitor v-a urmat exemplul. Contele Orlov s-a dus la vânătoare prin zăpadă după vaccinul împotriva variolei. Scipio ar fi făcut la fel, dacă această boală, care vine din Arabia, ar fi existat în vremea lui...

Doamnă, sunt un bătrân invalid de 75 de ani. Poate că vorbesc aiurea, dar cel puţin vă spun ce gândesc, lucru care se întâmplă rar când te adresezi unei persoane ca domnia voastră. În timp ce scriu, "Majestatea Imperială" păleşte în faţa persoanei. Entuziasmul meu este depăşit de profundul meu respect. Venerez în domnia voastră legiuitoarea, războinica, filozoafa.

Ecaterina II către Voltaire
St. Petersburg, 15 (26 SN) aprilie 1769

Domnule, am primit superba dumneavoastră scrisoare din 26 februarie. O să mă străduiesc cum ştiu mai bine ca să vă urmez sfaturile. Dacă Mustafa nu va fi zdrobit, nu va fi în nici un caz vina dumneavoastră sau a mea, sau a armatei mele; soldaţii mei au plecat să se lupte cu turcii de parcă ar fi plecat la nuntă...

Să dea Domnul să trăiţi bucuria, domnule, de a afla că războinicii mei i-au bătut pe turci. Cred că sunteţi conştient că Marea Azov, de la gurile Donului, este deja ocupată de trupele mele. Ultimul tratat de pace (Tratatul de la Belgrad, 1739) stipula ca acest loc să fie lăsat neocupat de ambele părţi. Aţi citit, desigur, în jurnale, că i-am pus pe fugă pe tătari în trei direcţii diferite atunci când au încercat să prade Ucraina...

Sunt foarte mâhnită că sănătatea domniei voastre nu este conform dorinţelor mele. Dacă succesele armatei mele pot fi de vreun folos în îmbunătăţirea ei, nu voi pregeta să vă ţin la curent cu privire la toate reuşitele noastre. Până acum, mulţumesc Domnului, nu am avut decât veşti bune de pe toate fronturile; oriunde se arată turci sau tătari, îi izbim cu toată forţa, ca şi pe rebelii polonezi...

Războiul cu turcii

Ecaterina a înţeles necesitatea de a găsi aliaţi împotriva celui mai periculos vecin al Rusiei, Turcia. Nikita Panin, principalul ei consilier în probleme de politică externă până în 1781, a încurajat-o să încerce să creeze un "Sistem Nordic", o alianţă care să includă Prusia, Polonia, ţările scandinave şi Marea Britanie. Tratatul de asistenţă reciprocă încheiat cu Prusia în 1764 a confirmat alianţa lui Petru III din 1762 şi Frederick II a sprijinit alegerea fostului iubit al Ecaterinei, Stanislaus Poniatowski ca rege al Poloniei în acelaşi an. Încercarea Ecaterinei de a obţine drepturi civile pentru populaţia necatolică a Poloniei i-a făcut pe nobilii catolici să se revolte împotriva domniei ei în 1768. Trupele ruse, trimise în Polonia ca să înăbuşe rebeliunea, au avut ciocniri cu forţele turceşti de la frontiera dintre Polonia şi Turcia şi, drept urmare, turcii au declarat război Rusiei în octombrie 1768 (SN).

Medalie bătută în cinstea victoriei ruşilor împotriva turcilor la Chesme în 1770.

✓ La început războiul a avut rezultate favorabile Rusiei, ale căror forţe au învins flota turcă în bătălia de la Chesme (1770) şi au ocupat Moldova, Ţara Românească şi Crimeea. Ecaterina a devenit victima propriilor ei

Tortul de plumb polonez. Gravură satirică referitoare la ceea ce s-a dovedit a fi Prima Împărțire a Poloniei. Caricatura a fost publicată în *Westminster Magazine* în 1774.

succese. Prusacii și austriecii nu erau dispuși să permită expansiunea teritorială a Rusiei dacă nu primeau compensații. În 1772 a fost convenită Prima Împărțire a Poloniei, prin care cele trei puteri au luat fiecare în stăpânire câte o porțiune din teritoriul Poloniei, rușii câștigând partea estică a Bielorusiei. Polonia a pierdut cam o treime din teritoriul ei și jumătate din populație.

Discuțiile pentru un armistițiu cu Turcia din 1772 au fost complicate de pericolul unui război cu Suedia, al cărei nou rege, Gustavus III, avea ambiția să recâștige teritoriile pe care țara lui le pierduse în favoarea Rusiei. Se întrevedea amenințarea unui război nordic și în 1773-74 rușii au forțat finalizarea războiului cu Turcia spre un rezultat favorabil lor. Tratatul de la Kuciuk Kainargi, semnat în iulie 1774 a adus Rusiei importante câștiguri teritoriale, ocazia de a dezvolta o flotă în Marea Neagră și dreptul de trecere prin strâmtori și în Marea Mediterana acordat vaselor comerciale. Crimeea a obținut independența de sub dominația turcă. Deși Ecaterina putea afirma că urmările războiului, în care intrase printr-o gafă politică, erau avantajoase pentru Rusia, prețul plătit a fost imens. Creșterea taxelor, inflația și recrutările au dus la pierderea popularității guvernului.

Crize și reacții

În 1773-74 Ecaterina s-a confruntat cu cea mai periculoasă amenințare la adresa domniei ei. Un cazac de pe Don pe nume Emelian Pugaciov, care pretindea că este Petru III, a inițiat o revoltă în septembrie 1773. Promisiunea lui Pugaciov că îi va elibera pe șerbi și va reintroduce drepturile cazacilor au atras aproximativ 200.000 de adepți. Rebelii au ucis cel puțin 1500 de nobili împreună cu familiile lor și peste 1000 de demnitari guvernamentali. Nu s-a reușit decât împrăștierea lor după ce trupele Ecaterinei i-au învins într-o serie de bătălii. Pugaciov a fost trădat de câțiva adepți și a fost executat la Moscova în ianuarie 1775. Libertățile tradiționale ale tuturor cazacilor, inclusiv ale celor care rămăseseră loiali, au fost anulate. Satisfăcută că revolta nu fusese provocată de nobili nemulțumiți, Ecaterina a acordat o amnistie generală pentru toți participanții în martie 1775 și a revocat o serie de taxe nepopulare. Reformele din administrația locală și din sistemul juridic pe care le-a inițiat atunci fuseseră puse în discuție încă înainte de rebeliune, care nu făcuse decât să scoată în evidență faptul că structurile existente erau nepotrivite.

Rebelul cazac Emelian Pugaciov, care pretindea că are dreptul să ocupe tronul, în lanțuri în celulă. Gravură germană pe lemn.

Statutul Administrației Provinciilor, promulgat în 1775, a retrasat granițele provinciale, creând 50 de noi provincii, fiecare aflată sub conducerea unui guvernator numit de împărăteasă și direct răspunzător în fața ei. Provinciile au fost subîmpărțite în districte. Guvernatorii au fost împuterniciți să creeze comitete ale bunăstării sociale care să creeze școli, spitale și alte instituții publice. Fiecare provincie a fost înzestrată cu un sistem de tribunale, inclusiv o curte de apel, căreia i se puteau adresa cei arestați dar încă nejudecați. Nobilimea și orășenimea aveau dreptul periodic să organizeze adunări și să aleagă oficialitățile. Printr-o Ordonanță a Poliției emisă în 1782 s-au dispus reglementări de ordine interioară în orașe, însărcinând poliția nu numai cu sarcina menținerii ordinii publice ci și cu cea a igienei și moralității publice.

AMANȚII ECATERINEI

Stanislaus Augustus (fost conte Poniatowski), regele Poloniei 1764-95. Portret de Bacciarelli.

Serghei Saltikov
Amantul Ecaterinei la începutul anilor 1750. Curteanul Saltikov putea fi tatăl fiului ei, Paul.

Stanislaus Poniatowski
Amantul Ecaterinei la sfârșitul anilor 1750 și probabil tatăl fiicei ei, Anna Petrovna, care a murit în primul an de viață. Poniatowski a devenit ulterior rege al Poloniei.

Grigori Orlov
Ofițer de Gardă și o figură importantă în lovitura de stat care a adus-o pe Ecaterina la putere. Cei doi au devenit amanți în 1761 și relația lor a durat 11 ani. Fiul lor Alexei Bobrinskoi a primit moșii din partea Ecaterinei.

Alexandr Vasilicikov
Tânăr locotenent din Gardă cu care Ecaterina a avut o scurtă relație amoroasă în 1772-73. Descrierea pe care i-a făcut-o ea - "un cetățean excelent, dar foarte plictisitor" nu indică o prea mare înflăcărare amoroasă din partea împărătesei.

Grigori Potemkin
Vechi ofițer de armată cultivat și capabil, care a rămas un membru important al guvernului Ecaterinei până la sfârșitul vieții lui, în 1791, chiar dacă au încetat să mai fie amanți în 1776. Au existat zvonuri referitoare la o căsătorie secretă între Potemkin și Ecaterina.

Piotr Zavadovski
Ofițer de armată și birocrat ucrainean. Un bărbat inteligent, Zavadovski a ajutat-o pe Ecaterina la elaborarea reformei administrației locale. Idila dintre cei doi s-a încheiat în 1777, dar Ecaterina a continuat să-l ajute în carieră.

Simeon Zorici
Ofițer de armată sârb cu care Ecaterina a avut o scurtă legătură în 1777-78. Era un jucător înveterat.

Ivan Rimski-Korsakov
Tânăr ofițer de armată care a fost părăsit de Ecaterina în 1779 când a descoperit că mai avea o legătură cu una din doamnele ei de companie. El aparținea unei ramuri a familiei din care a făcut parte și compozitorul Nikolai Andreevici Rimski-Korsakov (1844-1908).

Alexandr Lanskoi
Tânăr ofițer din Gardă. Relația Ecaterinei cu el a început în 1780 și ea a fost foarte afectată când el a murit de difterie în 1784.

Alexandr Yermolov
Relația Ecaterinei cu Yermolov a durat câteva luni în perioada 1785-86.

Alexandr Mamonov
Un bărbat chipeș și cultivat, rudă cu Potemkin. Ecaterina l-a părăsit în 1789, când a descoperit că întreținea relații și cu mai multe doamne din suita ei.

Platon Zubov
Cu treizeci de ani mai tânăr decât Ecaterina, Zubov a fost favoritul ei. A fost primul dintre amanții ei de după Zavadovski, care a jucat un rol politic semnificativ, iar promovările cu care l-a copleșit împărăteasa, printre care și funcția de Guvernator General al Noii Rusii și Crimeei, i-au depășit capacitățile sau meritele. În 1801 Zubov și frații lui au jucat un rol important în conspirația de răsturnare a țarului Paul.

Au existat zvonuri și despre alte legături amoroase ale Ecaterinei de la sfârșitul anilor 1770, dar nu există dovezi clare în sprijinul acestora.

Alexei Grigorievici Bobrinskoi, fiul Ecaterinei II cu Grigori Orlov. Acest portret a fost pictat în 1769 de Carl Ludwig Christineck.

ISTORICUL KARAMAZIN DESPRE ECATERINA II

Ecaterina II a fost adevărata moștenitoare a măreției petrine și cel de-al doilea arhitect al noii Rusii. Principala realizare a acestei regine de neuitat a fost îndulcirea autocrației fără a o mutila. Ea i-a flatat pe așa-numiții "philosophes" din secolul al optsprezecelea și a admirat forța republicanilor din antichitate, dar și-a dorit să conducă precum o zeiță pe pământ - și a reușit... Ecaterina a eliminat petele tiraniei de pe blazonul autocrației. A calmat sufletele bărbaților și a îndemnat la satisfacerea plăcerilor, cunoașteri și rațiuni omenești. Afirmând pe tot cuprinsul teritoriului stăpânit de ea valoarea morală a omului, Ecaterina a re-examinat toate zonele organismului politic al țării noastre și în toate a adus câte o îmbunătățire... Ecaterina a urmărit perfecțiunea teoretică în elaborarea legilor, dar nu a găsit modalitatea de a le face mai funcționale și mai folositoare. Ea a creat tribunale, dar nu a pregătit judecători; ea a formulat principii, dar nu a găsit calea de a le pune în practică.

Deși expansiunea administrației locale i-a permis Ecaterinei să pună în mișcare guvernul central desființând o serie de Colegii create de Petru cel Mare (pag.107), costul administrației locale a crescut de șase ori până în 1796 și numărul de demnitari locali s-a mărit de peste două ori în aceeași perioadă. Eficiența reformelor a fost limitată. Corupția a rămas o problemă serioasă. Noul sistem de tribunale era marcat de handicapul lipsei de juriști cu pregătire. La nivel de districte nu existau destui nobili și orășeni cu carte și competenți care să ocupe noile posturi. Funcționarea comitetelor bunăstării era împiedicată de lipsa de fonduri. Încercarea Ecaterinei de a aplica acele metode care dăduseră rezultate bune în principatele germane la situația unui imperiu vast cu comunicații slab dezvoltate și o nobilime puțin numeroasă nu putea să dea rezultate spectaculoase, deși ea a dus la îmbunătățiri substanțiale în domeniile justiției, educației și sănătății publice.

Viața privată

În timpul rebeliunii lui Pugaciov, Ecaterina a avut cea mai importantă relație personală din viața ei, idila cu Grigori Potemkin. Potemkin, un vechi ofițer de armată, era atât un pasionat cunoscător în ale muzicii cât și un curajos soldat. Frumusețea fizică îi era oarecum știrbită de lipsa unui ochi. Pe Ecaterina o încânta simțul umorului și talentul lui pentru mimică, iar afecțiunea ei fățișă față de el a dat naștere la zvonuri privind o posibilă căsătorie secretă. Deși locul lui Potemkin în patul Ecaterinei a fost ocupat în 1776 de o serie de tineri ofițeri de armată, el a rămas o figură foarte influentă până la moartea sa în 1791.

Reputația Ecaterinei de insațiabilitate sexuală s-a format în timpul vieții ei și s-a imprimat cu putere în memoria opiniei publice. Portretele cinematografice realizate de Pola Negri și Marlene Dietrich, precum și apariția pe scenă sub interpretarea Maei West nu au făcut decât să întărească mitul. Comentariul Maei West referitor la propria ei interpretare a intrat în legendă: "Ecaterina a fost o mare împărăteasă. În plus, a avut 300 de amanți. Eu am făcut tot ce mi-a stat în putință în două ore." Nu există mărturii credibile decât despre 12 amanți care s-au perindat prin viața Ecaterinei, unele dintre aceste relații amoroase fiind de lungă durată. În ultimii ani, istoricii feminiști au susținut că mitul lăcomiei sexuale a Ecaterinei a izvorât din anxietățile unei societăți dominate de bărbați puse în fața unei conducătoare puternice și eficiente. Scrisorile ei fac dovada unei persoane calde care tânjea după afecțiune, iar pe foștii iubiți obișnuia să-i trateze cu generozitate.

Portretul prințului Grigori Alexandrovici Potemkin (1739-91) de Volker, gravat postum în 1792. Artistul a manifestat o atitudine oarecum măgulitoare față de subiect, care pierduse un ochi din cauza tratării necorespunzătoare a unei infecții de către un impostor care se dădea drept doctor. Potemkin, care fusese exmatriculat din Universitatea de la Moscova din cauza lenei și absențelor de la cursuri, era atât de stânjenit de handicapul său încât îi trecuse prin cap să se călugărească. A ales în schimb cariera militară și s-a remarcat în războiul ruso-turc. El a fost și un important patron al muzicii care a încercat fără succes să îl convingă pe Mozart să se înroleze în armata rusă.

Institutul Smolnîi, St. Petersburg. Această școală pentru fiicele de nobili a fost creată în 1764 de către Societatea Educațională Imperială Pentru Domnișoare Nobile, a cărei patroană era Ecaterina II. La început institutul a fost adăpostit de Mănăstirea Smolnîi. În 1806, la zece ani după moartea împărătesei, italianul Giacomo Quarenghi (1744-1817) a început lucrările pentru noua clădire, care au fost încheiate în 1808. În octombrie-noiembrie 1917, Comitetul Militar Revoluționar al Partidului Bolșevic a organizat cucerirea puterii în trei camere de la etajul al doilea al clădirii.

Reforme sociale

Ecaterina dorea să încurajeze apariția "stărilor", grupuri sociale cu privilegii și obligații bine definite din rândurile cărora urmau să se formeze funcționari de stat voluntari. Carta Orașelor din 1785 a plasat guvernarea locală urbană în mâinile unor consilii alese. Carta Nobilimii, publicată în același an, a confirmat dreptul nobililor de a deține proprietăți și șerbi și i-a exclus pe nobilii care nu participau la serviciul către stat de la participarea la adunările locale ale nobilimii și de la alegerea în funcții pe plan local. Nobilii erau, de asemenea, scutiți de pedeapsa corporală și de taxa personală. Carta recunoștea totodată faptul că pământul deținut de aristocrați era proprietatea lor legală.

Împărăteasa a încurajat educația și a fondat la St. Petersburg Institutul Smolnîi, o școală-internat pentru fiicele nobililor. Când și-a dat seama că reforma ei în domeniul administrației provinciale nu avea drept rezultat răspândirea rapidă a educației, a numit o Comisie a Educației Naționale în 1782 și a înființat un colegiu de pregătire a profesorilor în 1783. Statutul Școlilor Naționale din 1786 a decretat că trebuie să existe câte un liceu în fiecare capitală de provincie și câte o școală primară în fiecare oraș din district, care să asigure școlarizarea gratuită pentru băieți și fete. Până la sfârșitul secolului s-au fondat peste 300 de școli, care asigurau în total educația a 20.000 de elevi. Practicile educaționale nu puneau în aplicare idealurile pe care le pronunțase Ecaterina. Pedeapsa corporală era un lucru obișnuit, deși fusese interzisă în statutul din 1786 și marea majoritate a populației a rămas analfabetă, deoarece școlarizarea gratuită nu îi cuprindea și pe copiii de șerbi.

Deși Ecaterina nu a elaborat nici un statut privitor la toleranța religioasă, guvernul ei a adoptat o politică relativ progresistă față de supușii neortodocși și necreștini ai imperiului. Taxele suplimentare plătibile de Vechii Credincioși au fost abolite în 1782, iar populația evreiască a primit egalitate legală în 1786, deși din 1791 evreii nu s-au mai putut bucura de aceste drepturi în cadrul Limitelor de Așezare, o zonă desemnată de guvern ca teritoriul în care era de dorit să locuiască marea majoritate a populației evreiești, iar în 1794 ei au fost obligați să plătească taxe duble.

Visul reginei Ecaterina. Caricatură atribuită de unii artistului englez James Gillray (1757-1815). Diavolul o ispitește pe împărăteasă oferindu-i Varșovia și Constantinopole. Imaginea reflectă neliniștea provocată de ambițiile Rusiei, temă care avea să predomine în politica externă engleză din secolul 19.

Războaie și revoluții

Pacea dintre Rusia și Turcia încheiată în 1774 era precară. Turcii sperau să recâștige Crimeea, în timp ce Ecaterina ar fi vrut să o anexeze. Ea începuse să fie interesată și de așa-zisul Proiect Grec, și anume ideea că Rusia putea să cucerească partea europeană a imperiului turc și că cel de-al doilea nepot al ei, botezat adecvat cu numele Constantin, ar fi putut să domnească peste un regat creștin cu capitala la Constantinopole. Nici o acțiune împotriva Turciei nu era posibilă dacă nu exista o situație diplomatică favorabilă în Europa. La jumătatea anilor 1770 "Sistemul Nordic" al lui Panin era pus în discuție de alți consilieri ai Ecaterinei, inclusiv de Potemkin. Ei susțineau că Proiectul Grec nu putea fi realizat decât cu sprijin austriac. Scurtul război pentru succesiunea Bavariei (1778-79), purtat între Austria și Prusia s-a încheiat prin mediere rusă și franceză, ceea ce a reprezentat o izbitoare demonstrație a statutului din ce în ce mai puternic de putere europeană al Rusiei. Ecaterina a cultivat prietenia împăratului austriac Josef II, care i-a făcut o vizită în 1780 și cei doi conducători au încheiat un acord secret în 1781, prin care Josef se angaja să acorde asistență militară Rusiei în cazul în care turcii încălcau Tratatul de la Kuciuk Kainargi.

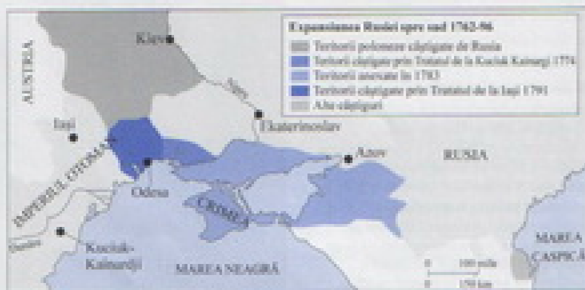
Ecaterina II și Josef II, împăratul Austriei, cu ocazia vizitei acestuia în Rusia în 1780. Gravură de Johann Hieronymus Loeschenkohl (1779-1807). Josef, căruia îi displăcea faptul că Ecaterina i se adresa ca unui egal în scrisorile ei, se referea la ea cu cuvintele "prințesa ecaterinizată de Zerbst". În timpul vizitei el a scris: "Dincolo de amabilitatea și farmecul împărătesei și ale unora dintre străini, ar fi realmente o pedeapsă să iei parte la această călătorie."

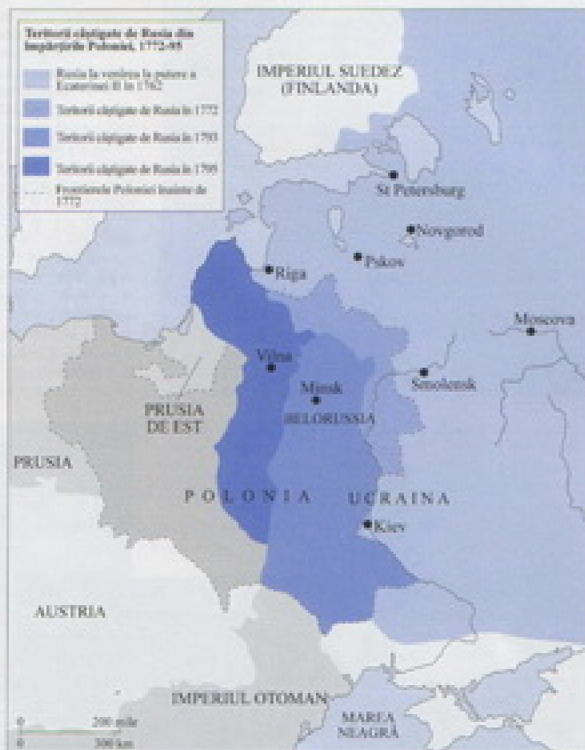
Reacția Ecaterinei față de războiul american de independență a fost la început una de neutralitate. Ea a refuzat cererea de sprijin primită din partea regelui George III, care spera ca Rusia să accepte rolul de mediator în conflict. În 1780 Rusia a avut inițiativa formării Ligii Neutralității Armate, care a afirmat dreptul vaselor din țări neutre de a intra în porturi ale țărilor beligerante. Această atitudine a dat un avantaj americanilor, deși Rusia a recunoscut Statele Unite abia în 1809.

Începutul anilor 1780 a oferit rușilor o bună ocazie de expansiune, căci Anglia și Franța se aflau în război una cu alta. În 1783 Ecaterina a ordonat anexarea Crimeei, operațiune dusă la bun sfârșit de Potemkin, care a încurajat dezvoltarea economică a regiunii. În 1785 era deja înființată o bază navală la Sevastopol. Turul de inspecție efectuat de Ecaterina în noile ei teritorii din sud în 1787 a dat naștere expresiei "satele lui Potemkin", după ce Potemkin a făcut în așa fel încât împărăteasa să vadă numai comunitățile de țărani aparent prosperi și fericiți. Totuși, expresia și motivul apariției ei nu trebuie să umbrească realizările reale din regiune.

Al doilea război turc, care a început în vara lui 1787, a fost trenant și costisitor. În afara ajutorului austriac primit de Rusia, în rest climatul internațional nu a fost favorabil. Anglia și Rusia au fost necooperante și în 1788 Gustav III al Suediei a declarat război Rusiei, sperând să recâștige teritoriile pierdute. Războiul ruso-suedez, ajuns într-un punct mort, a fost rezolvat prin Tratatul de la Verela din august 1790. Izbucnirea Revoluției Franceze în 1789 și moartea lui Josef II, împăratul Austriei, în februarie 1790, au complicat și mai mult situația. Succesorul lui Josef, Leopold, a încheiat o pace separată cu Turcia mai târziu în același an. Victoriile Rusiei din 1791 au determinat Turcia să ceară discutarea condițiilor de pace. În Tratatul de la Iași, semnat în decembrie 1791 (ianuarie 1792 SN), turcii au acceptat anexarea Crimeei de către Rusia și au cedat Rusiei și alte teritorii de la Marea Neagră. Printre câștigurile Rusiei s-a numărat și Odessa, care avea să se dezvolte rapid ca port important.

În aprilie 1792 Franța a declarat război Austriei. Rusia nu s-a alăturat Austriei și Prusiei în prima coaliție anti-revoluționară. Pe Ecaterina o preocupa problema Poloniei, unde izbucnise revoluția în mai 1791. Ea nu era dispusă să tolereze cea ce considera a fi iacobinism la frontierele

imperiului ei, dar nu dorea nici să ofenseze Prusia și Austria intervenind fără să le consulte. Ea a avertizat ambele puteri asupra intențiilor ei și în mai 1792 a trimis trupe rusești în Polonia ca să înăbușe revoluția. Între cele trei puteri s-a convenit o a treia împărțire a Poloniei în ianuarie 1793. O a doua revoltă poloneză izbucnită în primăvara lui 1794 a determinat o nouă invazie rusă, în cursul căreia forțele ruse au masacrat 20.000 de civili polonezi la Praga, lângă Varșovia. A treia și ultima împărțire a fost convenită în 1795 și Polonia a încetat să mai existe.

Chiar și după răsturnarea monarhiei franceze în 1792 și executarea lui Ludovic XVI în 1793, Ecaterina a manifestat aceeași reținere în a angaja Rusia într-o coaliție anti-franceză. Până în 1796 - anul morții ei - Ecaterina trimisese vase în sprijinul eforturilor de război ale englezilor în Marea Nordului și plănuia să trimită forțe ruse în Sfântul Imperiu Roman ca să lupte împotriva francezilor. Ea trimisese de asemenea o expediție militară împotriva Persiei.

Ecaterina II şi Clasicismul

Ecaterina a condamnat exuberanţa gustului elisabetan după cum a dezaprobat frivolitatea stilului de viaţă al Elisabetei. Suferind în mod făţiş de "anglomanie", ei îi displăcea formalismul rigid, tipic franţuzesc, al grădinilor Elisabetei. "În prezent sunt îndrăgostită nebuneşte de grădinile englezeşti", i-a scris ea lui Voltaire în 1772, "de liniile unduite, de pantele line, de bazinele asemănătoare cu nişte lacuri..." Ea decorase peisajul grădinilor de la Tarskoe Selo după moda englezească, iar la Peterhof s-a construit un Palat Englezesc în stil paladin. I-a comandat un serviciu de masă lui Josiah Wedgwood (1730-95), care a realizat şi un medalion de jasp emailat cu portretul Împărătesei la începutul anilor 1770, după modelul unei medalii realizate de Ivanov.

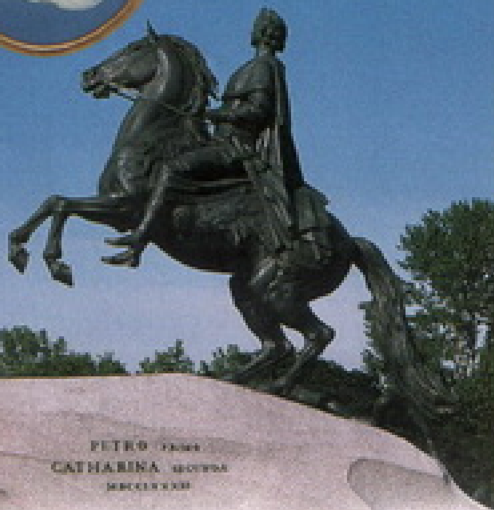
Ecaterina nu era rusoaică şi ajunsese la putere printr-o lovitură de stat. De aceea pentru ea era important să se afirme public ca succesoare a marilor domnitori ai Rusiei. Ea s-a hotărât să realizeze acest lucru în stil clasic: la recomandarea lui Denis Diderot, i-a comandat sculptorului francez Etienne Maurice Falconet (1716-91) o statuie ecvestră a lui Petru I. Împăratul este înfăţişat încoronat cu o coroană de învingător şi înveşmântat într-un stil care aminteşte mai mult de Roma antică decât de Rusia secolului 18. Lucrarea a fost influenţată de statuia ecvestră a lui Marcus Aurelius de pe Dealul Capitoliului de la Roma, dar poziţia cabrată a calului adaugă o notă de impetuozitate care anticipează romantismul de la începutul secolului 19. Sculptura este aşezată pe un bloc masiv de granit finlandez al cărui transport de la carieră la St. Petersburg a durat doi ani şi care poartă o inscripţie dedicativă în limba latină: PETRO PRIMO CATHARINA SECUNDA MDCCLXXXII (Lui Petru Întâi de la Ecaterina a Doua 1782). Ecaterina a fost exasperată de plângerile frecvente ale lui Falconet cu privire la condiţiile în care era obligat să muncească şi nu l-a invitat să revină în Rusia pentru ceremonia de dezvelire a statuii. Statuia a reprezentat sursa de inspiraţie pentru o altă capodoperă, poezia lui Puşkin *Călăreţul de bronz*.

Ş-a afirmat uneori că Ecaterina a evitat proiectele de construcţii grandioase, preferând un stil arhitectonic mai intim. Dar realitatea este mai complexă. Ecaterina şi-a separat viaţa privată de cea publică. Încăperile pe care arhitectul scoţian

(Stânga) Portret camee al Ecaterinei II de Wedgwood datând de la sfârşitul secolului 18.

(Jos) Călăreţul de bronz. Statuia lui Petru cel Mare de Falconet

(Sus) Sufrageria verde proiectată de Charles Cameron în Palatul Ecaterina de la Tarskoe Selo.

Charles Cameron (aprox.1740-91) le-a proiectat în Palatul Ecaterina de la Tarskoe Selo erau relativ mici ca proporţii. Ecaterina l-a descris pe Cameron ca fiind "scoţian ca naţionalitate, iacobit prin convingere, un mare creator hrănit de valorile antichităţii". Nu există dovezi certe despre Cameron că ar fi fost iacobit, dar nu există nici o îndoială că a fost un expert în arhitectura clasică şi autorul unei cărţi numite *Băile romanilor*. Sufrageria verde şi dormitorul pe care le-a proiectat pentru Ecaterina la Ţarskoe Selo în anii 1780 arată amândouă preferinţa lui pentru ornamentele clasice.

Ecaterina a făcut multe adăugiri substanţiale şi importante în complexul Palatului de Iarnă. Micul Hermitage a fost proiectat de Vallin de la Mothe în anii 1760 ca refugiu privat pentru Împărăteasă. În anii 1780 Giacomo Quarenghi (1744-1817) a adăugat Teatrul Hermitage. Un alt arhitect italian, Antonio Rinaldi (aprox.1710-94) a fost angajat pentru construirea unui palat pentru Grigori Orlov, amantul Ecaterinei. Palatul de Marmură, denumit astfel deoarece era prima clădire din St. Petersburg cu faţada din acest material, a fost terminat în 1785.

Dar Împărăteasa a angajat şi arhitecţi ruşi. Ivan Egorovici Starov (1743-1808) a primit comanda construirii unui palat pentru un alt amant al Ecaterinei, Grigori Potemkin. Palatul Taurida din St. Petersburg a primit acest nume deoarece Potemkin a primit titlul de Prinţ al Tauridei după anexarea Crimeei, în mare parte opera lui. Ca un act de răzbunare meschină împotriva memoriei mamei sale, Împăratul Paul a dat palatul spre folosinţă cavaleriştilor din gardă, care l-au folosit drept barăci şi grajduri. Clădirea a fost restaurată şi modificată substanţial în secolul 19. Poetul rus Gabriel Derjavin (1743-1816) a scris despre această clădire: "Exteriorul ei nu încântă privirile cu sculpturi, aurire sau alte decoraţiuni somptuoase. Meritul ei este stilul antic, rafinat; acesta este simplu, dar maiestuos.

(Dreapta sus) Tavanul pictat al dormitorului Ecaterinei II din Palatul Taurida, St. Petersburg. Decoraţiunile au fost, la fel ca palatul însuşi, realizate de Ivan Egorovici Starov.

(Dreapta) Exteriorul Palatului Taurida, St. Petersburg.

Natalia, prima soţie a Marelui Duce Paul. Nefericita Wilhelmina de Hesse-Darmstadt, care şi-a luat numele de Natalia Alexeevna când s-a convertit la ortodoxie ca să se poată mărita cu Paul, a murit la o naştere în 1776.

Ecaterina ca patroană a culturii

Ecaterina a vrut să facă din curtea ei centrul vieţii culturale a Rusiei. Producţia ei literară cuprindea satire, articole de istorie a Rusiei şi librete de operă. Ea a încurajat traducerea în limba rusă a unor opere străine şi în 1783 a pus bazele Academiei Ruse de Limbă, care a publicat primul dicţionar rus. Ea a adăugat la Palatul de Iarnă un teatru de curte şi a sponsorizat reprezentaţiile teatrale. Cenzura a avut un caracter liberal până la începutul Revoluţiei Franceze. Împărăteasa a angajat arhitecţi neoclasici cum a fost scoţianul Charles Cameron şi italianul Giacomo Quarenghi şi a cumpărat numeroase picturi europene.

Succesiunea

În 1773 Ecaterina a pus la cale căsătoria dintre fiul ei Paul şi Wilhelmina de Hesse-Darmstadt, care a fost botezată în credinţa ortodoxă sub numele de Natalia. Paul, care s-a îndrăgostit nebuneşte de Natalia, era orb în faţa frivolităţii şi libertăţii ei morale. La scurt timp după căsătorie, la urechile Ecaterinei a ajuns un zvon despre o pretendentă la tron din Italia care susţinea că este fiica Elisabetei.Misterioasa femeie a fost răpită, adusă la St. Petersburg şi interogată. Ea a negat că ar fi pretins vreodată a fi fiica Elisabetei şi a murit în Fortăreaţa Petru şi Pavel, probabil de tuberculoză, în 1775. Identitatea ei nu a fost niciodată stabilită, dar ea a intrat în legendă ca nefericita "prinţesă Tarakanova", care a dat naştere unui fiu în închisoare şi s-a înecat când celula ei a fost inundată.

Natalia a murit când a născut în aprilie 1776 împreună cu fiul ei. Paul a fost zdrobit de durere, dar Ecaterina a insistat să se recăsătorească fără întârziere. Din dorinţa de a-i înăbuşi reţinerile, ea i-a spus că Natalia avusese o relaţie adulterină cu unul din prietenii lui cei mai buni. Alegerea

Desen contemporan înfăţişând-o pe Ecaterina II cu nepoţii ei, Marele Duce Alexandru (viitorul Alexandru I) şi Marele Duce Constantin. Statuia ecvestră a lui Petru cel Mare (pag.142) poate fi văzută în fundal.

PROGRAMUL ZILNIC AL ECATERINEI

Ecaterina II plimbându-și câinele în grădina de la Țarskoe Selo. Gravură după o pictură de Vladimir Lukici Borovikovski (1757-1825) datând din 1796. Monumentul din fundal a fost comandat de Ecaterina în onoarea contelui Grigori Orlov

Mă trezesc la ora șase și până la opt și jumătate citesc sau scriu singură în biroul meu. În jur de nouă sosesc secretarii mei și stau cu ei până la ora unsprezece. Apoi mă îmbrac și în acest timp discut cu cine se află în camera mea. Toaleta mea nu durează mai mult de o oră, după care intru în sala de primire și iau masa între orele unu și două; după masă cos și mi se citește până la ora patru; după aceasta sosesc cei care nu au reușit să discute cu mine de dimineață despre problemele lor și mă ocup de ei până la șase, când fie că ies să fac o plimbare, sau să joc ceva, sau să mă întrețin cu cineva sau să văd o piesă de teatru. Supez între nouă și zece și după masă mă duc la culcare.

împărătesei s-a oprit asupra prințesei Sophia Dorothea de Wurtemberg, cu care Paul s-a căsătorit în septembrie 1776. Maria Feodorovna, cum a fost cunoscută în Rusia, s-a dovedit o noră mult mai potrivită, care a dat naștere unui băiat sănătos în decembrie 1777. Ecaterina și-a asumat creșterea copilului Alexandru, iar al doilea fiu al lui Paul, Constantin, născut în aprilie 1779, a fost și el educat sub supravegherea ei.

Reacțiune și moarte

Vârsta înaintată, sănătatea șubrezită și îngrijorarea față de evenimentele revoluționare din Franța și Polonia au contribuit la transformarea Ecaterinei într-o femeie extrem de revoluționară în ultimii ei ani de viață. Lucrarea lui Alexandr Nicolaievici Radișcev *Călătorie de la St. Petersburg la Moscova*, o incriminare a condițiilor sociale și politice din Rusia, a fost interzisă. Radișcev, care se spune că ar fi leșinat când a auzit că procesul lui avea să fie condus de Șeșkovski, șeful Campaniei Secrete, a fost exilat în Siberia pentru 10 ani, în 1790. Ecaterina a încercat să suprime Francmasoneria, crezând că lojile masonice răspândeau ideile revoluționare. Până și lucrările lui Voltaire au fost proscrise și în ultimele luni de viață, ea a impus o cenzură strictă a cărților și ziarelor străine.

Sănătatea Ecaterinei s-a deteriorat în anii 1790. S-a îngrășat și mobilitatea i s-a diminuat din cauza reumatismului și ulcerelor varicoase. Este posibil ca ea să se fi gândit să-l dezmoștenească pe fiul ei Paul în favoarea nepotului ei mai mare Alexandru. Se temea, pe bună dreptate, că Paul va distruge tot ce realizase ea, observând cu tristețe în 1787 că "nu pot transmite ereditar modul meu de a gândi". La 5 noiembrie 1796 a suferit un atac cerebral în budoarul ei personal. Nu și-a mai revenit și a murit în seara zilei de 6 noiembrie. Când i s-a spus că împărăteasa este pe moarte, Paul a pătruns în Palatul de Iarnă și i-a examinat documentele. Dacă a existat un decret de stabilire a succesiunii în favoarea lui Alexandru, în mod sigur Paul l-a distrus.

Deși i-au recunoscut meritul de a fi extins imperiul și de a fi întărit statutul Rusiei ca mare putere, istoricii slavofili au scris cu dezaprobare despre originile germane și ideile occidentale ale Ecaterinei. Pentru istoricii sovietici, ea a fost o conducătoare care s-a identificat cu interesele nobilimii și nu a făcut nimic pentru masele țărănești. Odată cu epoca glasnostului, unii cercetători ruși au emis opinii mai favorabile despre Ecaterina și în 1996 Academia Rusă de Științe a organizat o conferință pentru a marca bicentenarul morții sale. Istoricii occidentali încă mai dezbat dacă Ecaterina trebuie văzută ca un exemplu de absolutism luminat sau de despotism. Deși este greu să se creadă în existența absolutismului luminat ca fenomen, este evident că Ecaterina a fost o inovatoare, atât prin metodele sale cât și prin maniera de guvernare. Domnia ei poate fi văzută ca o dialectică între idealismul iluminismului și realitățile politice, economice și sociale ale Rusiei. După cum se spune că s-ar fi exprimat către Diderot: "Tu lucrezi pe hârtie, care suportă orice. În timp ce eu, o biată împărăteasă, lucrez pe pielea umană, care este total diferită; se irită și se gâdilă."

Павел Paul

1796–1801

Александр I Alexandru I

1801–1825

Țarul Paul de Stepan Semionovici Șciukin (1762-1828). Acest portret măgulitor a fost pictat în momentul urcării lui pe tron. Pictorița franceză Marie-Louise-Elisabeth Vigee-Lebrun, care l-a cunoscut pe Paul, a scris despre el că era "...extrem de urât. Nasul turtit și gura mare cu niște dinți foarte lungi îl făceau să semene cu un craniu."

PAUL

Nume complet
Paul Petrovici Romanov
Tatăl
Oficial Petru III, dar, după cum se presupune, Serghei Saltîkov
Mama
Ecaterina II
Locul și data nașterii
St. Petersburg
20 septembrie 1754
Urcarea pe tron
6 noiembrie 1796
Decedat
St. Petersburg
12 martie 1801
Asasinat
Soții
(1) 1773 Wilhelmina de Hesse-Darmstadt (Natalia Alexeevna)
Decedată 1776
(2) 1776 Sophia Dorothea de Wurttemberg (Maria Feodorovna)
Dec. 1828
Copii de la (2)
Alexandru (1777)
Constantin (1779)
Alexandra (1783)
Elena (1784)
Maria (1786)
Ecaterina (1788)
Olga (1792)
Anna (1795)
Nicolae (1796)
Mihail (1798)

PAUL

Pare a fi vioi și activ, cu un fel de a fi rezonabil și ager.

Benjamin Franklin

Trăsăturile lui erau urâte, cu excepția ochilor, a căror expresie, atunci când nu era copleșit de mânie, era extrem de agreabilă și blândă. Când era furios avea un aer înspăimântător. Deși aspectul lui general era dezagreabil, avea o anumită rezervă de demnitate și mai ales de bune maniere, precum și o purtare cuviincioasă față de femei, care conferea persoanei sale o reală distincție și îl defineau ca prinț și nobil.

Prințesa Lieven, soția unui diplomat rus proeminent

Paul (1796-1801) s-a născut în 1754. Oficial era cunoscut ca fiul Marelui Duce Petru (mai târziu Petru III) și al soției lui, Ecaterina (mai târziu Ecaterina III), deși la un moment dat Ecaterina a lăsat să se înțeleagă că mariajul ei nu se consumase, iar Paul s-a născut din relația ei amoroasă cu Saltikov. Împărăteasa Elisabeta l-a luat imediat pe Paul din grija părinților lui. Uciderea omului despre care se credea că ar fi tatăl lui în timpul loviturii de stat care a adus-o la putere pe mama lui l-a făcut să fie ostil și

INSTRUCȚIUNILE LUI PAUL CĂTRE SOȚIA SA

A doua soție a lui Paul, împărăteasa Maria Feodorovna, într-o gravură de Rockstuhl după un portret de G.B. Lampi (1751-1830).

În momentul celei de a doua căsătorii din 1776, Paul a întocmit un set detaliat de instrucțiuni pentru soția lui. Acestea dovedesc o oarecare cunoaștere a propriului temperament și nevoia de un trai ordonat cu grijă.

Mai presus de orice, este potrivit ca ea să se înarmeze cu răbdare și supunere ca să-mi rabde înflăcărarea și firea nestatornică precum și nerăbdarea... Supunându-ne cunoscutelor rânduieli, ne apărăm de propriile noastre plăsmuiri, care adesea devin capricii și... dăm un exemplu celorlalți, care sunt obligați să se supună acelorași rânduieli... Am mai spus că îndeplinirea corectă a regulilor este una din condițiile principale care trebuie respectate în viață; repet acest lucru, mai ales cu privire la viața de familie. Atâta timp cât nu ne abatem de la regulile stabilite, ne cruțăm pe noi înșine și ne ferim de oboseală, unul din dușmanii cei mai de temut ai omului... Eu însumi îmi împart timpul astfel încât, începând cu ora zece, când sunt complet îmbrăcat, până la amiază, nu am nici un minut de zăbavă.

suspicios față de Ecaterina. Educația lui s-a aflat sub controlul lui Nikita Ivanovici Panin, care intenționa să îl pregătească să fie un conducător luminat. Dar dorința lui Paul de a pune în practică învățăturile lui Panin era în permanență subminată de temperamentul lui: era un băiat necumpătat, nestatornic și cu tendința spre furii violente, iraționale.

Prima soție a lui Paul, Natalia, a murit la o naștere, în 1776. El s-a recăsătorit cu Sophia Dorothea de Wurtemberg mai târziu în același an. Sentimentele lui față de ea pot fi deduse din descrierea pe care i-a făcut-o: "acceptabilă: masivă și bine proporționată". Maria Feodorovna, cum era cunoscută în Rusia, i-a dăruit patru fii și șase fiice. Fiii mai mari, Alexandru și Constantin, au fost educați sub stricta supraveghere a Ecaterinei II și nu s-au bucurat de o relație strânsă cu părinții lor până la vârsta adolescenței. Paul a locuit la Gacina și Pavlovsk, moșiile lui de la țară, lângă St. Petersburg, fiind exclus de către Ecaterina din toate afacerile de stat. S-a manifestat critic față de tot ceea ce considera a fi luxul și corupția de la curtea mamei sale, preferând plăcerile simple ca instruirea

(Dreapta sus) O paradă militară la Gatcina. Gravură de G.S. Sergheiev, datând din 1798. Paul a primit Gatcina de la mama lui în 1784.

(Dreapta) Marele Palat de la Pavlovsk, într-o gravură din 1805 de G.L. Lory.

Gravură cu Paul și anturajul lui îmbrăcați în uniforme în stil prusac.

trupelor, jocul de șah și consumul de cămați. Gatcina a devenit o combinație de moșie tipică și o tabără militară, cu o armată privată ale cărei uniforme, mod de instrucție și disciplină strictă reflectau entuziasmul lui Paul pentru tot ce era prusac. El a participat la războiul împotriva Suediei (1788-90) și a fost încântat să se afle în bătaia puștii, deși suedezii și-au cerut scuze mai târziu pentru că au tras în el.

Venirea la tron a lui Paul în 1796 nu a fost contestată de nimeni. Insistența cu care a cerut ca rămășițele pământești ale lui Petru III să fie reîngropate laolaltă cu cele ale Ecaterinei II în Catedrala Petru și Pavel a reprezentat o afirmare ostentativă a propriei lui legitimități. El a căutat să reglementeze succesiunea printr-un decret emis în 1797 în care se impunea sistemul priorității masculine la tron și obligativitatea ca succesorul să fie de religie ortodoxă. Paul a schimbat multe din liniile politicii Ecaterinei. Armata trimisă de ea să se lupte cu perșii a fost rechemată. Dizidenții închiși de ea au fost eliberați. Manierele și obiceiurile de la Gatcina au fost transferate în capitală, care s-a transformat într-o tabără militară. Activitățile Campaniei Secrete au fost extinse.

Reformele și cenzura

Primii ani de domnie au fost marcați de reforme constructive. S-a întocmit un nou manual militar după model prusac. Acesta, alături de uniformele în stil prusac introduse de Paul au dat naștere la o serie de nemulțumiri. Condițiile de viață ale recruților s-au îmbunătățit. Paul a încercat, de asemenea, să reînvie și să centralizeze sistemul de guvernare și să îi reducă costurile. El a creat primele două ministere din Rusia. Ministerul Apanajului a fost înființat în 1797 cu scopul de a administra proprietățile familiei imperiale, iar în 1800 a fost creat Ministerul Comerțului. Aceste instituții, mai mari și mai eficiente decât Colegiile, au trasat modelul dezvoltării birocrației imperiale din secolul 19. Atitudinea lui Paul față de țărani a fost paternalistă. În 1797 el i-a îndemnat pe proprietarii de pământuri să nu-i mai oblige pe șerbi să lucreze duminica. Totodată, el a recomandat ca șerbilor să li se ceară să muncească doar trei zile pe săptămână pe pământul stăpânilor lor. El a interzis despărțirea familiilor de șerbi. Aceste măsuri au fost nepopulare pentru nobilime, după cum a fost de altfel și impunerea de taxe nobililor și aplicarea pedepselor corporale și în cazul acestora - ambele fiind o încălcare a Statutului Nobilimii emis de Ecaterina în 1785. Paul a fost instinctiv un anti-revoluționar. În 1800 el a impus o interdicție totală pe importul de cărți și muzică. Folosirea vocabularului revoluționar, care cuprindea cuvinte ca "cetățean" și "societate" a fost interzisă.

Politica externă

Decizia împăratului de a se alătura Austriei, Angliei și Neapolelui în A Doua Coaliție Anti-franceză s-a bazat pe ideologie, fantezie și calcul rece. El dorea să îi vadă pe conducătorii ereditari ai Italiei readuși pe tronurile lor. Ocuparea Maltei de către francezi în 1798 l-a afectat profund. Din copilărie el fusese fascinat de Cavalerii de la Malta. În 1798 el a fost ales Mare Maestru al Ordinului și a visat să elibereze insula. El a văzut în incursiunile Franței în estul Mediteranei o amenințare la adresa comerțului

ISTORICUL KLIUCEVSKI DESPRE PAUL

În general, încercările lui Paul de a introduce legalitatea în relațiile în care liberul arbitru și accidentalul erau singurii agenți au fost atât de prost concepute și atât de eronat aplicate încât rezultatul a fost că liberul arbitru s-a diminuat mai puțin decât a crescut frica și confuzia în sufletele oamenilor, întreaga comunitate fiind lăsată pradă deprimării și oboselii într-o măsură mai mare decât s-a văzut vreodată în tot decursul secolului 18. Această atmosferă este cel mai bine ilustrată de faptul că ori de câte ori un ofițer se pregătea să participe la o trecere în revistă a trupelor la nivel înalt (ceremonie de la care fie plecai direct în Siberia, fie erai promovat în rang), își lua cu el destui bani care să-i acopere cheltuielile într-o eventuală călătorie lungă. Cât despre soțiile ofițerilor, acestea trăiau atât de speriate de sistemul prevalent de arestări nocturne încât, când se retrăgeau la culcare, țineau una din mâinile soților strâns în mâna lor, pentru ca, în cazul în care ar fi fost ridicat, acest lucru să nu se întâmple fără știința lor.

OPINIA LUI PAUL DESPRE GUVERN

În 1788 Paul a întocmit un testament politic în care susținea că Rusia are nevoie de un sistem autocratic de guvernare, recunoscând că o autocrație este vulnerabilă în fața slăbiciunilor autocratului.

Obiectivul fiecărei societăți este fericirea tuturor și a fiecărui individ în parte. Societatea nu poate exista dacă voința tuturor membrilor ei nu se îndreaptă spre un țel comun. Acesta este rostul guvernului, al oricărui guvern. Este cel mai bun acel guvern care îndeplinește acest țel în modul cel mai direct și mai avantajos... Cu cât este mai mare țara, cu atât sunt mai complicate mijloacele prin care se îndeplinește (țelul fericirii); prin urmare, prima grijă trebuie să fie ușurarea acestor căi. Cea mai simplă cale este să se încredințeze puterea unei singure persoane, dar și aceasta se lovește de limitele incapacității umane.

Contele Piotr Alexeevici Pahlen (1745-1826), arhitectul-șef al complotului prin care a fost răsturnat Paul. Portret gravat contemporan. Pahlen a fost întrebat de tovarășii lui conspiratori ce se va întâmpla cu împăratul în urma loviturii de stat. El a răspuns: "Nu poți face omletă fără să spargi ouăle."

tot mai intens desfășurat de Rusia în Marea Neagră și a condus Rusia într-o alianță nesigură și de scurtă durată cu Turcia în 1798. În iarna dintre 1798 și 1799 o flotă comună turco-rusă comandată de amiralul Feodor Ușakov i-a alungat pe francezi din insulele ioniene, care erau ocupate de ruși.

Trupele de uscat ruse comandate de generalul Suvorov au avut o comportare excelentă în campania italiană din 1799, după care au realizat o retragere inteligentă prin Alpii Elvețieni. Paul s-a retras din coaliție dându-și seama că austriecii intenționau mai degrabă să anexeze teritorii în Italia decât să reinstaureze conducătorii legitimi. Venirea lui Napoleon la putere în noiembrie 1799 l-a determinat pe Paul să se gândească la negocieri cu guvernul francez pe care îl considera contrarevoluționar. Negocierile au fost sterile. Condițiile lui Paul - restaurarea guvernelor antebelice în Italia, Germania și Malta - au fost de neacceptat pentru Napoleon. Relațiile cu Marea Britanie s-au deteriorat deoarece britanicii au continuat să-i sprijine pe austrieci și au refuzat să restituie Ordinului Malta, pe care au ocupat-o în 1800. Paul a impus un embargo comercial, a reînviat Liga Neutralității Armate și a plănuit o campanie de cucerire a Indiei. Cu toate acestea, mulți nobili ruși erau în favoarea unei politici pro-britanice. Atitudinea irațională a lui Paul nu a făcut decât să le întărească opoziția. Până în 1799 aristocrații și ofițerii nemulțumiți, care respingeau disciplina severă și pericolul demiterilor sumare, au început să comploteze răsturnarea lui.

În căutarea siguranței

Viața privată a lui Paul era complexă. Prietenia lui afectuoasă, dar probabil platonică, cu Ecaterina Ivanovna Nelidova a încordat relațiile lui maritale timp de mai mulți ani, dar între Nelidova și împărăteasă a ajuns în cele din urmă să se lege o prietenie strânsă și împreună, cele două au exercitat o influență moderatoare asupra comportării lui Paul. În 1798 Paul s-a implicat într-o idilă cu Anna Lopuhina și s-a distanțat atât de împărăteasă cât și de Nelidova. El a devenit obsedat de siguranța personală și a inaugurat o nouă reședință înconjurată de fortificații la St. Petersburg, Mihailovski Zamok. În februarie 1801, înainte chiar ca tencuiala pereților noii clădiri să se usuce, Paul a insistat să se mute acolo împreună cu familia.

Complotul, care a avut drept rezultat uciderea lui Paul, a fost condus de contele Piotr Pahlen, guvernatorul militar al orașului St. Petersburg, care a reușit să le asigure complotiștilor accesul în Mihailovski Zamok. Planul lor de răsturnare a lui Paul a fost aprobat de moștenitorul acestuia, Alexandru. Faptul că aveau asupra lui actul de abdicare poate să sugereze că nu intenționau să îl asasineze pe împărat. Ei și-au croit drum prin clădire în noaptea de 11-12 martie 1801 și l-au găsit pe împărat ascuns în spatele unui paravan, în dormitorul personal. A urmat o încăierare, în timpul căreia Paul a fost bătut cu brutalitate și apoi strangulat cu o eșarfă.

Deși în anunțul oficial se spunea că a murit de apoplexie, uciderea lui Paul a ajuns în scurt timp să fie cunoscută public. Părerea că ar fi fost nebun era convenabilă pentru succesorii lui și ea va apărea în multe scrieri din secolele 19 și 20. Abia recent domnia lui Paul a ajuns să nu mai fie socotită drept o aberație izvorâtă din nebunia unui om, ci drept o perioadă în care autocrația țaristă a căpătat trăsăturile pe care avea să le păstreze

Mihailovski Zamok

Faţada principală a palatului Mihailovsky. O gravură de Benjamin Petersen (1750-1816). Punţile suspendate peste şanţurile de fortificaţii sunt clar vizibile. Construcţia castelului a implicat demolarea Palatului de vară construit de Rastrelli pentru împărăteasa Elisabeta.

Pentru a putea încheia construcţia la Mihailovski Zamok (Castelul lui Mihail), Paul a adus marmură de la şantierul Catedralei Sf. Isaac. Arhitecţii castelului au fost Vincenzo Brenna (aprox.1750-1804) şi Vasili Ivanovici Bazenov (1738-99), iar proiectul a fost influenţat de teama împăratului că va fi asasinat. Paul şi-a dorit o reşedinţă fortificată şi sigură într-o poziţie centrală din capitală. Castelul a fost echipat cu un şanţ de fortificaţii şi un pod rulant, precum şi cu scări secrete care să poată fi folosite de împărat în caz de pericol. Lucrările au început în 1797 şi s-au încheiat la sfârşitul lui 1800. Cinci mii de muncitori au lucrat în cadrul proiectului, care a costat 18 milioane de ruble. Atât de intens era sentimentul nesiguranţei care îl încerca pe împărat încât pentru ca mortarul să se usuce mai repede au fost încălzite plăci imense de fier care au fost aplicate pe pereţi. Paul a fost asasinat în dormitorul lui la numai trei săptămâni după ce s-a mutat. În 1822 Alexandru I a dăruit clădirea Şcolii de Ingineri, o instituţie în cadrul căreia cel mai distins elev a fost probabil Feodor Mihailovici Dostoievski.

până în secolul 19. Accentul pus de Paul pe disciplina militară, înfiinţarea primelor ministere ale Rusiei, întărirea cenzurii şi paternalismul de stat poliţienesc aveau să fie duse mai departe şi dezvoltate de fiii lui, Alexandru I şi Nicolae I.

Tinerii Mari Duci Alexandru, Constantin şi Nicolae zugrăviţi ca heruvimi într-o pictură de Vladimir Lukici Borovikovski (1757-1825).

ALEXANDRU I

Nume complet
Alexandr Pavlovici Romanov
Tatăl
Paul Petrovici Romanov
Mama
Sophia Dorothea de Wurtemberg (Maria) Feodorovna)
Locul şi data naşterii
St. Petersburg
12 decembrie 1777
Urcarea la tron
12 martie 1801
Decedat
Taganrog
19 noiembrie 1825
Febră
Soţie
1793 Prinţesa Louise de Baden (Elisabeta Alexeevna)
Dec. 1826
Copii
Maria (1799)
Elisabeta (1806)

Alexandru I

Deşi avea trăsături regulate şi delicate şi v[illegible] proaspăt, frumuseţea lui fizică era la prima vedere [illegible] decât aerul de amabilitate blândă care cucerea [illegible] din prima clipă. Silueta lui înaltă, nobi[illegible] adesea ca în poza statuilor antice, am[illegible] proporţiile erau perfecte. Ochii vioi [illegible] miopi. Nasul era drept şi cu o form[illegible] plăcută. Contururile rotunjite ale feţei [illegible] mame, la fel ca şi profilul. Fruntea av[illegible] întregii lui expresii un aer deschis şi sen[illegible] la culoare - era bine îngrijit aşa cum [illegible] medalioanele clasice, astfel încât părea [illegible] triplă de lauri, mirt sau măslin.

Contesa Tiesehausen, descriindu-[illegible] I în 1812

Alexandru I în uniformă. Portret de Jacques-Louis David (1748-1825), pictor care a exercitat o influență dominantă în Franța în timpul erei napoleoniene. David a fost de asemenea deputat în timpul revoluției și a votat pentru executarea lui Ludovic XVI.

Născut în 1777, Alexandru I (1801-1825) a fost crescut de bunica lui, Ecaterina II. Guvernanta lui elvețiană La Harpe, o republicană convinsă,i-a insuflat elevului ei credința în atotputernicia legii și ura față de despotism. Adolescentul Alexandru a respins treptat tutela bunicii sale și a ajuns să admire disciplina militară de la reședința tatălui său de la Gatcina. Preocuparea de a-i face pe plac atât Ecaterinei cît și lui Paul, două persoane cu caractere și atitudini atât de diferite, a contribuit la nesiguranța de sine de care a suferit. La scurt timp după urcarea pe tron el le-a spus prietenilor că speră să se retragă în străinătate unde să ducă o viață anonimă. Căsătoria lui la vârsta de 15 ani cu Prințesa Louise de Baden, cunoscută în Rusia drept Elisabeta Alexeevna, a fost aranjată de bunica lui. În 1803 avea deja o amantă, pe Maria Narișkina.

În timpul domniei lui Paul, lui Alexandru i s-au încredințat o sumedenie de responsabilități, printre care și președinția Colegiului de Război și a Guvernoratului St. Petersburg. Alexandru știa de complotul urzit pentru omorârea tatălui său, dar uciderea lui Paul l-a făcut să se simtă copleșit de remușcări și vinovăție. Măsurile liberale pe care le-a instituit în săptămânile care au urmat au fost probabil motivate de teama de ucigașii tatălui său. El și-a anunțat intenția de a reveni la stilul de guvernare al bunicii lui. Cenzura s-a diminuat. Carta Nobilimii din 1785 a fost reintrodusă și a fost numită o comisie care să întocmească un nou cod de legi.

În iunie 1801 Alexandru, încrezător în loialitatea armatei, s-a simțit în stare să îl demită pe Pahlen. Scurta revenire la politica Ecaterinei a luat sfârșit. Comisia Juridică nu a realizat nimic. Ideea unei carte care să acorde drepturi civile poporului rus a fost respinsă. Consiliul Permanent înființat la începutul domniei a continuat să funcționeze, dar în perioada 1801-03 împăratul și-a pus toată încrederea în sfaturile unui Comitet Neoficial format din prieteni. Prințul Adam Czartoriski, contele Victor Kocubei, Nicolai Novosilțev și contele Paul Stroganov erau oameni la curent cu ideile occidentale. Influența lor asupra împăratului, care era înclinat spre respingerea învățăturilor liberale pe jumătate digerate ale guvernantei sale, i-a alarmat pe conservatori, dar sfaturile pe care Comitetul Neoficial i le dădea lui Alexandru erau precaute. Ei credeau că reforma nu poate fi

ISTORICUL KARAMAZIN DESPRE ALEXANDRU I

Autocrația a întemeiat și a revitalizat Rusia. Orice modificare a conformației politice a dus în trecut și va duce în viitor la pierzania ei, căci ea este constituită din multe și diferite părți, fiecare cu nevoile sale civice specifice; ce, în afară de monarhia fără limite, poate da naștere într-un asemenea organism unității de acțiune atât de necesare?

Alexandru, stimulat de dorința de bine pentru comunitate și de cele mai bune intenții, a ascultat sfaturile care i s-au dat și, în conformitate cu... sistemul politic din alte țări, a înființat ministere. Pentru început, să atragem atenția asupra grabei excesive cu care s-a făcut această mișcare. Ministerele au fost create și puse să lucreze înainte ca miniștrii să fie supuși unei instruiri adecvate, respectiv să li se ofere un ghid clar și de încredere care să îi ajute să-și îndeplinească importantele îndatoriri! Să examinăm în continuare utilitatea acestora. Birourile ministeriale au înlocuit colegiile. Acolo unde treaba fusese înainte făcută de demnitari eminenți, ca de exemplu un președinte și câțiva controlori, oameni cu o pregătire temeinică și cu un puternic simț al responsabilității față de datoria pe care o aveau, am ajuns să găsim slujbași mărunți, ca de exemplu directori, funcționari de arhivă, șefi de birouri care, acoperiți de ministrul lor, comiteau acte de corupție fără a fi pedepsiți în vreun fel.

Un consiliu sătesc din Rusia. Gravură din *O reprezentare pitorească a obiceiurilor rușilor* de J. AS. Atkinson, publicată în 1812. Funcția acestor consilii era să determine schema agriculturii locale alegând familiile care vor cultiva anumite părți din terenul comunal.

realizată decât de sus în jos și s-au împotrivit abolirii șerbiei pe motiv că aceasta ar înstrăina nobilimea și ar duce la o răsturnare a ordinii la țară. Legea Cultivatorilor Liberi din 1803 le-a permis moșierilor să-i elibereze pe șerbi dacă doreau, dar până în 1825 nu se emanciapaseră decât 0,5 la sută din șerbi.

Primele reforme

În septembrie 1802 Alexandru a acordat Senatului dreptul de a respinge acele legi pe care le considera nepotrivite, deși în anul următor, când Senatul și-a exercitat acest drept, împăratul l-a limitat supărat. Alexandru a considerat că un sistem ministerial de guvernare îi va consolida puterea și în 1802 a creat opt noi ministere. Miniștrii urmau să fie numiți și demiși de el, deși Senatul avea dreptul să primească rapoarte anuale de la ei și să îi chestioneze. Campania Secretă a fost desființată și mii de oameni închiși sau exilați în domnia trecută au fost eliberați.

Un decret din 1803 a urmărit crearea câte unei școli parohiale în fiecare sat, oferind școlarizare gratuită tuturor, inclusiv șerbilor. În practică, puțini copii de șerbi au fost înscriși la școli. În 1825, în Rusia erau peste 1400 de școli de stat și numărul elevilor ajunsese la 70.000. În orașele din districte s-au înființat școli secundare, iar, în capitalele de provincii, gimnazii. S-au deschis noi universități la Kazan, Harkov și St. Petersburg și tuturor acestor universități li s-a acordat cu multă generozitate dreptul de autoguvernare.

Politica externă

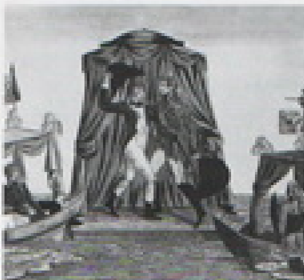
În 1801 Alexandru a chemat în țară forța expediționară pe care tatăl lui o trimisese să atace India, a restabilit relațiile diplomatice și comerciale cu Marea Britanie și a semnat un tratat de pace cu Franța. Ultima acțiune a fost nepopulară în rândul conservatorilor ruși. În primăvara lui 1802 Europa cunoștea o perioadă de pace.: Napoleon încheiase Tratatul de la Luneville cu Austria în februarie 1801 și Tratatul de la Amiens cu Anglia în martie 1802.

Alexandru a continuat politica expansionistă a predecesorilor lui prin anexarea Georgiei în 1801. Războiul cu Persia din anii 1804-13 a consolidat și a extins teritoriile câștigate de Rusia în regiunea Caucazului și controlul nominal pe care îl pretindea Rusia asupra triburilor din Kazah încă din 1740 a fost pus în aplicare în cursul domniei lui.

Dar pacea în Europa nu a fost de durată. Anglia și Franța au intrat în război în mai 1803. Ambițiile nesăstoite ale lui Napoleon în estul Mediteranei l-au alarmat pe Alexandru. Încercarea lui de a arbitra conflictul dintre Franța și Anglia a fost respinsă de Napoleon, a cărui autoîncoronare ca împărat în 1804 l-a convins pe Alexandru că nu era posibilă o coexistență pașnică cu Franța. În 1805 el s-a alăturat Angliei și Austriei în A Treia Coaliție împotriva Franței. Campania rusă în Austria s-a sfârșit lamentabil, în parte și pentru că Alexandru a nesocotit sfatul experimentatului său comandant Mihail Kutuzov. La Austerlitz, la 20 noiembrie (2 decembrie SN) 1805, rușii au cunoscut din partea lui Napoleon, cea mai cumplită înfrângere de după Narva (pag.99). Alexandru s-a salvat cu greu și și-a petrecut noaptea în coliba unui țăran, pradă lacrimilor de remușcare și crampelor intestinale. Austria a încheiat pacea

Bătălia de la Austerlitz, 1805. Gravură de la începutul secolului 19. Austerlitz (Slavkov, în Republica Cehă) se găsea pe atunci în regiunea Moraviei din Imperiul Austriac.

Conferința de la Tilsit din 1807. Această gravură franceză contemporană ilustrează întâlnirea dintre Napoleon (în stânga) și Alexandru I (dreapta), care a avut loc pe o plută ancorată în mijlocul râului Niemen. Cei doi conducători au avut un schimb de amabilități, de întrebări politicoase despre familiile amândurora și de lavaliere și batiste brodate.

cu Franța, Imperiul Roman de Apus s-a dizolvat și Napoleon a restructurat statele germane. În 1806 s-a format A Patra Coaliție, din care au făcut parte Prusia, Rusia, Marea Britanie și Suedia. Napoleon i-a învins pe prusaci la Jena pe 14 octombrie 1806 (SN) și a ocupat Berlinul. La sfârșitul lui 1806 Turcia, influențată de Franța, a atras Rusia în război închizând strâmtorile și detronând domnitorii Moldovei și Țării Românești. Rusia nu era pregătită pentru un război pe două fronturi. Victoria decisivă a francezilor de la Friedland din iunie 1807 a zădărnicit intențiile lui Alexandru de a continua războiul. La 25 iunie (7 iulie SN) el, Friedrich Wilhelm III al Prusiei și Napoleon au început negocierile de pace la Tilsit.

Alexandru a fost de acord să renunțe la insulele din Marea Ionică și să-și retragă trupele din Moldova și Țara Românească. El a angajat, de asemenea, Rusia ca membră a Sistemului Continental al lui Napoleon, ceea ce însemna ruperea legăturilor comerciale profitabile cu Marea Britanie. Napoleon a preluat controlul asupra Poloniei prusace, creând un stat-satelit francez, Marele Ducat al Varșoviei și lăsându-i Rusiei numai Bialistok-ul. El a fost de asemenea de acord să se ralieze planurilor lui Alexandru de cucerire a Finlandei. S-a discutat posibilitatea de a divide unele părți din Imperiul Otoman între Franța și Rusia. Aceste concesii nu au fost suficiente pentru a convinge opinia publică din Rusia că Alexandru a ieșit în câștig după negocierile de pace de la Tilsit. El însuși se pare că a considerat pacea cu Franța drept un expedient temporar. Războiul împotriva Suediei din 1808-09, în urma căruia Rusia a câștigat Finlanda, a fost nepopular în rândurile conservatorilor ruși, care intuiau că Alexandru acționa în favoarea lui Napoleon.

Mihail Mihailovici Speranski (1772-1839). Portret gravat de la începutul secolului 19. Fiu de preot, Speranski s-a căsătorit cu o englezoaică, Elisabeth Stephens. Ea a murit după un an, iar el nu s-a mai recăsătorit niciodată.

Era Speranski

Principalul sfătuitor al lui Alexandru în perioada 1807-1812 a fost Secretarul de Stat Mihail Mihailovici Speranski, care a urmărit modernizarea instituțiilor guvernamentale din Rusia. În 1809 el a introdus un sistem de examinare pentru promovarea în cele mai înalte funcții ale ierarhiei guvernamentale. El a revitalizat activitatea Comisiei Juridice, care a elaborat un Cod Civil în 1812. Acest Cod, influențat de reformele juridice ale lui Napoleon, a fost inacceptabil pentru nobilime și nu a fost niciodată implementat. Speranski s-a ocupat și de finanțele Rusiei, triplând venitul anual al statului în perioada 1810-12 prin mărirea taxei pe cap de locuitor și impunând un impozit pe venit extrem de nepopular, în care nobilimea a văzut o încălcare a Cartei din 1785.

Speranski l-a convins pe Alexandru să înființeze un Consiliu de Stat consultativ care să pregătească propunerile legislative în vederea examinării lor de către împărat. El a sugerat totodată crearea unei Dume de Stat consultative alese de către cei care dețineau proprietăți. Această propunere, care ar fi putut pune bazele unui parteneriat între autocrație și un anumit segment de populație, a fost respins de Alexandru, de teamă că o asemenea adunare s-ar putea suprapune prerogativelor lui. În martie 1812, conștient că un război cu Franța era iminent și că va fi nevoit să se consulte cu conservatorii, Alexandru l-a demis cu mare regret pe Speranski.

Alexandru I şi Războiul din 1812

Alexandru, care a preluat personal comanda armatei ruse la începutul războiului, nu avea nici o intenţie să îi permită lui Napoleon să pătrundă prea adânc în Rusia. El a ales localitatea Drissa pentru construirea unui post de apărare, dar curând şi-a dat seama că fortificaţiile de acolo nu erau corespunzătoare şi a părăsit oraşul pe 4 iulie (16 iulie SN). Apoi, spre uşurarea generalilor lui, a cedat comanda armatei generalului Barclay de Tolly şi s-a întors la Moscova, unde s-a dovedit foarte eficient în organizarea susţinerii efortului de război.

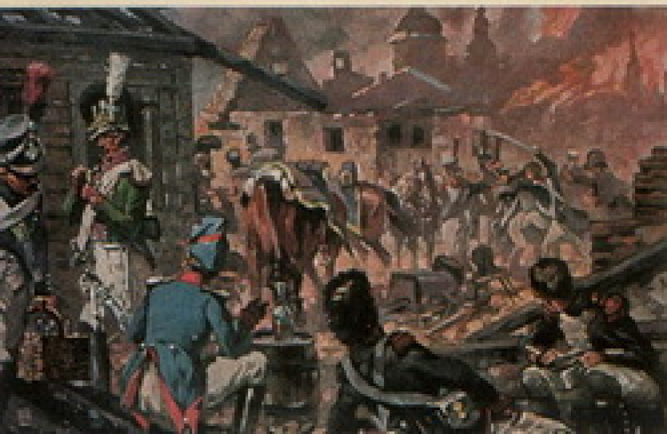
Înaintarea franceză

Precautul Barclay de Tolly a părăsit Vitebsk-ul, care a căzut în mâinile francezilor la data de 16 iulie (28 iulie SN). Barclay şi generalul Bagration, care se duşmăneau reciproc,au reuşit totuşi să-şi unească forţele la Smolensk, dar efectivele franceze erau mai numeroase şi Barclay a decis să evite o bătălie de proporţii. Francezii au intrat în Smolensk la 6 august (18 august SN). La acea dată, Alexandru, care se întorsese la St. Petersburg, era supus unor presiuni insistente de a-l demite pe Barclay. Forţat de împrejurări, la 8 august (20 august SN) el l-a numit comandant suprem pe generalul Kutuzov. Acesta a ales drept loc de înfruntare a trupelor franceze localitatea Borodino, aflată la 70 mile vest de Moscova. Aici, la 26 august (7 septembrie SN) ruşii le-au provocat francezilor pierderi grele, deşi nici preţul plătit de ei pentru această victorie nu a fost mic.

Vestea biruinţei de la Borodino a fost salutată cu entuziasm la St. Petersburg, dar când a devenit evident că generalul Kutuzov nu obţinuse o victorie decisivă şi se retrăgea spre Moscova, opinia publică s-a întors împotriva lui Alexandru. Duminică, 1 septembrie (13 septembrie SN) Kutuzov a luat hotărârea să părăsească Moscova ca să cruţe armata rusă.

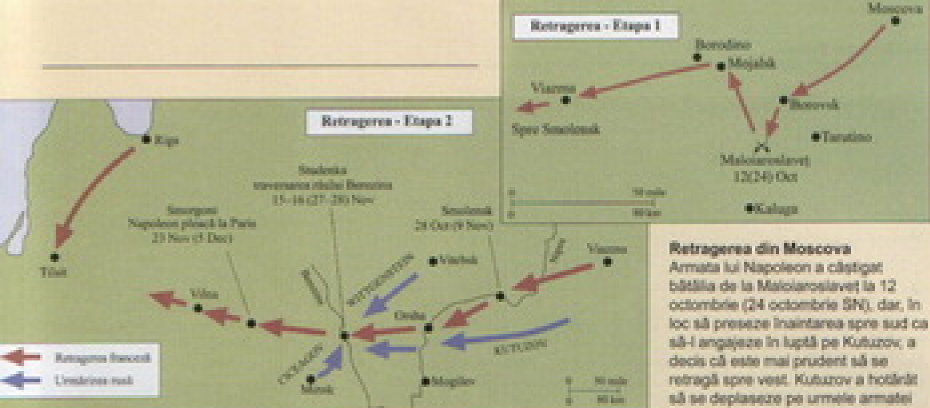
Napoleon la Moscova

Francezii au intrat în Moscova la 2 septembrie (14 septembrie SN). În acea noapte au izbucnit o

Căderea şi incendierea Moscovei (stânga) au determinat criza religioasă pe care a suferit-o ţarul Alexandru I (sus), care a păstrat o atitudine de dispreţ public faţă de francezi, în ciuda nesiguranţei pe care o resimţea.

mulțime de incendii și o mare parte din Moscova a fost distrusă. Deși a negat mai târziu, incendierea Moscovei a fost organizată de însuși guvernatorul orașului, contele Rostopcin. Consternat la vestea căderii Moscovei și temându-se de impactul pe care aceasta l-ar putea avea asupra opiniei publice din St. Petersburg, Alexandru a întârziat cu 11 zile anunțul oficial.

Napoleon spera că cucerirea Moscovei îi va obliga pe ruși să accepte o înțelegere, dar Alexandru i-a respins propunerile de negociere. Apropierea iernii, lipsa de hrană și vulnerabilitatea liniilor lui de aprovizionare i-au limitat lui Napoleon libertatea de manevră. Din cei 450.000 de soldați din Grupul Central de Armată, numai 100.000 au ajuns la Moscova, ceilalți căzând pradă înfometării, bolilor și bătăliilor. Un atac împotriva St. Petersburg-ului părea prea riscant și Napoleon a decis să-și ducă trupele spre sud-vest, în speranța că va putea înfrânge trupele lui Kutuzov la Tarutino înainte de a se retrage într-o poziție mai puțin vulnerabilă. Înainte de a părăsi Moscova la 7 octombrie (19 octombrie SN), francezii au încercat să distrugă Kremlinul detonând minele pe care le amplasaseră sub clădirile lui.

Retragerea din Moscova

Armata lui Napoleon a câștigat bătălia de la Maloiaroslaveț la 12 octombrie (24 octombrie SN), dar, în loc să preseze înaintarea spre sud ca să-l angajeze în luptă pe Kutuzov, a decis că este mai prudent să se retragă spre vest. Kutuzov a hotărât să se deplaseze pe urmele armatei franceze și să o hărțuiască, evitând o bătălie de proporții. Francezii, la rândul lor, au fost nevoiți să facă față atacurilor partizanilor ruși. A urmat o iarnă timpurie și aspră, care le-a încetinit înaintarea, astfel că francezii s-au văzut amenințați de forțele ruse comandate de Wittgenstein și Ciceagov. Distrugerea podului de la Borisov de pe râul Berezina amenința să reteze linia de retragere a lui Napoleon. Francezii au descoperit un vad la Studenka și construirea în grabă a două poduri de scânduri în apa puțin adâncă a permis rămășițelor faimoasei Grande Armée să scape din blocaj la 15-16 noiembrie (27-28 noiembrie SN). La 23 noiembrie (5 decembrie SN), la Smorgoni, Napoleon a hotărât să se întoarcă la Paris. Până în acel moment, vremea aspră și înfometarea reduseseră și mai mult efectivele Marii Armate. În decembrie, în jur de 25.000 de oameni au trecut râul Niemen.

Retragerea franceză din Moscova a restabilit popularitatea lui Alexandru și a reprezentat pentru el o confirmare a faptului că avea misiunea divină să scape Europa de dominația napoleoniană. În epilogul romanului *Război și pace*, Lev Tolstoi analizează contribuția lui Alexandru la înfrângerea lui Napoleon după cum urmează: " În timpul conflictelor interne este inactiv deoarece nu este nevoie de el. Dar de îndată ce se ivește necesitatea unui război general european, el se află în locul potrivit la momentul potrivit și, unind națiunile europene, le conduce direct spre țintă."

(jos) Mihail Bogdanovici Barclay de Tolly (1761-1818), numit ministru de război în 1810, a fost privit cu neîncredere la St. Petersburg din cauza originii lui scoțiene.

(dreapta) Mihail Ilarionovici Kutuzov (1745-1813) a fost veteran al războaielor cu turcii. Corpolența lui și lipsa unui ochi pierdut în bătălie nu au diminuat succesele lui armatei.

(sus) Piotr Ivanovici Bagration (1765-1812) a fost descendent al casei regale georgiene. El a fost rănit mortal în timpul bătăliei de la Borodino.

Campania franceză, 1814. În acest celebru tablou, operă a pictorului francez Jean-Louis-Ernest Meissonier (1815-91) este zugrăvit Napoleon împreună cu trupele sale în stadiul final al Războiului Celei de a Cincea Coaliţii. Pânza lui Meissonier, aflată în prezent la Paris, în muzeul Louvre, a fost asemănată cu "o simfonie de Berlioz cântată fără tobe şi cu tinichele în loc de alămuri."

Înfrângerea lui Napoleon

În octombrie 1808, la Erfurt, Napoleon a acceptat pretenţiile Rusiei la Moldova şi Ţara Românească în schimbul sprijinului rus în eventualitatea unui război între Franţa şi Austria. Contribuţia lui Alexandru la victoria lui Napoleon asupra austriecilor în 1809 a fost neglijabilă, după cum a fost de altfel şi recompensa teritorială primită de Rusia, respectiv districtul Tarnopol de la nord-est de Carpaţi. În 1810, preţul plătit de Rusia pentru participarea la Sistemul Continental a ieşit la iveală. Valoarea anuală a exporturilor Rusiei scăzuse cu 40 la sută şi guvernul era obligat să instituie inflaţia. Era evident că Franţa nu era dispusă să ofere un sprijin semnificativ în războiul purtat de Rusia împotriva Turciei. La 31 decembrie 1810 Alexandru a renunţat efectiv la alianţa sa cu Franţa anunţând că se va percepe o taxă mai mare pe produsele aduse în Rusia pe uscat decât pe cele aduse pe mare. Prin transportul neutru se aduceau de mult mărfuri englezeşti în Rusia, iar în 1811 vasele engleze au început să intre în porturile ruse.

Temându-se de un atac francez, Alexandru a încheiat pacea cu turcii în mai 1812. Ruşii au fost de acord să se retragă din Moldova şi Ţara Românească, dar au câştigat o parte din Basarabia. Armata de invazie a lui Napoleon a pătruns pe teritoriul rus în 12 iunie (24 iunie SN) 1812.

Depășiți ca număr, rușii au evitat o luptă de proporții până când trupele inamice, deja împuținate din cauza foametei și bolilor, au ajuns la 100 mile de Moscova. Mihail Kutuzov, comandantul suprem al armatei ruse, a stabilit tabăra la Borodino, unde francezii au pierdut 40.000 de oameni într-o bătălie nedecisivă care a avut loc la 26 august (7 septembrie SN). Apoi el a decis să părăsească Moscova, strategie dezaprobată de Alexandru. Armata lui Napoleon, redusă la 100.000 soldați, a intrat în orașul aproape pustiu la 2 septembrie (14 septembrie SN). În acea noapte au izbucnit o sumedenie de incendii și în următoarele câteva zile s-a distrus 90 la sută din Moscova. Derutat de refuzul rușilor de a se preda și alarmat de perspectiva iernii ruse, Napoleon a ordonat retragerea din Moscova în octombrie. Un mic număr de soldați din armata lui au scăpat cu viață. Ceilalți au căzut pradă partizanilor, forțelor lui Kutuzov și iernii cumplite.

În războiul din 1812 Alexandru a trecut printr-o criză religioasă ajungând să fie convins că era de datoria lui să îl răstoarne pe Napoleon și să reinstaureze ordinea în Europa. În 1813 el s-a străduit să creeze o A Cincea Coaliție, negociind acorduri cu Prusia și Austria. El a preluat comanda armatei dovedind un mare eroism în bătălia de la Leipzig din octombrie 1813. Învingând opoziția austriecilor și prusacilor, Alexandru a insistat ca aliații să invadeze Franța. Tratatul de la Chaumont (9 martie 1814 SN) i-a angajat în înfrângerea totală a lui Napoleon, care a abdicat la 11 aprilie 1814 (SN), la numai câteva zile după ce Alexandru a intrat în Paris în fruntea trupelor lui victorioase.

Încheierea păcii

Comportarea lui Alexandru din anii 1812-14 a fost un amestec uimitor de cucernicie și libertinism. În timpul vizitei lui în Anglia în 1814 el a fost impresionat de activitatea Societății Biblice, pentru ca ulterior să indigneze ierarhia ortodoxă prin sprijinirea eforturilor Societății de a propaga scripturile în Rusia. Escapadele lui amoroase din 1814 de la Viena au fost înlocuite brusc cu calmul vieții casnice, transformare pe care șeful poliției secrete austriece a pus-o cu cinism pe seama contractării unei boli venerice de către împărat. În 1815 Alexandru se afla sub influența baroanei Julie de Krudner, o fanatică religioasă, care i-a încurajat convingerea că Dumnezeu îl alesese pentru îndeplinirea unei îndatoriri istorice.

La Congresul de la Viena (1814-15), în timpul căruia puterile implicate au încercat să schițeze viitorul Europei, britanicii și austriecii s-au opus propunerii lui Alexandru de a recrea Polonia, așa că el a trebuit să se mulțumească cu un Regat al Poloniei trunchiat condus de un rege Romanov. Armatele ruse nu au jucat nici un rol în campania finală împotriva lui Napoleon care, încurajat de disputele dintre aliați, a părăsit insula Elba, unde fusese exilat, și a avut o nouă tentativă de venire la putere soldată cu înfrângerea lui la Waterloo la 18 iunie 1815 (SN).

Alexandru a dorit ca Alianța Cvadripartită să fie permanentă și a sprijinit încercarea de înființare a unui Sistem al Congreselor cu ședințe regulate între aliați în care să se discute problemele Europei. Propunerea lui ca alianța să fie întărită printr-un angajament de respectare a "principiilor imuabile ale religiei creștine" a fost respinsă de britanici.

Congresul de la Viena. Gravură contemporană. La masă stau Alexandru I al Rusiei (în stânga) și împăratul Franz II al Austriei. Regele Friedrick Wilhelm III al Prusiei stă în picioare între împăratul Austriei și globul pământesc, iar Ducele de Wellington este așezat lângă el.

Prusia și Austria, care împărtășeau îngrijorarea britanicilor față de proporțiile forțelor armate ruse, au semnat Sfânta Alianță, deși ministrul afacerilor externe austriac Metternich a clasat-o drept "lipsită de sens și sforăitoare".

Până la sfârșitul războaielor napoleoniene, Rusia a devenit cea mai mare putere militară din Europa. Tarnopol, o regiune primită de Austria în urma Primei Împărțiri a Poloniei din 1772, a fost cedată Rusiei de către Napoleon în 1809. Conform Reglementărilor de la Viena din 1815, Rusia a trebuit să restituie Austriei această regiune. Marele Ducat al Finlandei, intrat sub dominație suedeză, a fost anexat de Rusia în 1809 și păstrat până în decembrie 1917. Rusia a primit Basarabia din partea Imperiului Otoman în 1812 prin Tratatul de la București. Partea de sud a Basarabiei a fost cedată din nou Turciei în 1856 după Războiul Crimeei și recâștigată de Rusia în 1878. Basarabia a fost anexată de România în 1918. În 1815, la Congresul de la Viena, Rusia a primit cea mai mare parte a Marelui Ducat al Varșoviei care îi aparținuse lui Napoleon. "Polonia Congresului", cum a ajuns să fie cunoscut acest regat, a rămas sub dominație rusă până în 1917.

Renunțarea la constituționalism

În noiembrie 1815 a aprobat constituția Poloniei care garanta o serie de importante drepturi civile. În discursul din cadrul sesiunii inaugurale a Dietei poloneze din 1818, el și-a explicat intenția de a acorda libertăți similare și în Rusia atunci când condițiile o vor permite. În 1818 l-a însărcinat pe Novosilțev să prezinte un proiect de constituție a Rusiei. Dar Alexandru i-a respins propunerile și a refuzat și schema lui Alexei Andreevici Arakceiev de emancipare treptată a șerbilor. Revoltele străinilor și rebeliunea din 1820 a membrilor regimentului Semeonovski l-au convins pe împărat că în țară se făceau simțite influențe revoluționare malefice și că era nevoie de o politică represivă pe măsură.

Arakceiev, un general de artilerie care fusese ministrul de război al lui Alexandru din 1808 până în 1810 și care exercita o influență crescândă în politica internă începând din 1815, a primit comanda noului sistem de colonii militare instituit de Alexandru în 1815-16. Coloniile au fost o încercare de a pune capăt sistemului prin care serviciul militar îl lipsea pe un recrut de o viață normală timp de 25 de ani. Ele au fost populate cu soldați și familiile lor și cu țărani care lucrau pământul în timp ce soldații erau în campanie. Deși li se asiguraseră facilități educaționale și asistență medicală, coloniștii erau nemulțumiți de disciplina militară severă și agasantă impusă de Arakceiev și s-au înregistrat numeroase rebeliuni. Sistemul a fost modificat în timpul domniei lui Nicolae I și s-a renunțat definitiv la el după Războiul Crimeei.

În 1822 Alexandru se afla sub influența Arhimandritului Fotius, un călugăr ortodox reacționar care l-a îndoctrinat cu privire la pericolele protestantismului, francmasoneriei și liberalismului. Fotius, care era aliatul lui Arakceiev, a contribuit la convingerea lui Alexandru să-și retragă sprijinul pentru Societatea Biblică și în 1824 a obținut demiterea prințului Alexandr Golițin, un propagator înfocat al toleranței religioase, din funcția de ministru al afacerilor spirituale și al educației. Cu toate acestea Alexandru a refuzat să suprime societățile secrete care

COLONIILE MILITARE

Soția lui Nicolae I își amintește într-o colecție de amintiri personale nedestinate publicării, de coloniile militare înființate în timpul domniei cumnatului ei, *Alexandru I*.

Mă simțeam mai în largul meu cu prințul Galițin decât cu Arakceiev care vorbea numai rusa și mi-a inspirat o teamă instinctivă.

Pe atunci se vorbea mult despre coloniile militare; acestea fuseseră înființate cu un an înainte la inițiativa împăratului, dar cum punerea în aplicare a sistemului îi fusese încredințată lui Arakceiev, ea nu era îndeplinită cu blândețe ci dimpotrivă, prin metode severe și crude care i-au nemulțumit pe țăranii săraci. Pe drumul de la St. Petersburg încoace am întâlnit ici și colo locuitori ai satelor care în genunchi ne-au implorat să facem în așa fel încât să nu le fie date peste cap viețile.

Pirogravură dintr-un portret contemporan al lui Alexei Andreevici Arakceiev (1769-1834), influentul ministru din a doua jumătate a domniei lui Alexandru I. Contemporanii liberali l-au privit ca pe un geniu al răului.

reprezentau cea mai mare amenințare la adresa stabilității politice în Rusia. "Am încurajat și am împărtășit și eu aceste iluzii și greșeli", se spune că ar fi recunoscut în 1821. "Nu sunt eu cel care să-i pedepsească." Decembriștii, cum au ajuns să fie mai târziu cunoscute aceste grupări din cauză că unii din membrii lor au participat la o revoltă în decembrie 1825, ajunseseră la concluzia că însăși autocrația era o piedică în calea progresului.

Sistemul Congreselor

La Congresul de la Aix-la-Chapelle din 1818 sugestia lui Alexandru de creare a unei alianțe menite să înăbușe revoluțiile și să păstreze configurația teritorială stabilită la Viena a fost de neacceptat pentru englezi și alarmantă pentru Metternich, care considera că Alexandru era prea mult sub influența liberală a lui Ioannis Kapodistrias, nobilul grec care a fost Ministru de Externe al Rusiei, funcție pe care a împărțit-o cu Nesselrode din septembrie 1815 până în iunie 1822. Alexandru s-a lăsat convins să-și retragă propunerea. Metternich a apreciat că atitudinea lui Alexandru la Congresul de la Troppau, care s-a deschis în octombrie 1820, era conservatoare, ceea ce a avut darul să-i liniștească temerile, deși a fost alarmat de oferta lui Alexandru de a trimite trupe ruse pentru zdrobirea revoluțiilor din Spania și Regatul Napolelui. La Congresul de la Laibach din 1821, puterile au dezbătut problema revoltelor din Grecia, Moldova și Țara Românească împotriva dominației turce. Ar fi fost de așteptat ca Alxandru să împărtășească entuziasmul lui Kapodistrias față de cauza greacă, dar acum el era convins că rebeliunile armate erau lucrarea diavolului. La Congresul de la Verona, care a început în octombrie 1822, Alexandru a acceptat ca turcii să fie lăsați să rezolve problemele din Balcani.

Desen reprezentându-l pe Marele Duce Constantin Pavlovici, fratele lui Alexandru I și al lui Nicolae I. Prințul Czartoriskia s pus despre el: "Inima lui este sănătoasă, dar corectitudinea judecății lui este o problemă de noroc... Atât când iubește cât și când urăște o face întotdeauna cu violență." Marchizul de Custine susține că la o trecere în revistă a trupelor, Constantin a străpuns cu sabia piciorul unui general ca să demonstreze disciplina perfectă a soldatului rus. Cum generalul a rămas nemișcat și nu a scos nici un cuvânt, experimentul a fost declarat reușit.

Sistemul Congreselor nu a mai supraviețuit după Congresul de la Verona. În anii care au urmat, Alexandru a susținut ideea că grecilor trebuie să li se acorde autonomie în cadrul Imperiului Otoman. Celelalte puteri au văzut în asta o încercare din partea rușilor de a-și extinde sfera de influență în Balcani și atât Turcia cât și Grecia au respins propunerea. Este posibil ca în mai 1825 Alexandru să fi avut în intenție o acțiune militară împotriva turcilor.

Succesiunea

Moartea fiicei lui mai mici în 1808 l-a lăsat pe Alexandru I fără moștenitori. Fratele lui, Constantin, nu avea urmași, prin urmare speranțele dinastiei se concentrau în persoana Marelui Duce Nicolae, al treilea fiu al țarului Paul. Alexandru ajunsese să-l considere pe Nicolae drept un succesor mai potrivit, în parte deoarece Constantin contractase o căsătorie morganatică cu o contesă poloneză. În 1822 Constantin, care era vicerege al Poloniei, a renunțat la pretenția la tron și în anul următor Alexandru a semnat o proclamație secretă prin care îl desemna moștenitor pe Nicolae.

Elisabeta, soția lui Alexandru I, într-un portret semnat de pictorița franceză Marie-Louise-Elisabeth Vigee-Lebrun (1755-1842). Vigee-Lebrun amintește în memoriile ei că "...Marea Ducesă Elisabeta devenea tot mai binevoitoare cu mine cu fiecare ședință de pozat pentru acest tablou."

Moartea și legenda

Alexandru a suferit o gravă criză de erizipel, o infecție streptococică a pielii, la începutul anului 1824. Moartea fiicei lui nelegitime Sofia și inundațiile devastatoare de la St. Petersburg din luna noiembrie a acelui an i s-au părut împăratului a fi o pedeapsă pentru păcatele sale. În această perioadă, el s-a apropiat tot mai mult de împărăteasa Elisabeta, dar până în 1825 sănătatea ei s-a deteriorat și în luna septembrie a acelui an Alexandru a dus-o la Taganrog, la Marea Azov, ca să petreacă iarna într-un climat mai blând. Această călătorie i-a oferit ocazia să inspecteze unitățile militare din Crimeea. În timp ce se afla acolo s-a îmbolnăvit de febră și a murit la Taganrog pe 19 noiembrie. Rămășițele lui pământești au fost aduse la St. Petersburg spre a fi îngropate la începutul anului 1826. Elisabeta nu i-a supraviețuit prea mult timp. Ea a murit la Belev în aprilie 1826. Faptul că trupul neînsuflețit al lui Alexandru nu a fost expus înainte de înmormântare a alimentat mitul popular că nu ar fi murit ci ar fi renunțat la tron ca să devină un sfânt rătăcitor.

Cei care au avut de-a face cu Alexandru I au fost fermecați, uimiți și exasperați de el, iar istoricii au căutat să înțeleagă discrepanța dintre sentimentele liberale din tinerețe și conservatorismul represiv din ultimii ani ai vieții lui. Unii au pus această schimbare pe seama crizei lui religioase. Alții au susținut că idealismul din tinerețe era doar un capriciu izvorât din dorința de a fi la modă. Deși mulți dintre contemporanii lui Alexandru l-au considerat inconsecvent și ipocrit, există o notă comună a întregii lui domnii. Alexandru I a fost un apărător consecvent al prerogativelor imperiale.

ALEXANDRU I – MOARTEA ȘI INTRAREA ÎN LEGENDĂ

În secolul 19 au existat mulți pustnici și sfinți rătăcitori în Rusia, dar mai ales unul a devenit subiectul unei legende care a dăinuit. Feodor Kuzmici a intrat pentru prima dată în vizorul opiniei publice în Siberia în 1836 și a murit la Tomsk în 1864. Se spune că avea cunoștințe amănunțite despre familia imperială și problemele guvernamentale, răspândindu-se zvonul că nu era altul decât împăratul Alexandru I, care își înscenase propria moarte în 1825 pentru a se dedica religiei. Când Kuzmici a murit, exista deja credința larg răspândită cum că membrii familiei Romanov își manifestaseră interesul față de acest om și existau oameni care susțineau că semăna cu împăratul. O altă versiune a legendei îl lega pe Kuzmici de prințesa Tarakanova, care în secolul 18 își exprimase pretenția la tron. S-a susținut că prințesa Tarakanova era descendenta împărătesei Elisabeta și a contelui Razumovski, care fusese căsătorită pentru scurt timp cu contele Radziwill și că Feodor Kuzmici era fiul lor. Dar oricine ar fi fost Feodor Kuzmici, este foarte puțin probabil să fi fost Alexandru I. Starea sănătății împăratului fusese din ce în ce mai precară în ultimii lui ani de domnie și ideea că ar fi putut trăi până la vârsta de 87 de ani și să reziste la greutățile prin care a trecut Kuzmici este extrem de îndoielnică. Zvonurile sunt contrazise de relatarea care urmează și care reprezintă concluziile autopsiei efectuate pe cadavrul împăratului de către medicul englez Robert Lee, angajat al Societății Regale.

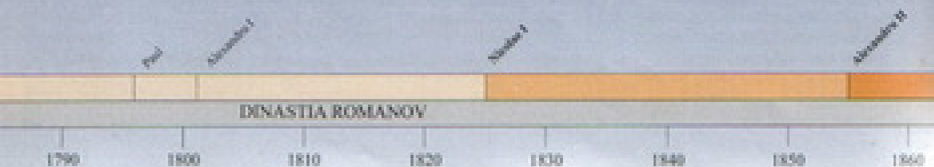
Efectuându-se examinarea post-mortem a cadavrului, aspectele observate sunt cele care apar cel mai frecvent la cei care mor de febră biliară remitentă cu congestie internă. S-au găsit două uncii de fluid seric în ventriculele creierului și toate venele și arterele erau pline de sânge. Exista o aderență mai veche între dura și pia mater în partea din spate, dar nu foarte întinsă. Inima și plămânii au fost găsiți sănătoși, dar prea vascularizați. Ficatul era umflat de sânge și de o culoare mai închisă decât ar fi normal. Splina era mărită și moale ca textură. Prevalența febrei în Crimeea în acea toamnă, schimbarea bruscă a vremii când împăratul a părăsit coasta, simptomele obișnuite care au apărut în cursul celor câteva zile de după ce a părăsit Perecop, așa cum am observat și în alte cazuri, împreună cu desfășurarea ulterioară a bolii și aspectul constatat după moarte, sunt argumente care conduc în mod cert la concluzia că împăratul Alexandru a decedat din cauza unei febre biliare remitente contractate în Crimeea.

Nicolae I
1825–1855

Alexandru II
1855–1881

Alexandru III
1881–1894

Nicolae II
1894–1917

Nicolae I

Alexandru II

Alexandru III

Nicolae II

Provocările Modernizării

Ultimii patru Romanovi s-au confruntat toți cu aceeași dilemă. Imperiul lor nu putea rămâne puternic decât prin modernizarea economiei și a administrației, dar modernizarea implica crearea unei clase educate, care ar fi pus probabil sub semnul întrebării sistemul existent și care ar fi dorit să aibă un rol în guvernare. Guvernarea unui imperiu multinațional într-o epocă de afirmare a naționalismului se confrunta cu o nouă serie de probleme. Politica de rusificare, care implica impunerea limbii și culturii ruse în rândurile popoarelor supuse și discriminări în cadrul credințelor lor religioase, a înstrăinat grupuri naționale ca polonezii și ucrainienii.

Revolta decembriștilor din 1825 l-a speriat pe Nicolae I determinându-l să adopte un conservatorism reacționar care a îndepărtat și mai mult clasele educate. Alexandru II a emancipat șerbii și a modernizat instituțiile Rusiei. Această "perestroika" nu a fost suficientă pentru a închide prăpastia care se adâncise între autocrație și intelectualitate și Țarul Eliberator a căzut victimă unei bombe teroriste. Succesorul lui, Alexandru III, a întors spatele reformei constituționale, dar a încurajat creșterea economică rapidă. Moștenitorul lui Alexandru, Nicolae II, era temperamental nepregătit pentru a face față consecințelor acestei creșteri. El s-a văzut obligat să recunoască o constituție limitată în 1905-06, alimentând astfel dorința de schimbare pe care nu era dispus să o satisfacă. Primul Război Mondial s-a dovedit fatal pentru o monarhie slăbită de încăpățânarea de a nu lăsa puterea în mâinile unor miniștri capabili și de respingerea ideii de cooperare cu rușii cu conștiință civică.

Alexandru III
Nicolae II

1870 1880 1890 1900 1910 1920 1930 1940

Николай I Nicolae I

1825–1855

Александр II Alexandru II

1855–1881

Nicolae I în uniformă. Portret postum datând din 1856, aparţinându-i probabil lui G.B. Rothmann. Observatorii contemporani au fost în general impresionaţi de aspectul fizic al împăratului. Istoricul american John Motley l-a descris ca pe "un adevărat Jupiter în mărime naturală".

NICOLAE I

Nume complet
Nicolae Pavlovici Romanov
Tatăl
Paul Petrovici Romanov
Mama
Sophia Dorothea de Wurtemberg (Maria Feodorovna)
Locul şi data naşterii
Gatcina
25 iunie 1796
Urcarea pe tron
14 decembrie 1825
Decedat
St. Petersburg
18 februarie 1855
Pneumonie

Soţie
1817 Charlotte, Prinţesă de Prusia (Alexandra Feodorovna)
Dec. 1860
Copii
Alexandru (1818)
Maria (1819)
Olga (1822)
Alexandra (1825)
Constantin (1827)
Nicolae (1831)
Mihail (1832)

Nicolae I

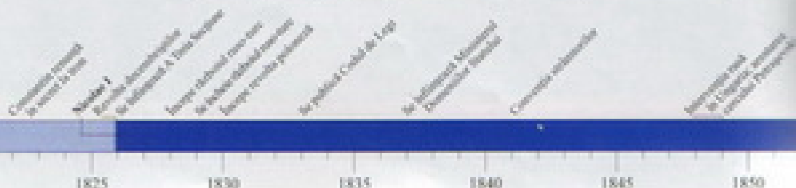
Caracteristica dominantă a înfăţişării sale este o severitate plină de îngrijorare - o expresie nu foarte agreabilă, trebuie să recunoaştem, în ciuda trăsăturilor regulate... Cu toate acestea, la intervale rare, lumini de bunătate îmblânzesc privirea imperioasă sau imperială a stăpânului; atunci, o expresie binevoitoare reaminteşte brusc de frumuseţea nativă a acestui cap clasic.

Marchizul de Custine

Nu cred că Nicolae este un tiran din fire ci numai din convingere. El este convins că dacă ar acţiona altfel, afacerile statului nu ar merge cum trebuie şi este foarte satisfăcut cum au mers în timpul domniei lui. Obiceiul de a guverna după acest principiu i-a deschis gustul cruzimii, căci obiceiul de a tiraniza face dintr-un om un tiran. Ruşii spun că este nevoie de o mână de fier ca să poţi guverna Rusia, dar această mână trebuie să fie acoperită de o mănuşă. Nicolae are mâna de fier, dar a uitat de mănuşă.

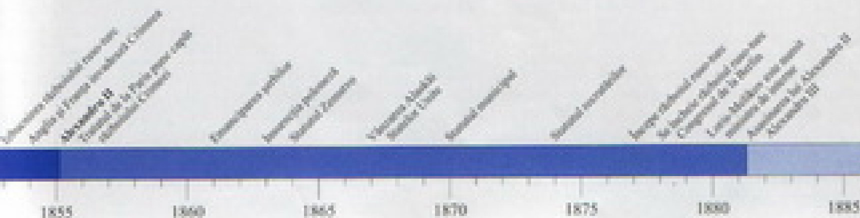
Ivan Golovin

Cel care avea să fie ţarul Nicolae I s-a născut în 1796. Educaţia lui, supravegheată de generalul conte Lamsdorf, a fost spartană. A fost învăţat

să doarmă pe un pat militar, obicei la care a renunțat mai târziu. Nicolae nu a agreat studiile academice, în schimb i s-a dezvoltat ambiția de a servi ca ofițer și o credință simplă în Dumnezeu, pe care îl privea ca pe un feldmareșal ceresc față de care datoria trebuia îndeplinită cu un devotament absolut. El a intrat în armată în 1814, dar, spre marea lui dezamăgire, nu a participat la nici o luptă. În timpul unei călătorii la Berlin în 1815, el a fost profund impresionat atât de militarismul prusac cât și de prințesa Charlotte, fiica regelui Friedrich Wilhelm III. S-a căsătorit cu ea în 1817 și s-au bucurat de o relație apropiată și fericită. Alexandra Feodorovna, cum a ajuns să fie cunoscută Charlotte, a dat naștere primului lor fiu, Alexandru, în 1818.

PIAȚA PALATULUI

Alexandru I și Nicolae I au fost importanți patroni ai arhitecturii, care au manifestat un interes activ pentru proiectele pe care le-au inițiat și au urmărit reglementarea întregii activități de amenajare a mediului.

Alexandru a înființat un Comitet al Lucrărilor Hidraulice și de Construcții în scopul coordonării activității de construcții din St. Petersburg atât pentru edificiile publice cât și private, și influența lui s-a făcut simțită în tot imperiul. Legile care îi obligau pe arhitecți să se conformeze unor norme stabilite de guvern au fost abolite în anii 1840.

Alexandru l-a angajat pe Karl Ivanovici Rossi (1775-1849), un arhitect de origine italiană, să proiecteze o piață pe latura dinspre uscat a Palatului de Iarnă. Amplasamentul, deși larg, avea o formă nearmonioasă, constrânsă de vecinătatea Canalului Moika și a Bulevardului Nevski. Rossi a transformat diferitele clădiri rezidențiale care ocupau piața într-o puzderie de birouri și curți care adăposteau Ministerul de Finanțe și Afaceri Interne precum și Statul Major. Apoi a legat totul printr-o lungă fațadă curbă întreruptă de un arc de triumf și a înveselit linia acoperișului printr-o unică cupolă. Simplitatea monumentală a clădirii, care a fost încheiată în 1829, scoate în evidență exuberanța rococo a palatului.

În timpul domniei lui Nicolae s-au construit noi birouri pentru Senat și Sfântul Sinod precum și Noul Hermitage. În particular, Nicolae și-a satisfăcut capriciile arhitectonice, construindu-și o reședință gotică la Țarskoe Selo, dar când a fost vorba de clădiri publice, el a cerut ca acestea să fie o întruchipare din piatră și metal a autorității sale și, la fel ca fratele lui, a preferat stilul clasic.

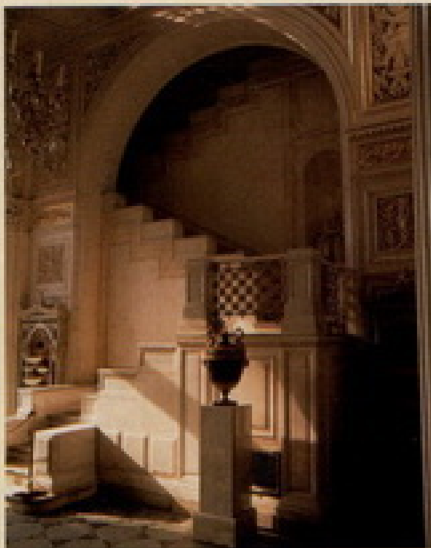
Columna lui Alexandru din centrul Pieței Palatului, realizată de Avgust Avgustovici Montferrand, arhitectul Catedralei Sf. Isaac, a fost ridicată în 1829 ca monument închinat lui Alexandru I și victoriei Rusiei în războiul din 1812. Columna este un monolit de granit karelian proiectată a fi mai înaltă decât Columna lui Traian de la Roma sau coloana din Piața Vendome de la Paris.

În decembrie 1837 Palatul de Iarnă a fost grav avariat de un incendiu. A fost nevoie de ample lucrări de reconstrucție și Nicolae a insistat ca acestea să fie executate cât se poate de rapid. Marchizul de Custine, un vizitator francez în Rusia, amintește de costul uman al acestei lucrări:

În sfârșit, am văzut fațada noului Palat de Iarnă, un alt produs excepțional al voinței unui om care a mobilizat forța altor oameni împotriva legilor naturii. Scopul a fost atins, căci într-un an acest palat a renăscut din propria lui cenușă... Pentru a termina lucrarea la termenul stabilit de împărat, a fost nevoie de eforturi nemaiîntâlnite până atunci. Construcția interioară a fost continuată pe o vreme cumplit de friguroasă. Șase mii de muncitori erau în permanență activi; mulți dintre

(Stânga) Piaţa Palatului şi Columna lui Alexandru. Clădirea Statului Major proiectată de Rossi şi arcul ei de triumf se pot vedea în fundal.

(Dreapta) Scară ornamentală din Sala Pavilionului din Micul Hermitage. Proiectată de Andrei Stakenschneider (1802-65), Sala Pavilionului a fost terminată în 1858. În decoraţiunile ei delicate elementele clasice se combină cu cele maure.

(Jos) Exteriorul Noului Hermitage (1852) Această construcţie a fost comandată de Nicolae ca să permită vizitarea colecţiilor imperiale de artă de către public. Arhitectul lucrării a fost germanul Leo von Klenze (1784-1864). Statuile atlanţilor care sprijină lintourile intrării au fost sculptate de Alexandr Ivanovici Terebenev (1814-59).
(Jos) Canalul de Iarnă separă Noul Hermitage şi Micul Hermitage, din stânga, de Teatrul Hermitage, care a fost construit pentru Ecaterina II de Giacomo Quarenghi. Teatrul este legat de restul complexului Hermitage printr-un pod închis.

aceştia mureau zilnic, dar, întrucât victimele erau imediat înlocuite cu alţi amatori să intre în "competiţie" şi să piară la rândul lor în această cursă fără învingători, pierderile nu ieşeau niciodată la iveală... Pe vreme geroasă, când temperatura scădea cu 15-20 de grade sub zero, 6000 de martiri anonimi erau închişi în camere încălzite până la 30 de grade pentru ca pereţii să se usuce mai repede. Astfel, intrând şi ieşind din aceste sălaşe ale morţii - devenite, graţie sacrificiului lor, reprezentări ale vanităţii, măreţiei şi plăcerii - aceşti năpăstuiţi ai sorţii suportau diferenţe de temperatură de 45-50 de grade. Până şi munca în minele din Urali este o jignire mai mică adusă vieţii.

În spatele comportării serioase a lui Alexandru se ascundea un temperament instabil. Când i s-a spus în 1819 că fratele lui mai mare, Constantin, nu dorea să devină împărat și că într-o bună zi lui îi va reveni această cinste, a izbucnit în lacrimi. Când a murit Alexandru I, Nicolae a avut unele ezitări înainte să-și anunțe pretențiile la tron. El știa că nu este simpatizat de colegii lui ofițeri, care erau agasați de exagerările lui în materie de disciplină. Constantin a refuzat să vină la St. Petersburg și să își declare public renunțarea la pretenții la tron. Nicolae a fost în cele din urmă nevoit să preia puterea, când un informator l-a anunțat că era iminentă o revoltă militară.

Decembriștii

Ofițerii și intelectualii implicați în mișcarea care a devenit cunoscută drept revolta decembriștilor erau membri ai societăților secrete fondate după războaiele napoleoniene. Mulți dintre ei își făcuseră serviciul militar în străinătate, experiență care i-a încurajat să pună la îndoială ordinea politică și socială din Rusia. Ei aveau convingerea că sfârșitul autocrației și abolirea șerbiei erau cheia progresului în Rusia. Toți erau într-o oarecare măsură naționaliști, dar și între ei existau divergențe cu privire la tipul de țară pe care doreau să o creeze. Societatea Sudică, a cărei figură centrală a fost colonelul Pavel Pestel, dorea să întemeieze o republică centralizată. Societatea Nordică, condusă de Nikita Muraviov, își punea speranțele într-o monarhie constituțională. Nesiguranța succesiunii a oferit o ocazie de care au profitat membrii unei mișcări slabe și divizate.

La 14 decembrie 1825, la numai câteva ore după ce Nicolae s-a autoproclamat împărat, trupele conduse de ofițerii dizidenți au ocupat Piața Senatului din St. Petersburg, declarându-și supunerea față de Constantin și cerând elaborarea unei constituții. Nicolae, care a condus ofițerii loiali în confruntarea cu rebelii, a vrut să evite vărsarea de sânge, dar în cele din urmă a ordonat artileriei să deschidă focul. Revolta a fost înăbușită cu prețul a 56 de vieți. Împăratul s-a întors în Palatul de Iarnă și și-a petrecut prima noapte de domnie interogând liderii rebeliunii. Cinci decembriști au fost executați, 31 au fost condamnați la închisoare pe viață și muncă silnică în Siberia și 253 au primit sentințe mai ușoare.

Revolta decembriștilor l-a convins pe Nicolae de necesitatea unei vigilențe și a unei discipline continui. El și-a făcut un obicei din a întreprinde tururi de inspecție frecvente, dar superficiale, în provincii, în timpul cărora împărțea pe loc pedepse și recompense. A creat instituții care să-i permită să conducă direct, printre care diferitele Secțiuni ale Curții de Justiție a Majestății Sale. A ordonat să se țină o evidență strictă a stării imperiului și pentru îndeplinirea acestei sarcini a fost numit un comitet format la 6 decembrie 1826. Mihail Speranski, rechemat din exil, a fost unul din membrii lui. Comitetul a întărit convingerea lui Nicolae că schimbarea trebuie să fie treptată și că autocrația era fundamentalmente sănătoasă.

Propunerea lui Speranski de elaborare a unui nou cod de legi a fost respinsă de împărat pe motiv că ar putea trezi așteptări referitoare la reformă. În schimb, Secțiunea a Doua a Curții de Justiție a Majestății Sale a adunat și a publicat toate decretele care fuseseră aprobate din 1649. Nicolae a crezut că această codificare, care a fost încheiată în anii 1830, va facilita instituirea ordinii.

Cei cinci lideri decembriști. Această gravură a apărut într-un jurnal al emigrației editat de teoreticianul politic rus Alexander Herzen, aflat în exil. Când cei cinci condamnați au fost scoși ca să fie spânzurați, funiile s-au rupt la trei dintre ei, așa că procedura a trebuit luată de la capăt. Se spune că ultimele cuvinte ale condamnatului Rileiev au fost: "Nefericită țară, unde nu știu nici cum să te spânzure."

"Doamna Grecia și amanții ei violenți". Caricatură engleză din 1828 referitoare la criza din Balcani. Sultanul turc are un exemplar al Coranului legat la brâu, iar împăratul rus are o broșură intitulată *Politica rusă a interesului personal*, detaliu care indică opinia cinică a caricaturistului despre motivele rușilor din Balcani.

Persia, Turcia și Grecia

Împăratul a manifestat un interes activ față de politica externă a Rusiei, deși Nesselrode, care a continuat să-și îndeplinească funcția de ministru de externe, a exercitat o influență restrictivă. Nicolae era convins că războiul ar putea conduce la revoluție și a preferat să coopereze cu alte puteri, dar el dorea să folosească forța ca să extindă influența Rusiei. Războiul cu Persia din 1826-28 a adăugat imperiului rus hanatele Erevan și Nahicevan și le-a dat dreptul rușilor să-și construiască o flotă în Marea Caspică.

Nicolae I-a privit pe sultanul turc ca pe un conducător legitim al Balcanilor și a refuzat să-i încurajeze pe greci în eforturile lor de a-și câștiga independența, preferând să coopereze cu Anglia și Franța într-o încercare de a obține autonomia acestora sub dominație turcă. El i-a forțat pe turci să semneze Convenția de la Akkerman din 1826, prin care se permitea vaselor comerciale ruse să folosească Strâmtorile. Când sultanul a respins ideea autonomiei Greciei, o forță navală unită rusă, franceză și britanică a distrus flota egipteană care venise în ajutorul turcilor, în bătălia de la Navarino (octombrie 1827). În primăvara următoare Rusia a intrat în război cu Turcia.

Trupele ruse intrând în Adrianopole. Gravură franceză din 1829. Adrianopole (Edirne, Turcia) era un oraș cu importanță strategică situat la numai 130 mile de capitala turcă, Constantinopole. Înaintarea spre Adrianopole a fost condusă de generalul Diebici, cunoscut în rândul trupelor sale drept Pașa Samovar din cauza formelor lui rotofeie.

Campania i-a oferit lui Nicolae prima lui experiență de război, care s-a dovedit mai costisitoare și mai înspăimântătoare decât își imaginase vreodată. Victoriile rușilor din al doilea an de lupte i-au făcut pe turci să ceară pacea. Tratatul de la Adrianopole (1829) a stipulat recunoașterea de către turci a cuceririlor teritoriale ale rușilor din Georgia și Caucaz, precum și autonomia Moldovei, Țării Românești și Greciei. La conferința de la Londra din 1830 Rusia, Anglia și Franța au fost de acord cu crearea regatului independent al Greciei.

Nicolae I către Polonezi

Nicolae I a afirmat în fața unei delegații poloneze la Varșovia în 1835:

Sub comanda mea aici se ridică o citadelă și vă declar că în cazul celei mai neînsemnate tulburări voi ordona distrugerea orașului vostru. Voi demola Varșovia și, desigur, nu o voi construi la loc. Credeți-mă, domnilor, a aparține Rusiei și a fi sub stăpânirea ei este o adevărată fericire. Vă voi conduce cum se cuvine, dacă vă veți îndeplini toate obligațiile și vă voi trata pe toți cu grijă părintească . În ciuda a tot ce s-a întâmplat, guvernul meu va fi mereu preocupat de bunăstarea voastră.

Revolta poloneză din 1830-31. Gravură contemporană în care se văd rebelii atacând închisoarea din strada Lepno, Varșovia. Insurecția a început cu atacarea unei berării. Întâmplarea a făcut ca autoritățile să mărească prețul berii chiar în ziua în care un grup de ofițeri plănuiseră să pornească o revoltă și furia populației a transformat lovitura plănuită de aceștia într-o insurecție de masă.

Revoluțiile din 1830

Revoluțiile care au izbucnit în Franța și Țările de Jos în vara anului 1830 l-au alarmat pe Nicolae. El nu agrea ideea recunoașterii noului guvern al Franței. Anunțul lui că trupele ruse și poloneze îl vor ajuta pe regele Olandei să zdrobească revolta naționalistă belgiană a contribuit la izbucnirea unei rebeliuni în Polonia, care se ridica împotriva intervenției ruse în Europa Occidentală.

Revolta poloneză din noiembrie 1830 s-a dovedit greu de înăbușit. Abia în septembrie 1831 armata rusă a reușit să recucerească Varșovia. Nicolae, care considera că dominația rusă asupra Poloniei era esențială pentru viitorul ei ca putere europeană, i-a tratat pe polonezi cu mare asprime. Statutul Organic din februarie 1832 a abolit parlamentul polonez, a desființat armata poloneză și a impus o intensificare a dominației ruse directe. Universitățile au fost închise și a început un proces de rusificare, în cadrul căruia studenții au fost obligați să învețe limba rusă. Politici similare au fost introduse și în provinciile bielorusă și ucraineană ale imperiului.

Politica internă

Creșterea economică din Rusia în timpul domniei lui Nicolae s-a datorat prea puțin politicii guvernului. Contele Kankrin, ministrul de finanțe din 1823-1844, considera că statul nu poate avea o contribuție prea însemnată în promovarea creșterii economice. El s-a opus construirii de căi ferate pe motiv că acestea "ar slăbi fibra morală a societății ruse". Impresionat de viteza cu care guvernul britanic fusese capabil să deplaseze trupele de la Manchester la Liverpool când avuseseră loc tulburări în Irlanda, el și-a dat seama de avantajele unui sistem feroviar. Prima cale ferată din Rusia, care făcea legătura dintre Țarskoe Selo și St. Petersburg, a fost inaugurată în 1837. Kankrin s-a străduit din greu să întărească moneda, deși eforturile lui aveau să fie subminate de efectele inflaționiste ale Războiului Crimeei. A

Stampă populară rusă din 1857 ilustrând inaugurarea unei gări. Prima linie de cale ferată din Rusia, dată în funcțiune în 1837, făcea legătura între Țarskoe Selo și St. Petersburg, cu o scurtă ramificație spre Pavlovsk. Gara de acolo a fost proiectată de un arhitect englez, care a înconjurat-o cu grădini de plăcere denumite la fel ca cele de la Vauxhall din Londra. El a mai construit și o sală de concerte. Astfel, cuvântul Vokzal a intrat în limba rusă desemnând termenul "gară". Criticii au protestat că singurul scop al unei gări era să "lege capitala cu cabaretul", dar această linie a devenit prima secțiune a unei rute feroviare St.Petersburg-Moscova. Sala de concerte s-a dovedit a fi foarte populară; în ea a dirijat Johann Strauss timp de mai multe stagiuni

crescut exportul de grâu și s-a dezvoltat industria bumbacului, dar Rusia, trasă înapoi de șerbie și lipsa de capital, nu putea ține pasul cu economiile occidentale în rapidă dezvoltare.

Nicolae a înțeles că șerbia era un neajuns, dar se ferea să impună nobilimii abolirea ei și se temea că se va ajunge la tulburarea ordinii. El l-a încurajat pe generalul conte P.D. Kiselev, șeful Secțiunii a Cincea, să îmbunătățească situația celor 20 milioane de țărani aflați în slujba statului, în speranța că nobilimea va urma acest exemplu. În decembrie 1837 (ianuarie 1838 SN) Secțiunea a Cincea a fost transformată în Ministerul Domeniilor Statului, în fruntea căruia a fost numit Kiselev. S-au construit școli și ferme model și comunelor mai sărace li s-au alocat terenuri suplimentare. O minoritate de nobili progresiști au încercat să îmbunătățească situația șerbilor lor, dar legislația prudentă din ultimii ani ai domniei lui Nicolae i-a ajutat prea puțin. O lege din 1847, care le permitea șerbilor să cumpere pământ dacă moșia stăpânului lor era vândută la licitație, nu a fost niciodată pusă în practică și doar un număr mic de țărani au primit permisiunea să profite de legea din 1848 care le dădea dreptul să cumpere pământ cu acordul stăpânilor lor.

Cheltuielile pentru educație au crescut și s-au deschis noi școli tehnice și vocaționale. Contele S.S. Uvarov, ministrul educației din 1833 până în 1849, susținea că scopul învățământului este să creeze supuși credincioși, ascultători și patrioți. El nu a reușit niciodată să învingă lipsa de încredere a împăratului în clasele educate. Doctrina Naționalismului Oficial enunțată de Uvarov, care avea la bază principiile "Ortodoxiei, Autocrației și Naționalismului", a devenit ideologia predominantă a domniei. Dar pe aceste fundații șubrede nu se putea construi nimic trainic. Controlul guvernamental strict nu făcuse nimic în direcția întăririi bisericii ortodoxe. Clerul parohial, sărăcit și slab pregătit, își pierduse respectul față de clasele educate. Naționalismul era un principiu periculos dacă era pus la baza unui imperiu cu o populație multi-etnică. El avea să-i conducă pe viitorii împărați pe drumul retrograd al rusificării și să încurajeze dezvoltarea panslavismului.

ISTORICUL KLIUCEVSKI DESPRE BIROCRAȚIA DIN TIMPUL DOMNIEI LUI NICOLAE I

La momentul venirii lui pe tron, Nicolae a fost informat, spre consternarea lui, că în diferitele tribunale ale Ministerului de Justiție existau nu mai puțin de 2.800.000 de cazuri în desfășurare, și că aproximativ 127.000 de persoane își câștigau existența lucrând la ele fiind plătite din banii publici. Se pune întrebarea: care sistemul lucra mai bine și mai rapid datorită acestei complexități? Și în acest caz este de ajuns să amintim un exemplu, un raport furnizat de Ministerul de Justiție în 1842. Din el rezultă că nu mai puțin de 3.300.000 de cazuri erau pe rol în diferite instituții și că pentru punerea lor pe hârtie s-au folosit nu mai puțin de 33.000.000 de dosare.

Glinka și Nicolae I

În 1836, compozitorul Mihail Ivanovici Glinka (1804-57) și-a terminat opera *Ivan Susanin*. Aceasta redă povestea unui țăran care în Perioada Tulburărilor l-a salvat pe Mihail Romanov de polonezi cu prețul vieții. Evident că tema operei, care este mai cunoscută sub titlul *O viață pentru țar*, l-a încântat pe Nicolae I, deși memoriile lui Glinka nu confirmă informația că Nicolae însuși a ordonat schimbarea titlului. După premiera triumfală de la St. Petersburg din noiembrie 1836, opera a intrat în repertoriu și în următorii 80 de ani ea a fost reprezentată de nenumărate ori la ocazii oficiale. Însă ceea ce menționează fără echivoc memoriile lui Glinka este faptul că, deși împăratul era un generos patron al artelor, nu avea nici o reținere de a le indica artiștilor cum trebuie să-și îmbunătățească operele.

Pagină din programul ilustrat al reprezentației de gală a operei lui Glinka O viață pentru țar din 7 mai 1896 cu ocazia încoronării lui Nicolae II.

Succesul operei a fost deplin... Am fost chemat în loja imperială din partea laterală a teatrului. Suveranul mi-a mulțumit mai întâi pentru operă, apoi a făcut observația că nu era bine ca Susanin să fie ucis pe scenă. I-am explicat Majestății Sale că nu participasem la ultima repetiție din cauză că fusesem bolnav și nu știam cum se desfășurase aceasta, dar după libretul meu cortina trebuia să fie coborâtă imediat după ce Susanin era atacat de polonezi urmând ca moartea lui să fie relatată de către un orfan în epilog. După ce împăratul mi-a mulțumit, împărăteasa a făcut același lucru la rândul ei, urmată de toți marii duci și marile ducese care se aflau la teatru. La scurt timp după aceasta am primit un dar din partea împăratului pentru opera mea: un inel de patru mii de ruble care era format dintr-un topaz înconjurat de trei rânduri de diamante dintre cele mai fine. I l-am dat pe loc soției mele.

Mihail Iurievici Lermontov (1814-41), ofițer de gardă, poet și romancier. Ca și Pușkin, Lermontov a fost ucis într-un duel.

A Treia Secțiune a Tribunalului Personal al Majestății Sale a fost creată în 1826, atât pentru a eradica corupția și a promova comportarea cinstită, cât și pentru a vâna persoane subversive. Primul ei șef, contele A.K. Benckendorf, s-a autodescris ca fiind "medicul moral al poporului". Toate creațiile care apăreau în Rusia trebuiau să fie examinate de cenzori ca nu cumva să încalce principiile Naționalismului Oficial, iar scriitorii care criticau situația existentă erau tratați cu cruzime. Cu toate acestea presa a cunoscut o înflorire și literatura rusă a continuat să se dezvolte sub pana unor maeștri ca Pușkin, Lermontov și Gogol. Cenzura nu a putut împiedica nici dezbaterile furtunoase dintre slavofili, care considerau că civilizația Rusiei era unicamente valoroasă și că reformele viitoare trebuie să se bazeze pe valorile și instituțiile tradiționale, și occidentaliști, care făceau apel la ideile occidentale de schimbare a societății. Nicolae a fost un important patron al arhitecturii și simțea o adevărată plăcere să discute planurile cu arhitecții și să intervină în proiectele lor.

Pușkin despre Sângele German al Împăratului

În cartea sa *Rusia sub autocratul Nicolae I*, Ivan Golovin amintește această anecdotă despre scriitorul Pușkin:

Lui Pușkin îi făcea mare plăcere să reprezinte naționalitatea familiei imperiale într-o manieră foarte excentrică; el lua o cupă și turna în ea un pahar de vin roșu pur în cinstea lui Petru I, a cărui origine rusă nu putea fi pusă la îndoială și adăuga încă un pahar cu apă pentru tatăl lui Petru III... apoi turna un alt pahar cu apă în cinstea Ecaterinei II, prințesă de Anhalt... după care completa cu un al patrulea pahar cu apă în cinstea Mariei Feodorovna, mama lui Nicolae I; apoi un al cincelea pentru împărăteasa actuală. În acest moment lichidul era atât de slab colorat în roșu încât se declanșa un râs general când asistența era întrebată dacă licoarea rezultată era vin sau apă și dacă, prin analogie, țarii actuali erau ruși sau germani.

ÎMPĂRATUL ŞI POETUL

Pentru ruşi, Alexandr Sergheevici Puşkin (1799-1837) nu este doar un mare scriitor, ci Marele Scriitor. El şi-a trăit întreaga viaţă în umbra familiei imperiale. A fost unul dintre primii elevi interni înscrişi la Liceul Imperial de la Ţarskoe Selo, ale cărui clădiri se aflau chiar lângă Palatul Ecaterina. După absolvire, el a intrat în Ministerul Afacerilor Interne ca funcţionar de stat. În 1820 scrierile lui ajunseseră deja să-i producă îngrijorare lui Alexandru I, care i-a numit într-un post militar din sudul Rusiei ca să-l îndepărteze de capitală. În 1824 Puşkin a fost izolat cu domiciliu forţat pe moşia familiei lui din Pskov, bănuit de a fi simpatizant al ateismului. Din cauza acestui exil el nu a putut participa la mişcarea decembristă, în care au fost implicaţi mulţi dintre prietenii lui, dar absenţa lui din St. Petersburg nu a însemnat că nu era în pericol, deoarece scrierile lui au fost găsite printre hârtiile tuturor liderilor conspiraţiei. În 1826 Puşkin i-a scris o scrisoare imploratoare lui Nicolae I, în care jura că nu făcuse parte niciodată din nici o societate secretă şi cerea ridicarea exilului pe motive de sănătate. Nicolae l-a chemat pe poet la Moscova şi l-a chestionat la Kremlin. Întrebat dacă s-ar fi alăturat mişcării decembriste în cazul în care ar fi avut ocazia să o facă, Puşkin a răspuns afirmativ. Apoi a promis că "se va comporta într-o manieră onorabilă şi decentă" şi a primit permisiunea să se stabilească la St. Petersburg. Referindu-se la scrierile lui Puşkin, Nicolae a spus: "Eu însumi voi fi cenzorul tău."

Prima operă a lui Puşkin care i-a parvenit împăratului a fost piesa *Boris Godunov*. Răspunsul lui Nicolae, transmis poetului prin intermediul contelui Benckendorff, noul şef al Secţiunii a Treia, a fost că piesa trebuie rescrisă ca roman istoric în maniera lui Sir Walter Scott. Puşkin a susţinut cu tact că nu avea capacitatea să ducă la îndeplinire o asemenea transformare. Abia în 1830 împăratul a aprobat publicarea piesei. Nicolae nu a fost mai încântat de raportul asupra viitorului învăţământului rus pe care i l-a cerut lui Puşkin.

În februarie 1831 Puşkin s-a căsătorit cu Natalia Nikolaevna Goncearova, o aristocrată uimitor de frumoasă care era mai tânără decât el cu doisprezece ani. În vara acelui an, cuplul i-a întâlnit pe împărat şi împărăteasă în timp ce se plimbau prin grădinile de la Ţarskoe Selo. Cuplul imperial a fost foarte plăcut impresionat de Natalia. Oferta lui Nicolae de a-l readuce pe poet în serviciul public contra unui salariu a fost acceptată. Împăratul i-a încurajat cercetările istorice, acordându-i dreptul de a consulta arhivele imperiale. Puşkin a continuat să-i trimită scrierile împăratului spre a fi cenzurate personal de acesta şi loialitatea i-a fost răsplătită cu un rang de curte şi intrarea liberă la evenimentele sociale imperiale. Preţul plătit pentru recunoaşterea lui oficială a fost scump.

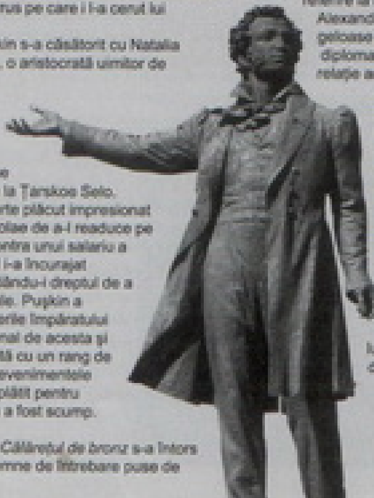
Manuscrisul lucrării lui *Călăreţul de bronz* s-a întors de la palat presărat cu semne de întrebare puse de împărat, iar lucrarea nu a fost publicată în timpul vieţii poetului. Unul din rezultatele cercetărilor lui istorice, o monografie a lui Pugaciov, a avut titlul modificat de Nicolae, care nu a acceptat *Istoria lui Pugaciov*, pe motiv că un rebel nu putea în nici un caz să aibă o istorie şi a insistat ca titlul să fie *Istoria revoltei lui Pugaciov*.

Puşkin ca student într-o gravură de E. Heilmann cu trăsăturile africane ancestrale destul de clar redate. Unul din strămoşii pe linie maternă a fost Abraham Petrovici Hannibal un servitor negru protejat de Petru Cel Mare.

În noiembrie 1836 Puşkin a primit o scrisoare anonimă care îi anunţa alegerea lui ca membru în cadrul Prea-seninului Ordin al Încornoraţilor. Imediat Puşkin l-a provocat la duel pe baronul Georges-Charles d'Anthes, care, pe lângă că era cel mai insistent pretendent la favorurile soţiei lui, urma să se căsătorească în scurt timp cu sora lui. Împăratul a aflat de provocare şi l-a convins personal pe Puşkin să renunţe la ideea duelului cu d'Anthes. Totodată a avut grijă să-i spună soţiei lui Puşkin că, având în vedere reputaţia soţului ei de bărbat gelos, ar trebui să aibă o comportare cuviincioasă, sfat întărit de un dar de 1000 de ruble, pasămite pentru ca Natalia să-i poată cumpăra un dar de nuntă surorii sale. Când Puşkin a aflat despre aceasta, i-a mulţumit împăratului şi a mărturisit că îl bănuise chiar pe Nicolae că îi face curte soţiei lui. Nu există nici o dovadă că Natalia ar fi fost până atunci amanta împăratului, deşi scrisoarea anonimă pe care a primit-o Puşkin conţinea o referire la D.L. Narîşkin, soţul înşelat al amantei lui Alexandru I şi aceasta se pare că a stârnit bănuielile geloase ale poetului. Bârfele de la curte şi din mediile diplomatice susţineau că Natalia şi Nicolae au avut o relaţie amoroasă la scurt timp după moartea poetului.

La 27 ianuarie 1837 Puşkin a încălcat promisiunea făcută împăratului şi a fost rănit mortal într-un duel cu d'Anthes. El a murit două zile mai târziu. Se spune că Nicolae a scris un bilet prin care îi acorda iertarea poetului şi îl îndemna să accepte consolarea bisericii, promiţându-i că va avea grijă de soţia şi copiii lui. Într-adevăr, a achitat datoriile lui Puşkin şi a acordat familiei mijloace de trai adecvate, dar această generozitate personală a fost însoţită de încercări intense de a face ca înmormântarea poetului să fie un eveniment minor. Împăratul a refuzat să autorizeze construirea unui monument naţional în cinstea lui Puşkin şi abia în 1880 o statuie a poetului a fost dezvelită la Moscova.

Statuia lui Puşkin din Piaţa Artelor, St. Petersburg, de M. Anikuşin.

Educația Viitorului Alexandru II

Țareviciul Alexandru
Gravură contemporană

Mareșalul Marmont, distinsul comandant francez, a vizitat Rusia în 1826, în cadrul unei misiuni diplomatice și a scris aceste impresii cu privire la creșterea țareviciului Alexandru, care pe atunci avea opt ani.

Educația pe care Nicolae i-a dat-o fiului lui este admirabilă. Alexandru este un prinț fermecător, de o frumusețe rară, ale cărui calități s-au dezvoltat, fără îndoială, cu timpul. I-am cerut împăratului să mă prezinte fiului lui, iar el a răspuns: "Vrei să i se urce la cap? Puștiul o să se umfle în pene dacă un general care a comandat armate i-ar prezenta omagiile. Sunt foarte mișcat de dorința dumitale de a-l cunoaște și acest lucru se poate realiza când vei merge la Țarskoe Selo și când îi vei cunoaște pe toți copiii mei. Îi vei observa și vei vorbi cu ei; dar o prezentare oficială nu este oportună. Vreau să fac din fiul meu un om înainte de a face din el un prinț.

Viitorul Turciei

În anii 1830, temându-se că prăbușirea Turciei va duce la un război dezastruos între marile puteri, Nicolae i-a sprijinit pe turci împotriva lui Mehmet Ali, conducătorul Egiptului. În schimb, turcii au semnat în 1833 Tratatul de la Unkiar Skelessi, în care promiteau să închidă Strâmtorile pentru vasele de război dacă Rusia va fi atacată. La întâlnirea de la Munchengratz din 1833 conducătorii Austriei, Rusiei și Prusiei au convenit ca Turcia să fie menținută intactă dacă va fi posibil, iar în eventualitatea prăbușirii ei, să coopereze pentru stabilirea unei noi ordini în Balcani.

Războiul a reizbucnit între Turcia și Egipt în 1839. Rusia a cooperat cu celelalte puteri ca să asigure supraviețuirea Turciei și să-i forțeze pe francezi, care îl ajutaseră pe Mehmed Ali, să accepte o aplanare multilaterală a crizei. Convenția Strâmtorilor din 1841 a cuprins garanții similare celor din Tratatul de la Unkiar Skelessi. Criza a întărit bănuiala lui Nicolae cu privire la francezi și convingerea că imperiul turc era condamnat. Vizita oficială în Marea Britanie din 1844 i-a lăsat impresia că a obținut un acord de cooperare cu englezii în cazul altor crize în Orientul Apropiat, dar britanicii nu au dat crezare afirmațiilor lui că Rusia nu avea nici o ambiție să acapareze teritorii turcești.

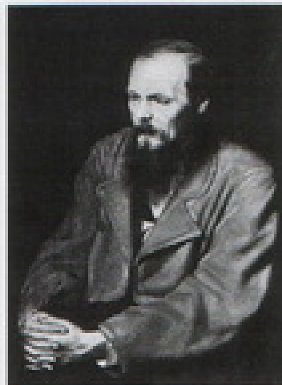
Probleme de familie

Relația dintre "Nicks" și "Mouffy", cum își spunea cuplul imperial cu afecțiune, a fost umbrită de nori în anii 1840. Doctorii au stabilit că starea inimii împărătesei făcea ca plăcerile patului conjugal să fie inacceptabil de riscante. Nicolae încă își mai iubea soția, dar de mai mulți ani se simțea atras de una din doamnele de onoare ale acesteia, pe nume Varvara Nelidova. Idila lui cu Nelidova a început în 1845. Bârfele îi atribuiau și alte infidelități, zugrăvind o viață particulară mai tumultoasă decât a avut de fapt. La jumătatea deceniului 5, Nicolae arăta prematur îmbătrânit. Suferea de dureri de picioare și se plângea de tulburări hepatice.

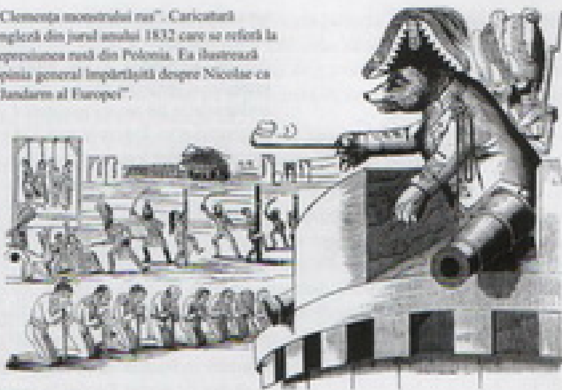
Revoluțiile din 1848

Deși Nicolae I a rămas cunoscut drept "Jandarmul Europei", reacția lui inițială față de revoluțiile care au izbucnit în anul 1848 în multe țări europene a fost prudentă. Temându-se de tulburări interne, nu a dorit să se lanseze în aventuri militare dincolo de granițele imperiului, dar a fost pregătit atunci când a crezut că interesele Rusiei erau amenințate. În iulie 1848 a intervenit în Moldova și Țara Românească împiedicând instaurarea unui guvern constituțional, iar în 1849, când locuitorii polonezi din Imperiul Austriac s-au ridicat în sprijinul revoluționarilor maghiari, a trimis trupe ruse în ajutorul împăratului Franz-Josef ca să zdrobească revolta. Nicolae a mai intervenit și ca să împiedice agresiunea prusacă împotriva Danemarcei și să reinstaureze situația existentă în statele germane prin mijlocirea acordului de la Olmutz din 1850.

Deși Rusia nu a cunoscut frământări serioase în anii 1848-49, guvernul a întărit cenzura și a impus controale mai stricte în universități. Numărul de

Feodor Mihailovici Dostoievski (1821-81). Portret de Vasili Perov (1833-82) terminat în 1872.

"Clemența monstrului rus". Caricatură englezâ din jurul anului 1832 care se referă la represiunea rusă din Polonia. Ea ilustrează opinia general împărtășită despre Nicolae ca "Jandarm al Europei".

studenți a fost redus și subiectele controversate, cum ar fi legea constituțională, au fost eliminate din programă. Secțiunea a Treia și poliția au intensificat controlul asupra societății. Cele mai cunoscute victime ale acestei represiuni au fost intelectuali care se întâlneau în casa lui Mihail Vasilievici Butașevici-Petrașevski ca să discute chestiuni sociale și politice. Petrașevski și asociații lui au fost arestați în 1849. Cincizeci și unu dintre ei au fost exilați, iar 21, inclusiv scriitorul Dostoievski, au fost condamnați la moarte. Abia după ce condamnații au fost așezați în fața unui pluton de execuție li s-a anunțat comutarea sentinței la o condamnare penală.

Războiul din Crimea

La începutul anilor 1850 s-a declanșat o dispută cu privire la controlul locurilor sfinte creștine din Palestina. Francezii au cerut ca sultanul turc să instaureze drepturile pe care predecesori lui le garantaseră romano-catolicilor. Aceste drepturi nu puteau fi statornicite decât pe cheltuiala

Amplasament de tun rusesc după capturarea lui de către britanici. Exemplar din colecția de fotografii realizate în timpul Războiului din Crimea de fotograful englez Roger Fenton.

Litografie înfățișându-l pe Nicolae I, pe baza unui desen efectuat după modelul real de către Sir Edwin Landseer (1802-73), pictorul favorit al reginei Victoria. Victoria a scris despre Nicolae I: "Este rigid și sever -cu principii stricte despre datorie pe care nimic pe lume nu l-ar putea face să și le schimbe; nu cred că este foarte deștept, iar judecata lui este necivilizată; educația i-a fost neglijată, politica și problemele militare sunt singurele lucruri care îl interesează.

bisericii ortodoxe, din partea căreia a intervenit Nicolae. El se temea de o nouă expansiune a influenței franceze în estul Mediteranei și a presupus că Austria și Anglia îl vor ajuta. El a reafirmat pretenția Rusiei la un protectorat general pentru populația creștină din Imperiul Otoman, dar amenințările lui nu au reușit să-i convingă pe turci. Rusia a rupt relațiile diplomatice cu Turcia în mai 1853 și la 21 iunie (3 iulie SN) armata rusă a pătruns în principatele danubiene.

Temându-se că Rusia avea intenția să câștige controlul asupra Strâmtorilor, Anglia și Franța și-au trimis flotele în Golful Besika sperând că îi vor convinge pe ruși să negocieze. Poate că s-ar fi ajuns la o rezolvare pașnică a disputei dacă turcii, încurajați de ceea ce văzuseră că înseamnă ajutorul englez și francez, au refuzat să accepte compromisul plănuit de puterile implicate și au cerut ca armata rusă să părăsească Moldova și Țara Românească. Rușii au refuzat să se conformeze și în octombrie 1853 cele două țări au intrat în război. Flota turcă a fost zdrobită în Bătălia de la Sinope din noiembrie. Anglia și Franța au intrat în război de partea Turciei în martie 1854. Izolarea diplomatică a Rusiei a fost completă când Austria i-a cerut să se retragă din Principate. Nicolae s-a înfuriat văzând ingratitudinea Austriei, dar s-a conformat cererii acesteia, conștient că era important ca Austria să rămână în afara conflictului. Aliații au decis să trimită o forță expediționară în peninsula Crimea în speranța că vor cuceri baza navală de la Sevastopol și vor pune capăt dominației ruse din Marea Neagră. Regatul Sardiniei a declarat război Rusiei în ianuarie 1855.

Războiul Crimeei a demonstrat relativa înapoiere a Rusiei. Necesitatea de a apăra un imperiu vast și lipsa unui sistem dezvoltat de căi ferate i-a împiedicat pe generali să concentreze în Crimea mai mult de o zecime din forțele disponibile. În 1853 nu exista decât o muschetă la doi soldați și numai 4 la sută din infanterie avea puști. Între Rusia și Occident se căscase o prăpastie tehnologică ce nu putea fi anulată decât prin reforme radicale dintre care să nu lipsească abolirea șerbiei, o "perestroika" pe care împăratul o respinsese ca fiind prea riscantă.

IMNUL NAȚIONAL ȚARIST

Până în 1833 melodia imnului național britanic era folosită la ceremoniile de curte din Rusia. După o călătorie întreprinsă în acest an în Prusia și Austria, Nicolae I s-a întors cu ideea că imperiul lui nu avea un imn propriu. El a adus problema la cunoștința lui Benckendorff, șeful Secțiunii a treia, care avea în echipa lui un ofițer cu calități muzicale remarcabile, Alexei Feodorovici Lvov. Lvov (1798-1870) era fiul Directorului Capelei curții imperiale, post pe care îl ocupase succedându-i tatălui său după moartea acestuia, în 1836. Cu promptitudine, el a compus muzica și i-a transmis-o poetului Vasili Jkovski, care era unul din perceptorii țarevicului Alexandru. Jkovski era, după spusele lui Lvov "complet nemuzical" și i-a venit greu să scrie cuvinte potrivite pentru sfârșitul în ton minor al primei cadențe a melodiei. Rezultatul, reprezentat în prezența sa la 23 noiembrie 1833, l-a încântat pe Nicolae, care i-a spus lui Lvov: "Este pur și simplu superb". Răsplata lui Lvov a constat dintr-un transfer în cadrul corpului personal al împăratului, o cutie de prizat de aur decorată cu diamante și dreptul de a folosi primul vers din textul lui Jkovski - "Dumnezeu să-l apere pe Țar" - ca motto pe blazonul lui. Melodia a fost mai târziu folosită de Ceaikovski, mai întâi în *Marș slav* (Op. 31, 1876) și apoi, într-o versiune mai scurtă, în *Uvertura la festivalul din 1812* (Op. 49, 1880). Printre compozițiile mai târzii ale lui Lvov se numără un concert pentru vioară și mai multe opere, inclusiv o lucrare patriotică intitulată *Boris, Căpetenia sau Țăranul rus și tâlharii francezi*, reprezentată pentru prima oară în 1854. El era și un foarte talentat violonist, care i-a impresionat pe Schumann și Mendelssohn, al cărui concert pentru vioară l-a executat la Leipzig Gewandhaus sub bagheta compozitorului.

Războiul a ajuns într-un punct mort sângeros în care a murit o jumătate de milion de ruşi. Nicolae nu a mai trăit să asiste la deznodământ. În februarie 1855 a răcit. Insistenţa lui de a asista la o paradă militară pe o vreme geroasă s-a soldat cu o pneumonie, în urma căreia împăratul şi-a dat sfârşitul la 18 februarie 1855.

Nicolae I a fost destul de urât de contemporani. Concepţia lui A.V. Nikitenko, distinsul academician care a lucrat şi ca cenzor, conform căreia "principalul neajuns al domniei lui Nikolai Pavlovici a constat în aceea că a fost o greşeală în totalitate" a fost împărtăşită de mulţi istorici care au zugrăvit această epocă de reacţiune şi represiune fără seamăn. Cu toate acestea, Nicolae a înţeles că schimbarea era necesară şi guvernul lui a fost activ, având o serie de realizări pozitive. Credinţa lui că pacea şi felul schimbării trebuiesc dictate de sus l-a făcut să evite consultarea clasei educate din Rusia şi prăpastia dintre autocraţie şi *intelligentia* s-a lărgit în timpul domniei lui.

ALEXANDRU II

Nume complet
Alexandr Nicolaevici Romanov cunoscut şi ca Ţarul Eliberator
Tatăl
Nicolae I
Mama
Charlotte, Prinţesă de Prusia (Alexandra Feodorovna)
Locul şi data naşterii
Moscova
29 aprilie 1818
Încoronarea
18 februarie 1855
Decedat
St. Petersburg
1 martie 1881
Asasinat
Soţii
(1) 1841 Maria de Hesse-Darmstadt (Maria Alexandrovna) Dec. 1880
(2) Ecaterina (Katia) Mihailovna Dolgorukaia (Prinţesa Iurievskaia) Căsătorie morganatică) Dec. 1922
Copii de la (1)
Alexandra (1842)
Nicolae (1843)
Alexandru (1845)
Vladimir (1847)
Alexei (1850)
Maria (1853)
Serghei (1857)
Paul (1860)
Copii de la (2)
George (1872)
Olga (1873)
Boris (1876)
Ecaterina (1878)

Alexandru II

ALEXANDRU II

Alexandru II nu a fost în nici un caz un om de rând, dar în el convieţuiau două personalităţi, ambele puternice, care se luptau între ele şi această luptă internă a devenit tot mai violentă odată cu înaintarea în vârstă. El putea fi fermecător în purtare, pentru ca în momentul următor să se manifeste cu o brutalitate nestăvilită. Era înzestrat cu un curaj calm, raţional în faţa pericolelor reale, dar trăia cu teama permanentă a unor pericole care existau numai în mintea lui.

Prinţul Piotr Kropotkin

Când împăratul vorbeşte cu un om de spirit, are privirea unui suferind de reumatism, prins de curent.

Feodor Ivanovivi Tiucev,
poet şi Preşedinte al Comitetului pentru Cenzură Străină

Deşi Alexandru II (1855-1881) este cunoscut drept "Ţarul Eliberator", cel care i-a emancipat pe şerbi, el nu era un liberal. El considera că este posibilă menţinerea autocraţiei modernizând în acelaşi timp cu prudenţă guvernul şi societatea. "Marile reforme" din primii ani de domnie au fost în mare măsură opera miniştrilor lui, deşi uneori împăratul intervenea decisiv în disputele dintre ei. Alexandru a fost victima unei educaţii austere şi milităroase şi a devenit un tânăr astmatic şi sensibil. S-a căsătorit în 1841 din dragoste cu Maria, fiica mai mică a Marelui Duce Ludwig II de Hesse-Darmstadt, dar pasiunea iniţială s-a răcit şi a urmat o serie de legături extraconjugale cu femei din înalta societate. Alexandru a fost mai pregătit pentru rolul de conducător decât tatăl lui. Ca membru al Consiliului de Stat, al Comitetului de Finanţe şi al altor organisme guvernamentale în anii 1840, el a pus în aplicare politica represivă a lui Nicolae.

Sfârşitul războiului Crimeei

În decembrie 1855 Austria a ameninţat că va intra în război de partea anglo-franco-sardiniană. Mâniat de ceea ce considera drept ingratitudinea şi trădarea Austriei, Alexandru a cedat presiunilor consilierilor lui şi a fost de acord să discute condiţiile păcii. În urma Tratatului de la Paris din martie 1856 Rusia a rămas izolată. Ea a fost forţată să cedeze Moldovei sudul Basarabiei şi a renunţat atât la flota din Marea Neagră cât şi la pretenţiile protectoratului exclusiv asupra locuitorilor creştini din Imperiul Otoman. Anularea acestor inconveniente a devenit un obiectiv important pentru împărat şi ministrul lui de externe recent numit, Alexandr Gorceakov.

Reformele

Primii ani de domnie păreau să promită o liberalizare generală. Miniştrii conservatori nepopulari au fost demişi, mulţi deţinuţi politici au fost eliberaţi, printre care şi cei 29 decembrişti supravieţuitori, şi cenzura a cunoscut o relaxare. Probabil că aceste măsuri au fost o încercare de încurajare a unui curent de opinie în favoarea emancipării şerbilor. Deşi în 1856 a spus micii nobilimi din Moscova că va fi "mai bine să se înceapă eliminarea şerbiei de sus în jos decât să se aştepte autoeliminarea ei de jos", Alexandru a abordat această problemă cu prudenţă.

Argumentele în favoarea emancipării erau covârşitoare Era greu să se lucreze pământul cu forţă de muncă servilă. Nemulţumirile de la sate au demonstrat că şerbia nu mai era un mecanism eficient de control social. Nivelul condiţiei fizice şi al moralului în rândurile recruţilor ţărani era scăzut. Speranţa lui Alexandru de a găsi sprijin pentru promovarea emancipării şerbilor în rândurile nobilimii a fost în mare măsură zădărnicită, aşa că a fost nevoit să forţeze ritmul reformei. La sfârşitul lui 1857 a fost publicat Proiectul Nazimov, un document care angaja guvernul la emancipare. Alexandru a permis discutarea deschisă a chestiunii şi a

Citirea în public a Proclamaţiei Emancipării la Telav, în Georgia. Alexandru II ştia că decretul nu va veni în întâmpinarea tuturor aşteptărilor ţăranilor şi a întârziat anunţarea lui până în prima zi din Postul Mare în speranţa că nu vor exista mişcări de nemulţumire prea intense.

AMINTIRILE LUI KROPOTKIN DESPRE ALEXANDRU I ȘI SOȚIA LUI

Împărăteasa Maria Alexandrovna (1824-80). Gravură publicată în revista ilustrată London News în momentul încoronării ei în 1856.

Prințul Piotr Alexeevici Kropotkin (1842-1921), geograf, explorator și gânditor anarhist, a fost, începând din iunie 1861, sergent în Corpul Imperial de Paji. Printre îndatoririle lui se număra și asistența personală acordată împăratului. Amintirile lui Kropotkin, scrise după moartea împăratului, au fost probabil influențate de vederile politice de la vârsta maturității și de faptul că autorul lor a fost închis timp de doi ani în anii 1870 pentru distribuirea de manifeste anarhiste țăranilor și muncitorilor ruși.

În Alexandru II se regăseau prea multe trăsături din caracterul despotic al tatălui lui, care răzbăteau când și când prin pojghița de maniere binevoitoare. El își pierdea cumpătul cu ușurință și adesea îi trata pe curteni în cel mai disprețuitor mod cu putință. Nu era ceea ce am numi în mod obișnuit un om de încredere, nici în politica pe care o promova, nici în simpatiile personale și era răzbunător. Mă îndoiesc că era sincer atașat de cineva.

Din toată familia imperială, cea mai înțelegătoare era Împărăteasa Maria Alexandrovna. Ea era sinceră și când spunea ceva plăcut o făcea din inimă... În mod sigur nu era fericită în viața de familie; nici nu era iubită de doamnele de la curte, care o considerau prea severă și nu înțelegeau de ce punea la inimă atât de mult etourderie-ile soțului ei.*

*literal lipsă de atenție sau neglijență, dar în context, infidelitate.

intervenit decisiv în 1858 în favoarea înzestrării cu pământ a șerbilor. În final a fost publicat Statutul Emancipării la 19 februarie 1861.

În prima etapă, reforma nu a satisfăcut pe nimeni. Țăranii erau nemulțumiți că nu aveau cu ce să plătească pământul care li se oferea. Ei au rămas legați de *mir*, sau comună, cu un statut social și juridic inferior celui al altor ruși. Primăvara și vara lui 1861 au cunoscut tulburări în aproape toate provinciile în care s-a aplicat Statutul Emancipării. Proprietarii de pământuri își simțeau interesele nesocotite, deși mulți dintre ei aveau să profite din vânzarea pământului foștilor lor șerbi la un preț mai mare decât valoarea lui pe piață. Statul a oferit împrumuturi pentru tranzacții, pe care țăranii erau obligați să le restituie în termen de 49 de ani. Aceste plăți în rate erau împovărătoare. Guvernul nu deținea aparatul administrativ care să urmărească strict plățile, astfel că s-au adunat datorii imense.

Deși Alexandru a reacționat la mișcările din 1861 prin demiterea câtorva miniștri răspunzători de Statutul Emancipării, el a înțeles că era nevoie de alte reforme. Emanciparea a făcut guvernul central răspunzător de milioanele de țărani care se aflaseră înainte sub controlul moșierilor. Statutul crease un nou nivel de guvernare locală, *volost*-ul (districtul) și în 1864, în provinciile europene ale Rusiei a luat ființă un sistem de consilii regionale alese, sau *zemstva*. Statutul Zemstvo nu a fost atât de liberal pe cât părea. Alexandru a insistat pentru un sistem de alegere a adunărilor districtuale și provinciale și a consiliilor zemstvo care asigurau conducerea aristocratică a acestor organisme. Puterea fiscală a zemstvelor a fost limitată și munca lor era supusă intervențiilor guvernatorilor locali, dar ele au avut realizări utile în domeniul educației primare, întreținerii drumurilor, sănătății publice și reducerii sărăciei. Existența zemstvelor a creat dorința micii nobilimii de a avea un cuvânt de spus în chestiunile naționale, devenind un teren de formare a concepțiilor liberale.

Reformele din justiție din anul 1864 au fost în mare măsură opera ministrului justiției, Dmitri Zamiatnin. Crearea unui personal juridic independent, numit pe viață, era menit să garanteze dreptate imparțială pentru toți rușii. Aceste reforme au fost pe placul intelectualității liberale. Mihail Reutern, ministrul de finanțe din perioada 1862-1878, a introdus bugetul centralizat și controlul asupra conturilor departamentale. Sistemul tradițional de concesionare a taxelor (în care colectorul de taxe era un om de afaceri care căuta să realizeze profit și nu un funcționar salarizat) a fost abolit și a fost creată o Bancă de Stat care să acorde împrumuturi noilor întreprinderi și afaceri.

La sfârșitul lui 1861 Alxandru l-a numit în funcția de ministru al educației pe reformatorul Alexandr Golovnin. Statutul Școlii Primare emis de el în 1864 promova dezvoltarea gradată a educației elementare publice. În noile școli primare se plătea o taxă și se ofereau doar cunoștințe de bază. Legea Școlilor Secundare, aprobată în 1864, autoriza guvernul să standardizeze programa școlară. Statutul Universităților din 1863 ridica majoritatea restricțiilor impuse învățământului universitar de Nicolae I în 1835.

Alexandru II își Dezvăluie Necazurile Unui Prieten

Feldmareșalul prințul Bariatinski, viceregele Caucazului, era un prieten din copilărie al lui Alexandru.

St. Petersburg, 8 ianuarie 1861
... Revoluția triumfătoare din Italia amenință întreaga Europă. Aproape de venirea primăverii, Austria va fi probabil atacată la Veneția și în același timp va trebui să învingă o nouă revoluție în Ungaria și Galiția. Și în Polonia spiritele sunt încinse... și trebuie să ne așteptăm să vedem și acolo încercări de revolte care, mulțumită măsurilor energice pe care le luăm, sperăm să fie înăbușite în fașă. În afară de asta, este mai mult decât probabil că mișcarea din Ungaria va fi semnalul unei ridicări generale a tuturor populațiilor creștine din Turcia, care va avea drept rezultat căderea Imperiului Otoman în Europa. Acum, tu știi că această chestiune ne vizează îndeaproape și că nu putem rămâne spectatori, indiferent că ne place sau nu.
Dacă adaugi la asta înfierbântarea spiritelor în interiorul Rusiei cauzată de problema Emancipării, care trebuie rezolvată în câteva săptămâni, îți vei face o idee completă despre necazurile care mă apasă! Încrederea în mila Domnului este singura idee care mă susține și care îmi dă curajul să suport toate grijile mele zilnice. Fie-ți milă de mine și nu mă face să mai fiu îngrijorat și din pricina ta. Soția mea îți mulțumește pentru scrisoare și îți trimite multe salutări prietenești; eu, unul te îmbrățișez din adâncul inimii. Fie ca Domnul să ne aibă în pază!
Alexandru

Tulburări

Demonstrațiile naționaliștilor polonezi din 1860 și 1861 precum și seria de incendii de la St. Petersburg din 1862, despre care se crede că au fost opera incendiatorilor insurecți, l-au alarmat pe Alexandru. Polonezilor li s-a acordat o oarecare autonomie în 1862, dar această concesie nu i-a satisfăcut pe naționaliști, care au cerut independența completă. Încercarea guvernului de a recruta liderii naționaliștilor în armată a provocat o insurecție în ianuarie 1863. Violențele s-au răspândit în părți din Lituania, Bielorusia și Ucraina, și abia la capătul a cincisprezece luni insurgenții au fost suprimați. Autonomia Poloniei a fost abolită. Învățarea limbii ruse a devenit obligatorie în școlile poloneze. Demnitarii polonezi au fost demiși și înlocuiți cu ruși. Bisericii catolice i s-a interzis să comunice cu Vaticanul. A fost interzisă publicarea cărților în ucraineană. Rusificarea a provocat o mare nemulțumire.

În 1865 Nicolae, fiul și moștenitorul lui Alexandru, a murit de pleurezie la vârsta de 21 de ani. Durerea l-a cufundat pe împărat într-o puternică depresiune psihică. Familia și miniștrii lui au fost nevoiți să-i suporte izbucnirile imprevizibile de furie și soția lui s-a retras într-o viață de cucernicie și derea în sine a lui Alexandru a fost din nou zdruncinată în aprilie 1866, când a fost obiectul unei tentative de asasinat din partea unui tânăr nobil,

Dormitorul țarevicului Nicolae Alexandrovici. După moartea țarevicului în 1865, părinții lui i-au păstrat camera ca pe un altar în amintirea lui și au comandat acest tablou de E. Hau.

Dmitri Karakozov. Numeroasele demonstrații publice de loialitate și recunoștință pentru faptul că a scăpat teafăr nu au reușit să-l consoleze. Unii istorici au văzut în insurecția poloneză și tentativa de asasinat a lui Karakozov punctele de răscruce ale domniei lui Alexandru, care au marcat sfârșitul "Marilor Reforme" și începutul unei perioade de "Contrareformă". Este incontestabil că Alexandru a devenit mai precaut și a numit o serie de miniștri conservatori, cum a fost contele Dmitri Tolstoi în fruntea Ministerului Educației și K.I. Pahlen în fruntea Ministerului Justiției. Legile din 1866 și 1867 au limitat autoritatea zemstvei. Totuși, în alte domenii ale guvernării, reforma a continuat.

Katia Dolgorukaia

Când se apropia de 50 de ani, Alexandru s-a îndrăgostit de o școlăriță adolescentă, Katia Dolgorukaia. Katia, aflată sub tutelă imperială de la moartea tatălui ei, un aristocrat sărăcit, era internă la Institutul Smolnîi din St. Petersburg. Au devenit amanți în 1866, la scurt timp după ce Katia a absolvit școala. El a instalat-o într-o casă de pe Malul Englez, în apropierea Palatului de Iarnă și Katia i-a dăruit patru copii. Idila nu a putut fi ținută secretă; irascibilitatea și inconsecvența împăratului au fost adesea puse pe seama pretențiilor ei excesive de natură fizică și emoțională. Unele bârfe o acuzau chiar de constipația cronică de care suferea împăratul, stare pe care acesta a căutat să o combată fumând narghilea în timpul defecației. Solicitările vieții duble pe care o ducea și tensionarea relației cu moștenitorul lui, Alexandru, care îi ținea partea mamei lui, au afectat sănătatea împăratului.

(*Jos*) Familia împăratului. Alexandru II, împărăteasa Maria Alexandrovna și fiul lor cel mare supraviețuitor, viitorul Alexandru III.

(*Jos dreapta*) Cealaltă familie a împăratului. Fotografie cu Alexandru II, Katia Dolgorukaia și cei doi copii mai mari ai lor, George și Olga. Imaginea face parte dintr-un album oferit împăratului de către amanta lui pentru a marca a douăsprezecea aniversare a relației lor.

BALURI LA CURTE ÎN VREMEA LUI ALEXANDRU II

Alexandru II și soția sa în costume medievale la un bal mascat ținut la Țarskoe Selo

Un diplomat britanic, Lord Augustus Loftus, își relatează impresiile despre curtea rusă în memoriile lui:

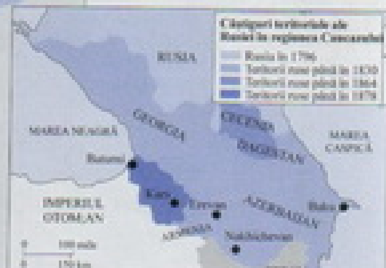
Curtea este minunată și admirabil întreținută. Are ceva din grandoarea orientală. Balurile de la curte, cu imaginea romantică a gărzii circasiene - extraordinara varietate de uniforme - costumele orientale ale "negrilor" postați la diferite uși - apariția pitorească a cazacilor - superbele toalete ale doamnelor (neîntrecuta creație a unui oarecare domn Worth) și splendoarea bijuteriilor (în special turcoaze, diamante și safire) - și impresionantele încăperi ale Palatului de Iarnă, luminate de mii de lumânări de ceară, nu pot fi depășite ca frumusețe și splendoare de nici o altă curte la care am locuit. Oaspeții sunt primiți de Majestățile lor cu o grație și o politețe care îi fac să se simtă onorați și în largul lor din primul moment; nu există sărbători mai plăcute decât cele de la Palatul de Iarnă. Există o "fețe" specială numită "Le Bal des Palmiers", unde cina, care se desfășoară într-un salon transformat într-o Grădină de iarnă, se servește la mese rotunde care înconjoară fiecare palmier. Acești palmieri sunt aduși cu fiecare ocazie de la serele de la Țarskoe Selo și mi s-a spus că au nevoie de trei ani ca să se refacă după expunerea la care sunt supuși ca decorațiune de o noapte.

Politica externă

Până în 1863 gândirea politică a lui Gorceakov și Alexan[illegible] nevoia ca Rusia să iasă din izolare. Marea Britanie era implacabil ostilă, iar Prusia era privită ca prea slabă pentru a fi utilă, o gravă subapreciere a potențialului ei. Francezii, care împărtășeau ostilitatea Rusiei față de Austria, păreau aliatul cel mai probabil. Întâlnirea lui Alexandru cu împăratul Napoleon III la Stuttgart în 1857 a dus la un acord semnat la începutul anului 1859 în lumina căruia Rusia avea să reacționeze cu o benevolentă neutralitate când Franța a încercat să-i alunge pe austrieci din Italia, iar Franța avea să sprijine Rusia în revizuirea Tratatului de la Paris (1856)

Expansiunea [illegible] centrală și de vest a fost privită cu suspiciune de englezi, care credeau că ea va amenința dominația lor în India.

Cruce care comemorează uciderea demonstranților polonezi din februarie și aprilie 1861. [illegible] memento.

Alianța a produs dezamăgire ambelor părți. Scurtul război dintre Franța și Austria din 1859 nu a realizat tot ce speraseră francezii, care erau nemulțumiți de faptul că Rusia refuzase să aibă un rol mai activ împotriva Austriei. Alexandru și-a dat seama că sprijinind Franța el contribuise la declanșarea revoluției în Italia. Insurecția poloneză din 1863 a adâncit deziluzia lui, deoarece Napoleon III s-a alăturat britanicilor și austriecilor în criticile aduse tratamentului la care Rusia îi supusese pe polonezi. Doar Berlinul a susținat Rusia, fapt care i-a încurajat pe Alexandru și Gorceakov să vadă în Prusia un posibil aliat.

În anii 1863-70 obiectivul principal al politicii externe a Rusiei a fost expansiunea în Asia. Tratatele de la Aigun și Tiensin (1858) și cel de la Peking (1860) au adus Rusiei malul stâng al râului Amur și zona dintre regiunea Amur-Ussuri și Marea Japoniei. S-au înființat colonii la Kabarovsk (1858) și Vladivostok (1860). Alexandru și Gorceakov au înțeles că ambițiile Rusiei în Pacific erau privite cu suspiciune de Marea Britanie și Franța și au perceput importanța păstrării bunăvoinței americanilor. Alaska, o regiune greu de exploatat pentru ruși, a fost vândută Statelor Unite în 1867 contra 7,2 milioane de dolari În Tratatul

MONUMENTUL MILENIULUI DIN NOVGOROD

În septembrie 1862 Alexandru II a vizitat Novgorodul cu ocazia sărbătorii a o mie de ani de la întemeierea statului rus. El a întreprins această vizită cu o oarecare emoție, deoarece mica nobilime din regiunea Novgorod era printre principalii opozanți ai Emancipării. Dar în timpul evenimentului nobilii adunați la ceremonie au fost docili.

Împăratul a inaugurat impresionantul monument decorat cu statui și basoreliefuri din bronz, realizate de o echipă de sculptori care au lucrat după un proiect general executat de Mihail Mișekin și Ivan Shreder. Medalioanele, care formează o friză ce înconjoară baza monumentului, zugrăvesc mari cneji, țari și importante figuri militare, religioase și culturale.

Monumentul Mileniului din Novgorod înălțat în 1862 în cinstea împlinirii a o mie de ani de la întemeierea statului rus.

Gravură înfățișând sosirea împăratului și împărătesei în Novgorod Detineț (kremlin).

de la St. Petersburg (1875) Japonia a renunțat la pretențiile asupra insulei Sahalin în schimbul suveranității asupra Insulelor Kurile. În timpul domniei lui Alexandru 37.000 de mile pătrate de teritoriu asiatic au fost adăugate imperiului rus.

Rusia și-a extins dominația asupra Asiei Centrale în anii 1860 și '70, politică ce a avut darul să-i alarmeze pe britanici, care au văzut în ea o amenințare a dominației lor asupra Indiei. Cucerirea regiunii Caucazului a fost încheiată printr-o serie de campanii care a început în 1857. În 1868 rușii au instituit protectoratul asupra Bokharei. Khiva a fost ocupată în 1873. Kokanda a fost anexată în 1876 și până la sfârșitul domniei Rusia a câștigat controlul asupra zonei Turkmeniei care se învecina cu Persia și Afghanistan.

În timp ce Rusia era ocupată cu cuceririle din Asia, echilibrul de puteri în Europa se schimba. Prusia și-a instaurat hegemonia asupra statelor germane, care s-au unit în 1871. Războiul franco-prusac din 1870-71 le-a oferit lui Alexandru și Gorceakov șansa să repudieze acele clauze din Tratatul de la Paris care îi interziceau Rusiei să aibă o flotă în Marea Neagră, o inițiativă susținută de marile puteri în Convenția de la Londra din 1871. Noul imperiu german reprezenta o potențială amenințare a intereselor Rusiei, dar guvernul rus a preferat să se încreadă în Liga celor Trei Împărați formată în 1873 din care, în afara Rusiei, mai făceau parte Germania și Austro-Ungaria, în locul unei alianțe cu Franța republicană.

Alte reforme

Statutul Municipal din 1870 acorda dreptul orașelor la o auto-guvernare limitată. Ministrul conservator al educației, contele Dmitri Tolstoi, a insistat pentru o programă în școala secundară în care să predomine studiile clasice, crezând în mod greșit că prin aceasta se va evita transformarea școlilor secundare în pepiniere pentru dizidenții politici, deși el a mărit cheltuielile guvernamentale pentru educație cu 250 la sută. În 1871 femeilor li s-a permis să se angajeze în procesul de predare și în alte posturi guvernamentale.

Dmitri Miliutin, ministru de război din 1861, a introdus un nou statut militar și un cod penal în 1867 care reglementa și modera disciplina militară. Statutul Recrutării elaborat în 1874 consemna că întreaga populație masculină este obligată să efectueze serviciul militar, indiferent de statutul socal. Durata serviciului era determinată de nivelul de educație, perioada maximă de serviciu militar complet fiind de șase ani. Această reformă a făcut posibilă dezvoltarea unei rezerve considerabile, dar armata rusă a continuat să fie în urma rivalelor ei continentale ca echipare și organizare.

Provocări la adresa autorității

Opoziția la sistemul țarist s-a intensificat în anii 1860 și 1870. Unii intelectuali și-au pus toate speranțele în revoluție. La sfârșitul anilor 1860 Serghei Neceaev, un tânăr profesor de religie din provincie, predica un crez revoluționar nihilist, Autoritarismul revoluționar al lui Neceaev,

atacat de Dostoievski în romanul lui *Demonii*, va avea o influență semnificativă asupra lui Lenin. Alții credeau că răspunsul la problemele Rusiei stătea în țărănime. Încercările acestor populiști să educe politic țărănimea ducându-se la țară și ținând prelegeri au eșuat. Gruparea Pământ și Libertate, formată în 1876, a început prin a-și duce viața cot la cot cu țăranii ca să le înțeleagă mentalitatea și apoi a căutat să-i convingă pe muncitorii urbani să se alăture luptei pentru reforme politice. Guvernul a răspuns cu arestări în masă. Procesele publice la scară mare le-au oferit disidenților o platformă de pe care să-și răspândească ideile. În 1877 Trepov, guvernatorul general al St. Petersburg-ului, a ordonat biciuirea unui deținut populist, deși pedeapsa corporală a deținuților politici era ilegală. Această încălcare i-a împins pe unii populiști spre acte teroriste. În 1878, o populistă pe nume Vera Zasulici, a încercat să-l ucidă pe Trepov. Deși și-a recunoscut vina, Zasulici a fost găsită nevinovată de către juriu - o sfidare de neînchipuit a justiției pe care Alexandru II încercase să o instituie. Simpatia față de terorism în rândurile claselor educate era un simptom neliniștitor în ultimii ani de domnie. Gruparea Pământ și Libertate s-a scindat în 1879. Una din facțiuni, cunoscută drept Voința Poporului, s-a dedicat asasinatelor ca metodă de provocare a revoluțiilor. Alexandru II era principala lor țintă.

Războiul cu Turcia

În timpul domniei lui Alexandru panslaviștii, care considerau că Rusia trebuie să fie protectoarea tuturor popoarelor slave și să-i sprijine pe slavii din Balcani care aspiră să-și câștige independența de sub dominația turcă, au devenit tot mai influenți. Panslaviștii dezaprobau Liga celor Trei Împărați pentru că adusese Rusia în alianța cu Austro-Ungaria, în care vedeau principalul rival în câștigarea influenței în Balcani. Gorceakov ar fi preferat să urmărească obiective limitate prin metode tradiționale, dar a fost obligat să răspundă cerinței publice de politică externă mai activă. Criza "războiului la vedere" din 1875 a produs prima fisură în Liga Împăraților. Deși Bismarck nu avea nici o intenție să intre în război cu Franța, îl deranja modul brutal în care Gorceakov, în alianță cu britanicii, a protestat împotriva politicii germane. În același an au izbucnit revolte în rândurile supușilor sârbi și bosniaci ai imperiului turc. Insistența cu care panslaviștii cereau să se treacă la acțiune în sprijinul rebelilor a sporit după ce o revoltă a bulgarilor a fost înăbușită cu brutalitate de turci în 1876. Reacția instinctivă a lui Gorceakov la criză a fost să încerce o înțelegere cu Austro-Ungaria, dar vehemența cu care opinia publică cerea să intervină s-a dovedit mai puternică. *Marche Slave* compus de Ceaikovski, care cuprindea melodii populare sârbești și imnul național al Rusiei, a surprins foarte bine această stare de spirit. În aprilie 1877 Rusia a intrat în război cu Turcia, aparent în apărarea bulgarilor, dar în realitate urmărind câștigarea prestigiului și a unor noi teritorii. Entuziasmul patriotic al momentului este surpsins în câteva din capitolele finale ale romanului *Anna Karenina* de Tolstoi.

Refugiați bulgari din calea atrocităților turce întorcându-se la casele lor cu escortă militară rusă. Gravură contemporană din *Illustrated London News*. În Marea Britanie și în alte state occidentale se manifesta o mare simpatie populară pentru cauza bulgarilor, dar ambițiile Rusiei erau privite cu suspiciune.

Pe frontul din Caucaz, armata rusă a obținut o victorie decisivă abia în noiembrie 1877, iar în Balcani, rezistența susținută a turcilor de la

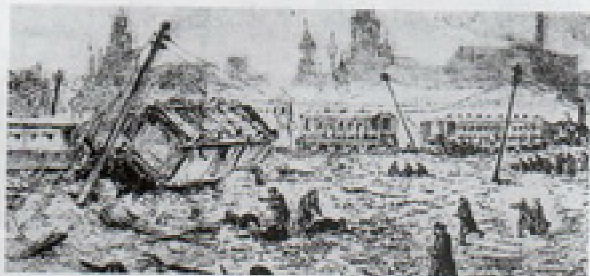
Congresul de la Berlin. Gravură contemporană. Gorceakov, ministrul de externe rus, este așezat în capătul din stânga și îi atinge brațul lui Disraeli, prim-ministrul britanic, care se apleacă sprijinindu-se în baston. În centru-dreapta, cancelarul german Bismarck dă mâna cu Piotr Andreevici Șuvalov, ambasadorul Rusiei la Londra din 1874 până în 1879.

Plevna a frânat înaintarea rusă până în 28 noiembrie (10 decembrie SN). Turcii au semnat un armistițiu cu Rusia în ianuarie 1878. Tratatul de la San Stefano din 19 februarie (3 martie SN) 1878 i-a permis Turciei să-și păstreze un mic teritoriu în Europa și a creat un mare stat bulgar cu o ieșire generoasă la Marea Egee. Rușii au presupus că Bulgaria va fi satelitul lor, dar marile puteri nu erau dispuse să accepte o asemenea extindere a influenței ruse În iulie 1878 Rusia a cedat în fața presiunilor internaționale de la Congresul de la Berlin și a acceptat o revizuire a Tratatului de la San Stefano în urma căreia Bulgaria se reducea considerabil ca dimensiuni. Deși Rusiei i s-a permis să-și păstreze celelalte câștiguri teritoriale, în sudul Basarabiei și în Caucaz opinia panslavistă era că fructele victoriei fuseseră uzurpate și că, în ciuda pretenției lui de a fi fost un "intermediar onest", cancelarul Bismarck fusese părtinitor în favoarea Austriei.

Dictatura inimii

În aprilie 1879 un doctor, pe nume Alexandr Soloviev, a tras cinci focuri de armă în împărat de la mică distanță. A avut, de asemenea, loc o tentativă de aruncare în aer a trenului imperial la 19 noiembrie 1879, iar

Tren distrus de o explozie teroristă la Moscova la 19 noiembrie 1879 într-o tentativă nereușită de asasinat îndreptată împotriva lui Alexandru II. Gravură contemporană. Alexandru se afla în siguranță la Kremlin în momentul exploziei. Se spune că ar fi întrebat: "Ce sunt eu, o fiară sălbatică, de mă vânează ca să mă ucidă?"

Contele Mihail Tarielovici Loris-Melikov (1825-88). Fiu de negustor armean, Loris-Melikov a luptat cu vitejie împotriva turcilor în Războiul Crimeei, fiind ridicat la rangul de general-maior la vârsta de 30 de ani.

În februarie 1880 o bombă teroristă a explodat în sala de banchete a Palatului de Iarnă. Aceste evenimente l-au făcut pe Alexandru să înțeleagă că venise vremea unei noi abordări politice. În februarie 1880 el l-a numit în fruntea Comisiei Administrative Supreme pe generalul conte Mihail Loris-Melikov, care a fost investit cu puteri dictatoriale. Loris-Melikov era de părere că represiunile imediate combinate cu reforme constructive vor stabiliza situația politică. Prin relaxarea cenzurii, înlăturarea unor restricții din activitatea zemstva și abolirea nepopularei taxe pe sare, Loris-Melikov a redus oarecum tensiunile politice. Această politică a primit numele de "dictatura inimii". Miniștrii conservatori nepopulari, printre care și Dmitri Tolstoi, au fost demiși. Secțiunea a Treia a fost desființată în august 1880 și funcțiunile ei au fost preluate de ministrul de interne, funcție care i-a fost încredințată lui Loris-Melikov.

În mai 1880 a murit împărăteasa. Câteva săptămâni mai târziu Alexandru s-a căsătorit cu amanta sfidând legile bisericii și dorințele familiei. Katia, acum Prințesa Iurievskaia, nu era mulțumită cu statutul de soție morganatică. Loris-Melikov, membru al salonului ei social, a sugerat că viitoarea liberalizare politică ar putea convinge opinia publică să accepte proclamarea Katiei împărăteasă. El a propus crearea unui sistem de comisii preparatorii, care să schițeze o legislație privitoare la unele probleme specificate de împărat. La fel ca demnitarii aleși de autocrat, comisiile aveau să cuprindă reprezentanți ai zemstvelor și orașelor. La 28 ianuarie 1881 Alexandru II a acceptat aceste sugestii, care nu erau nici pe departe suficiente pentru alcătuirea unei constituții. Faptul că nimeni nu mai încercase să-l asasineze de mai bine de un an l-a convins probabil că amestecul de represiune și reformă promovat de Loris-Melikov era eficient. Propunerile urmau să fie supuse Consiliului de Miniștri la 4 martie 1881. La 1 martie Alexandru se afla în trăsura lui pe străzile St. Petersburg-ului când un terorist a aruncat o bombă în trăsură. Scăpat nevătămat, Alexandru a coborât să ajute rănițiii și să-l chestioneze pe autorul atacului. Un al doilea asasin a aruncat o bombă la picioarele lui. Explozia i-a zdrobit împăratului partea inferioară a trupului. El a fost dus la Palatul de Iarnă, unde a murit câteva ore mai târziu. Dintr-o șuviță din părul Katiei s-a împletit o coroană , care a fost introdusă în sicriu. După funeralii, Katia și copiii ei au plecat în străinătate. Ea a murit la Nisa în 1922.

Asasinarea lui Alexandru II. Gravură contemporană. Teroristul Nikolai Risakov a aruncat-o bombă sub trăsura în care împăratul se întorcea la Palatul de Iarnă. Scăpat nevătămat, Alexandru a coborât din trăsură ca să se asigure că li se acorda asistență răniților și l-a chestionat pe Risakov. O a doua bombă, de data aceasta fatală, aruncată de Ignati Grinevițki, a explodat la picioarele împăratului.

Scriitorul francez Anatole Leroy-Beaulieu a comentat la scurt timp după moartea lui Alexandru că împăratul a făcut din Rusia o locuință incompletă și neconfortabilă, unde nici prietenii nici oponenții inovației nu se simțeau în largul lor." Reformele din timpul domniei lui au îndepărtat aristocrați conservatori, dar nu au asigurat sprijinul intelectualității liberale. Autocrat numai cu numele, Alexandru a fost nevoit să se bazeze pe miniștrii lui și să-și exercite puterea sprijinind când o facțiune birocratică, când alta. Asasinarea lui a întărit autoritatea conservatorilor și a scos reformele de pe agenda politică.

Александр III Alexandru III

1881–1894

Николай II Nicolae II

1894–1917

Alexandru III. Gravură publicată în *Illustrated London News* la moartea acestuia.

ALEXANDRU III

Nume complet
Alexandru Alexandrovici Romanov
Tatăl
Alexandru II
Mama
Maria de Hesse-Darmstadt (Maria Alexandrovna)
Locul și data nașterii
St. Petersburg 26 februarie 1845
Încoronarea
1 martie 1881

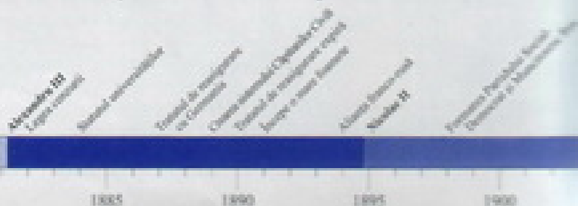
Decedat
Livadia 20 octombrie 1894
Soție
1866 Maria Sophia Frederikke Dagmar de Danemarca (Maria Feodorovna) Dec. 1928
Copii
Nicolae (1868)
Alexandru (1869)
George (1871)
Xenia (1875)
Mihail (1878)
Olga (1882)

Alexandru III

Aspectul fizic al bărbatului înalt, impunător, puternic cu fruntea înaltă și fină oglindește un amestec de forță și slăbiciune, mândrie sfidătoare și timiditate de neînvins, o preocupare permanentă de propria persoană. Așa se explică de ce el, care când era Prinț era cu total nesociabil, a ajuns să fie în ultimii ani de viață la un grad de izolare care depășește tot ce au dovedit predecesorii lui.

H. von Samson-Himmelstierna, diplomat și scriitor german

Alexandru era înalt de 1,9 m. Fizicul lui robust și mentalitatea lipsită de orice subtilitate s-au reflectat în porecla pe care i-a dat-o tatăl lui - "boul". Îl amuza să-și arate forța îndoind vătraie sau răsucind cu degetele ruble de argint până fiecare din ele tuburi. Alexandru s-a bucurat de o educație limitată destinată să-l pregătească pentru cariera militară. La moartea fratelui lui mai mare Nicolae în 1865, el a devenit moștenitor aparent și în 1866 s-a căsătorit cu prințesa daneză Dagmar, care fusese logodită cu Nicolae. Ceaikovski a compus *Uvertura sărbătorii Imnului Național danez* cu această ocazie. Maria Feodorovna, cum a ajuns să fie cunoscută Dagmar în Rusia, era o femeie

Împărăteasa Maria Feodorovna (1847-1928), soția lui Alexandru III. Fotografie colorată pusă în circulație ca vedere ilustrată.

Konstantin Petrovici Pobedonostev (1827-1907). Schiță gravată din Leipziger Illustrierte Zeitung, 1888.

minionă, al cărei tact și farmec au impresionat aristocrația din St. Petersburg și au compensat taciturnismul grosolan al soțului ei. Alexandru a câștigat o experiență considerabilă în domeniile administrativ și militar înainte de urcarea lui pe tron, luând parte la ședințele Consiliului de Miniștri, servind în războiul ruso-turc și participând la Comisia Administrativă Supremă prezidată de Loris-Melikov.

Publicarea la 29 aprilie 1881 a unui Manifest Imperial care afirma hotărârea împăratului de a învinge autocrația a spulberat speranțele celor care credeau că doar prin continuarea reformelor se puteau despărți clasele educate de terorism. Manifestul a fost opera lui Konstantin Pobedonostev, Procurator al Sfântului Sinod, care fusese unul din perceptorii lui Alexandru. Loris-Melikov a demisionat. Alexandru a preferat să se încreadă în sfaturile unui mic grup de demnitari printre care se numărau Pobedonostev și contele Dmitri Tolstoi, care a devenit ministru de interne în 1882. Ei au încurajat maniera dominatoare de guvernare abordată de împărat, luând inflexibilitatea drept putere. Alexandru era convins că reformele tatălui său slăbiseră monarhia și a adoptat ideologia Naționalismului Oficial preferată de bunicul lui, Nicolae (pag.171).

În august 1881 a fost emis Regulamentul Temporar al Măsurilor pentru Siguranța Statului. Regulamentul, care a rămas în vigoare până în 1917, conferea puteri sporite de represiune guvernelor central și provincial, mai ales ministerului de Interne și, deci, poliției. Cenzura a fost înăsprită în 1882 și Statutul Universităților din 1884 a readus învățământul superior sub controlul direct al statului. Alexandru a încurajat dezvoltarea Ohranei, o rețea de departamente de poliție secretă. Aceste măsuri au slăbit opoziția revoluționară, dar nu au distrus-o.

În 1889 a fost creată funcția de Căpitan Civil, reformă asupra căreia împăratul a insistat în fața unei opoziții dintr-o majoritate a Consiliului Senatului. Căpitanii Civili, demnitari salariați numiți din rândurile claselor cu proprietăți, au fost însărcinați cu supravegherea vieții țăranilor și aveau calitatea de judecători de pace. Separarea puterii executive de cea legislativă stabilită de Alexandru II în 1864 a fost, prin urmare, încălcată. O lege emisă în 1890 a modificat caracterul zemstvei prin mărirea reprezentării micii nobilimi, restrângând votul țărănesc și aducând comitetele de zemstva sub control guvernamental strict. O lege similară din 1892 a restrâns activitățile dumelor orășenești.

Prejudecățile puternice ale împăratului împotriva polonezilor și evreilor și-au găsit expresia într-un accent mai intens pus pe rusificare și creșterea anti-semitismului oficial. Primele pogromuri la scară mare,

1905 1910 1915 1920 1925 1930 1935 1940

O Pledoarie pentru Clemență Respinsă

Lev Tolstoi i-a scris lui Alexandru III în primele săptămâni ale domniei acestuia, rugându-l să cruțe viețile teroriștilor care îi omorâseră tatăl, pe țarul Alexandru II.

Sire, acum stați pur și inocent față de dumneavoastră și față de Dumnezeu, dar vă aflați la o răscruce. Vor trece doar câteva zile și, dacă victoria va fi de partea celor care cred și spun că adevărurile creștine nu au valoare decât în vorbe și că în realitate trebuie ca sângele să curgă și moartea să domnească, veți părăsi pentru totdeauna această binecuvântată stare de puritate și comuniune cu Dumnezeu și veți porni pe drumul întunecat al "rațiunilor de stat" care justifică orice, chiar și încălcarea legii divine. Dacă nu îi veți ierta, ci veți porunci executarea ucigașilor, veți reduce la tăcere trei sau patru indivizi din sute ca ei; dar răul naște rău, și vor răsări alți treizeci sau patruzeci ca să-i înlocuiască pe cei trei sau patru... Pedeapsa cu moartea este inutilă împotriva revoluționarilor. Nu numărul, ci ideile lor contează. Ca să vă luptați cu ei, trebuie să vă confruntați pe tărâmul ideilor. Idealul lor este bunăstarea, egalitatea, libertatea universală. Ca să-i învingeți, trebuie să veniți cu alt ideal, superior celui pentru care luptă ei, mai măreț decât al lor.

Scrisoarea lui Tolstoi i-a fost expediată lui Pobedonostev, care a refuzat să i-o arate țarului și care i-a scris lui Alexandru după cum urmează:

Executarea asasinilor lui Alexandru II. Gravură contemporană din Illustrated London News.

...În acest moment, când ochii întregii națiuni ruse sunt ațintiți asupra dumneavoastră, este de neconceput să le acordați iertarea ucigașilor tatălui dumneavoastră. Împăratul Rusiei - să uitați de sângele care a fost vărsat, pentru care toată lumea (cu excepția câtorva indivizi slabi de înger și cu minți nătângе) strigă: "Răzbunare!". Oamenii cer deja să li se spună de ce întârzie atât de mult executarea sentinței... Dacă vreunuia dintre acești netrebnici i se va cruța viața, el va începe imediat să urzească noi comploturi ca să răstoarne guvernul.

Pentru numele lui Dumnezeu, Sire, nu vă plecați urechea la acești sicofanți cu mintea rătăcită.

Alexandru a scris peste scrisoare: "Fii liniștit, nimeni nu va îndrăzni să vină la mine cu o astfel de rugăminte și îți promit că toți șase vor fi spânzurați." Printre condamnați se afla și o femeie, a cărei pedeapsă a fost comutată la închisoare pe viață, deoarece s-a descoperit că era însărcinată. Sofia Perovskaia, organizatoarea conspirației, și patru bărbați, au fost spânzurați public la 3 aprilie 1881.

izbucniri de violență populară îndreptată împotriva evreilor tolerate sau încurajate de autorități, au avut loc în 1881. Din 1887 s-a introdus un sistem de cote prin care se limita numărul de studenți evrei admiși în universități. S-a interzis prozelitismul altor religii și secte din afara bisericii ortodoxe ruse

Războiul ruso-turc adâncise datoriile guvernului și subminase valoarea bancnotelor. Miniștrii de finanțe ai lui Alexandru au căutat să întărească moneda, să crească venitul guvernului și să modernizeze economia. Bunge (1881-86) a redus taxa pe cap de locuitor, care a fost în cele din urmă desființată în 1887, și a înființat o Bancă Țărănească a Pământului în 1882. Reducerea poverii fiscale care apăsa pe umerii țăranilor a îngreunat și mai mult echilibrarea bugetului la care nu a reușit

să ajungă nici Bunge. Un decret din 1882 interzicea angajarea copiilor sub 12 ani și reducea numărul de ore de lucru pentru cei sub 15 ani. S-a înființat un inspectorat al fabricilor, dar condițiile de lucru au rămas primitive și riscante. Grevele au fost declarate ilegale. Bunge a fost demis deoarece consilierii conservatori ai împăratului considerau politica lui prea progresistă.

Promovându-l pe Vișnegradski, ministru al finanțelor din 1887 până în 1892, și pe succesorul lui, Serghei Witte, împăratul a ales tehnocrați din afara elitei birocratice. Vișnegradski a obținut împrumuturi străine, a introdus o taxă pe importuri în 1891 pentru a proteja industriile abia apărute ale Rusiei și a lansat un program de construcție de căi ferate. Până în 1892 el a reușit să constituie rezerva de aur a Rusiei și a transformat deficitul comercial într-un surplus. Venitul intern a crescut prin măriri ale impozitelor directe care apăsau cel mai tare pe umerii segmentelor celor mai sărace ale societății, iar surplusul comercial a fost realizat mai ales prin exportul de cereale, o politică riscantă într-un imperiu cu o productivitate agrară scăzută. Acest risc a fost accentuat de cumplita foamete din 1891-92, care a declanșat epidemiile de holeră și tifos.

Guvernul a ordonat ca în presă să nu fie folosit cuvântul "foamete" și Vișnegradski s-a opus interzicerii exporturilor de cereale. Întârzierea impunerii acestei interdicții a dus la scoaterea din Rusia a rezervelor esențiale de hrană timp de mai multe săptămâni. În toamna lui 1891 devenise evident că guvernul era incapabil să facă față crizei și Alexandru III a apelat la constituirea de organizații caritabile care să asigure hrană și asistență medicală. Clasele educate au răspuns prompt la acest ordin și zemstva a jucat un rol important în organizarea asistenței. Astfel, foametea a determinat o înflorire a activității civice și un avânt al opoziției la actuala guvernare.

CARACTERUL LUI ALEXANDRU III

Această relatare cu privire la caracterul lui Alexandru III a fost scrisă de H. von Samson-Himmelstema, un observator german contemporan.

Firea actualului împărat este impesionabilă din naștere și chiar cu tendința spre labilitate; contactul lui cu lumea... i-a făcut să manifeste neîncredere și îndoială atât față de sine cât și față de ceilalți; în pofida străduinței lui neostenite de a deveni un autocrat sigur de sine, el nu a reușit niciodată acest lucru. Rezerva lui caracteristică izvorăște în parte dintr-o timiditate înnăscută și pe care nu și-a putut-o învinge și în parte dintr-o lipsă de încredere în sine. Insistența cu care urmărește o anumită linie de acțiune reprezintă un simț al datoriei pe care l-a căpătat în urma unor eforturi dureroase.; ea nu provine dintr-o nevoie interioară. Împăratul este aproape indiferent la sfaturile și părerile altor oameni - nu pentru că ar avea propria lui părere de nezdruncinat în care să-și pună toată încrederea, ci pentru că el consideră că este de datoria lui să fie și să se arate incapabil de a fi influențat și pentru că se teme de aparența dependenței mai mult decât de dependența însăși.

Foametea din 1891-92. Gravură contemporană în care sunt arătați țărani care trag paiele de pe acoperișurile caselor ca să-și hrănească caii. Dacă pierdeau caii, folosiți la arat, pierdeau și recolta din anul următor.

Alexandru III al Rusiei și stră-unchiul lui, Wilhelm I al Germaniei. Gravură publicată în *Der Berliner* în 1887.

Politica externă

Împăratul s-a interesat personal de politica externă. Criza din Balcani din 1877-78 distrusese Liga celor Trei Împărați, lăsând Rusia izolată diplomatic. Una din primele inițiative ale noii domnii a fost semnarea Alianței celor Trei Împărați în iunie 1881. Acest tratat secret cu o durată de trei ani, cuprindea garantarea faptului că, dacă oricare dintre cele trei puteri semnatare - Rusia, Austro-Ungaria și Prusia - se va afla în război cu o a patra putere, celelalte vor rămâne neutre. Totodată, Alianța angaja cele trei puteri la ținerea Strâmtorilor închise pentru vasele de război străine și la menținerea situației existente în Balcani. În 1882, în funcția de ministru de externe a fost numit N.K. Giers, un birocrat prudent care fusese adjunctul lui Gorceakov din 1875. El era convins că bunele relații cu Germania erau vitale pentru interesele Rusiei. Alexandru a acceptat această linie timp de câțiva ani, în ciuda prejudecăților lui anti-germane, întrucât dorea să se concentreze asupra problemelor interne. Bugetul militar a fost redus cu un sfert în 1882 și Alianța Celor Trei Împărați a fost reînnoită în 1884.

Criza complexă din Bulgaria din perioada 1885-87 a demonstrat slăbiciunea poziției internaționale a Rusiei. Dându-și seama că, forțată de împrejurări, Germania va sprijini cel mai probabil Austria împotriva Rusiei, Alexandru a refuzat să reînnoiască Alianța Celor Trei Împărați în 1887. Dorind din răsputeri să evite situația în care ar avea de ales între Austria și Rusia, cancelarul german Bismarck a negociat un Tratat de Reasigurare secret cu rușii în același an, dar când bulgarii l-au ales pe Ferdinand de Coburg, un protejat austriac, să le fie conducător, tensiunile dintre Rusia și Austria s-au adâncit. Războiul taxelor purtat cu Germania și publicarea de către Bismarck a Alianței Dualiste încheiate de el cu Austria în 1879 au intensificat suspiciunile Rusiei cu privire la Germania. În 1890 Kaizer Wilhelm II a refuzat să reînnoiască Tratatul de Reasigurare și izolarea Rusiei a fost completă.

Gară rusă din Orientul Îndepărtat. Gravura a fost publicată în 1896, la cinci ani după începerea lucrărilor la construcția Căii Ferate Transsiberiene.

Alexandru și-a apropiat consilierii care erau în favoarea unei relații mai strânse cu Franța, politică rezonabilă din punct de vedere economic, deoarece Franța era o sursă bună de investiții de capital. Negocierile au început în 1891 și s-au încheiat cu semnarea unui tratat în 1894. În schimbul asigurării că va sprijini Franța în cazul unui atac din partea Germaniei, Rusia a primit din partea Franței garanția că o va sprijini în cazul unui atac fie din partea Germaniei, fie din partea Austriei încurajate de Germania.

Expansiunea rusă în Asia Centrală a atins apogeul în timpul domniei lui Alexandru III. Când granițele Rusiei au ajuns mai aproape de Afganistan la începutul anilor 1880, britanicii, care simțeau că dominația lor din India era amenințată, s-au alarmat tot mai tare. Confruntarea de la Penjdeh din 1885, declanșată de luptele dintre trupele ruse și cele afgane, a fost rezolvată pe cale diplomatică. Tratatul cu China din 1893 a adus Rusiei o parte din Turkestanul chinez. În acea perioadă începuseră lucrările la Calea Ferată Transsiberiană, în care Witte a văzut atât cheia dezvoltării economice a Siberiei cât și un mijloc de a proteja puterea militară a Rusiei din Est.

Viața personală

Împăratul a preferat să-și stabilească reședința la Gatchina în loc de Țarskoe Selo și a petrecut puțin timp la St. Petersburg. El își petrecea timpul cu activități tipice vieții la țară și cu beții cu prietenii, obișnuind ca, după mai multe pahare, să se lungească pe podea și să-și fluture mâinile și picioarele. Când doctorii i-au interzis consumul de alcool, Alexandru a comandat o pereche de cizme înalte în care să poată ascunde sticla de băutură de vigilența grijulie a împărătesei.

Căsnicia lui Alexandru și a Mariei a fost fericită, iar împăratul i-a fost credincios lui "Mimi" a lui. Ca și sora ei Alexandra,consoarta viitorului Eduard VII al Marii Britanii, Maria a fost o mamă

Biroul lui Alexandru III de la Gatchina, reședința lui preferată. Această acuarelă de E. Hau arată portretele de familie cu care s-a înconjurat împăratul.

Farse la Palat

Contele Witte, care a fost numit ministru de finanțe de către Alexandru III și care îl admira pe Împărat, a lăsat această relatare despre viața familiei imperiale.

Alexandru III... a fost un tată sever și, deși copiii nu se temeau de el, ei erau stânjeniți și constrânși în prezența lui cu o singură excepție: Mihail, fiul favorit, care nu numai că nu se simțea constrâns, dar avea chiar o tendință spre obrăznicie, după cum se va vedea din următoarea anecdotă, care mi-a fost relatată de valetul lui. Agasat de impertinența și lipsa de atenție a băiatului în timp ce făceau o plimbare prin grădină într-o dimineață de vară, Alexandru III a pus mâna pe un furtun de udat florile și l-a udat pe Mihail din cap până-n picioare. Fără multe comentarii, au intrat înăuntru să ia micul-dejun, nu înainte ca tânărul să-și schimbe hainele ude leoarcă. După masă, împăratul s-a retras în birou ca să lucreze și s-a aplecat pe pervaz, cum îi plăcea să facă din când în când, dar a fost surprins de un șuvoi de apă venit de la fereastra de deasupra, unde Mișa se postase cu o găleată cu apă anticipând apariția imperială. Pare foarte puțin probabil ca altcineva în afară de Mișa putea îndrăzni să se gândească la o asemenea farsă și nu încape absolut nici o îndoială că nimeni altcineva nu ar fi putut să o facă fără să fie pedepsit.

Alexandru III înconjurat de familia lui. De la stânga la dreapta: Mihail, împărăteasa Maria Feodorovna, țareviciul Nicolae (mai târziu Nicolae II), Xenia, George și Olga.

Witte despre Alexandru III

Serghei Witte, care l-a considerat pe Alexandru III un conducător puternic și competent, a lăsat în memoriile sale acest portret scris al împăratului:

Alexandru III a fost neîndoios un om cu o educație limitată. Totuși, nu pot fi de acord cu cei care l-ar categorisi drept lipsit de inteligență. Deși îi lipsea poate agerimea minții, el era, fără îndoială, înzestrat cu o înțelegere generoasă și cuprinzătoare care la un conducător este mult mai importantă decât o minte rațională strălucită. Nici în familia imperială, nici printre ceilalți nobili nu exista cineva care să aprecieze valoarea unei ruble mai bine decât împăratul Alexandru III. El a fost trezorierul ideal al poporului rus și temperamentul lui econom a fost de un incalculabil ajutor la soluționarea problemelor financiare ale Rusiei.

dominatoare. Cei trei fii ai ei, Nicolae, George și Mihail au devenit niște tineri timizi și imaturi. Mihail a fost favoritul răsfățat al tatălui său. În schimb Nicolae era un veșnic motiv de exasperare pentru Alexandru, care îl poreclise "fetița" și se îndoia că va avea tăria de caracter necesară unui autocrat.

Ultimele zile

În 1888, în timpul unei călătorii cu trenul, Alexandru s-a enervat de viteza scăzută a acestuia și a ordonat să meargă mai repede. Miniștrii lui au nesocotit avertismentele că una din locomotive era prea veche și că

Accidentul feroviar de la Borki din 17 octombrie 1888. Schiță executată de un martor ocular. Incidentul a atras după sine demisia ministrului Comunicațiilor și a Inspectorului-Șef al Căilor Ferate, care a suferit o fractură a brațului în accident.

orice accelerare ar putea fi periculoasă. Locomotiva veche și mai multe vagoane au deraiat. Se spune că Alexandru i-a salvat pe soția și copiii lui susținând pe umeri tavanul prăbușit al imensului salon până la sosirea ajutoarelor. Accidentul de la Borki a contribuit probabil la declinul fizic al împăratului. În următorii ani el a suferit de dureri de coloană, dureri de cap și tulburări renale. Când i-a fost diagnosticată boala Bright era prea târziu să i se mai poată salva viața. A murit la Livadia la 20 octombrie 1894, înconjurat de familie.

Deși mulți istorici au văzut în domnia lui Alexandru III, cu "contrareformele" ei, perioada în care țarismul a înstrăinat în cele din urmă pentru totdeauna clasele educate ale Rusiei, contemporanii au avut convingerea că el a consolidat monarhia. În 1894 opoziția era slabă și divizată, finanțele statului fuseseră refăcute și Rusia trecea prin experiența unei industrializări rapide. Crizele cu care s-a confruntat moștenitorul lui au fost crize ale modernizării, prefigurate simbolic de accidentul feroviar de la Borki. Rămânea de văzut dacă structurile administrative învechite ale Rusiei erau capabile să facă față schimbărilor politice, sociale și economice rezultate din insistența conducătorilor țării pentru o creștere economică accelerată.

NICOLAE II

NICOLAE II	
Nume complet Nicolae Alexandrovici Romanov *Tatăl* Alexandru III *Mama* Maria Sophie Frederikke Dagmar de Danemarca (Maria Feodorovna) *Locul și data nașterii* St. Petersburg 6 mai 1868 Încoronarea 20 octombrie 1894 *Abdicare* 2 martie 1917	*Decedat* 17 iulie 1918 (50) Împușcat de un pluton de execuție bolșevic *Soție* 1894 Prințesa Alix de Hesse (Alexandra Feodorovna) Dec. 1918 Împușcată de un pluton de execuție bolșevic *Copii* Olga (1895) Tatiana (1897) Maria (1899) Anastasia (1901) Alexei (1904) Toți uciși în 1918

Nicolae II

Nicolae II a fost fără îndoială o persoană onestă și un bun familist, dar era din fire totalmente lipsit de tărie de caracter. Nu a fost niciodată pregătit să domnească și nici nu i-a plăcut atunci când această povară a căzut pe umerii lui. La fel ca și soția lui, el a urât eticheta de la curte și nu i s-a conformat. După ce asculta conștiincios rapoartele obișnuite ale miniștrilor, care îl plictiseau peste măsură, fugea din sala de conferințe și ieșea în aer liber ca să cioplească lemnul - îndeletnicirea lui preferată din timpul liber.

Pavel Miliukov, istoric și liberal rus de frunte

Nicolae II (1894-1917) a fost un om timid și firav, care considera că nu este făcut pentru activitatea publică. Nu era lipsit de inteligență, dar serviciul militar efectuat în regimentele la modă și educația sentimentală acumulată în brațele balerinei Mathilde Kșesinskaia au contribuit prea puțin la pregătirea lui pentru responsabilitățile care ar fi pus la încercare puterea celui mai capabil om de stat, iar turul prin Europa și Orientul Îndepărtat din 1890-91 nu au avut darul să-i lărgească orizontul. O tentativă de asasinat din partea unui polițist descreierat i-a provocat o puternică repulsie față de locuitorii acestei țări, pe care îi categorisea cu dispreț drept "maimuțe". Ca țarevici, el și-a îndeplinit conștiincios îndatoririle de președinte al Comitetului Special pentru Îndepărtarea Foametei și al Comitetului Feroviar Siberian și a participat la ședințele Comitetului de Miniștri, dar întotdeauna a preferat viața la țară și plăcerile simple ale activităților în aer liber în locul documentelor de stat și afacerilor publice.

Printre mentorii lui Nicolae s-a numărat și Pobedonoșțev, Procuratorul-Șef al Sfântului Sinod. Amintirile lui Pobedonoșțev despre

Pictura Istorică și Renașterea Slavă

Concepția modernă despre trecutul țarist al Rusiei este ilustrată artistic în lucrările pictorilor ruși din secolul 19, care au fost fascinați de perioada moscovită. Vasili Ivanovici Surikov (1848-1916) a realizat opere care au fost foarte admirate de autorități, poate din cauză că conținutul lor politic era parțial ascuns în spatele tehnicii de o mare măiestrie și al subiectelor aparent istorice. Lucrarea lui, *Dimineața execuției streliților* a fost încheiată în 1881, anul în care Alexandru III a refuzat să comute sentința de condamnare la moarte a asasinilor tatălui său. Petru cel Mare privește cu o expresie de mânie implacabilă aducerea streliților în care până la locul de execuție din afara zidurilor Kremlinului Moscovei.

Nikolai Nikolaievici Ge (1831-94) a realizat o serie de pânze istorice, dintre care cea mai celebră este *Petru cel Mare interogându-l pe țarevciul Alexei* (1871), o altă lucrare care redă atât cruzimea lui Petru cât și tăria motivației care îl anima.

Alți artiști care s-au ocupat de pictura istorică în anii 1880 au fost Ilia Efimovici Repin (1844-1930). Tabloul lui, *Țarul Ivan cu trupul fiului lui*, terminat în 1885 îl arată pe Ivan cel Groaznic strângându-și în brațe fiul pe care tocmai l-a rănit mortal. Pânza poate fi văzută ca un atac indirect la adresa autocrației, dar Repin pare să fi fost mai interesat de psihologia melodramatică a situației.

Viktor Mihailovici Vasnetov (1848-1927) s-a oprit și el la subiecte din trecutul mai îndepărtat. Inspirat de entuziasmul autentic față de arta și arhitectura moscovită, Vasnetov a fost mai puțin interesat de redarea mesajelor politice ale trecutului decât de realizarea bogăției și autenticității detaliului.

(Sus) Dimineața execuției streliților de Vasili Ivanovici Surikov.

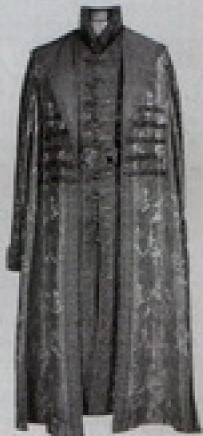
(Stânga) Petru cel Mare interogându-l pe țareviciul Alexei de Nikolai Nikolaievici Ge.

Biserica Mântuitorului peste sângele vărsat, St. Petersburg, realizată de Alfred Parland.

Muzeul de Istorie, Moscova, realizat de Vladimir Osipovici Șervud.

Costumul de bal mascat al lui Nicolae II, realizat de Kaffi, costumierul Teatrului Imperial, pentru un bal mascat din februarie 1903. Caftanul era o copie după un costum de paradă purtat de țarul Alexei Mihailovici

Renașterea Slavă a datorat mult ideilor slavofililor, care considerau occidentalizarea culturii ruse din secolul 18 o tragedie, dar ea a fost alimentată și de munca anticarilor și istoricilor care în secolul 19 au început să exploreze trecutul moscovit într-o manieră amănunțită și științifică. În mod ironic, prima clădire importantă a Renașterii Slave, Muzeul de Istorie al Moscovei (1874-83), a fost proiectat de un arhitect de origine engleză, Vladimir Osipovici Shervud, ai cărui strămoși paterni se numiseră Sherwood. Clădirea, așezată cu fața la Catedrala St. Vasile pe lungimea Pieței Roșii, este ticsită de detalii autentice de anticar.Mai reușită, poate din cauză că este mai puțin simetrică, este Biserica Mântuitorului peste Sângele Vărsat, din St. Petersburg, creație a lui Alfred Parland (1883-1907). Biserica a fost comandată de Alexandru III și ocupă locul pe care tatăl lui a fost rănit mortal de o bombă teroristă. Într-un oraș baroc și clasic, biserica este un exemplu monumental de disonanță. Utilizarea stilului moscovit a fost deliberată. Biserica era menită să fie un simbol al integrității societății ruse pre-petrine, când credința în Dumnezeu și loialitatea față de țar erau indisolubil legate și de la sine înțelese.

Nicolae II a fost fascinat de perioada moscovită. El a preferat titlul tradițional de "țar" în locul celui de "împărat" și și-a numit fiul după predecesorul lui favorit din secolul 17. A împărtășit neîncrederea tatălui lui față de cosmopolitul, occidentalizatul St. Petersburg, în care ambii bărbați au văzut un cuib în care creșteau laolaltă birocrați și intelectuali trădători, preferând net Moscova. La balurile mascate îi plăcea să se costumeze în veșminte sofisticate din secolul 17. Tendința lui de a se retrage într-o variantă romanțată a trecutului nu l-a ajutat să facă față complexităților unui prezent pe care l-a considerat de nesuportat.

REGINA VICTORIA DESPRE PERSPECTIVELE MATRIMONIALE ALE LUI ALIX DE HESSE

Presimțirile negre ale reginei Victoria cu privire la perspectiva căsătoriei nepoatei ei, Alix de Hesse cu țarevicîul Nicolae au fost exprimate în această scrisoare către Victoria, Prințesă Louis de Battenberg, datată 21 octombrie 1894:

Toate temerile mele cu privire la viitoarea ei căsătorie se adeveresc acum atât de exact și îmi îngheață sângele în vine când mă gândesc la ea, atât de tânără și pe un tron atât de nesigur, la viața ei atât de prețioasă și mai presus de toate la soțul ei, care este permanent amenințat și nu se poate vedea cu ea decât foarte rar. Toate acestea sunt griji în plus la vârsta mea înaintată! O, cât aș vrea să nu o pierd pe scumpa mea Alix.

Căsătoria lui Nicolae cu Prințesa Alix de Hesse. Gravură contemporană din Illustrated London News.

un țarevici plictisit care se scobea în nas în timpul orelor sugerează că este posibil ca istoricii să se fi înșelat în privința influenței acestuia asupra viitorului conducător, deși Nicolae a ajuns să-i împărtășească credința în autocrație atât ca sistem de sorginte divină cât și ca singura formă de guvernământ potrivită pentru vastul imperiu rus.

În noiembrie 1894, la câteva săptămâni după urcarea lui pe tron, Nicolae s-a căsătorit cu Alix de Hesse, o prințesă germană care, ca

Procesiunea de încoronare a Țarului Nicolae II la Kremlinul Moscovei, 14 mai 1896. Țarul merge sub un baldachin ornamental purtat de vechi generali din suita imperială, care poartă căciuli din piele de miel.

Funeraliile victimelor de la Kodynka din 18 mai 1896. Dimensiunile gropii comune dovedesc amploarea dezastrului, în care și-au pierdut viața peste 1000 de persoane. Prezența perechii imperiale la un bal dat de ambasadorul francez în seara tragediei a fost privită de opinia publică drept o dovadă de lipsă de simțire, deși Nicolae și Alexandra au fost de acord să ia parte la bal doar pentru că consilierii lor erau îngrijorați să nu-i supere pe francezi

nepoată favorită a Reginei Victoria, a primit o atentă educație tipic englezească. Alexandra Feodorovna, cum a fost cunoscută în Rusia, a îmbrățișat religia ortodoxă cu zelul caracteristic oricărui convertit. Încoronarea lui Nicolae și a Alexandrei în mai 1896 a fost însoțită de o tragedie. Sărbătoarea publică de la Kodynka, o suburbie a Moscovei, a scăpat de sub control în timpul distribuirii de suveniruri și peste 1000 de oameni au murit în învălmășeală călcându-se în picioare.

Felul de a fi rezervat al Alexandrei a înstrăinat-o de societatea de la St. Petersburg, pe care o considera frivolă și imorală. Ea a întâlnit o rivală pătimașă în Regina-Mamă, Împărăteasa Maria Feodorovna, care a continuat timp de mai mulți ani să exercite o influență dominatoare asupra împăratului. Nicolae și Alexandra au preferat confortul burghez al Palatului Alexandru de la Țarskoe Selo măreției Palatului de Iarnă. Prima lor fiică, Olga, s-a născut în 1895. Tatiana (1897), Maria (1899) și Anastasia (1901) au sporit numărul membrilor familiei imperiale, dar neputința ei de a da naștere unui moștenitor masculin o obseda pe Alexandra, făcând-o să apeleze nerăbdătoare la doctori impostori și vindecători prin credință.

Serghei Iulievici Witte (1848-1915). Această fotografie a omului de stat rus a stat la baza unei mărci de ciocolată franțuzească. Președintele Theodore Roosevelt, care l-a cunoscut în 1905, comenta: "... m-a frapat ca fiind un om foarte egoist, total lipsit de idealuri." A fost cunoscut faptul că Witte și-a scris memoriile. Când a murit, Nicolae II a ordonat ca hârtiile lui să fie puse sub sigiliu, dar decedatul ascunsese manuscrisul cărții în seiful soției lui și cartea a fost publicată după căderea dinastiei.

Guvernul și cei guvernați

Împăratul își petrecea conștiincios ore în șir rezolvând probleme mărunte și chiar își sigila propriile scrisori. El prefera să stea de vorbă cu fiecare ministru în parte, crezând că aceasta îi va spori autoritatea, dar nu a fost capabil să-și facă simțită autoritatea cu claritate, așa cum ar fi fost nevoie. Nicolae îi privea cu suspiciune pe unii miniștri capabili și energici, cum a fost Serghei Witte, temându-se că aceștia îi vor submina prerogativele imperiale. Miniștrii l-au considerat pe împărat curtenitor, evaziv și nestatornic în opinii.

Witte, care a fost minstru de finanțe din 1892 până în 1903, era de părere că creșterea industrială rapidă nu putea fi realizată decât prin intervenția statului. El a sprijinit și a consolidat politica protecționistă a lui Vișnegradski și eforturile lui de a crea o monedă puternică și de a

Nicolae II își Afirmă Clar Hotărârea de a Apăra Autocrația

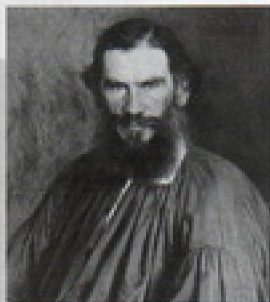
La scurt timp după încoronare, Nicolae II și-a anunțat clar intenția de a guverna conform principiilor tatălui său. Acest discurs, adresat reprezentanților zemstvelor în ianuarie 1895, a fost probabil scris de Pobedonostev.

Știu că de curând în adunările zemstvelor s-au auzit vocile unor oameni care s-au lăsat în voia visului fără sens al participării reprezentanților zemstvelor la deciziile guvernamentale. Să știe toată lumea că punându-mi toate forțele în slujba binelui poporului meu, voi păstra principiile autocrației cu aceeași fermitate și neclintire cum a făcut-o neuitatul meu tată.

Aceste cuvinte l-au făcut pe istoricul Kliucevski să prevadă neoficial că Nicolae II va fi ultimul țar. Manifestul Încoronării din 1896 a întărit mesajul că ritmul schimbării și programul de reforme vor fi determinate de autocrație.

Coperta Manifestului Încoronării lui Nicolae II

atrage investiții străine. A încurajat, de asemenea, construirea Căii Ferate Transsiberiene. Producția de cărbune și fontă s-a triplat în anii 1890 și la sfârșitul acestui deceniu Rusia avea o rețea de căi ferate de 31.940 mile. Afluența de țărani în orașele în care industria începea să capete avânt - populația orașului St. Petersburg a crescut de peste două ori în perioada 1890-1914 - nu a fost însoțită de o îmbunătățire a condițiilor de locuit și a infrastructurii, și, când recesiunea a lovit economia rusă în primii ani ai secolului, șomajul în masă s-a adăugat suferințelor suportate de muncitorii urbani. În acea perioadă opoziția revoluționară începuse să ia o formă mai coerentă. În 1898 diferitele organizații marxiste din Rusia s-au unit formând Partidul Socal Democrat Muncitoresc Rus și în 1901 diferite grupări care credeau în posibilitatea unei revoluții țărănești au fuzionat în Partidul Socialist Revoluționar. Partidul Social Democrat Muncitoresc Rus s-a scindat în două facțiuni, bolșevicii și menșevicii, în 1903. Bolșevicii, sub conducerea dinamică, nemiloasă și centralizatoare a lui Vladimir Ilici Lenin, au fost beneficiarii finali ai prăbușirii țarismului.

Reacția lui Nicolae II la Dispriția unui Geniu

Extras dintr-o scrisoare pe care i-a scris-o Nicolae II mamei sale în noiembrie 1910.

După cum probabil ai auzit, a murit Tolstoi. Se vorbește și se scrie foarte mult despre acest eveniment - după părerea mea, chiar prea mult. Din fericire, a fost îngropat repede, așa că nu au ajuns prea mulți oameni la funeraliile de la Iasnaia Poliana și totul s-a desfășurat într-o manieră ordonată și calmă. Toată lumea s-a așteptat la demonstrații și tulburări și au fost destul de surprinși că nu s-a întâmplat nimic.

Portret al scriitorului Lev Nikolaevici Tolstoi (1828-1910) de Ivan Nikolaevici Kramskoi (1837-87). Tabloul a fost terminat în 1873.

(Sus) Oul în forma Palatului Alexandru executat în 1908 de firma Faberge și oferit de Nicolae II soției lui ca dar de Paște. Peter Carl Faberge (1846-1920) a fost numit aurar și bijutier al curții imperiale la începutul domniei lui Alexandru III și în 1884 a primit din partea împăratului comanda de a-i face un o bijuterie în formă de ou de Paște pentru a i-l oferi în dar împărătesei Maria Feodorovna. Alexandru III a mai comandat și alte ouă și tradiția a fost menținută și de Nicolae II. Oul în forma Palatului Alexandru este realizat din nefrit și decorat cu aur, argint și pietre prețioase. El poartă inițialele împărătesei și portretele-miniatură ale celor cinci copii ai ei. Fiecare din ouăle imperiale Faberge conținea câte o surpriză: în acest caz, o machetă miniaturală din aur și email a Palatului Alexandru de la Țarskoe Selo, reședința favorită a lui Nicolae și a Alexandrei. Oul se găsește la Muzeul de Stat al Kremlinului de la Moscova.

Răspândirea educației și dezvoltarea sistemului zemstvelor au dus la crearea unei noi clase de funcționari publici culți și cu conștiință civică. În 1895 Nicolae a desființat speranța mișcării zemstvelor de a juca un rol mai important în guvernare, numind-o "vis fără sens". În 1904 liderii zemstvelor și Uniunea Eliberării, o mișcare politică liberală fondată în acel an, cereau crearea unei dume (parlament) alese cu puteri legislative.

Politica externă

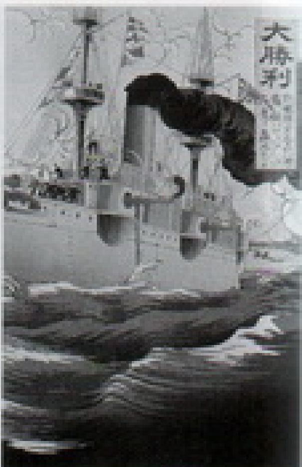
Orientarea politicii externe a împăratului, care îl preocupa foarte mult pe acesta, a fost influențată de prejudecăți și de loialități de familie. El credea că prin corespondență și întâlniri personale cu Kaizer Wilhelm II, el a reușit să mențină relații stabile cu Germania, folosind drept pârghie alianța franco-rusă. Vărul Willy avea motive întemeiate să încurajeze ambițiile vărului Nicki de a extinde influența rusă în Orientul Îndepărtat , ambiții nu tocmai nejustificate Greșelile lui Nicolae au fost supraestimarea capacităților navale și militare ale Rusiei și subestimarea japonezilor.

Pătrunderea rușilor în Manciuria și Peninsula Liaotung în anii 1890 și ambițiile ruse cu privire la Coreea au dat naștere unor ostilități între

(Dreapta) În anii 1890 Rusia i-a răpit Chinei influența asupra Manciuriei și au început lucrările la Calea Ferată Orientală Chineză, încheiate în 1903. După ce au făcut uz de presiuni diplomatice pentru a forța Japonia să se retragă din Peninsula Liaotung și nordul Coreei, Rusia a concesionat Liaotung de la China în 1898 și a primit dreptul de a construi o bază navală la Port Artur. După războiul ruso-japonez, Rusia a fost forțată să renunțe la Liaotung și la influența din Manciuria, iar Japonia a câștigat jumătatea sudică a Insulei Sakhalin.

Gravură japoneză în lemn înfățișând bătălia de la Tsushima. Bătălia a avut loc la 27 mai 1905 (SN). S-a spus adesea că ea a durat numai 45 minute. De fapt, focul a început puțin după ora 14.00 și abia la 19.30 în aceeași zi vasul-drapel rus Suvorov distrus s-a scufundat complet.

Rusia și Japonia. Nicolae a crezut că o politică externă puternică va restaura popularitatea monarhiei. Refuzul lui de a-și retrage trupele din Manciuria și respingerea propunerilor japoneze de creare a unor sfere de influență japoneze și ruse în Manciuria și Coreea au dus inevitabil la război. Atacul-surpriză de la Port Artur din 26-27 ianuarie (8-9 februarie SN) 1904 a produs mari pierderi flotei din Pacific a Rusiei și rușii au fost angajați într-un război pentru care erau insuficient pregătiți. În 1905 ei au suferit o serie de înfrângeri umilitoare care au culminat cu bătălia de la Tsushima din mai. Flota Baltică a Rusiei primise ordin să se îndrepte spre Pacific în octombrie 1904. În prima etapă a acestei călătorii nefericite, vasele ruse au întâlnit mai multe vase de pescuit engleze pe Malul Dogger și au deschis focul asupra lor crezând că erau vase torpilă japoneze. Când Flota Baltică a ajuns, cu șapte luni mai târziu, în Strâmtoarea Tsushima care separă Coreea de Japonia, ea a fost efectiv anihilată de japonezi într-o scurtă, dar devastatoare ciocnire navală. Amiralul Rozdestvenski, comandantul rus de la Tsushima, a scăpat cu viață din această bătălie și a fost ulterior achitat de Curtea Marțială. Guvernului rus nu i-a mai rămas altă alternativă decât calea negocierilor. În conformitate cu Tratatul de la Portsmouth, semnat la 23 august (5 septembrie SN) 1905, Rusia a fost obligată să-și retragă trupele rămase din Manciuria, să cedeze japonezilor Port Arthur, Peninsula Liaotung și jumătatea sudică a Sakhalin-ului și să le lase mână liberă în Coreea.

Revoluția din 1905

După încheierea războiului, Rusia a trecut printr-o criză revoluționară. Refuzul lui Nicolae de a permite mișcării zemstvelor o adunare națională îi îndepărtase pe liberali și acțiunea de rusificare a condus

naționalitățile din partea de vest a imperiului la combativitate revoluționară. Politica represivă a guvernului a fost suficient de dură pentru a revolta opinia publică educată, dar nu suficient de dură ca să anihileze opoziția. Dar principalele cauze ale frământărilor au fost de natură economică: șomajul masiv și condițiile grele de muncă și viață în Rusia urbană și sărăcia și setea de pământ la țară, intensificate de recoltele slabe.

Într-o încercare de a stăpâni frământările clasei muncitoare, Serghei Zubatov, șeful Ohranei Moscovei, a înființat sindicate aflate sub controlul guvernului. La St. Petersburg "sindicatul poliției" era condus de un preot, părintele Gapon, care ajunsese să înțeleagă foarte bine problemele muncitorilor. Sâmbătă 9 ianuarie 1905 el a condus un marș nevioIent la Palatul de Iarnă, prin care i se cerea împăratului să ușureze situația muncitorilor. Poliția și trupele au deschis focul, ucigând și rănind sute de demonstranți neînarmați. Deși Nicolae nu se afla la St. Petersburg în acel moment și deci nu a fost direct răspunzător de cele întâmplate, "Duminica Sângeroasă" a deteriorat serios imaginea împăratului de "Tătuc" al poporului rus. În primele luni ale lui 1905 grevele, terorismul și violența țărănească s-au agravat. A fost nevoie de forță militară pentru a se reinstaura ordinea iar mișcările de rebeliune, printre care și revolta echipajului de pe vasul de război *Potemkin*, au alarmat autoritățile. În mai s-a înființat un Sindicat al Sindicatelor prezidat de distinsul istoric liberal Pavel Miliukov. Acest sindicat a reunit reprezentanții organizațiilor profesionale care cereau formarea unui parlament. Când, la 6 august 1905, împăratul și-a anunțat intenția de a crea o dumă pur consultativă, Sindicatul Sindicatelor a respins propunerea ca inadecvată.

În octombrie a izbucnit o grevă generală, care a paralizat căile ferate și industria. Până și corpul de balet de la Teatrul Mariinski s-a solidarizat cu greviștii. La St. Petersburg a fost creat un soviet, respectiv un consiliu ales al muncitorilor și soldaților care avea responsabilitatea de a supraveghea desfășurarea grevei. Witte a încercat să-l facă pe Nicolae să înțeleagă pericolele situației, spunându-i că trebuie fie să introducă reforme constituționale, fie să instituie o dictatură militară. Nicolae a preferat instinctiv a doua alternativă dar ruda lui, Marele Duce Nikolai l-a convins să-și schimbe hotărârea. Când i s-a oferit funcția de dictator militar, marele duce a scos revolverul și a amenințat că se împușcă dacă țarul nu acceptă propunerea lui Witte de introducere a unor reforme constituționale. Witte a fost de acord să îndeplinească această însărcinare cu condiția să i se permită să funcționeze efectiv ca prim-ministru, alegându-și alți miniștri și stabilind strategia de urmat. La sfatul lui, Nicolae a dat Manifestul din Octombrie (la 17 octombrie), în care accepta formarea unei dume legislative alese și garanta unele drepturi civile fundamentale pentru poporul rus. Promisiunea unui parlament a creat o fisură între moderații din clasa de mijloc, care erau alarmați de proporțiile dezordinii sociale, și muncitorii industriali. Regimul s-a simțit destul de încrezător ca să folosească trupele pentru a zdrobi mișcările muncitorești de la St. Petersburg și Moscova și să înăbușe frământările țărănești.

ANTISEMITISMUL LUI NICOLAE II

Caricatură franceză contemporană care ilustrează brutalitatea poliției împotriva evreilor.

În timpul tulburărilor din 1905 au apărut o serie de grupări extremiste de dreapta. Cea mai mare dintre ele, Uniunea Poporului Rus, a fost sprijinită de țar și subvenționată de guvern. Grupările paramilitare ale Uniunii, Sutele Negre, au bătut și ucis liberali, militanți de stânga și evrei. S-au semnalat pogromuri în toată Rusia ca urmare a publicării Manifestului din Octombrie. La Odessa au fost uciși 800 de evrei. Autoritățile au finanțat tipărirea de broșuri antisemite și chiar au distribuit vodcă pentru a stârni mulțimea. Serghei Witte amintește de antisemitismul lui Nicolae însuși în memoriile lui:

Împăratul era înconjurat de dușmani declarați ai evreilor, cum erau Trepov, Plehve, Ignatiev și liderii Sutelor Negre. În privința atitudinii lui personale față de evrei, îmi amintesc că ori de câte ori îi atrăgeam atenția asupra faptului că scandalurile antisemite nu mai puteau fi tolerate, el fie că nu spunea nimic, fie remarca: "Bine, dar ei sunt de vină" (respectiv evreii) (Majestatea sa folosea întotdeauna cuvântul jignitor "jid" (jidani) în loc de "yevrei" (evrei). Curentul antisemit nu se manifesta numai de jos în sus ci și invers."

Revoluția din 1905

3 ianuarie	Începe o grevă la fabrica de armament Putilov din St. Petersburg
9 ianuarie	"Duminica Sângeroasă"
4 februarie	Asasinarea Marelui Duce Serghei
18 februarie	Publicarea Decretului Buligin
sfârșitul lui februarie	Începutul tulburărilor agrare
18 aprilie	Izbucnirea revoltelor industriale din Polonia
8-9 mai	Înființarea Sindicatului Sindicatelor
14-24 iunie	Revolta de pe *Potemkin* și tulburările de la Odessa
6-8 iulie	Congresul zemstvelor și consiliilor orășenești din Moscova
6 august	Manifestul care anunța crearea unei Dume consultative
27 august	Acordarea autonomiei universităților, care au devenit centre ale libertății cuvântului și ale opoziției
8 octombrie	Începe greva feroviarilor care se va transforma rapid în grevă generală
12-18 octombrie	Fondarea Congresului Partidului Democrat Constituțional (Kadet)
17 octombrie	Publicarea Manifestului din Octombrie
18-21 octombrie	Pogromul din Odessa. Violența antisemită se răspândește și în alte regiuni
19 octombrie	Numirea Consiliului de Miniștri în frunte cu Witte
3 decembrie	Arestarea liderilor Sovietului de la St. Petersburg
8-18 decembrie	Insurecția de la Moscova
11 decembrie	Publicarea Legii electorale pentru alegerea Dumei

(Toate datele sunt date în stil vechi)

Duminica Sângeroasă

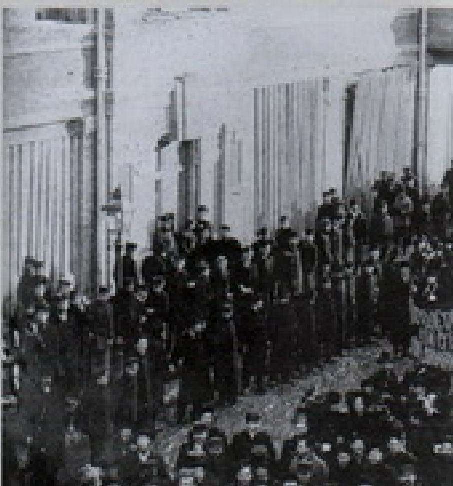
Părintele Gapon, care a organizat demonstrația din 9 ianuarie 1905, fusese încurajat în activitatea lui muncitorească de Serghei Zubatov, șeful Ohranei din Moscova, care considera că guvernul trebuie să controleze și să supravegheze mișcarea muncitorească. Gapon și adepții lui erau patrioți credincioși și aveau convingerea că, dacă țarul ar înțelege situația muncitorilor, i-ar ajuta. Demonstranții erau neînarmați și așezaseră intenționat femei și copii în fruntea coloanei crezând în mod greșit că trupele nu vor trage în ei. Au fost uciși peste 100 de bărbați, femei și copii și atitudinea politică a multor muncitori din St. Petersburg s-a transformat din cauza celor întâmplate. Gapon a scăpat cu viață, dar a fost ucis în condiții misterioase în 1906.

Imagine de pe o carte poștală ilustrată cu evenimentele din Duminica Sângeroasă de la St. Petersburg. Titlul imaginii este "La Palatul de Iarnă, 9 ianuarie 1905". "Doamne, ce dureros și ce trist", a scris Nicolae în jurnalul lui

Revolta de pe *Potemkin*

Filmul lui Eisenstein *Crucișătorul Potemkin* a zugrăvit evenimentele de la Odessa având grijă să le trateze cu importanța pe care le-o acorda concepția populară despre Revoluția din 1905. Incidentul a început odată cu refuzul marinarilor de pe *Potemkin* de a mânca carne infestată cu viermi. Liderul lor, Vakulenciuk, a fost împușcat din ordinul căpitanului. Echipajul s-a răsculat, a omorât câțiva ofițeri și a dus vasul la Odessa, unde o grevă de mari proporții era în plină desfășurare. Cadavrul lui Vakulenciuk, așezat în partea de jos a treptelor de marmură care făceau legătura dintre port și centrul orașului, a devenit un altar temporar. Au fost trimise trupe ca să disperseze mulțimea care se adunase în jurul catafalcului. Soldații au deschis focul și 2000 de oameni au murit fie uciși de gloanțe, fie înecați în mare în timp ce încercau să se salveze. Crucișătorul *Potemkin* a părăsit portul Odessa și rebelii au căutat refugiu în România. Această revoltă a fost un incident izolat. Nici un alt echipaj de vas nu le-a urmat exemplul celor de pe *Potemkin*. Marea majoritate a unităților de armată au rămas loiale regimului și, deși reacția lor exagerat de zeloasă din "Duminica Sângeroasă" a diminuat popularitatea țarului, forțele armate aveau să joace un rol vital în înăbușirea revoluției.

Nicolae II și Manifestul din Octombrie
Nicolae II își explică decizia de a semna Manifestul din Octombrie în această scrisoare către mama sa:

Peterhof, 19 octombrie 1905
Iubita mea mamă,
Nu știu cum să încep această scrisoare.
Am trecut prin niște evenimente atât de grave și nemaipomenite încât am impresia că ultima scrisoare ți-am scris-o acum un an... Nu au existat decât două căi de rezolvare: să găsim un soldat energic și să zdrobim rebeliunea prin forță. Asta ne-ar fi dat timp să respirăm, dar mai mult ca sigur am fi fost nevoiți să folosim forța din nou după câteva luni și asta ar fi însemnat să curgă sângele șuvoaie, iar la sfârșit am fi ajuns de unde am pornit. Ceea ce vreau să spun este că autoritatea guvernului ar fi fost salvată dar nu ar exista nici un rezultat pozitiv și nici o posibilitate de a mai progresa. Cealaltă cale ar fi să li se dea oamenilor drepturile lor civile, libertatea cuvântului și a presei, și toate legile să fie aprobate de o Duma de Stat - asta ar însemna, desigur, o constituție. Witte susține vehement această cale. El spune că, deși nu este lipsită de risc, este singura cale ce poate fi urmată în prezent. Aproape toți cei pe care am avut ocazia să-i consult sunt de aceeași părere. Witte mi-a spus foarte clar că va accepta președinția Consiliului de Miniștri doar cu condiția ca programul lui să fie aprobat și ca nimeni să nu intervină în acțiunile lui. El și Alexei Obolenski au elaborat Manifestul. L-am discutat timp de două zile și în cele din urmă, rugându-mă să-mi ajute Dumnezeu, am semnat. Dragă mamă, nici nu-ți poți închipui prin ce am trecut înainte de acest moment... Toată Rusia cerea asta, toată lumea implora asta și în jurul meu mulți - foarte mulți - erau de aceeași părere. Nu mă puteam baza pe nimeni, cu excepția cinstitului Trepov. Nu exista altă cale decât să mă închin și să le dau tuturora ceea ce vor.

O baricadă stradală la St. Petersburg

Sovietul de la St. Petersburg
Sovietul (Consiliul) de la St. Petersburg al Reprezentanților Muncitorilor a apărut în timpul grevei generale din octombrie 1905. El s-a întrunit pentru prima dată la 13 octombrie și la scurt timp după aceasta a publicat un ziar, *Izvestia* (Știri). Tânărul Leon Troțki s-a distins imediat ca figură dominantă în cadrul sovietului și ca editor al ziarului *Izvestia*. Troțki a jucat un rol important în încheierea grevei generale, dându-și seama că nu avea nici o șansă de succes și continuarea ei ar da guvernului un pretext de noi vărsări de sânge. În situația existentă sovietul nu putea realiza mai mult decât să-i înarmeze pe muncitori cu experiență de organizare. La 3 decembrie 1905 poliția și armata i-au arestat pe Troțki și pe alți lideri și au suprimat sovietul. Troțki a fost închis în Fortăreața St. Petru și Pavel, unde disciplina era surprinzător de relaxată și el se putea distra jucând capra în curte cu alți deținuți.

Insurecția de la Moscova
Marxiștii de la Moscova au reacționat la arestarea liderilor sovietului din St. Petersburg pregătind o insurecție. S-au format miliții muncitorești, care au reușit să preia controlul asupra majorității gărilor și a multor suburbii din interior. În diferite districte au apărut soviete care dirijau activitatea, dar insurgenții nu au fost suficient de bine organizați ca să realizeze un atac concentrat în centrul orașului și împotriva Kremlinului. Guvernul a mobilizat artileria și a adus întăriri de la St. Petersburg și insurecția a fost înăbușită după mai multe zile de lupte grele. Au fost uciși mai mult de 1000 de oameni, mulți dintre ei civili nevinovați.

Demonstrație muncitorească la Moscova în octombrie 1905. Printre sloganurile de pe pancarde se putea citi: "Muncitori din toate țările, uniți-vă!" și "Jos autocrația!"

(Sus) Nicolae II în costum de soldat din armata rusă, cu fiul său Alexei pe umăr. Această populară fotografie a fost făcută în 1909 când, pentru a testa noua uniformă și noul echipament militar, Nicolae a străbătut în marș 25 mile în nouă ore.

(Sus dreapta) Rasputin cu un grup de admiratori. A treia femeie de la stânga (în picioare) este Anna Vîrubova, prietenă apropiată a împărătesei Alexandra. Anna a ajuns să creadă cu intensitate în puterile mistice ale lui Rasputin și a încurajat-o pe împărăteasă să aibă încredere în *stareț*.

(Jos) Membri ai Dumei părăsind Palatul Tauridei din St. Petersburg. Această acuarelă din 1910 s-a vândut ca vedere.

Crize în viața personală

La 30 iulie 1904 Alexandra a dat naștere unui fiu, Alexei. În curând avea să se constate că băiatul era hemofilic. Această boală ereditară era pe atunci netratabilă și puțini dintre cei care sufereau de ea apucau vârsta adultă. Nicolae și Alexandra au păstrat secretul stării sănătății țarevicilui, deși nu puteau ascunde debilitatea copilului. Crizele hemoragice ale lui Alexei, care îi puteau fi fatale în orice clipă, au fost o grea încercare pentru părinții lui.

În octombrie 1905 Nicolae și Alexandra l-au cunoscut pe Grigori Efimovici Rasputin, un *stareț* (om în vârstă sau sfânt) de origine siberiană care în cercurile societății de la St. Petersburg avea reputația de a avea darul profeției și al vindecării. În ochii lui Nicolae și ai Alexandrei, el părea o întruchipare a virtuților tradiționale ruse ale omului de la țară de devotament față de Dumnezeu și loialitate față de țar. Puterea lui aparentă de a vindeca crizele de hemoragie ale fiului ei au făcut-o în curând pe Alexandra să devină dependentă de el. Proporțiile influenței lui politice au fost exagerate de istorici, dar influența lui asupra cuplului imperial a ajuns să fie foarte cunoscută și a contribuit la discreditarea celor doi.

Reacțiunea politică

Legile Fundamentale din 23 aprilie 1906 au admis doar aparența unei democrații constituționale, nu și substanța ei. Împăratul își păstra dreptul de a declara război și de a încheia pace și puterea de a dizolva Duma. Miniștrii aveau să fie numiți de el și să răspundă numai în fața lui. Ei nu erau obligați să-și dea demisia dacă Duma aproba o moțiune de cenzură împotriva guvernului. Prin crearea Consiliului de Stat, o cameră superioară cu drept de veto, ai cărei membri erau în majoritate numiți de împărat, s-a redus puterea legislativă a Dumei. Dar mai presus de orice, coroana își rezerva dreptul unic de a modifica Legile Fundamentale.

NICOLAE II DESCRIE UCIDEREA LUI STOLIPIN

Nicolae II i-a scris această scrisoare mamei lui în septembrie 1911, la scurt timp după evenimentele pe care le relatează.

Mă simţeam destul de obosit, dar toate decurgeau atât de bine şi atât de calm încât m-am lăsat în voia bunei-dispoziţii, când deodată, pe data de întâi, la teatru, a avut loc acest atentat laş la viaţa lui Stolipin. Olga şi Tatiana erau cu mine. În a doua pauză, tocmai ieşisem din lojă, căci era foarte cald, când am auzit un zgomot ca şi cum ar fi căzut ceva. M-am gândit că vreo fereastră din decor căzuse în capul cuiva şi am dat fuga înapoi, în lojă, să văd ce s-a întâmplat.

În dreapta am văzut un grup de ofiţeri şi alţi oameni. Păreau să tragă pe cineva; femeile ţipau şi chiar în faţa mea, în stal, Stolipin stătea în picioare. El şi-a întors faţa către noi încet şi a făcut semnul crucii în aer cu mâna stângă.

Abia atunci am observat că era foarte palid şi că avea mâna dreaptă şi uniforma pătate de sânge. S-a lăsat încet în scaun şi a început să-şi descheie nasturii de la tunică. Fredericks şi Profesorul Rein l-au ajutat. Olga şi Tatiana s-au întors în lojă şi au văzut ce se întâmplase. În timp ce Stolipin era ajutat să iasă din teatru, s-a auzit un zgomot puternic pe coridorul din dreptul lojii noastre: oamenii voiau să-l linşeze pe asasin. Îmi pare rău s-o spun, dar poliţia l-a salvat din ghearele mulţimii şi l-a dus într-o încăpere izolată pentru primul interogatoriu. Totuşi fusese bruscat destul de tare - i se spărseseră doi dinţi. Apoi teatrul s-a umplut din nou, s-a cântat imnul naţional şi am plecat cu fetele la unsprezece. Îţi poţi imagina prin ce emoţii am trecut!

Nicolae dorea la fel de puţin să-şi vadă prerogativele limitate de un prim-ministru cât de un parlament. În aprilie 1906 Wite a fost demis şi înlocuit cu mai bătrânul Ivan Goremikin, în care se putea avea încredere că va rezista cererilor Primei Dume, în care partidele reformiste de tipul Democraţilor Constituţionali şi Octombriştii erau puternic reprezentaţi. Presupunerea împăratului că majoritatea ţăranilor din Rusia erau loiali tronului şi vor vota candidaţii monarhişti s-a dovedit nefondată. Prima Dumă a fost dizolvată în iulie 1906, după numai doi ani de existenţă. A Doua Dumă nu s-a dovedit mai durabilă şi, după dizolvarea ei în iunie 1907, s-a promulgat o nouă Lege Electorală, care, prin reducerea ponderii voturilor ţăranilor şi muncitorilor şi mărind-o pe cea a voturilor proprietarilor de pământuri, a dus la formarea unei A Treia Dume dominate de conservatori căreia i s-a permis să supravieţuiască până la sfârşitul legislaturii, respectiv din 1907 până în 1912. A Patra Dumă, aleasă în acest an, avea o compoziţie relativ similară.

Reformele lui Stolipin

În iulie 1906 Goremikin a fost înlocuit în funcţia de prim-ministru de ministrul de interne, Piotr Arkadievici Stolipin, al cărui stil hotărât de reprimare a dezordinilor a dus la folosirea expresiei "cravata lui Stolipin" pentru funia de spânzurătoare. Convingerea lui Stolipin era că progresul economic şi social era esenţial pentru salvarea monarhiei ruse. Dacă Witte îşi concentrase eforturile în construirea unei industrii, Stolipin a încercat să abordeze problema fundamentală a aprovizionării cu hrană. El a considerat că sistemul comunal tradiţional de cultivare a pământului şi de plată a taxelor era un obstacol în calea modernizării agriculturii şi a încercat să creeze o clasă de ţărani prosperi, întreprinzători şi productivi. Plăţile de răscumpărare prin care şerbii eliberaţi ar fi trebuit să-şi plătească pământul fuseseră deja abolite şi legislaţia din 1906 şi 1907 le permitea ţăranilor să opteze pentru ieşirea din sistemul comunal şi să-şi consolideze parcelele de pământ ca proprietăţi unice. Se presupunea că noua clasă de fermieri prosperi vor fi loiali pentru că vor avea un interes propriu în menţinerea ordinii existente.

Dar până şi Stolipin credea că va fi nevoie de 20 de ani de pace ca să se câştige acest "pariu pus pe cei serioşi şi puternici". Până în 1914 doar 98.000 dintre cele 12 milioane de gospodării ţărăneşti din Rusia profitaseră de ocazia de a se retrage din sistemul comunal şi unii istorici susţin că apariţia acestui grup de ţărani prosperi a destabilizat societatea rurală generând antagonism de clasă. Stolipin a trebuit să facă faţă nu numai conservatorismului înnăscut al ţărănimii ruse, ci şi faptului că împăratul şi nobilimea deţinătoare de pământuri nu îi împărtăşeau viziunea de occidentalizare. Nicolae s-a opus planului lui Stolipin de

Piotr Arkadievici Stolipin (1862-1911). El şi-a anticipat sfârşitul violent: testamentul scris cu câţiva ani înainte de moartea lui stipula să fie înmormântat acolo unde va fi asasinat.

abolire a limitărilor drepturilor civile ale populației evreiești din imperiu și a încercat să-i blocheze propunerea de înființare a unor zemstve alese în provinciile din vestul Rusiei. Până în 1911 Stolipin a ajuns o figură izolată. Asasinul al cărui glonte l-a rănit mortal în timpul unei reprezentații de gală la Opera din Kiev în luna septembrie a aceluiași an avea legături cu poliția secretă. După moartea lui a fost redusă puterea primului-ministru și guvernul a ajuns din nou să se caracterizeze prin rivalități interdepartamentale și lipsă de orientare.

În pragul războiului

În 1913 împăratul a prezidat sărbătorirea celei de a 300-a aniversări a dinastiei Romanov. Entuziasmul mulțimii i-a confirmat lui Nicolae convingerea că regimul încă mai era popular în rândurile maselor populare din Rusia. Dar realitatea era mai complexă. În acea perioadă nu mai existau tulburări agrare majore, dar în anii 1912-14 au avut loc mișcări de proporții în rândurile muncitorimii industriale. Partidele revoluționare, care ar fi putut exploata situația, erau slabe și divizate și mulți dintre liderii lor se aflau în exil. Deși grevele din primele luni ale lui 1914 au avut un caracter politic și bolșevicii câștigau teren în rândurile muncitorilor, imperiul nu era în pragul revoluției. Totuși problemele fundamentale au rămas nerezolvate. Țăranii încă mai sperau o reformă radicală a pământului. Liberalii din clasa de mijloc erau profund dezamăgiți de felul în care împăratul trata Duma. Nicolae însuși își punea toate speranțele în Uniunea Poporului Rus, o mișcare de dreapta antisemită, fondată în 1905, care urmărea să încurajeze sprijinul popular pentru monarhie.

Rusia și Balcanii

Războiul cu Japonia demonstrase limitele puterii Rusiei. Politica lui Stolipin era îndreptată spre asigurarea păcii peste granițe ca să poată realiza reformele în interior. Acordurile cu Marea Britanie semnate în 1907 au rezolvat tensiunile dintre cele două puteri referitoare la Persia și Afghanistan, dar au contribuit la formarea unei puternice opinii la Berlin că Germania era înconjurată de puteri ostile. Cum nu mai era posibilă nici o altă expansiune în Asia Centrală și ambițiile Rusiei din Orientul Îndepărtat fuseseră zădărnicite, era firesc ca oamenii de stat ruși să se concentreze asupra Strâmtorilor și Balcanilor. Dar și aici intențiile Rusiei au fost dejucate, deoarece ea nu a câștigat nici o compensație de pe urma anexării Bosniei și Herțegovinei de către Austria în 1908, o umilință care a revoltat opinia publică educată din Rusia.

În anii 1912-14 mișcările muncitorești din interiorul imperiului au făcut ca ideea unei politici externe mai active să fie tentantă. Războaiele balcanice din 1912 și 1913 au dat naștere unei izbucniri de entuziasm panslavist în Rusia. În momentul asasinării arhiducelui austriac Franz-Ferdinand și a soției sale la Sarajevo în iunie 1914, Nicolae a fost foarte receptiv la argumentele acelor miniștri care considerau că poporul rus își va pierde încrederea în autocrație dacă Rusia nu lua o poziție în privința crizei din Balcani fiind pregătit să-i ignore pe cei care profetizau că

Casa Poporului (*Narodnii Dom*) din St. Petersburg decorată cu emblemele imperiale, așteptând vizita țarului Nicolae II la aniversarea tricentenară din 1913.

Asasinarea arhiducelui Franz-Ferdinand şi a soţiei sale Sophie la Sarajevo, la 28 iunie 1914.

Nicolae II şi vărul său, după înlăturarea Marelui Duce Nikolai Nikolaievici, comandant-şef al armatei ruse. Deşi marele duce împărtăşea entuziasmul mistic al Alexandrei,. Împărăteasa a ajuns să-l privească cu suspiciune crezând că îl eclipsează pe soţul ei adunând în jurul lui tot entuziasmul patriotic. În vara lui 1915, nesocotind sfaturile miniştrilor săi, Nicolae l-a demis şi s-a autonumit în funcţia de comandant-şef. Marele duce s-a salvat luând calea exilului şi a murit în 1929 fără urmaşi.

războiul va distruge dinastia. Printre aceştia din urmă se numără şi Rasputin. Mobilizarea Rusiei în sprijinul Serbiei a contribuit la transformarea crizei din Balcani într-un conflict european. La 19 iulie (1 august SN) Germania a declarat război Rusiei.

Primul Război Mondial

Prin decizia de a intra în război se punea în joc capacitatea guvernului de a reafirma prestigiul internaţional al Rusiei. La început, soarta a fost favorabilă Rusiei. Panslaviştii, patrioţii şi liberalii au găsit motive să privească războiul ca pe o cruciadă. Un val de sentimente anti-germane a cuprins întreaga Rusie. Chiar şi capitala a primit numele rusesc de Petrograd. O victorie rapidă ar fi întărit, fără îndoială, regimul, dar primele succese au fost contracarate de înfrângerile din estul Prusiei în favoarea germanilor, iar prelungirea războiului în 1915 a scos la iveală slăbiciuni serioase ale armatei ruse. Penuria de echipamente, problemele de transport şi aprovizionare şi lipsa de efective cu pregătire au frânat efortul de război.

În primăvara lui 1915 presa şi opoziţia condamnau vehement incompetenţa guvernului. Nicolae a reacţionat prin demiterea câtorva dintre cei mai nepopulari miniştri şi a comandantului-şef Nikolai Nikolaievici. Decizia împăratului de a prelua comanda supremă a armatei l-a expus unor învinuiri directe pentru înfrângerile ulterioare. Efectul pozitiv al acestei decizii a fost realizarea unei apropieri între ramurile militară şi civilă ale guvernului, iar cel negativ a fost îndepărtarea împăratului de Petrograd începând cu luna august 1915. La fel ca în perioada foametei din 1891-92, clasele educate au simţit că, dacă li se dă ocazia, pot rezolva problemele mai bine decât birocraţii. Zemstvele şi oraşele au format organizaţii care asigurau asistenţa medicală şi cantine pentru trupe.

Mulţi miniştri l-au îndemnat pe Nicolae să ajungă la un acord cu Blocul Progresist, o grupare neînchegată şi nesigură de partide naţionaliste liberale şi moderate din Duma, care cerea crearea "unui guvern de încredere publică". Împăratul a respins această sugestie şi în septembrie 1915 a prorogat Duma. Membrii ei s-au implicat în opere de asistenţă de război, întărind legăturile cu zemstva şi organizaţiile municipale şi dezvoltând legături cu corpurile de ofiţeri, care aveau să se dovedească importante în 1917.

La început, evenimentele păreau să justifice refuzul împăratului de a împărţi puterea. Situaţia militară s-a îmbunătăţit şi, în vara lui 1916, armatele ruse, comandate de energicul, inteligentul şi adaptabilul general Alexei Brusilov, au obţinut o victorie impresionantă, deşi nu decisivă. Pe frontul intern, însă, un guvern efectiv lipsit de conducere se confrunta cu o situaţie economică tot mai gravă. Împăratul fiind absent pentru lungi perioade de timp, influenţa împărătesei asupra modului lui de a gândi a devenit tot mai puternică. Alexandra şi fiicele ei îşi petrecuseră ore îndelungate îngrijind răniţi în spitalele militare şi zvonurile conform cărora "nemţoaica", cum a ajuns să fie cunoscută, conspira pentru încheierea unui acord de pace compromiţător au fost

Scrisoarea Țarinei Către Țar, Decembrie 1916

Țarskoe Selo, 13 dec. 1916
Preaiubitul meu înger,
Îți mulțumesc cu dragoste pentru scrisoarea ta... Acum totul este mai calm și mai bine, numai că lumea vrea să simtă mâna Ta - de câți ani mi se spune același lucru - "Rusiei îi place să simtă biciul" - asta este firea lor - mai întâi o iubire tandră și apoi o mână de fier să-i pedepsească și să-i îndrume. Cât aș vrea să torn tăria mea în venele tale. Fecioara este deasupra ta, cu tine, pentru tine, amintește-ți de miracol - viziunea Prietenului nostru".*
În curând trupele noastre vor fi mai puternice în România. - Zăpadă caldă și groasă. - Iartă-mi scrisoarea aceasta, dar n-am putut să dorm în această noapte de grijă pentru tine - să nu-mi ascunzi nimic - sunt puternică - dar ascultă-mă și pe mine și pe Prietenul nostru și ai încredere în noi - și ferește-te de Trepov - pe el nu-l poți iubi sau respecta. Sufăr pentru tine ca pentru un copil iubitor, cu inima blândă - care are nevoie de îndrumare, dar ascultă de sfătuitori răi în vreme ce un om al lui Dumnezeu îi spune ce trebuie să facă. Iubitul meu înger, întoarce-te acasă repede... Te iubesc prea mult și plâng pentru greșelile tale și mă veselesc pentru fiecare pas bun pe care îl faci. Domnul să te binecuvânteze și să te apere și să să te păzească și să te îndrume.
Nesfârșite sărutări
A ta, Nevestica.

**Rasputin, care avea să fie ucis câteva zile mai târziu.*

nefondate. Totuși influența pe care o exercita asupra numirilor ministeriale a devenit de notorietate publică, ca de altfel și încrederea ei în sfaturile lui Rasputin, ale cărui opinii le transmitea prompt împăratului. Viața privată scandaloasă a lui Rasputin a contribuit la dezonorarea familiei imperiale. Grupul de aristocrați și politicieni de dreapta care l-au ucis pe *stareț* în decembrie 1916 credeau că pot salva monarhia înlăturându-l pe Rasputin. Rusia era pe atunci în plină criză. Hiperinflația eroda economiile claselor de mijloc și problemele legate de transporturi și piață duseseră la un deficit de hrană în orașele ruse a căror populație crescuse vertiginos datorită dezvoltării industriale rapide menite să acopere nevoile războiului.

Revoluția din februarie

Prăbușirea monarhiei a fost bruscă. La 23-24 februarie (8-9 martie SN) 1917 au avut loc "răscoale ale mâncării" la Petrograd. La 25 februarie Nicolae, care se afla la cartierul general al armatei de la Moghilev, a hotărât să se folosească forța militară pentru reinstaurarea ordinii. În ziua următoare câteva unități au ascultat ordinele ofițerilor să tragă în mulțime, dar altele s-au răsculat. Împăratul a respins din nou cererea de formare a unui guvern de largă reprezentare și a dizolvat Duma. La 27 februarie revoltele s-au răspândit. Guvernul pierduse controlul capitalei și Nicolae a ordonat să se trimită la Petrograd trupe de pe front ca să se

Familia imperială. Țarevicial Alexei este așezat în fața împărătesei Alexandra. Marea Ducesă Anastasia stă lângă împărat, iar Marile Ducese Maria, Tatiana și Olga se află în spatele părinților lor.

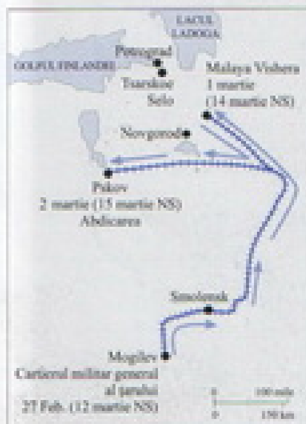

Petrograd, februarie 1917. Studenții și soldații îndreaptă armele împotriva polițiștilor care foloseau ferestrele podurilor clădirilor din oraș drept poziții de tragere. Deși această fotografie pare să fi fost făcută la comandă, asemenea schimburi de focuri au avut cu adevărat loc în timpul Revoluției din Februarie.

reinstaureze ordinea. El a plecat cu trenul spre Țarskoe Selo. Sosit la Malaia Vișera la 1 martie, a fost informat că linia către capitală fusese blocată de revoluționari și a ordonat ca trenul lui să fie deviat spre Pskov.

La 27 februarie se creaseră la Petrograd un Comitet Provizoriu al Dumei și un Soviet al Muncitorilor și Soldaților. În noaptea de 1-2 martie Comitetul Dumei și Sovietul au convenit să formeze un guvern provizoriu. Șansele lui Nicolae de a păstra puterea depindeau acum de cât de dispuși erau generalii lui să folosească trupe ca să zdrobească revoluția. Generalii, care ajunseseră să aibă încredere în politicienii Dumei după ce lucraseră cu ei în comitetele de asistență de război, au acceptat ideea lui Mihail Rodzianko, președintele Dumei, că numai abdicarea împăratului mai putea împiedica o năruire totală a ordinii la Petrograd. Generalul Alexeiev, șeful de Stat Major al armatei și alți ofițeri superiori i-au comunicat această idee împăratului la Pskov printr-o telegramă trimisă pe 2 martie. Nicolae a abdicat din partea lui și a fiului său, lăsându-i tronul fratelui lui, Mihail. Ostilitatea publică l-a convins pe Mihail să renunțe la tron și, pe 3 martie (16 martie SN), guvernul țarist a cunoscut sfârșitul.

Unii istorici cred că monarhia rusă era deja condamnată încă din 1914 și că refuzul lui Nicolae II de a coopera cu Duma a fost greșeala lui cea mai gravă. Alții subliniază faptul că Rusia a cunoscut progrese economice, sociale și chiar politice semnificative în anii 1906-1914 și că, dacă nu ar fi survenit catastrofa primului război mondial poate că s-ar fi ajuns chiar la o monarhie constituțională. Totuși este greu de crezut că o monarhe constituțională după model european occidental ar fi funcționat într-un imperiu atât de vast și atât de subdezvoltat economic și social ca Rusia. Ar fi putut fi posibil un anume tip de parteneriat între monarhie și clasele educate dacă nu ar fi fost antagonismul reciproc care s-a dezvoltat între ele în secolul 19. Încăpățânarea împăraților de a se încrede în instinctele claselor educate și tendința intelectualității de a îmbrățișa nihilismul și violența revoluționară au dus la prăbușirea monarhiei ruse.

EPILOG

Familia imperială în captivitate. În această fotografie, ei stau pe acoperișul unei sere din gospodăria Guvernatorului Toboleskului, unde au sosit în august 1917 și unde au rămas până în primăvara lui 1918.

După abdicare, Nicolae și familia lui au petrecut cinci luni la Țarskoe Selo ca prizonieri ai Guvernului Provizoriu. Comportarea împăratului și împărătesei a fost demnă și lipsită de îngâmfare. Pentru noii conducători ai Rusiei captivii erau o problemă jenantă ce trebuia rezolvată. Ei au încercat să convingă guvernul britanic să le acorde azil politic Romanovilor. Regele George V, văr primar cu țarul, a acceptat opinia consilierilor lui că primirea lui Nicolae și a Alexandrei ar discredita monarhia britanică în ochii mișcării laburiste, și cererea a fost refuzată. În vara anului 1917 familia a fost mutată, pentru propria lor siguranță, la Tobolsk, în vestul Siberiei. În noaptea de 25-26 octombrie (7-8 noiembrie) bolșevicii au preluat controlul Petrogradului și au format un guvern.

Venirea la putere a unei clici de revoluționari nemiloși, care considerau că trebuie să lupte și să câștige războiul civil ca să obțină controlul total asupra Rusiei, punea în mare pericol viața familiei imperiale. În primăvara lui 1918 familia Romanov a fost mutată la Ekaterinburg, principalul fort bolșevic din regiunea Uralilor. În cursul ultimei lor călătorii, Nicolae și Alexandra au trecut prin satul natal al lui Rasputin, Pokrovskoe, împlinind profeția *starețului*: "Vrând nevrând, vor veni la Tobolsk și îmi vor vedea satul înainte să moară". La Ekaterinburg, ei au fost închiși în casa unui inginer pe nume Ipatiev. Prin alegerea ultimei reședințe a familiei imperiale a existat o simetrie accidentală, dar înspăimântătoare, deoarece primul Romanov, Mihail, a venit de la Mănăstirea Ipatiev ca să accepte tronul în 1613.

Pictură murală din biserica ortodoxă rusă din Emperor's Gate, Londra, înfățișându-i pe Nicolae și Alexandra și familia lor. Membrii familiei imperiale au fost canonizați de Biserica Ortodoxă Rusă din exil în 1981. Pictura îi arată înconjurați de alți martiri.

În primele ore ale dimineții de 17 iulie 1918 (SN) un pluton de execuție bolșevic comandat de Iacov Iurovski, care îndeplinea ordinele venite de la cel mai înalt nivel al guvernului sovietic de la Moscova, a executat întreaga familie, medicul și trei servitori într-o mică încăpere din subsolul casei lui Ipatiev. Cadavrele au fost duse în pădure și aruncate într-un puț de mină. Presa oficială a anunțat executarea lui Nicolae, dar a susținut că familia lui a fost mutată într-un loc mai sigur, minciună care a provocat multe incertitudini cu privire la soarta lor. Asasinatul a fost motivat de apropierea forțelor albilor (anti-bolșevicilor) de Ekaterinburg cu intenția de a-l salva pe fostul țar și familia lui. Ekaterinburg a căzut într-adevăr în mâinile Albilor mai

târziu, în aceeași lună, dar faptul că bolșevicii au ucis alți 17 membri ai familiei Romanov în cursul războiului civil indică o motivație mai adâncă. După mai mulți ani, Troțki, pe atunci exilat, a scris: "De fapt, decizia a fost nu numai oportună ci și necesară. Severitatea acestei justiții sumare a arătat lumii că vom continua să luptăm fără milă și că nimic nu ne va opri. Executarea familiei țarului a fost necesară nu numai pentru a înspăimânta, a înfiora și a intimida inamicul, dar și pentru a da o dovadă zguduitoare în rândul propriilor noștri oameni a faptului că nu era cale de întoarcere, că în fața noastră stătea fie victoria totală, fie dezastrul total."

Începând din 1918 mai multe persoane au pretins că sunt unul sau altul din membrii familiei imperiale și că au supraviețuit masacrului din casa Ipatiev, contribuind astfel la îmbogățirea bogatei tradiții de falși pretendenți la titluri regale din istoria Rusiei. Progresele geneticii au facilitat infirmarea acestor pretenții prin studierea ADN-ului, chiar și în cazul Annei Anderson, care a susținut cu insistență că ea este Marea Ducesă Anastasia. Aceleași tehnici au fost folosite pentru a identifica rămășițele pământești ale lui Nicolae și ale Alexandrei, a trei dintre copiii lor, a doctorului și servitorilor, care au fost descoperite în 1979, la douăsprezece mile nord-vest de Ekaterinburg, de către un istoric local, Alexandr Avdonin. Rămășițele pământești au fost îngropate la Catedrala Sf. Petru și Pavel din St. Petersburg la 17 iulie 1998, la 80 de ani după ce au avut loc masacrele. Ceremonia a fost subiectul controverselor.

Ekaterinburg, iulie 1998. O gardă de onoare veghează scheletele identificate de cercetători a fi rămășițele pământești ale membrilor familiei Romanov și ale servitorilor lor.

Ţarii în Cinematografie

Nicolae II a avut o atitudine ambivalentă faţă de arta cinematografică. Pe de-o parte, el a angajat mai mulţi operatori de curte ca să filmeze viaţa familiei imperiale. Pe de altă parte, el a scris următoarea acuzaţie la adresa acestui mijloc de comunicare pe marginea unui raport al poliţiei din 1913:

Consider că cinematografia este o chestiune de prisos, de care nu are nevoie nimeni. Este chiar ceva dăunător. Numai o persoană anormală ar putea pune această impostură în rândul artelor. Este o inepţie şi n-ar trebui să dăm nici o importanţă acestor fleacuri.

Primii lideri comunişti au dovedit o înţelegere clară a puterii filmului de a forma ideile şi emoţiile oamenilor. În anii deceniilor 3 şi 4 s-au realizat câteva filme artistice care se ocupau de vieţile şi realizările conducătorilor din trecut.

Pelicula în două părţi *Petru cel Mare* (1937-39) realizată de Vladimir Petrov a explorat teme mai sigure din punct de vedere politic. Stalin a fost un cunoscut admirator al primului împărat al Rusiei.

Serghei Eisenstein a crezut că nu riscă nimic dacă face un film despre Alexandr Nevski. Stalin a sprijinit proiectul şi a aprobat conţinutul anti-german al filmului. *Alexandr Nevski* a fost terminat în 1938, fiind primit cu mult entuziasm. Dar în august 1939 a fost retras brusc din circulaţie din cauză că URSS a semnat un pact de neagresiune cu Germania nazistă şi nu a mai rulat până în perioada invaziei germane din 1941. Vsevolod Pudovkin a fost mai norocos cu alegerea perioadei redate pe ecran. Filmul lui, *Minin şi Pojarski*, despre lideri ai celei de A Doua Armate Naţionale din Perioada Tulburărilor, a avut un mesaj pronunţat anti-polonez şi a avut premiera în 1939, an în care URSS a invadat estul Poloniei.

Stalin însuşi a decis ca Eisenstein să regizeze un film despre Ivan IV. Filmul *Ivan cel Groaznic* a fost realizat în două părţi. Prima parte, lansată în 1944, a primit premiul Stalin.

(Pagina opusă, sus) Nikolai Simonov în rolul principal din filmul lui Vladimir Petrov Petru Întâi. *Petrov a mai regizat şi pelicula 1812, un film patriotic despre invadarea Rusiei de către Napoleon, care a avut premiera în 1944.*

(Pagina opusă, dreapta) Nikolai Cerkasov în rolul lui Ivan, într-o scenă din Prima Parte a filmului lui Eisenstein Ivan cel Groaznic.

(Stânga) Pola Negri în rolul Ecaterinei cea Mare din filmul mut din 1924 Paradisul interzis *regizat de Ernst Lubitsch.*

A doua, încheiată în 1946 nu a fost pe plac autorităţilor. Eisenstein şi Nikolai Cerkasov, actorul care a jucat rolul lui Ivan, au fost chemaţi la Kremlin în februarie 1947 la o întâlnire în toiul nopţii cu Stalin, când dictatorul a explicat de ce nu-i place filmul. Eisenstein îl portretizase pe ţar ca fiind supus îndoielii şi remuşcărilor. "Ivan cel Groaznic executa pe cineva şi apoi îi părea rău şi se ruga mult timp după aceea", s-a plâns Stalin. "În privinţa asta Dumnezeu i-a stat în cale. Ţarul Ivan ar fi trebuit să fie mai hotărât."

Filmul a fost interzis şi a fost repus în circulaţie abia în 1958, la zece ani după moartea lui Eisenstein şi la cinci ani după moartea lui Stalin.

Cinematografia sovietică a ignorat în mare măsură vieţile şi realizările femeilor-conducător pe care le-a avut Rusia, deşi Ecaterina cea Mare a apărut în pelicula *Prinţesa Tarakovna* a lui Feodor Ozep (1938), lăsând în seama realizatorilor occidentali umplerea acestui gol. Pola Negri a jucat rolul Ecaterinei într-un film mut, *Paradisul interzis* de Ernst Lubitsch (1924). Elisabeth Bergner, Marlene Dietrich şi Tallulah Bankhead au interpretat şi ele acest rol. Concepţia hollywoodiană despre Ecaterina II a fost sintetizată de Mae West în scenariul ei despre împărăteasă: "... o pre-încarnare a mea: o Diamond Lil slavo-germană, la fel de primitivă în dorinţele ei sexuale nestăvilite, dar la un nivel mai înalt de autoritate." Filmul nu s-a făcut niciodată, iar versiunea de pe Broadway, *Ecaterina a fost Mare*, a fost sancţionată de critici. "Mae West scapă din mâini coroana", suna pe scurt părerea lor.

În Rusia s-au realizat puţine filme despre trecutul ţarist în perioada cuprinsă între moartea lui Stalin şi epoca glasnostului. Cea mai remarcabilă realizare a fost *Agonia*, un film de Elem Klimov despre Nicolae II şi Rasputin terminat în 1975, care a stârnit dezaprobarea oficialităţilor şi a fost pus în circulaţie abia după zece ani. Ultimul ţar este portretizat ca un om cinstit, dar lipsit de voinţă, iar caracterul lui Rasputin este sondat atent şi subtil, sugerând viclenia şi înţelegerea umană, dar şi depravarea.

Alexei Petrenko în rolul lui Rasputin, într-o scenă din filmul lui Elem Klimov Agonia. Petrenko a jucat rolul lui Petru I în musicalul din 1976 al lui Alexander Mitta Povestea ţarului Petru aranjând căsătoria harapului.

Rusoaice cu icoanele și portretele împărătesei Alexandra și țarului Nicolae II. În 1998 s-a manifestat un sprijin semnificativ în Rusia în favoarea ideii de canonizare a Romanovilor uciși.

Mormântul Marelui Duce Chiril Vladimirovici din Catedrala Sf. Petru și Pavel din St. Petersburg. Inscripția atestă nașterea lui la Țarskoe Selo în 1876, moartea lui la Paris în 1938, înmormântarea lui la Coburg în același an și reînmormântarea la St. Petersburg în 1995.

Patriarhul Alexei II nu a oficiat pentru că biserica ortodoxă rusă nu a acceptat autenticitatea rămășițelor pământești, dar a marcat aniversarea organizând o slujbă în Catedrala Adormirii Maicii Domnului din Mănăstirea Sfintei Treimi și a Sf. Sergiu de lângă Moscova. Este foarte probabil că în următorii ani biserica ortodoxă rusă îi va canoniza pe Nicolae, Alexandra și copiii lor ca martiri, așa cum a făcut în 1981 biserica ortodoxă rusă din străinătate.

Funeraliile au reprezentat un motiv potențial de jenă personală pentru președintele Boris Elțîn, care în 1977, pe când era un demnitar local al Partidului Comunist, a dus la îndeplinire ordinul lui Leonid Brejnev de demolare a casei Ipatiev ca să împiedice transformarea ei într-un templu monarhist. Elțîn și-a anunțat intenția de a participa la ceremonie în ultimul moment. Într-un scurt discurs, el a descris crimele de la Ekaterinburg drept "una din cele mai rușinoase pagini din istoria noastră".

Aniversarea din 1998 a fost menită să sublinieze diviziunile din cadrul familiei Romanov. Cea mai activă pretendentă la tronul rus, Marea Ducesă Maria Vladimirovna, a hotărât să ia parte la liturghia de la Mănăstirea Sfintei Treimi și Sf. Sergiu împreună cu fiul ei, Marele Duce George, născut în 1981. La slujba de pomenire de la St. Petersburg au fost prezenți și alți membri marcanți ai familiei. Maria este nepoata Marelui Duce Chiril, văr primar al țarului Nicolae II. Pretențiile ei nu sunt unanim acceptate. Conform Legii complexe a Succesiunii din 1797, coroana trebuie moștenită de un bărbat, dacă există un bărbat de sânge regal eligibil. Criteriile de elgibilitate cuprindeau stipularea faptului că moștenitorul trebuie să se căsătorească cu permisiunea țarului aflat la domnie. În 1905 Marele Duce Chiril s-a căsătorit cu Victoria Melita de Hesse, soția divorțată a fratelui împărătesei Alexandra, fără permisiunea țarului Nicolae II. Nici un Romanov în viață nu îndeplinește condițiile Legii Succesiunii din 1797, deși există bărbați Romanov care, dacă ar dori, și-ar putea susține pretențiile la tron cu destul de multe justificări valabile, în special Prințul Nicolae Romanov, născut în 1922. El este descendent direct al țarului Nicolae I pe linie bărbătească, deoarece străbunicul lui a fost al treilea fiu al țarului, Nicolae. Dacă poporul rus nu își manifestă dorința reinstaurării monarhiei, disputa rămâne academică.

Pentru comuniștii care au condus Rusia din 1917 până în 1991, moștenirea trecutului țarist a fost greu de manevrat. Abordările din scrierile istorice s-au transformat, iar academicienilor li s-a cerut să urmeze linia partidului. Cu toate acestea, bărbați și femei cu dăruire au continuat să efectueze cercetări de valoare în condiții vitrege. Cu cât mai îndepărtat era domeniul care făcea obiectul cercetărilor lor, cu atât era mai mare libertatea de investigare.

La început a existat tendința de a categorisi întreaga perioadă de domnie țaristă drept negativă în totalitate, dar această concepție a dat imediat naștere altor abordări. Politica și realizările unora dintre conducătorii imperiali ai Rusiei au fost interpretate ca o parte din procesul dezvoltării istorice analizat de Marx. Astfel, cumplita Opricinina înființată de Ivan cel Groaznic a ajuns să fie văzută ca o

Mozaic decorativ dintr-o stație a metroului moscovit – o piesă de atracție a erei sovietice. Petru I este prezentat conducându-și trupele în bătălia de la Poltava.

încercare de a reduce puterea aristocrației boierești și a putut fi admirat progresul tehnologic și economic încurajat de Petru cel Mare. Într-adevăr, Petru a fost categorisit drept "primul bolșevic". La fel a fost posibilă detectarea unor aspecte pozitive chiar și în domnia unei figuri atât de recente ca Alexandru II. Totodată, insistența cu care comuniștii incorporau în URSS cât puteau de mult din fostul imperiu țarist a făcut să nu fie încurajată criticarea imperialismului țarist. În al treilea rând, nevoia de a mobiliza populația împotriva atacului german din 1941 l-a condus pe Stalin spre încurajarea unei concepții patriotice asupra trecutului Rusiei. Alexandr Nevski era un erou evident. Au început să se facă paralele între Napoleon și Hitler, și războiul din 1812 a ajuns să fie văzut ca o luptă de eliberare dusă împotriva unui agresor burghez colonial. Întrucât Stalin era un autocrat care încuraja cultul propriei personalități și reacționa brutal în fața criticilor, au existat motive întemeiate ca istoricii ruși să sublinieze realizările autocraților din trecut și să le nege sau să le justifice brutalitatea. Aceste abordări au continuat mult timp după moartea lui Stalin din 1953.

În deceniul 8, aflat sub semnul glasnostului, s-a acceptat ca istoricii sovietici să examineze carierele conducătorilor, cum s-a întâmplat în cazul împărătesei Elisabeta, care fuseseră ignorați în epoca stalinistă ca paraziți iubitori de lux, și să se studieze politica de curte. De la prăbușirea comunismului în Rusia s-a manifestat un interes crescând pentru domnia lui Nicolae II. Peste tot se pot cumpăra cărți poștale ilustrate și fotografii cu familia imperială. În 1994, la Hermitage, în St. Petersburg s-a organizat o expoziție specială de costume, bijuterii, tablouri și amintiri din acea epocă. Capitalismul în formare din noua Rusie și-a însușit trecutul imperial ca o moștenire ce trebuie exploatată. Păpuși Matrioșka pictate cu figurile împăraților și împărăteselor Rusiei și de o asemănare naivă cu aceștia, sunt vândute pe stradă, iar în 1996 a apărut o nouă marcă de țigări numite "Petru I".1

Renașterea sculpturii statuare imperiale în anii '90. Ziariștii vizitează atelierul sculptorului rus Viaceslav Klîkov ca să vizioneze noua statuie a lui Nicolae II la care lucrează acesta.

Marca de țigări care poartă numele lui Petru cel Mare. Sloganul este: "PETRU I. Întotdeauna cel dintâi!"

Un manual cu o dublă însemnătate despre Rusia țaristă
– o istorie populară de o mare accesibilitate
– o lucrare unică de referință

Ivan III

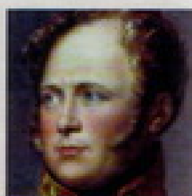

Paul

Conținutul include:

Notele biografice ale tuturor celor 26 de țari, de la Ivan cel Mare făuritorul imperiului și până la execuția lui Nicolae al II-lea de către bolșevici

Viețile, dispariţiile și personalitățile unor țari și împărătese faimoși, tirani și reformatori, cum ar fi Ivan cel Graoznic, Petru cel Mare, Ecaterina cea Mare sau Alexandru al II-lea inițiatorul emancipării șerbilor

Boris Godunov

Alexander I

Ghiduri vizuale sub formă de diagrame cu durata fiecărei domnii și cu principalele evenimente ce au avut loc

Arborele genealogic al Romanovilor și al predecesorilor lor cu expunerea tabelară, pentru fiecare conducător în parte, a locului și datei nașterii, numelor părinților, căsătoriilor și a copiilor din aceste căsătorii precum și a locului și datei morții acestora

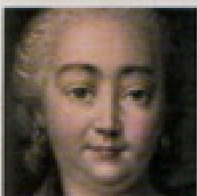

Mikhail

Nicholas I

Citate din descrierile făcute de personalități contemporane cu personajele descrise

Peste 90 de completări și informații speciale de la construirea Kremlinului Moscovei până la amanții Ecaterinei celei Mari

229 ilustrații, 100 în culori, incluzând portretul fiecărui conducător, evenimente politice, tezaure de artă, arhitectură, hărți și planuri

Elizabeth

Alexander II